

THE MEDIAEVAL ACADEMY OF AMERICA

PUBLICATION NO. 62

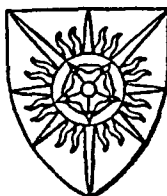
CORPVS PHILOSOPHORUM MEDII AEVI
CORPVS COMMENTARIORUM
AVERROIS IN ARISTOTELEM

CORPVS COMMENTARIORVM AVERROIS IN ARISTOTELEM

CONSILIO ET AVSPICIIS ACADEMIAE AMERICANAE MEDIAEVALIS
ADIVVANTIBUS ACADEMIIS CONSOCIATIS

Ediderunt

HENRICVS AVSTRYN WOLFSON
DAVID BANETH
FRANCISCVS HOWARD FOBES

Versionum Hebraicarum

VOLVMEN VII

COMPENDIA

LIBRORVM QUI PARVA NATURALIA VOCANTVR

THE MEDIAEVAL ACADEMY OF AMERICA
Cambridge, Massachusetts

1954

AVERROIS CORDVBENSIS

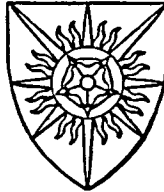
COMPENDIA

LIBRORVM ARISTOTELIS QUI PARVA
NATVRALIA VOCANTVR

TEXTVM HEBRAICVM RECENSVIT ET
ADNOTATIONIBVS ILLVSTRAVIT

HENRICUS BLUMBERG

Published for

THE SEMITIC DEPARTMENT OF HARVARD UNIVERSITY

By

THE MEDIAEVAL ACADEMY OF AMERICA

Cambridge, Massachusetts

1954

COPYRIGHT
BY
THE MEDIAEVAL ACADEMY OF AMERICA
1954

Library of Congress Catalog Card Number 50-1421

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA
PRESS OF *Maurice Jacobs* INC.
224 N. 15TH ST., PHILADELPHIA 2, PENNA.

In 1931, the Mediaeval Academy of America undertook the publication of Averroes' Commentaries on Aristotle in accordance with a "Plan for the publication of a *Corpus Commentariorum Averrois in Aristotelem*" presented in *Speculum*, VI (1931), 412-427. The Plan provides that, besides the required introductions, critical apparatuses, glossaries, and indexes, editors of texts may also add notes and studies and translations into English.

The present volume contains the Hebrew version of the *Parva Naturalia*, edited by Dr. Harry Blumberg, with the addition of explanatory notes in Hebrew. The Latin versions of this work, edited by Professor Emily Ledyard Shields, appeared in 1949. The publication of this volume was made possible by the Lucius N. Littauer Bequest to the Department of Semitic Languages and History of Harvard University. The Mediaeval Academy of America and the Editors of the *Corpus* wish to express their deep appreciation to Provost Paul Herman Buck of Harvard University for his helpful interest in making the publication possible.

TABLE OF CONTENTS

ENGLISH SECTION

	PAGE
Preface.....	ix
Introduction.....	xi

HEBREW SECTION

Preface.....	א
Introduction.....	ב
Summary of Text.....	טז
Key to Sigla.....	ז
Explanation of Signs.....	כא
Text and Critical Apparatuses.....	1
Notes to Text.....	71
List of Aristotle's Writings Referred to in Notes.....	105
Bibliography.....	106
Glossary in Hebrew, Arabic, Latin and Greek.....	107
Greek-Hebrew Glossary.....	136
Index of References.....	138
Index of Subjects and Names.....	142

PREFACE

IN 1929, in partial fulfillment of the requirements for the doctorate, I submitted to the faculty of the Department of Semitic Languages and History of Harvard University an edition of Averroes' *Epitome* of Aristotle's *Parva Naturalia* in the Hebrew translation of Moses Ibn Tibbon. This edition at the time was based upon the collation of a single Arabic and a single Hebrew manuscript. In 1931, when the Mediaeval Academy of America announced that it would undertake the publication of Averroes' commentaries on Aristotle, an invitation was extended to me by the Academy to prepare critical editions of the Arabic text of the *Epitome* and of Tibbon's Hebrew translation. I was also asked to collaborate with Prof. E. L. Shields of Smith College in the preparation of a critical edition of the Latin translation of the *Epitome*. The preparation of these editions required a careful, first-hand inspection of the several Arabic and many Hebrew copies of Averroes' *Epitome* which were extant in manuscript form in the libraries of Europe and the Near East. Through the interest and generosity of the American Council of Learned Societies, I was enabled to accomplish this mission in 1933. A number of delays, caused in part by our preoccupation with the preparation of the Latin edition, compelled us to postpone the completion of the Hebrew edition. Finally in 1947, the material for the Hebrew edition was carefully gone through and revised in preparation for the press.

The present work would hardly have been possible without the generous aid received from a number of sources. First of all, I am deeply indebted to the architect of the plan for a *Corpus Commentariorum Averrois in Aristotelem*, my teacher and guide, Prof. Harry Austryn Wolfson of Harvard University. His stimulating encouragement, sound judgment and thorough mastery of the fields of Jewish literature and philosophy have often served me as a prop and stay in face of the many obstacles encountered in the course of my work. I am likewise grateful to Prof. Emily L. Shields of Smith College and to Prof. Francis H. Fobes of Amherst College for making available to me their critical notes on the Latin text of Averroes' *Epitome* of the *Parva Naturalia*. I should also like to acknowledge the assistance given me by the Chiefs of the Manuscript Divisions of the following libraries: Oxford University Library, the British Museum, the Beth Hamidrash in London, the Bibliothèque

Nationale, the National Bibliothek in Vienna, the Vatican Library, the Modena and Parma libraries in Italy and the library of the Yeni Çami Mosque in Istanbul. To Prof. Alexander Marx of the Jewish Theological Seminary of America and to Dr. Joshua Bloch, head of the Jewish Division of the New York Public Library I should like to express my appreciation for making accessible to me important bibliographical material. Finally, to my wife, Ann, who gave unstintingly of her time to assist in the collation of the Hebrew manuscripts, my warmest thanks are extended.

H. B.

INTRODUCTION

THE ARABIC TEXT

Although Averroes wrote long, middle and short commentaries to many of Aristotle's works, the *Kitāb al-Ḥiss w'al-Maḥsūs* or commentary to the *Parva Naturalia* has come down to us only in the short form, the *Epitome*. Unlike the long and middle commentaries, Averroes' epitomes do not represent a passage by passage explanation of the Aristotelian text but rather an original and systematic exposition of the Stagirite's philosophy.

The name, *Parva Naturalia*, was the collective title given by the Latin scholastics to Aristotle's smaller psychological treatises. In the printed Greek editions of Aristotle's works, the *Parva Naturalia* comprise the following treatises: (1) *De Sensu et Sensibili*; (2) *De Memoria et Reminiscentia*; (3) *De Somno*; (4) *De Somniis*; (5) *De Divinatione per Somniis*; (6) *De Longitudine et Brevitate Vitae*; (7) *De Juventute et Senectute*; (8) *De Vita et Morte*; (9) *De Respiratione*. Averroes' *Kitāb al-Ḥiss w'al Maḥsūs*, however, covers only the first six of the above-mentioned Aristotelian treatises.

Our present edition of the *Epitome* is based upon a collation of three Arabic and eight Hebrew manuscripts. The Arabic manuscripts used are as follows: Paris, Bibliothèque Nationale, Cod. Heb. 1009; Modena, Biblioteca Estense, Cod. Arab. I. D. 10; and Istanbul, Yeni Çami, Cod. 1179. According to the signatures of the Paris and Modena copies, both of which are written in Hebrew characters, Averroes completed the *Epitome* of Aristotle's *Parva Naturalia* in 1170 in Seville, Spain.

THE HEBREW TRANSLATIONS AND SUPERCOMMENTARIES

Most of the extant copies of the Hebrew translation of the *Epitome* record the fact that the translation was completed by Moses Ibn Tibbon in 1254 in Montpellier, France. Steinschneider lists more than 25 copies of the Hebrew translation distributed in eleven different European libraries as follows: Oxford, the Bodleian, Canon Or 48, 63 (Neubauer 1371, 1377); Hamburg 255; London, Beth Hamidrash 42b; Munich 73

(incomplete), 108, 201, 281; Paris, 918, 930, 935, 936, 939, 948, 950, 956; Parma 2093, 2095, 2444, 2611, 2623, 2914; Rome, Cansanatense 1349; Vatican 39; Vienna, National Bibliothek 51; Netter-Vienna 17; Schönblum-Girondi 112. The Parma copies were reclassified after Steinschneider's death and the numbers of the Hebrew manuscripts quoted above represent the new classification. Another copy, which is not included in Steinschneider's list, is to be found in the library of the Jewish Theological Seminary of America, New York, Elkan Adler 1853. The eight Hebrew manuscripts collated for the establishment of an authentic text are listed in the Key to the Sigla. The remaining Hebrew copies, some of which receive only very meager notice in the existing catalogues, are described in greater detail in the Hebrew Introduction to this book.

Like the Arabic original, Ibn Tibbon's translation of the *Epitome*, entitled *Sefer ha-Hush weha-Muhash*, is divided into three parts: (1) *Sense and Its Objects*; (2) *Memory and Recollection, Sleep and Waking and Dreams*; (3) *Longevity and Brevity of Life*. The Ibn Tibbon translation is so close and faithful a rendition of the original Arabic that it is almost indispensable for the clarification of doubtful or erroneous passages in the underlying Arabic text. The translation is also distinguished for its accuracy and consistency in the use of Hebrew philosophical terms.

The study of Averroes' commentaries was pursued with great assiduity by Jewish scholars and students for several centuries after Averroes' death (1198). In the course of this period, a variety of supercommentaries appeared which helped to intensify the study of Averroes' commentaries by illuminating difficult passages and by transmitting more accurate Hebrew texts of the commentaries. The *Sefer ha-Hush weha-Muhash* produced two such supercommentaries, one completed by Levi ben Gershon in 1324, of which three copies are extant: Berlin 110, Bodleian, Oppenheimer 38, and Jewish Theological Seminary, New York, Elkan Adler 1744. The other supercommentary, erroneously ascribed to R. Vital, is regarded by Steinschneider as the probable work of Moses Narboni.

THE LATIN TRANSLATION

Some of Averroes' commentaries were translated into Latin directly from the Arabic during the thirteenth century, and among them is included the *Epitome* of the *Parva Naturalia*. The Latin translator of the *Epitome* is not mentioned in any of the extant copies but from internal evidence we may conjecture as to who was the probable author of the

Latin translation of the *Epitome*. In the Paris Cod. Lat. 15,453, Michael Scot is definitely mentioned as the translator of Averroes' commentaries to the *De Caelo* and the *De Anima*. At the same time, we find that all of the extant Latin copies of Averroes' commentaries to the *De Caelo* and the *De Anima* always appear inseparably attached to three other commentaries of Averroes, namely, the *De Generatione*, the *Meteorologica* and the *Parva Naturalia*. It is reasonable to assume, therefore, that Michael Scot was likewise the Latin translator of Averroes' *Epitome* of the *Parva Naturalia*.

For the present edition of the *Epitome*, the following Latin manuscripts and printed editions were used: Paris, Bibliothèque Nationale, Cod. Lat. 15453, 16151; Oxford, Bodleianus Digbianus 55; London, Regius 12.C. XV; Lyons, Cod. Lat. 412; Durham C. III.15; Vienna, National Bibliothek, Cod. Lat. 2438; Toledo, Cabildo 95.12; Canoziana printed edition, Patavia 1474?; Juntine printed edition, Venice 1550.

All copies of the Latin version omit the introductory part of the *Sefer ha-Hush weha-Muhash* and begin with the words, "Virtutes quidem sensibiles", on page three, line eight, of our Hebrew edition. The name of the translator and the date of the translation are likewise missing in all of the Latin copies. The numerous omissions and paraphrases in the Latin translation render it incomplete as a text and it cannot be profitably studied without constant reference to the Arabic and the Hebrew. Furthermore, for the exact denotation of many of the philosophical terms in the Latin version, one can do no better than to compare these terms with those of the underlying Arabic and Hebrew texts.

THE CRITICAL APPARATUSES

Our present Hebrew edition has been supplied with two critical apparatuses. Apparatus A includes the variations, omissions, additions and marginal corrections of the eight Hebrew manuscripts collated. As a base for the collation of the Hebrew copies, we used Cod. Heb. 950 of the Paris Bibliothèque Nationale. The Paris catalogue of Hebrew manuscripts, incidentally, does not mention the *Sefer ha-Hush weha-Muhash* as part of Cod. Heb. 950. Consequently, this work of Averroes receives no notice in Steinschneider's list. Furthermore, Cod. Heb. 950 omits three pages of the text of *Sefer ha-Hush weha-Muhash* and therefore we substituted Bodleian Cod. Heb. Canon Or 48 (Neubauer 1371) as the basic copy in collating the three missing pages. In order to establish as clear and impeccable a Hebrew version as possible, we set up the following

criteria to guide us; (1) The readings selected from the various copies collated had to be correct and logical from the point of view of language and content; (2) Words or phrases were added or omitted in the Hebrew version only where there was a basis for such addition or omission in any of the three Arabic manuscripts collated; (3) The fact that a particular reading was common to a majority of Hebrew copies did not outweigh the considerations of criteria 1 and 2; (4) A Hebrew reading, which was omitted in the original Arabic, was adopted only where the omission was clearly one of error. In such case, the omission was necessarily recorded in Apparatus B.

Apparatus B lists the variations of Averroes' text in the three different languages in which the commentary was transmitted, Arabic, Hebrew and Latin. The Arabic variants of the text have been recorded in Apparatus B in Hebrew characters together with a Hebrew translation of each variant. The Latin variations of the text have likewise been recorded in Apparatus B in Hebrew translation. Wherever there was at least one Latin reading which agreed with the Arabic or Hebrew, it was obviously unnecessary to list the remaining Latin readings which happened to differ.

Although many of the variations in the Latin copies were of no practical significance in the establishment of a correct Hebrew text, nevertheless we included such variations in Apparatus B, inasmuch as we had already prepared them for the Latin edition of Averroes' *Epitome*. It is our hope that the student who is interested in the development and transmission of the Latin version will find in our critical notes adequate material for further study.

The *Epitome* of the *Parva Naturalia* has very few word for word quotations from Aristotle's works, although here and there, such Aristotelian treatises as the *De Anima*, the *De Generatione*, the *Meteorologica*, the *De Interpretatione* and the *Historia Animalium* are mentioned by name in connection with certain passages. In such cases, wherever it was possible to ascertain the underlying Greek source of the quotation, reference was made to the page and line of Becker's Greek edition of Aristotle's works. Most of these references will be found in the margins of our present Hebrew edition. The remaining references will be found in the Hebrew notes following the text.

The present Hebrew version has likewise been supplied with a fairly complete glossary of the terms used in Averroes' *Epitome* in the Arabic, Hebrew, and Latin, together with the underlying Greek wherever ascertainable in Aristotle's works.

THE *Sefer ha-Hush weha-Muhash* IN HEBREW PHILOSOPHICAL
LITERATURE

The popularity of Averroes' *Epitome* of the *Parva Naturalia* is attested to by the great number of Hebrew copies of the text that have come down to us in manuscript form. Maimonides, a later contemporary of Averroes, was the first Jewish philosopher to mention Averroes' *Kitāb al-Hiss w'al-Maḥsūs* by name. In a letter to his pupil Judah 'Aknin, he informs him among other things that he was able to obtain in Egypt copies of all of Averroes' commentaries with the exception of the *Kitāb al-Hiss*. Furthermore, he extols Averroes as a great commentator who really had a profound understanding of the Stagirite's philosophy in all of its implications. In the unpublished *De'ot ha-Pilosophim* (Parma, Cod. Heb. 3156), a comprehensive philosophical compilation by Shem-Ṭob ben Joseph Falaquera, we have discovered among many other treatises a paraphrase and commentary to Averroes' *Epitome* of the *Parva Naturalia*. Moreover, in several of his other works we find that Falaquera frequently quotes from Averroes' *Kitāb al-Hiss*. Among these works are the *Moreh ha-Moreh*, the well-known commentary to Maimonides' *Guide of the Perplexed*, *Sefer ha-Nefesh* and *Sefer ha-Mebaqqesh*.

There are other philosophical compilations which appeared in the fourteenth and fifteenth centuries which likewise show evidence of Averroes' influence. In Simon Duran's *Magen Aboth*, complete sections dealing with sense and its objects, sleep and waking and dreams have been taken almost verbatim from Averroes' *Sefer ha-Hush weha-Muhash*. Likewise Gershon ben Shelomo's *Sha'ar ha-Shamayim* and Aldabi's *Shebile Emunah*, both encyclopedic compilations on science and philosophy, lean heavily upon Averroes' *Epitome* of the *Parva Naturalia* in their treatment of such topics as sense and its objects, sleep and waking and dreams.

Finally, Averroes' influence can clearly be seen in some of the major philosophical works of the period. Hillel of Verona's *Tagmule ha-Nefesh*, Gersonides' *Sefer Milḥamoth Adonai*, Crescas' *Or Adonai* and Albo's *Sefer ha-Ikḳarim*, deal with topics taken up in Averroes' commentaries to the *De Anima* and the *Parva Naturalia* and contain numerous quotations from these two commentaries.

שכל נבדל 98, 48.	רש"י, ז.	קסם 96.
שכל נפרד 52, 51.	רשת 7, 19, 20, 82, 83.	קצור חיים 65, 66, 68, 103, 104.
שכל נקנה 91.	רשת פנימית 74.	ר' אורך חיים.
שכל פועל 100, 99, 52, 48.	רשת קורית 82, 20.	קרקש, י, יא, יב.
שמואל בן זרוא 74.	שביל אמצעי 94.	קשת קוח 75, 8.
שמירה 32, 31, 27, 25.	שבילי אמונה, יא.	ראב"ע, ה.
שמע 23, 6, 5, 3.	שווארץ, ו.	ראות 3, 4, 5, 6, 7, 14, 74, 85.
שער השמים, יא.	שומר 31, 26.	ר' עין, כח רואה.
שפרענער 87, 86.	שטיינשיידער, ג, ד, ה, ו, ט, י, יב.	רוח רואה 19, 72.
שתוף השם 101, 59, 58.	שילדס, ט.	רוחני במוחלט 92.
שתוק 90.	שינה 2, 34-42, 45, 93-96, 101.	רוסס 86.
תמולי הנפש, יא.	ר' יקיצה.	רופאים 60.
תורת הניצוצים 82.	שכונת חלקים קטנים 77, 76.	ריח 3, 5, 6, 13, 21, 22, 78, 79, 84.
תיקוני גרסאות ערביות, יג.	שכחה 34, 33, 29.	רלב"ג, ד, י, יב.
תנועה 71.	שכל 98, 91, 87, 84, 26.	רמב"ם, י.
תעורה 41, 40. ר' יקיצה.	שכל בפועל 98, 47.	רנן, ח, י.

- חלי שחוק 30.
חליים חמריים 67.
חנין בן אסחאק, ד.
טבע 11, 12, 16, 17.
טעם 3, 12, 13, 78.
יוסף 55.
יכי ואמע, ה.
יקיצה 2, 34, 36, 37, 39, 92, 95
ר' שינה.
יריעות 7, 18, 81.
כח בורר ר' בורר.
כח דמיוני 54, 56. ר' כח מדמה.
כח זוכר 24, 27, 28, 31. ר' זוכר
כח מדמה 21, 28, 46, 53, 83.
כח מחשבי 36, 46, 93, 97, 101.
כח מניע 1.
כח מרגיש 7.
כח רואה 4, 18. ר' עין, ראות.
כחות החוש 3, 4.
כחות מתפעלים 67, 103.
כחות נפש 1.
כחות פועלים 62, 63, 103, 104.
כחות פנימיים 20, 28, 29, 30, 54, 90.
כחות פרטיים 2.
כלים 17.
כמות 86.
כתאב אלפרסת, ד.
לאנדאווער 72.
לאסיניו, ד.
לאקומב, ט.
לוניל, ו.
לחות 62, 103.
לחות זכוכית 83.
ליחה שחורה 57, 101. ר' בעל
מוג שחור, בעל מרה שחורה.
לסאן אלערב 75.
לשון 6.
מגן אבות, יא.
מוח 6, 39, 41, 44, 73.
מוחשים 3, 8, 14, 15, 16, 17, 22,
36, 46, 52, 74, 81.
מוטעמים 12, 78.
מוטפישלייר, ה, ו, 1.
מונק, ה, י, 96, 98.
מורה המורה, ה.
מורה נבוכים, יא.
מורחים 13, 16, 22, 84.
מורכבים 9.
מושכלות ראשונים 84, 85.
מושכלים 16, 17, 81.
מות וחיים 1, 2.
מזג שוה 68.
מחשב ר' כח מחשבי.
מיכאל איפסיוס 88, 90, 92, 94,
95, 96, 102.
מיכאל סקוטוס, ח.
מיתה בלתי טבעית 67, 68.
מיתה טבעית 67.
מלאכה 11, 12, 77.
מלאכות מעשיות 57.
מלאכים 56.
מלאכת כוכבים 51.
מלון המונחים הטכניים של
הצופיים 89. ר' שפרענער.
מפורסמות 96.
מציאות, ו, 77.
מצייר 28, 83.
מקרה 50.
מראים 4, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 74,
76, 77.
מרה שחורה 102. ר' בעל מרה
שחורה.
מרירות 13, 78.
משוש 3, 4, 5, 6, 22, 72, 73.
מתיקות 13.
מתנועע 18.
נבואה 44, 54.
נייבווער, ו.
ניצוצים 15, 18, 74.
נכפה 101.
נפש 1, 91.
נפש בהמית 11, 30, 90.
נפש מדברת 30, 36, 90.
נרבוני, י.
סלימאניה, ה.
ספירי 9, 75.
ספר אור ה', יא.
ספר היסודות 103.
ספר הסבוא לפורפיריוס, ג.
ספר המבקש, יא, יב.
ספר מלחמות ה', יא, יב.
ספר העיקרים, ז.
ספרד, ג.
סקראט 48.
סקרוסטה, ה.
עין 4, 5, 7, 15, 19, 72, 82
ר' ראות.
ענינים חלקיים 86.
ענינים כלליים 31, 86, 91.
ענינים פרטיים 52.
ענינים רוחניים 94.
עפוש 62.
עפעפים 5.
עצם 49.
עקנין, י.
פובס, ט.
פותר 55, 56, 101.
פיתאנוריש 9.
פלינעל, ד, 71.
פלקירה, שם טוב, י, יא, 82.
פרוידענטאל, ג, 85.
פשוטים 73, 76, 99.
צורה 17, 28, 29.
צורות מוחשים 4, 28.
צמחים 99.
צעללער 79.
קדימה 78.
קויפמאן 74, 75, 81, 83.
קולות 12.
קור 66.
קושטא, ג, ד, ה, ו.
קליפות 89, 93.

מפתח העינים והשמות

(ראה גם את המפתחות של, מראי המקומות')

הפכים 16.	בואינ', נ, ד, ה.	אבן אבי אציביעה, ד.
הפסד 63, 64, 65.	בורר 88, 90.	אבן אלציאנ 73.
הצלחה אנושית 56.	בחרות 2, 1.	אבן סינא, ז, 93
הקדמות 46.	בנכנסת בן לביא, ה.	אבן רשר, נ, ה, ו, ז, ח, ט, י, יא
הקדמות ראשונות 47, 58, 98.	בעל חי 104, 67.	ינ, 84, 87, 88, 89.
הרכבה 86, 88, 89.	בעל מונ שחור 56, 101.	אבן תיבון, יהודה, ז.
הרקל 56, 101.	בעל מרה שחורה 57.	אבן תיבון, משה, ה, ו, ח, י, יא.
השארות 3, 65, 67, 103.	בעקקער, נ, יג, 71.	אבן תיבון, שמואל, ח, י.
התחלה ראשונה 56, 101.	בריאוח 1, 2, 71.	אבטלמיוס 71.
התחלות כוללות 47.		אברנאל, יצחק, י.
התכה 96.	נאטנין, ה.	אדומה 102.
התרה 27, 28, 88.	נאליגוס 80.	אחנ 5. ר' שמע.
והם 86, 87.	ניד 95.	אור 7, 8, 9, 75, 77. ר' כח רואה,
וולפסון, ג, ח, יג, 83, 87.	נראנארה, ז.	עין, רואה.
וונריך, ד.	נרמים מתדמי החלקים 50, 99.	אורך חיים 61, 62, 63-66, 68, 69,
ויטאל, י.	נרמים שמימיים 43.	70, 102, 103, 104. ר' קצור
	נרשון בן שלמה, יא.	חיים.
	נשם מאיר 9.	אותות 97.
זוכר 26, 28, 87.	נשם ספירי 15.	איכויות 5, 12, 61, 78.
זכרון 2, 24, 25, 26, 30, 31, 33, 34,	דבור 84.	איראסיסטרטוס 89.
85, 86, 88, 91, 92, 93.	דבור חיצוני 10, 11, 77.	אלבו, יהודה, ז.
זקנה 1, 2, 103.	דבור פנימי 10, 11, 77.	אלבו, יצחק, ז, י.
חאני חליפה, ד.	דבור רוחני 11.	אלנאזאלי 83.
חום 62, 64, 66, 79.	דוראן שמעון, יא.	אלרבי, יא, 79, 88, 89.
חום יסודי 19, 69, 82, 93, 95.	דימוקריטוס 79.	אלכסנדר אפרודיסי 73.
חוש 1, 16, 17, 71, 72, 86.	די ראססי, ח.	אמברוקליס 79, 80.
חוש משותף 14, 18, 20, 21, 28, 32,	דמיון 88. ר' כח מדמה.	אמונה רמה 72.
38, 39, 59, 79, 93, 94, 95.	דעות הפילוסופים, י, יא.	אמצעיים 4, 6, 15, 17, 18, 19-23.
חזרת חלילה 51, 100.	הגרה, ד.	אמרו 55.
חכמות עיוניות 57, 58, 59, 101.	הורעה העתיד 49, 52, 53, 102.	אנאכסאגוראס 82.
חכמת מבטים 15.	הזכרות 24, 27, 29, 31, 32, 33,	אנדלוסיה, נ, 71.
חלומות 2, 43, 44, 45, 47, 48, 55,	85, 86, 87, 89, 90, 91.	אפאראטים בקרתיים, יב, 1-70.
57, 58, 93, 96, 97, 98, 100,	היקש נצוחי 96.	אפלטון, נ, 80.
102.	הירופולוס 89.	ארסטו, נ, ד, ח, ט, י, יג, 71, 72
חלומות כחבים 59, 60, 96, 102.	הכנס הנשימה 1.	74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82,
חלומות צודקים 43, 46, 47.	המונות 77.	84, 86.
חלוקה 29.		אש 10.
		אשביליה, ד.

האני חליפה	אבן רשד
כשף אלטנון	כתאב אלכליאח
71 10054, 75, V	74 15, II
	אבן אבי אציביעה
	תאריך אלחכמא
	71 41

ג. סופרים עבריים

73 22, II	יהודה הלוי
98 141, ע'	כזורי
דעות הפילוסופים	ה', י"ב 88, 87, 83.
פרק ה' 89, 88, 87.	אברהם אבן דאוד
פרק ו' 94	אמונה רמה
פרק ז' 102, 100, 97, 96.	72 27, 6, I
פרק ח' 104.	משה בן מימון
גרשון בן שלמה	הקדמה למשנה אבות 71
שער השמים	מלות ההגיון
88, 86, 82. IX, מ"ט	שער י' 85
80, 79. נ'	שער י"ב 87
81, 80. נ"א	שער י"ג 101.
74 נ"ב	שער י"ד 77
82, 75, 74, 73. נ"ג	מורה נבוכים
83, 82, 81. נ"ד	II, ד', 98
84, 79, 72. נ"ה	ליג 83
93 ס"ו	שם טוב פלקירה
95, 93. X, ס"ז	ספר הנפש
97 ס"ח	פרק ז' 76, 75, 74.
102. ס"ט	פרק ח' 72
שמעון בן צמח דוראן	פרק ט' 84, 73.
מנן אבות	פרק י' 78
78 III, נ'	פרק י"א 73
75, 74. נ"א	פרק י"ב 80
מאיר אלדבי	פרק י"ד 81
שבילי אמונה	פרק ט"ז 89, 88, 87, 85
89, 83. IV, 1, כ"ח	פרק י"ח 99
83, 81, 80, 79. 1, כ"ט	מורה המורה
84, 79. 1, ל'	I, 72 100.
95 V, 6, מ"ח	

מפתח מראי המקומות שבהערות

א. סופרים יווניים וסופר לטיני

נאלינוס	אפלטון
<i>De Hippocratis et Platonis Placitie</i> ...72, 82, 90	<i>Timaeus</i>79, 82
<i>De Pulsuum Usu</i>82	
<i>De Usu Partium Corporis Humani</i> ...82, 83, 89	אריסטוטלס
	(חוץ מספרי <i>Parva Naturalia</i>)
אלכסנדר אפרודיסי	<i>Posteriora</i>85, 97, 98
<i>In de Anima</i>78, 90	<i>Topica</i>96
<i>In De Sensu</i>81, 82, 84	<i>Physica</i>76, 78, 81, 82
תימיסטיוס	<i>De Caelo</i>78, 80
<i>In De Anima</i>79, 80, 81, 82	<i>De Gen. et Corr</i>76, 77, 78, 82, 84, 99, 102, 103
תימיסטיוס (סופוניאס)	<i>Meteora</i>75, 77, 78
<i>In De Anima</i>72, 85, 88	<i>De Anima</i> ...71, 72, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 91, 92, 93, 98, 99, 100, 101
מיכאל אפיסיוס	<i>Hist. An</i>102
<i>In De Sensu</i>88, 90, 92, 94, 95, 96, 102	<i>De Part. An</i>72, 73, 75, 80, 89, 92
אלברטוס הגדול	<i>De Gen. An</i>72, 78, 93, 100
<i>In De Anima</i>83, 89	<i>De Coloribus</i>75, 76
<i>In De Memoria</i>88	<i>Problemata</i>80
	<i>Metaphysica</i>76, 77, 87, 91, 92

ב. סופרים ערבים

אבן סינא	קוראן
כתאב אלנפס (לאנדואר)	י"ב, מ-מ"ה.....101
72351	פיהרסת (פלינעל)
72355	71251
87, 83.....359	אלפאראבי
89, 88, 83.....360	מקאלה פי מעאני אלעקל
81361	9947, 46
כתאב אלנאזה	רסאלה פצוץ אלחכם
83, 7945	8373
כתאב אלקאנון	88, 87, 86.....74
8235	אלראזי
83333	כתאב אלמנצורי (ויניציה 1497)
	ספר א' פרק ח'.....81

461a25-b3	45	445a7-8	4
462b14-18	43	445b1-2	13
<i>De Divinatione</i>		446a29-30	18
463a10-11	46	449b1-4	24
463a30-b1	43	<i>De Memoria</i>	
463a30-b11	50	449b4	24
464a28-29	52	449b7-8	33
464a32-33	56	449b10-15	24
464b5-7	55	449b22-23	24
464b16-18	60	450a22-25	27
<i>De Longitudine</i>		450b6	34
464b19-20	61	450b20-27	27
464b29-30	65, 68	450b20-451a16	32
465a4-6	61	451b2-5	25
465a6-10	61	451b18-20	31
465a7-10	66	453a7-9	24, 26, 29
465a10-12	62	453a23-24	33
466a1-2	69	453b4-5	33
466a3-4	61	<i>De Somno</i>	
466a4-5	69	453b11-17	34
466a9-10	61	453b26-27	34
466a18-19	66, 69	454a7-11	35
466a18-22	61	454a16-17	35
466b7-8	66	454a24-26	38
466b9-10	66	454a26-32	39
466b16-22	66	454b9-11	36
467a10-18	68	454b11-12	37
<i>De Juventute</i>		454b23-27	36
469a5-12	39	454b25-27	36
<i>De Spiritu</i>		454b29-31	37
476a12-13	16	455a6-7	37
<i>De Part. An.</i>		455a15-22	36
i, 1	50	456a3-6	39
<i>De Gen. An.</i>		456b9-10	37
730b21-23	51	456b16	38
744a36-37	16	456b27-28	40
761b19-20	10	457b1	40
<i>Metaphysica</i>		458a21-22	41
1049b24-27	47	458a24-25	41
48	[אפלטון]	458a25-32	36
20, 19	גאלינוס	458a28	43
26	אבן סינא	458a33	43
55	[ספר בראשית מ"א, מ"ו-ל"ו]	<i>De Somniis</i>	
		459a14-22	45
		460b3-7	59

מפתח מראי המקומות שבגוף הספר של אבן רשד

437b12-13.....	14	אריסטוטלס	
437b12-14.....	18	<i>Posteriora</i>	
438a5-6.....	4, 20	i, 1.....	46
438a8-9.....	4	<i>Physica</i>	
438a13.....	20	194a21-22.....	11
438a16.....	4	<i>De Gen. et Corr.</i>	
438a22-24.....	5	ii, 1-2.....	61
438b5-6.....	4	329b11-13.....	61
438b11-15.....	7	330a30 sqq.....	9
438b20.....	5	ii, 10.....	49
438b24.....	13	ii, 11.....	50
439a6-12.....	8	<i>Meteora</i>	
439a21-25.....	8	378b28-30.....	62
439a26-27.....	9	379a1.....	62
439b10-12.....	9	381b6.....	11
439b19-27.....	9	<i>De Anima</i>	
439b27-30.....	10	418a13-14.....	8
439b31-440a3.....	11	418b3-419a21.....	7
440b27-29.....	12	419a9-21.....	21
441a2.....	5	419a11.....	8
441b19-21.....	12	419a17-b1.....	6
441b19-21.....	13	419a20.....	14
442a1.....	12	419a32.....	6
442a12.....	8	420b18.....	5
442a12-13.....	13	421a21-22.....	6
442b26-443a8.....	21	421b29.....	5
443a8.....	13	423b24-25.....	6
443a9-10.....	12	426b20-23.....	36
443a9-16.....	13	iii, 5.....	47
443a21.....	13	<i>De Sensu</i>	
444a8-15.....	6	436b12-14.....	3
444a10-15.....	22	436b15-17.....	3
444a22-25.....	22	437a1.....	3
444a24-25.....	13	437a3-17.....	23
444a28-33.....	13	437a11-14.....	23
444b8-15.....	13		

στέρσις	העדר	μελανία	שחרות
στοιχεῖα	פשוטים	μέλας	שחור
στοιχεῖον	יסוד	μεταβάλλοντα ἔξαιματοῦσθαι	השתנה דם
τὸ σύμφυτον θερμόν	חום טבעי	μεταβολή	שנוי
συνεχής	מדובק	μέσον	אמצעי (ש.)
συνθλίβειν	התעבה	μεταξύ	אמצעי (ת.)
σῶμα	נוף, גשם	μῆγιγξ	יריעה, רשת
σωτηρία	השאות	μνήμη	זכרון, כח זוכר
δόξας τεθνάναι	דומה במוח	τὸ μνημονεύειν	הזכרות, זכרון
τέτταρες	ארבעה	μόριον	אבר, חלק
τέχνη	מלאכה	νόσος	חלי
παρ' ἄλληλα τῶν	שכנות חלקים	νοσώδης	חלוש, חלוש הטבע
ἐλαχίστων τιθεμένων	קטנים	ξηρόν	יובש
τόπος	מדינה	ξηρός	יבש
τροφή	מאכל, מזון	οἶσθαι	הרגיש
ὕγεια	בריאות	οἰκείν	שכן
πρὸς βοήθειαν ὑγείας γεγονέναι	רפא	ὄμμα	עין
ὕγρὸς	לח	ὁμοιον	דומה
ὕγρότης	לחות	ὁμοιότης	חקה, חקוי
ὑδωρ	מים	ὄνομα	מלה
ὑπνος	שינה	ὀξέως	חזק
ὑπνος γίνεταί	ישן	ὄραν	ראה
φανταστικός	כח מדמה	ὄργανον	כלי
φείγειν	רחק	ὁσμή	מורח, ריח
φλέψ	גיד, עורק דופק	ὁστισοῦν	כל
φοῖνιξ	תמר	ὁστρακόδερμον	בעל מנן
φορά	תנועה	ὄφεις	רמש
φύσις	טבע	ὄψις	ראוח
φυτόν	צמח	παθητικός	מתפעל
φῶς	אור	πάθος	אות
τὸ χαίρειν	שמחה	πάμπαν νέος	קטן
χρόα	מראה	πᾶς	כל
χρόνος	זמן	πάσχειν	הפעלות
χρῶμα	מראה	πλήττειν	הכה
χυμός	טעם	ποιητικός	פועל
ψόφος	קול	πόρρωθεν	מרחוק
ψυχή	נפש	πῦρ	אש
ψυχρός	קרירות, קר	σάρξ	בשר
ῥιζόμενος	מונבל	σκέπτεσθαι	דבור
		σκότος	חושך
		σκάλλει	תולעה

מלון יווני-עברי

τὸ ἐνυπνιάζειν	חלום	ἀδυναμία	חולשה
ἐνύπνιον	חלום	ἀήρ	אוויר
ἐξιέναι	יצא	αἰσθάνεσθαι	השיג
τὰ ἔξωθεν προσπίπτοντα	ענינים אשר מחוץ	αἰσθησις	חוש
ἐπιζητεῖν	הודיע	αἰσθητήριον	כלי (הכח)
ἐπιθυμία	תאוה	αἰσθητικόν	כלי, כח מרגיש
ἐπικρίνειν	בורר, שפט	αἰσθητικὸν μόριον	השנה
ὁ ἐρωτικός	החושק בנשים	αἰτία	סבה
τοῦ εὖ ενεκα	חוספת מעלה	ἀκυσία	מנוחה
		ἀκοή	שמע
τὸ ζῆν	חיים	ἐξ ἀνάγκης	בעבור ההכרח
ζῶον	בהמה, חי, בעל חי	ἀναθυμίασις	אד
ζωή	חיים	ἀναμνησθεσθαι	הזכר
ἡδύς	נאות	ἀνθρωπος	אדם
ἡμίονος	חמור, פרד	ἀντιπερίστασις	נטה
θάνατος	מות	ἀόριστος	בלתי מוגבל
θερμόν	חום	ἀπολέσθαι	יבש
θῆλυ	נקבה	ἀποσβεννύναι	כבה
τὸ θρεπτικόν	כח זן	ἄρρηγ	זכר
ἱατρός	רופא	ἀρχή	התחלה
ἴδιον	מיוחד	ἀφή	משוש
		βραχύτης	קצור
τὸ καθ' ἕκαστον	אישי	γένεσις	הויה, התחדש
τὸ καθεύδειν	שינה	γένος	מין
καθόλου	במאמר כללי	γεῦσις	טעם
καρδία	לב	γευστόν	מוטעם
κίνησις	תנועה	γῆ	ארץ
κλάδος	סעיף	γλῶττα	לשון
κοινὸν αἰσθητήριον	חוש משותף	δεσμός	קשר
κόπος	יגיעה	διακρίνειν	הכיר
κρίνειν	שפט	διαφάνες	ספירי
κριτής	פותר	διαφανής	ספירי
λέγειν	אמר מאמר נבדל	δοξαστόν	ענין חשוב
λείος	בהיר	δυναμίς	בכח
λευκόν	לבן	ἐγείρειν	התעורר
λευκότης	לובן	ἐγκέφαλος	מוח
λόγος	דבור	ἐγρήγοροις	יקיצה
τὸ λυπεῖσθαι	אבל	εἶδος	צורה
λυπηρός	בלתי נאות, מויק	εἶναι	התילד
λύσις	התרה	εἰρησθαι	אמר
λύχνος	נר	ἐλτרון	תיק הסיף
μάθησις	למוד	ἐναντίον	הפך
μακρόβιος	ארוך החיים	εἰς ἐνέργειαν	בפעל
μάτην	לבטלה	ἐνδρος	אשר במים
μελαγχολικός	בעל מוג שחור		

من شرطه necesse est 55.11 necessitas 4.10 חנועה حركة motus [463a10] 46.7 <i>ισχυς</i> [336a15, 17] 50.3 <i>φορά</i> 34.13 חעורה سهر vigilia 32.12 חענה لذة delectatio	45.9 חמורה بدل 45.6 חמיד دائم semper 61.14 חמר نخلة palma [466a10] <i>ξυλός</i> 67.6 חנאי شرط predictum 68.9 conditio 53.2 מתנאו	60.5 חמה استغرب 68.6 تعجب mirari 26.16 חמונה شكل اثر 4.13 figura חמונה מחודרת האצטונה 15.11-12 شكل صنوبري pyramis	finitus הניע חכלית החיים 68.13 بلغ اخلا العمر vivunt multum חכן: החכן 31.2 اتفق accidere 35.2 contingere חמד: כל זמן שהחמיד 27.15 ما دام dum fuerit
--	---	--	--

חוספה: חוספת מעלה 3.9 افضل melius [437a1] τοῦ εὖ ἔχεια רב חוספת 67.11-12 بمفرط valde חלל: התחיל 24.1 ابتدا incipere חלה 10.3 اولاً primo 19.17 prius חחון 29.16 اسفل inferior חיק הסיף 5.6 غمد السيف vagina [421b29] ἑλκυστρον תכונה 51.12 هيئة causa 68.13 consistentia בוא עד תכונה 12.1 کیان invenire תכלית 4.7 غاية اقصى 67.15 عناية 55.3 sollicitudo valde אין תכלית 10.14 غير متناه infinitus בתכלית 23.5 على اكثر יש תכלית 11.15 متناه	potare 60.2 bibere שחוף השם 58.11 اشترك الاسم equivoco שחוק: חולי השחוק 30.15 الاغما שחף: השחוף 22.1 مشاكلة شارك 25.7 esse اشترك 34.9 coniunctio חאה 37.9 شهوة استقرب 34.7 appetitus [454b31] ἐπιθυμία חאנה 61.14 تين ficus חאר 30.7 صفة dispositio בחאר הזה 4.6 بهذه الصفة tale תכבורת 12.9 غلبة افراط 5.15 intensa qualitas dominium חזה: החזה 15.10 آثر חולעה 24.13 دود vermis [428a11] ξηλασ	κρίνειν [455a17, 426b23] [431a20] ἐπικρίνειν iudicare שפע: השפיע 55.11 افاض largiri שפע 67.2 وفور abundantia בשפע גדול 64.12 وافرة جداً multus שקוע: חוקה ושקועה 56.14 شديد الاستغراق שקע: השקיע 56.13 غمر cooperire שקר 15.14 محالة מסתחיל 17.2 impossibilis impossibile שרף 69.10 حرق احترق 63.15 comburare נשרף 63.13 محترك combustus שרש 69.6 اصل fundamentum ששה 67.4 سنة sex ששון 37.12 سرور שחה 34.15 شرب	alterari in sanguinem μεταβάλλοντα ξαίμα- [456b4] τοῦσθαι שני 61.4 تغير تغيير transmutatio μεταβολή [329a8, 315a2] שני 4.13 ثاني secundus שנים 25.3 اثنتان duo שני דברים 34.5 امران uterque שחי כחוח 14.8 طائفتان bipartiti שני צדדים 17.1 جهتان ambo שעור 18.2 قدر مقدار 11.1 quantitas 10.16 modus 15.4 quantum שעירות 61.6 خشونة שער (פ) 62.9 قدر شعر 35.17 mensurare הביא לשער 33.1-2 اشعر percipere שפט 26.3 حكم قضى 36.2
---	--	--	---

68.6 חמיה conservatio שמן: יותר שמן 66.12 אסמן שמע (פ.) 45.1 שמע audire שמע 3.11 שמע צוט 8.8 סמא 22.8 auditus [435b19-24] ἀκοή [418a13] 8.8 שמר 4.1 חנפז conservare 27.8 retinere השמר 62.12 אנחפז conservari שמש 4.14 שמש sol שמש: השחמש 58.1 uti שנה 55.8 סנה סנ 65.14 שנה (פ.) 65.8 גבר תחיל 64.13 transmutare השחנה (1) 41.5 תאזר תגאיר 58.13 diversus pati השתנה דם 41.1 אסחאל דמא	5.12 יותר שלם אמ אכל perfectior אכוד melior השנחה שלמה 48.3 ענאיה sollicitudo שלמות 9.11 כמאל perfectio ביותר שלמות 53.9 באמ plus על השלמות 37.9 עלי התמא perfecte שלשה 6.6 ללאת tres שלשול 67.5 שם 26.10 אסמ nomen קרא שם 2.7 לעב שמח 11.7 פזח בשר 55.5 gaudere שמחה 37.9 פזח letitia 37.12 gaudium [454b30] τὸ χαίρειν שמים 38.8 celus שמימי 10.2 סמאוי celestis שמירה (1, 2) 25.1 חפז	5.1 שלג ללג nix שלום 55.7 סלאמ שלח 21.16 אדי בעט 32.10 inducere reddere שלילה 26.8 סלב negatio שלישי 20.10 לאל tertius שלך: השליך 16.3 אלעי שלל 27.7 גזר spoliare שלם (פ.) 4.3 תמ אסלמל 8.12 perficere אלאם 52.9 componere אנפזי 60.8 complere השלם 39.8 תמ תופי 1.9 אסלופי 3.5 פזח 41.15 complere perficere שלם 5.5 תאמ perfectus	30.15 שנה לום sompnus sompnium [463a10] τὸ καθεύδειν [453b11] 34.8 ὕπνος שכנה 9.13 תגאור vicinitas שכונה חלקים קטנים 9.12 תגאור האשیا الصغار vicinitas partium mi- nimarum παρ' ἀλλήλα τῶν ἐλαχίστων τιθεμένη [440b1-2] עש שכח 24.10 נסי oblivisci שכחה 29.6 נסיאן oblivio שכל 23.2 על נלפי 30.12 פזר 38.2 cogitatio intellectus 48.13 intelligentia שכל נפזר 51.16 על מפאק intelligentia abstracta שכל פועל 48.14 על פאעל intelligentia agens שכלי 36.13 עלי intellectus שכן 66.7 סכן habitare [465a11] οἰκεῖν
--	--	---	--

שווי 4.15	שבח (פ.) 68.14	عن الارادة	ריק 58.5
اعتدال	סבחן	والاختيار	עבט
תעביל 39.8	השחבח 29.12	voluntarie	otiosus
תעادل 50.1	סבחן	רצוני 50.11	רכב:
temperamentum	שביל 40.8	ארادی	הרכיב 5.14
שולל 16.11	מגרי	voluntarius	רכב
גרי	via	רשם 27.9	תרכב (1) 26.14
abstrahere	שבדח 55.9	רשם	componere
שומר 34.3	סנל	describere	התרכב 29.10
חאפז	שר 44.5	הרשם 4.13	תרכב
conservans	גן	ארשם	componere
שוחף 25.14	demon	תאטר 10.4	רמו 51.15
משרק	שרל:	pati	אשר
communicatio	השתדל 55.5	רשם 36.4	רמו 27.9
שוחפות 22.2	עמל	describere	משר
משרקל	שוב 30.14	הרשם 4.6	רמש 66.9
משרקה 22.10	עאד	ארשם	חיה
communicare	רגע 15.14	רשם 34.13	serpens
29.3 communicatio	סאר 46.3	describere	φύς [466b19]
coniuunctio	esse	רשם 27.9	רע 24.4
שחור 9.7	reverti	רשם	רדי
אסוד	29.5 reductio	pictor	רעב 55.8
niger	40.1 contractio	רשת 7.15	גדב
[439b27] μέλας	השיב 27.13	שבקה	רעה (1, 2) 67.12
בעל מוג שחור 56.12	אסרגע	rete	רדא
זו המזג הסודאי	אסרגע 29.6	ξίγχιμ [438b2]	רפא 6.7
melancholicus	acquisitio	שאל 55.7	שפי
[464a32] μελαγχολικός	reducere	סאל	sanare
שחרות 8.15	שובע 55.8	interrogare	πρὸς βοήθειαν ὑγίειας
סואד	חצבה	שאר:	[444a14] γεγενῆσθαι
nigredo	שוח (פ.) 38.13	השאר 4.4	התרפא 22.12
[329b12] 61.6 μέλανα	עדל	בקי	תדאי
שטח 9.10	esse equalis	סאטר 29.15	curare
ספח	7.10 שו	alius	רפואה 58.4
superficies	מעטל	remanere	טב
שים 5.5	סוא 14.13	מה שנשאר 42.10	medicina
גמל	indifferenter	בקי	רצה 16.2
ponere	מסורי 31.7	reliquie	שא
שים השתדלות מחשבה	equalis	שאר 6.5	רצון 24.10
30.13	temperatus	סאטר	ארדה
גמד הפקר	68.11 medius	alius	voluntas
cogitare		13.13 ceterus	מן הרצון והבחירה 51.7
שים כוונתו 54.3			
אגב			

רחוק 11.11	ברוב 7.9	قد	ראוי שנעיין 12.10
بعيد	في الاكثر	كثيراً	يجب ان ننظر
עלי بعد 5.7	in maiori parte	multotiens	consyderandum est
in remoto	רוח 19.12	רב חוספת 67.11-12	ראות 3.11
غاية 18.10	روح	مفرط	بصر
remotus	spiritus	רבוי 8.11	نظر 5.7
יותר רחוק 63.2	הפעם רוח 60.6	كثرة	inspicere
אبعد	excitari	multitudo	روية 5.5
magis remotum	רוחני 7.7	65.16 abundantia	visio
מרחוק 13.14	روحاني	רביעי 28.15	ابصار 7.16
עלי البعد	spiritualis	رابع	visus
ex remoto	37.18 spiritualitas	quartus	435b21]. 3.11
[444b9] πρῶτον	53.7 [similis]	רגל:	[418a13] 8.8
קשה ורחוק 30.11	השנה רוחנית 16.14	הרגיל לנפשו 56.3	ראיה 10.4
عسير صعب	ادراك روحاني	تعهد	دليل
valde difficilis	spiritualiter	semper esse	دلالة 6.11
רחק 18.13	רוחניות 32.1	רגל (1, 2) 58.8	manifestum est
بعد	روحانية	قدم	signum
فر 26.11	spiritualitas	رنع 19.1	לקח ראיה 22.12
fugere	רוע 57.4	مقدار فتر	استدل
[431b9] φεύγειν	רדא 4.14	רנש:	cognoscere
remotus esse	malitia	הרגיש 26.3	ראיה 7.7
הרחיק 36.14	רופא 52.7	احس	روية
تجنب	طبيب	حساس 19.14	visio
cedere	medicus	حس 35.6	ראש (1, 2) 22.13
רטב:	[463a5] 60.3	sentiens	ראס
הרטיב 41.3	רוץ 4.14	احساس 25.9	caput
رطب	جری	sensatum	ראשון 4.13
humefacere	currere	sentire	اول
ריח:	רוצה לומר 5.6	[463a12] οἶσθαι	primus
הריח 45.1	اعنى	18.8 videre	20.9 unus
شم	scilicet	36.8 sensibilis	רב 5.1
olfacere	רוקן:	כבר הרגיש 25.10-11	كثير
לא הריח 37.14	התרוקן 64.11	قد احس	قوم 43.9
اخشم	تخلا	presentire	quidam
ריח 3.11	dissolvere	רוב 13.3	اکثر 63.8
ذوق	רושם 27.10	كثرة	longus
شم 5.12	رسم	اکثر 9.8	اطول 66.6
رائحة (1, 2) 12.8	pictura	magis	plus
odor	28.1 descriptum	كثير 31.15	multus
olfactus	29.11 descriptio	69.3 multitudo	20.13 magnus
[440b28] ὀσμή	34.13 modus		פעמים רבות 43.12
[438b24] 13.7 (2)	36.11 ymago		
[444a29] 13.13	עשה רושם 68.18		
	آثر		
	facere		

קשר 36.16 رباط ligamentum [454b10, 26] δεσμός קשת קוח 8.16 قوس قزح iris ראה 4.10 رای ابصر 7.2 نظر 5.9 inspicere شاهد 30.8 videre 16.4 dicere 18.13 visio 20.6 aspicere 26.12 sentire עמקט 18.5 ראה חלום 44.14 رای رویا sompniare הראה 4.13 ظهر apparere 8.13 manifestum esse ראוי 26.15 وجب جدیر 43.7 انبغی 5.4 necesse est 7.13 necessarius 63.14 debere 37.6 oportere יותר ראוי 69.12 أحق magis videtur ראוי לקבל ולהודות 61.2-3 من المتسلم concessum est ראוי שנחקר 39.4 ينبغي أن نفحص perscrutandum est	קרה 4.15 عرض اعترى 4.11 contingere اتفق 67.12 accidere קרוב 18.11 قريب قراة 49.1 propinquus 14.4 fere יותר קרובים 58.12 أقرب magis videntur קרירות 6.8 برد frigidum 43.1 frigiditas [444a10] ψυχρός קרר: החקרר 4.16 برد تبرد 42.9 [spargere] infrigidare 5.3 frigus 42.11 [remittere] קשה (פ.) 33.7 عسر difficile 38.5 difficilis קשה 30.11 عسير difficilis 68.10 difficile קשי 63.11 عسر debilitas קשר: הקשר 18.15 ارتب ordinare 19.3 ponere	מן הקצור 23.5 من الإيجاز brevis קצר (פ.) 54.2 أقصر قصر 55.4 indigere contentus מקוצר 14.3 مقصر minor קצר 68.2 قصير brevis יותר קצר 66.2-3 أقصر parum קצח 6.4 بعض ما 13.2 aliqua quidam 53.15 alius 64.1 (1) una 65.13 multus קצח אל קצח 21.16 بعض الى بعض ad invicem קר 22.13 بارد برد 41.2 frigidus [444a10] ψυχρός קרא 20.5 سمى لقب 2.7 vocare 26.6 dicere קרב 13.10 أدنى تاهب 55.5 appropinquare	התקיים 32.3 ثبت figere קל 31.17 سهل facilis יותר קל 31.14 أسهل קלות 33.11 سهولة خفة 61.6 levitas facile קליפה 22.7 قشر ثمرة 22.6 fructus cortex קנה 14.3 استفاد استفادة 14.8 acquisitio acquirere הקנה 43.13 أفاد videre 62.9 dare ננין 14.6 استفاد احتساب 43.8 acquisitio קסם 43.9 كهانة divinatio קפא: הקפא 5.8 تغميد קצור 61.2 قصر brevis [464b20] βραχύτης
--	---	--	--

החקוץ 54.13	החקבץ ב ... 33.13	צמח 10.7	צוח 55.8
انقبض	اجتمع ل . . .	نبات	اشار
contrahere	habere	planta	צוקה 70.4
קור 40.10	קדם 25.12	49.9 vegetabile	ضيق
برودة	تقدم	61.4 [454a17] 35.14 φυτὸν	צורה 4.6
برد 4.16	precedere	צמיחה 61.4	صورة
infrigidatio	47.1 antecedere	נשף	forma
بردى 5.4	קדם וידע 52.15	crementum	14.3 [429a28] εἶδος
grandinosus	תקדם גערף	צריך:	צורך 6.11
بارד 5.16	prescire	היה צריך 15.2	حاجة
frigidum	קדם זמן רב 51.1	احتاج	indigere
frigiditas	תבاعد	indigere	6.13 necessarius
42.12 frigus	venire a remoto	צרך:	הביא צורך 8.3
קורי 20.2	קודם 11.12	הצריך 17.9	اضطر
بردى	متقدم	احتاج	ציור 52.14
grandinosus	prior	indigere	تصور
קטן (1, 2) 18.2	מקדם 28.9	4.4 הצטרך	تصوير 57.6
صغير	anterior	احتاج	ymaginare
صبى 33.14	קודמים 14.2	indigere	ymaginatio
puer	קדמא	6.15 קבול	46.15 ציורי
πᾶπαν νέος	antiqui	קבול	تصويرى
[453b4]	מאמר קודם 36.5	receptio	تصورى 47.1
يسير 63.9	قول מתקדם	4.11 קבל	intellectus
parvus	predictus	קבל	27.16 צייר
9.12 minimus	קו 15.7	recipere	صور
יותר קטן 40.11	خط	7.12 מקבל אור	تصور 18.14
اصغر	linea	lucidus	intelligere
minor	קודם 65.14	קבל אור 7.13	30.9 ymaginari
קטנות 16.8	دون	استنار	69.10 esse
صغر	ante	illuminare	ymaginare
parvus	קודם ש ... 7.7	קבל והודה 61.2-3	30.7 informare
קטנות קיום 33.11	قبل ان	تسلم	צלם 60.1
قلة ثبوت	antequam	concedere	صنم
non figere	קול 8.9	הקביל 36.8	idolum
קיום 57.5	صوت	אקבל	צמח 60.2
استثبات	sonus	inducere	عطشان
تشبت 34.7	[418a13] ψῶφος	קבלה 56.1	habens sitim
figere	[440b27] 12.6	קבול	צמח (פ.) 69.1
confirmatio	קוץ:	קבץ:	نشأ
57.5 confirmare	הקוץ 42.3	החקבץ 38.5	crescere
קיים 43.10	انقباض	انقبض	51.9 ponere
اثبت	42.12 انقبض	contrahere	צומח 64.12
	contrahere	40.1 contractio	نبات
	contractio		vegetabile

פחרון 56.5 عبارة interpretari הבין פחרון 44.15 اعتبر צבע: הצטבע 10.5 تلون coloratio 10.7 colorare צבע 10.8 لون 11.15 صيغ tinctura color 12.1 צבע صباغ tinctor צד 19.5 جهة modus 68.2 causa לצד 20.15 ما يلي indirecto 7.15 pars מצד 32.9 من اجل 49.16 من قبل per 57.2 מצד כי من جهة ان quia 9.13 על צד على جهة secundum 22.4 על צד אחר على جهة واحدة idem 45.11 צורק صادق verum	شخصي 17.10 individualis 48.12 individuum particularis 22.5 פרי ثمرة لب 29.1 medulla fructus 30.12 פרידה افتراق separatio פרש 10.16 عبر pronuntiare פשוט 5.16 بسيط simplex פשוטים 6.6 بسائط simplicia [437a20] στοιχεια פשט: הפשוט 20.12 انتزع abstrahere החפשט 63.15 تشيط פחאם 8.1 دفعه statim פתח 7.6 فتح aperire פתיחה 2.4 صدر פטר 56.7 عبر عبارة 56.6 interpretari הבין לפתור 44.15 احسن	פעם: הפעם רוח 60.6 excitari פעמים 56.5 ربما قد 31.5 حين (1) 27.6 تارة (1, 2) 45.7 quandoque forte הרבה פעמים 10.7 كثيراً multotiens פעמים רבות 54.9 كثيراً multum פקד: הפקיד 59.12 اودع deponere פרד: הפרד 19.1 فارق تبرد 19.2 infrigidare افتراق 30.11 separatio separare פרד 66.5 بغل mulus [466b9] μῦλος פרוק: החרה ופרוק 27.15 تحليل وتفصيل divisio פרט 49.14 شخص individuum פרטי 16.15 جزئي	فسد 4.10 recipere corruptio- nem corrumperere פסק 29.5 انقطع انفصل 26.7 dividere abscisio נפסק 25.3 منقطع abscisus פעולה 4.3 فعل انصراف 38.7 usus actio 27.13 facere 9.3 פעל (פ.) فعل استعمل 6.10 uti facere 43.14 accidere 44.11 agere פועל 47.5 فاعل antecedens 62.5 activus παιδαγωγός [378b25] פעל 5.14 فعل actus 19.5 actio 48.13 agere בפעל (1, 2) 12.15 بالفعل in actu 16.1 actu εἰς ἐνέργειαν [441b21] 12.15 (2) אשר בפעל 35.5 الذي بالفعل actualis
--	--	--	---

פור:	ענין נכבד 38.7	قوام 59.3
התפור 18.14	امر شريف	constituere
انتشر	nobile	حضر (2) 20.11
dilatare	ענין עחדי 36.10	presens
פחות 35.4	امر مستقبل	اتقان 57.5
خسيس	futurum	[quies]
vilis	ענין פרטי 49.3	presentatio
יותר פחות 10.10	امر جزئي	עמידה על 68.9
اخص	particulare	وقوف على
vilior	ענין רחמי 38.7-8	scire
פיל 30.9	امر روحاني	עמל 43.2
فيل	spirituale	تعب
elephas	כן הענין 22.10	جد 37.4
פלא:	كذلك الامر	labor
חמה והפלא 60.6	similiter	עמק:
استغرب وعجب	שני ענינים 18.11	העמיק 36.6
mirari	امران	غار
פליאה 47.13	duo	[عرض] غاص 38.2
تعجب	עסק:	profundere
admiration	החעסק 37.1	introtitus
פנים 20.14	استعمل	ענ:
وجه	uti	החענן 11.7
facies	החעסק במחשבה 36.7	التد
61.12 modus	اقبل بالفكرة	delectare
מבפנים 46.4	cogitare	32.6 delectabilis
من داخل	ערב:	ענין 24.7
ab intrinseco	הערב 6.4	امر
פנים 7.13	تشرب	حالة 10.1
داخل	[اختلاف] اختلاط	حال 11.5
باطن 53.15	10.13	dispositio
interior	imbibere	معنى 10.16
intrinsecus	עח 35.16	intentio
פסד 6.5	وقت	res
فسد	حال 46.5	3.13 id
اختل 28.9	dispositio	26.6 modus
ledere	hora	57.10 tempus
29.15 debilitare	52.8 tempus	37.6 descriptio
corrumpere	בעה 15.3	ענין זה 14.7
בטל ונפסד 54.1	عند	معنى ذلك
عطل	apud	scilicet
otiar	אذا 16.2	ענין מה 36.7
הפסיד 4.1	ما 41.14	امر ما
افسد	dum	aliquid
في حال 35.16		
in		
בעה ההיא 36.8		
في ذلك الوقت		
tunc		
מעה 25.1		
من وقت		
postquam		
מנז 56.1		
a		
עתד:		
החעתד 55.8		
استعداد		
עחה:		
בעחה 24.6		
في الان		
in instanti		
עחיד 24.7		
مستقبل		
futurus		
הודיע עחיד 52.7		
انذر		
enuntiare		
הודעה עחיד 35.3		
انذار		
pronunciativus		
52.9 enuntiatio		
עחק:		
העחק 4.12		
انتقل		
نقل 30.8		
transfere		
movere		
פנש 18.10		
لقى		
تلقى 45.8		
القي 49.4		
occurrere		
פותר 55.10		
معبر		
interpretator		
[464b6] κρητής		

עכר 4.9	רוי 46.14	עומק 42.10	עבה 6.13
כדר	cognitio	עמק	גליץ
[תברד] תכדר 41.7	47.3 [dubitatio]	profundum	אגלץ 5.7
turbare	57.11 consyderare	עוף 26.12	grossior
עלה (ש) 53.11	עיני 47.11	טאטר	grossus
עלה	נצרי	עור:	עבר 10.5
quia	speculativus	עורר 13.12	מר
עלה 4.10	47.12 universalis	אחר	נפד 7.2
עלה	עיין 12.10	movere	transitus
עלה	נצ	מי שעורר כעסו 4.9	transire
ascendere	48.7 זפר	מן הוג גצבה	בזמן העובר 24.7-8
עלה על 30.15	consyderare	iracundus	פי הזמן המזי
אפלע על	20.15 aspicere	העיר 14.4	preteritus
videre	21.6 (1) inspicere	אנב	במה שער 39.7
עליון 29.16	46.11 declarare	נב 33.3	במא סלפ
אלי	מעין 21.6	excitare	superius
superior	נאצר	החעורר 7.3	עבר ממאמר 35.9
עלף:	inspiciens	הוג	סלפ מן קול
החעלף 54.10	עין 4.5	תנב 41.15	dicere
גשי	עין	excitare	עור:
עם 44.4	בצר 7.6	[458a24] ἐγελπει	הערר 21.8
גמפור	oculus	כאשר החעורר חום 5.3	גאב
קום 49.2	4.16 visus	מתי הוג	עלם 23.4
vulgus	αμμε [438a16]	cum calor fuerit in-	carere
52.12 homines	[438b14] 8.1	tensus	absentare
עמד 6.12	בעין 55.1	עורק:	46.13 non esse
קאם	בעין	עורק דופק 42.1	54.11 sine
חצר 29.12	ipse	שריבן	עובי 5.7
presentare	59.2 idem	vena	גלץ
interiacere	עיר 55.14	עור (פ) 30.5	grossities
עומד 57.10	בלד	תעארן	עור:
חצר	עכול 41.14	מעונה 36.8	העיר 13.9
presens	נצג	adiuvare	שעד
זמן עומד 25.2	אנהזאם 41.4	עור 31.1	אנדר 43.12
זמן ואקף	digerere	מעונה	enuntiare
presens	digestio	iuvamentum	testari
העמיד 24.10	עכור 9.6	30.14 adunare	עולם 16.9
תחציל 34.7	כדר	31.2 adiutorium	עאמ
facere presentare	turbidus	38.3 iuvare	mundus
26.4 facere esse presens	עכל:	אל עור 36.12	לא... מעולם 26.12
29.11 presentare	החעכל 42.6	למעונה	למ... קט
36.11 esse presens	אנזאג	adiuvare	nunquam
עמידה 30.5	digestio	עין 34.8	
אחצר		נצ	

שָׁפָא 4.6 [438b6] διαφάνης	סור: לא יסוד עומד 25.1 לִמ יִזַּל קֹאִמָא semper הסיר 30.13 قطع abscindere סיעה: סיעת פיתאגוריש 9.15 פיתאגורש Pitagorici סוף 5.6 סִיף gladius סכך 40.9 חֶגֶב prohibere סכל 68.6 גִּיחַל סכלות 46.13 גִּיחַל ignorantia סלק: הסחלק 68.2 פִּנָּא consumptio סעיף 69.1 גִּסְנָא ramus סער: סהער (1) 22.8 אֶצְרַב movere ספירות (1) 7.12 אֶשְׁפָּא שָׁפִיף 9.5 diaphanum diaphaneitas מקבל ספירות 7.12 מֶשֶׁף ספירי 10.4 שָׁפִיף	לסכת לִסְבִּי propter מאיון סבה 39.14 עֵן אֵי סִיב quare סבך: הסחבך 64.13 תִּשְׁבֵּת סבל 67.12 אֶחְמַל סבר 14.5 רֵא אֶעְתֵּד 9.15 opinari dicere סברה (1, 2) 14.2 רֵא opinio סנולה 6.9 חֶסֶא חֶסֶא 22.4 proprietas proprium סדר 19.15 תִּרְבֵּי רִבֵּי 49.16 ordinare סוּן 6.15 גִּנְס genus מסוּן 49.10 מִן גִּנְס similis מסוּן אֶחָד 2-44.1 מִן גִּנְס וָאֶחָד idem סוּס 66.5 פֶּרֶס equus סוף 23.6 אֶחֶר finis	נִשְׁוֹא 15.12 מוֹזוּעַ subiectum 19.4 (1) positus נִשְׁמָה 1.7 נִפְס נִשְׁמָה: התנשם 1.4 תִּנְפָס נחניה 23.6 אֶעֱטָא dare 47.11 datio נֶחֱךָ 42.11 תִּחְלֵל dissolvere נחן 6.5 אֶעֱטָא עֶאטִי 51.11 dare נחון 68.14 וָאֶבִּי מֶעֱטִי 48.8 dator מי יחן 48.14 לִיִּת נֶחֱרָ: החיר 46.7 אֶנְחַל סֶלֶם 59.1 dicere solvere סבה (1) 5.5 סִיב עֶלָה (2) 5.5 שִׁי 13.3 causa [464b21] 61.2 alria [466a17] 65.16 לֹאֶת הֶסֶבָה 5.1 לְהַזָּא הַסִּבָּה ideo
--------------------------------	---	---	---

נפשו 56.3	נפש 14.3	נכסף 44.16	אָני 26.11
نظافة	نفس	منشوق	nocitivus
mundus	anima	נכפה 54.12	inconveniens
נקי:	42.12 se	اغما	[443b20] λυπηρός
הקוף 50.15	ψυχή 32.13 [451a1],	epilepsia	55.5 nocens
احصل	34.9 [453b12]	נכר:	32.12 נוק
احاط 67.5	טרוד נפש 56.7	הכיר 3.13	אני
existere	مشغول النفس	ميز	contristatio
הקוף ידיעה 51.1	sollicitus	distinguere	נמה 35.18
حصلت معرفة	נפש בהמית 11.6	[436b15] διακρίνειν	انصرف
scire	نفس بهيمية	נכרי 31.6	مال 38.13
נר 8.2	anima bestialis	غريب	declinare
مصباح	56.4 anima bruta	extraneus	54.9 intrare
candela	נפש מדברת 30.10	נמון (1) 12.9	recedere
[438b14] λυχνος	نفس ناطقة	ممتزج	42.6 reverti
נראה 15.9	anima rationabilis	admixtus	ἀντιπερίστασις
مبصر	נפש מדמה 53.8	12.9 (3) mixtus	[457b2]
ظاهر 54.7	نفس متخيلة	נמס 13.1	נוטה 15.8
extrinsecus	قوة متخيلة 52.3	انخل	منعطف
ظهر 47.2	anima ymaginativa	dissolvere	conversus
manifestum esse	נפשי 52.2	נסכל 46.12	המה 40.1
شاهد 43.10	نفساني	مجهول	انصراف
res visa	animalis	נערות (1, 2) 34.6	صرف 42.5
נשבר 15.8	נצוץ 14.11	صبا	reducere
منكسر	شعاع	pueritia	recessum
reflexus	radius	נפל 4.14	נמיה 42.4
נש:	נצוצי 15.7	وقع	تصرف
השני 5.14	شعاعي	cadere	[operatio]
ادرك	radialis	נופלים במציאות 24.7	נכבד 38.7
خال 17.13	נצח 62.11	متوقعة الوجود	شريف
acquirere	قهقر	sunt	جليل 51.2
لاحق (1, 2) 31.16	habere dominium	נפלה ידיעה 50.13	largus
accidere	67.2 dominium	وقع معرفة	nobilis
comprehendere	נקבה 66.6	scire	יותר נכבד 31.10
14.8 comprehensio	אנח	הפיל 32.13	اشرف
16.11 (1) apprehendere	femina	توقع	nobilior
comprehensivus	[466b10] θηλη	[habere spem]	افضل 18.1
35.15 (1, 2)	נקה 36.11	נפלא 30.15	melior
55.4 scire	أصفى	عجبية	נכה:
13.14 αλσθάνεσθαι	colare	متعجب 60.6	הכה 8.1
[444b14]	נקי 48.8	admiratus	اصاب ضربة
השני פתרון 56.5	ברי	mirabile	contingere percussio
ادرك عبارة	liberatus		[438b12] πλήττειν
interpretari			

29.14 לחץ contingere	43.9 נבואה وحى	13.4 מחיקות حلاوة	39.13 משוחף ל... مشارك ل...
70.3 אֲנֵהוּ dare	48.4 נִבְיָה prophetia	dulcedo	communem habere
14.10 supponere	נבט:	18.14 מחנועע متحرك	18.4 משר امتد
40.9 venire	הביט نظر	motus	65.11 תִּבֵּעַ sequi
40.15 accidere	18.5	60.6 מתפחד مرعوب	31.16 אֲסִתֵּל astellere
60.1 presentare	16.7 תִּנָּזֵר videre	timidus	coniungere
24.9 הניעה הידיעה حصلت المعرفة	21.2 inspicere	62.6 מחפעל منفعل	extendere
comprehendere	21.3 aspicere	passivus	משל (פ) 37.15 [شرق] שרף
56.1 נהג عود	64.13 נב جف	[378b25] παθητικός	62.12 אֲסִתֵּל dominare
נהוג:	desiccare	41.7 מחקוץ منقبض	habere dominium
יוצא מן הנהוג خارج عن المعتاد	64.14 התנב انتشف	contracte	62.14 [videre]
intensus	consumere	54.13 contrahere	31.7 משל مثال
נחץ:	נדר:	נאוח (1, 2) 3.13 מלאים ملائم	60.3 מִלֵּל verbi gratia
6.12 הניח وضع	17.13 (1, 2) החנדר قابل	67.13 מואף convenire	25.10 דרך משל مثلاً
19.7 פִּרְצָה تسكين	36.2 תִּקְבֵּל oppositum	68.4 מואף convenienter	40.10 מִשְׁלַח منبعث
54.10	22.8 עון لحن	conveniens	origo
quiescere	cantus	3.13 (1) ἄδης [436b15]	26.4 מִשְׁפָּט حكم
ponere	הניע القى	3.13 בלתי נאוח غير ملائم	iudicare
20.1 esse	33.6 חֲסַל consistere	non conveniens	נחן מִשְׁפָּט 51.11 עאטִי קִצָּה
35.16 נום نام	46.13 habere	[436b16] λυπηρός	משש 19.5 מִסֵּס ماس
dormire	46.14 acquirere	64.1 נאוח (ש) نهوة	45.1 לִמֵּס tangere
נוע:	23.3 existere	cruditus	67.5 מִשְׁחָה مشرب
40.10 הניע حرك	16.6 אֲלִי invenire	50.8 נבדל مفارق	potus
movere	16.9 חֲלֵה existere	44.6 אֲנִפְעַל مفصل	16.7 מִחְהַפֵּךְ متضاد
14.10 התנועע تحرك	18.4 וִסֵּל pervenire	48.9	contrarium
22.8 חֲרָקָה 36.15 [querere]	19.13 בִּלְגָה applicare	abstractus	
19.1 נושא موضوع	23.1 תָּדִי reddere	12.7 אמר מאמר נבדל قال مفصلاً	
13.8 חָמֵל deferre		determinare	
subiectum		[440b28] λέγειν	
נוק:			
22.12 חִיק ضار			

מקרי 34.1 عرضي accidental 66.8 accidens מראה 8.8 لون color [439b26] 9.7 χόρα [439b10] 9.10 [439b11] 9.11 χώρα מראה 4.7 مراة speculum מרה שחורה: בעל מרה שחורה 57.8 صاحب المرة السوداء melancholicus מרוח 13.11 عرك malaxatio מרחק 5.9 بعد تباعد 12.3 remotum 15.12 mensura מרידות 13.4 مرارة amaritudo משנל 66.2 جماع coire 66.5 coitus משוש 3.10 لمس مماسة 48.13 contactus tactus [436b13] 8.9 [418a14, 439a11] 8.9 משוחך 20.4 مشارك 17.3 communicans communis	נמצא 33.2 موجود ens מציאות 3.8 وجود موجود 62.11 ens מציע 47.1 موطن preparans מצייר (1, 2) 20.7 مصور informans 27.5 ymaginativus 27.16 ymaginans מקוה 26.16 تخطيط lineatio מקום 42.7 مكان موضع 33.7 pars locus בוא במקום 4.12 خلف venire ad suum locum בוולח המקום הזה 64.7 في غير هذا الموضع alibi למקום 41.13 لموضع propter 38.7 per מקרה 11.11 عرض عارض 40.13 اتفاق 43.10 casus accidens 49.17 accidentalis במקרה 58.9 بالعرض accidentaliter	اقل minimus 65.14 minor מעלה 11.3 شرف طور 51.3 تفاضل 56.11 [diversitas] חוספת מעלה 3.9 افضل melius טוט על εκεα [437a1] מעשי 57.13 عملي operativus מפורסם 28.7 مشاهد مشهور (1, 2) 43.15 famosus מפחד 46.5 خائف habens timorem מצא 1.4 وجد حصل 25.5 invenire استجد 37.3 acquirere اصاب 65.13 contingere 65.14 videre המצא 3.9 وجد لفي 2.4 esse 7.11 habere presens 11.6 existere המצא ל... 34.5 وجد ل... habere	راحة 30.12 quies 37.2 [abscondere] [454b26] 36.4 ἀσκησία מניע 19.7 محرك מנע 40.8 منع عاق 11.15 impedire prohibere נמנע 29.14 اعتاص esse difficilis ممتنع 58.12 impossibilis מנע שני 5.8 منع تثوير conservare מעות 8.11 قلة parvitas 8.13 paucitas מעט (פ.) 69.11 قل minorare 69.14 raro המעט 66.3 اقل החמעט 42.9 قل diminuere מעט 5.1 قليل قلة 13.3 paucitas اقلًا 58.9 raro قل 67.15 paucus 9.8 minus יותר מעט 9.7
--	--	---	--

מלאכת הכוכבים 51.11 صناعة النجوم astronomus מלה 23.2 لفظ verbum [437a14] δνομα מלה 12.17 ملح sal מלט: המלט 16.15 خلا לא ימלט 19.6 لا بد necesse est מלך (פ.) 41.10 املك מלך 56.6 ملك rex ממוצע 17.7 متوسط medius יותר ממוצע 5.15-16 اعدل magis temperare ממושש 8.9 لملموس tangibile ממשלה 57.8 سلطان استيلا 65.1 dominium מנה 15.14 عدد dicere 67.4 nominare מנה 2.10 عادة מנוחה 5.12 سكون	אשר במים 6.11 ماي aquosus [419a35] ενδρος מימיו 69.3 مائة aquositas מימי 5.4 مايبي aquosus מין 51.12 نوع ضنف (1, 2) 1.4 ضرب (1, 2) 17.6 جنس 24.12 genus species modus 6.15 55.13 (1) quilibet 61.13 (1, 2) γένος [465a4] אל מינים 10.14 متفتناً על המין 26.17 على نحو secundum מיחה 67.9 موت بوار 63.3 هلاک 67.15 mori mors 68.2 corruptio מלאך 38.8 ملاك angelus מלאכה 10.16 صناعة صانع 50.9 artifex ars [194a21] 12.2 τέχνη	מחצב 49.9 معدن minera מחק (1) 21.6 اضحل amittere מחשב 28.6 مفكر cogitans 59.12 cogitativus מחשבה (1) 28.10 فكر فكرة 36.7 cogitatio 25.5 cogitativus 26.9 cognitio היטיב מחשבה 54.10 اجاد الفكر melius cogitare שים השדרלות מחשבה 30.13 جهد الفكر cogitare מחשבי 36.10 مفكرة فكرى 57.13 cogitativus מטה: למטה 65.14 دون minor מיוחד 22.5 خاص مخصوص 44.6 اختص 44.13 proprius 34.9 appropriari ιδιον (eivai) [453b12] מים 4.14 ماء aqua [439a22] 8.11 ὕδωρ	מות 1.6 موت 56.14 mors [436a15] θάνατος דומה במות 38.6 شبيه بالموت similis morti δόξας τεθνάναι [456b16] מוחר 59.5 فضل superfluous 64.2 occasio 65.5 superfluitas מונ: החמו 9.6 امترج admiscere מונ 4.15 مزاج complexio מוני 65.11 مزاجي complexionalis מות 68.1 مزاج מוון (1) 12.1 غذا nutrimentum 40.14 cibus [456b3] 41.1 τροφή מחורד: מחורד אצטונה בקים 15.8-9 صنوبري مخروط pyramidalis חמונה מחורדת אצטונה 15.11-12 شكل صنوبري pyramis מחה: המחה 4.13 امتحي abscindere מחח 66.10 جريدة insula
---	--	---	--

55.10 מוכן	57.4 מהירות	35.16 בלתי מדבר	5.13 לשון
מתיני	سرعة	غير ناطق	لسان
paratus	67.1 اسراع	irrationalis	lingua
47.12 מוסכל	velocitas	66.11 מדברי	[476a19] 6.4 τταωλγ
مجهول	66.13 מהר (פ)	برى	מאיר 10.5
ignotus	اسراع	agrestis	مضى
68.12 ignoratus	יחר ממחר	מדה (1, 2) 51.9	lucidum
6.2 מופת	اسرع	خلق	מאכל 3.13
دليل	propinquier	mos	طعم
50.3 מוקף	33.11 מהר	25.3 מדבק	مطعم 67.5
محصور	سريعاً	متصل	comestio
determinatus	cito	continuus	cibus
6.7 מורח	9.10 מונבל	[461a10] 45.6 σσσεσ	[436b16] τσφσφ
مشوم	محدود	מדינה 49.2	מאמר (1) 14.1
olfactibilis	terminatus	مدينة	قول
12.7 odor	50.3 determinatus	بلد (1) 61.15	مقالة 23.5
[440b28] ὀσμή	[439b11-12] ὀρισμένος	regio	tractatus
13.10 odorabilis	9.11 בלתי מונבל	civitas	sermo
16.11 olfactus	غير محدود	61.15 (2) locus	68.12 ratio
8.17 מורכב	non terminatus	[465a8] τσπσπ	אמר מאמר נבדל 12.7
مرکب	[439a27] ὀριστος	מדמה 29.11	قال مفصلاً
compositum	6.7 מוח	متخيلة	determinare
24.6 מושג	دماغ	خيال 36.11	[440b28] λέγειν
مدرك	cerebrum	ymaginativus	מאמר כללי 8.6
لاحقة 34.8	[444a10] ἐγκέφαλος	מדע 52.15	قول کلی
comprehensus	מוחלט:	علم	universaliter
comprehensibile	35.8 במוחלט	מדעי 44.7	[439a8] καθόλου
16.14 מוסכל	على الاطلاق	علمی	מאן 58.8
معقول	simpliciter	מדונה (1, 2) 12.13	ابى
intelligibilis	6.12 מוחש	مرتبة	nolle
50.16 intelligere	محسوس	وتيرة 37.8	מבוא 37.4
23.3 מוסכל ראשון	sensibilis	ordo	مدخل
معقول اول	21.4 sensatus	מהות 3.2	introitus
primum intellectum	26.5 sentire	ماهية	מבואר 4.8
65.13 מוח (פ)	12.11 מושעם	quiditas	بين
هلك	مذوق	10.3 essentia	manifestus
67.11 מות	مطعم 16.12	27.6 definitio	מן המבואר 25.15
mori	sapor	35.10 modus	من البين
69.14 mors	مطعم 22.10	33.12 מהיר	apparere
מות פחאם 68.14	gustabile	سرع	מבוקש 44.16
عطب	[442a1] γευστόν	ماهر 52.7	مطلوب
mori iuvenis	מוכחש:	velox	מדבר:
65.5 המית	51.16 בלתי מוכחש		וולת מדבר 35.15
قتل	غير نكير		
65.13 mortalis	inopinabilis		

לה:	כרח:	כללי 17.10	כל זמן 27.15
מה שילוח 7.14	הכריח 17.12	כלי	מא
מא ילי	אזטר	universalis	כל מה 5.15
in parte	כת (2) 14.8	במאמר כללי 8.6	כלמה
לח 12.13	טאנפה	בقول כלי	quanto
רطب	صنف 64.4	universaliter	כל שכן 6.1
humidus	modus	[439a8] καθόλου	בخاصة
[441b20] 13.2 ἡρόδ	quidam	כמות 9.4	maxime
[466a18] 66.2	14.7 ille	כמיה	23.3 precipue
יותר לח 66.13	שתי כחות (1) 14.6	כמ 25.9	כלה 15.9
ארطب	فرقتان	quantitas	אנתי
לחלח:	duo	כנס:	אפי 64.14
התלחלח 13.1	14.8 (2) bipartire	הכנס 7.5	consumere
תרطب	כחל 10.7	דחל	pervenire
רطب 41.5	חאט	גוור 36.3	כלומר 4.15
humefacere	paries	introitus	אעני
dissolvere	לאה 12.1	לחי 37.11	scilicet
לחות 12.13	עצר	esse	כלי 4.8
רטובה	non posse	intrare	אלה
רطب 5.16	לאות 43.2	37.7 accidere	instrumentum
humidum	[خلال] כלל	הכנס הפסד 18.9	4.3 αλθητικόν
humiditas	fatigatio	דחל פסד	[445a7-8]
20.5 (1) humor	הניעה לאות 43.4	corruptere	8.5 αλθητήριον
[453a23] 33.10 ἡρόδ	לחי [خلال] כלל	כעס (פ) 7.3	[439a6]
ליחה 6.4	fatigare	גضب	[730b22] 51.6 ὄργανον
חלט	לב 39.7	irasci	כלל (פ) 2.1
humor	לב 39.7	4.11 כעס	שמל
למרד (1, 2) 23.1	cor	גضب	אנחצר 3.1
תעלם	[456a4, 469a6] καρδία	ira	4.3 convenire
disciplina	לבד 9.2	מי שוורד כעס 4.9	כולל 16.14
[437a12-13] μάλθης	וחד	מן האג גזבה	כלי
59.7 addiscere	פقت 16.6	iracundus	עאמ 38.12
לקח 20.4	tantum	כף (1) 6.2	universalis
אחז	solus	כף	כלל 50.1
אשרט 68.1	לבן 9.5	palma	כליה
accipere	אייז	כפל:	totum
לקח ראה 22.12	album	הכפל 43.13	23.5 summum
אסטל	[439b26] 9.7 λευκόν	קרר	בכלל 6.13
cognoscere	[442a12] 13.5	קרר 51.16	بالجملة
החלקח 9.2	לובן 4.7	ponere	universaliter
תשט	ביאז	כפר 16.13	אסל 48.1
miscere	albus	אנקר	omnino
לקט 60.8	61.6 albedo	negare	כללוח 3.7
التقط	[329b11] λευκότης		כליה

virtus nutritiva [454a13] δὲ θρεπτικὴ כח מדמה 20.11 قوة متخيلة	49.16 מכון منتظم مقصود 57.11 oportere כוון בבאור 27.5 اعتمد في بيان declarare כוונה 61.2 غرض שם כוונה 54.3 اخب כחב 35.4 كاذب falsus כח 3.8 قوة حاسة 6.10 sensus virtus 8.13 fortitudo 47.8 potentia 70.3 posse בכח 12.15 بالقوة in potentia [441b22] δυναμει אשר בכח 35.5 الذى بالقوة potentialis כח בורר 28.15 قوة مميزة virtus distinctiva 30.1 distinctivus כח דמיון 46.10 قوة التخيل virtus ymaginativa כח זוכר 23.7 قوة ذاكرة virtus rememorativa rememorativus 27.10-11 [450a22] 27.5 ημνηστικὴ כח זן 35.14 قوة غاذية	ישר 15.8 مستقيم rectus יתרון (2) 64.16 تفاضل [diversitas] יש יתרון 65.2 تفضل [diversari] כאב (פ) 29.16 الم ledere 32.6 contristare כאב 30.1 الم lesio 33.3 tristitia 37.3 passio כבד (פ) 41.7 ثقل gravare 42.12 aggravare הכביר 42.4 اهم necessarius כבדות 61.6 ثقل gravitas כבה (1) 8.2 انطفئ extinguere ἀποσβεστικαί כדור 16.9 كرة sphera כון: הכין 55.5 استعد parare כוון 54.10 تعمد رام 3.5 sponte	יצע: הציע 15.8 وضع ponere יקיצה 34.8 يقظة سهر 39.12 vigilia [453b11] ἐσπερηγία 35.1 [453b27], 36.16 [454b27] יקץ 60.6 استيقظ הקיץ: כאשר הקיץ 56.9 إذا استيقظ in vigilia ירה: הורה 7.16 دل signum 15.16 dicere 46.12 enuntiare 60.3 significare יחר מורה 36.5 ادل demonstrare ירוק 10.7 اخضر viridis יריעה 7.15 طبقة شبكة 18.9 rete tunica 20.5, 6 pars [438b2] 8.1 ἐξωτερική ישב: התישב 62.4 تقرر ponere ישן 34.14 نام dormire 41.14 ὑπνος [458a22]
---	--	--	---

ים (1) 66.12	התיחס 12.13	הודיע 43.7	ייבוסה 62.10
بحر	ناسب	عرف	siccitas
marinus	نسب 48.4	حصل 52.14	ייעה 37.2
אשר בים 66.12	attribuere	acquirere	تعب
بحرى	52.10 similis	determinare	fatigatio
marinus	convenire	עלטה [458a33]	σάκος [456b34]
ים 66.10	32.11 esse similis	הודיע עחיר 52.7	יד 6.1
بحرى	50.8 יחס	انذر	يد
marinus	نسبة	enuntiare	manus
יסוד 8.11	مجانسة 21.6	יבש 13.4	מרוח ביר 13.11
اسطقس	consimilitudo	يبوسة	عرك باليد
elementum	proportio	يابس 5.16	malaxatio
עלטה [443a9] 12.8	22.7 quasi	siccum	ידה:
יסודי 19.1	59.2 respectus	ייס 33.12	קבל והודה 61.3
غريزي	יטב:	13.6 siccitas	تسلم
naturalis	היטיב המחשבה 54.10	σέκηξ [443a7]	concedere
יעד 2.4	اجاد	יום (1) 62.1	ידוע 68.10
وعد	היטיב המחשבה 54.10	عمر	معلوم
יעל:	اجاد الفكر	vita	معروف 28.11
הועיל 36.15	melius cogitare	ימי זקנה 65.15	noscere
نفع	יכל 10.16	سن الشيخوخة	ידיעה 11.12
utile	قدر	senectus	معرفة
יפה 65.13	وفي 65.5	ישר:	تعريف 8.10
حسن	posse	על ישר 50.4	notificare
יפי 65.14	יכלת 48.7	على نظام	علم 16.1
جيدة	استطاعة	ordinabiliter	scire
יצא 14.11	ילד 56.1	יחד (פ.) 4.3	51.6 scientia
خرج	ولادة	نخص	معلوم 44.13
exire	nativitas	اختص 58.1	تعرف 68.11
[437b12] ξέναι	ילד:	proprius esse	cognitio
יצא מן הנהת 4.16	הולד 54.11	appropriare	ידע 25.4
خارج من المعتاد	ولد	מיוחד 8.5	عرف
intensus	nasci	خاصة	وقف على 28.7
הוציא 10.15	הוליד 50.6	particulariter	noscere
ابرز	تناسل	55.14 proprius	علم 35.18
اخرج 33.2	generabile	התיחר 49.3	scire
extrahere	החילד 8.12	اختص	شعر 48.14
יצב:	تولد	propius esse	cognoscere
הציב 20.15	fieri	יחס (פ.) 6.6	40.7 declarare
صير	9.16 generatio	نسب	קדם וידע 52.15
ponere	65.4 generare	ناسب 31.9	تقدم ففرغ
יצאה 32.13	על [442a13] 13.5 (1) εἶναι	similis	prescire
خروج		attribuere	
exire			

[436b13] γεῦσις	67.15 naturaliter	חשק (פ.) (1) 60.1	חקר (פ.) 39.4
[441b19] 13.1 χυμός	42.11-12 חום טבעי	תשוק	فحص
12.11 בעל טעם	حرارة غريزية	תעשוק 64.13	perscrutari
ذو الطعم	calor naturalis	consumere	חריצוח:
saporosus	τὸ σὺμφυτον θερμόν	desyderare	חריצוח וכח 37.3
13.12 gustabilis	[458a27]	59.15 desyderium	قوة ونشاط
טען 48.5	על דרך טבעי 40.14	החושק בנשים 60.2	fortitudo
احتج	على مجرى طبيعى	المتشوق للنساء	חרש 37.14
ratiocinari	naturaliter	qui desyderat mulieres	اصم
טענה 15.1	טוב (ש.) 33.14	[460b5] ὁ ἐρωτικός	surdus
حجة	جيدة	חשק 34.6	חשב 14.2
ratiocinatio	ביר 55.5	عشق	اعتقد
15.6 ratio	جودة (1, 2) 57.6	amare	ראי (1) 19.12
טרווד:	bene	חתימה 16.5	videre
טרוד נפש 56.7	bonitas	انطباع	זעם 15.15
مشغول النفس	טוב כח 23.6	impressio	תוהם 10.15
sollicitus	جيدة قوة	חתך (2) 68.10	ymaginari
טרח:	fortitudo	قطع	ظن 24.12
הטריח 30.14	טוב (ח.) 7.9	iudicare	existimare
اشغل	جيد	ברור חוחר (1) 68.10	فكر 38.5
הטריח השכל 38.2	bonus	قطيماً	cogitare
اعمال الفكر	יותר טוב 13.13	precise	dicere
cogitatio	اجود	חתם 16.4	19.13 credere
30.13 טרח	melior	انطبع	19.12 (2) opinari
شاغلة	טמן 55.8	انطباع 21.4	לפי מה שיחשבו אוחו 69.6
שגל 70.4	خباء	imprimere	بحسب ما تقتضيه
occupans	טעות 19.11	21.1 signare	secundum
יבש (פ.) 69.1	غلط	21.3 describere	ענין נחשב 24.7
جف	errare	טבע 6.16	امر مظنون
desiccari	19.3 error	طبيعة	existimabile
[467a15] ἀπολέσθαι	טעימה 6.5	طبا ع 48.10	[449b11] δοξαστόν
יבש 12.16	ذوق	natura	חשק (פ.) 4.16
يابس	gustus	[476a13] 16.4 φύσις	اظلم
siccus	טעם (פ.) 45.1	בטבע 26.11	obscurare
[441b20] 13.2 ξηρός	ذاق	بالطبع	החשיר 8.1
[466a19] 66.2	gustare	naturaliter	اظلم
יבשה:	הטעים 12.17	חלוש הטבע 68.13	obscurare
אנשי היבשה 66.11	تطعم	זמין	חשק 7.2
البرارى	saporosum esse	graviter infirmus	ظلمة
agrestes	טעם 3.10	[464b30] σφοδρώς	ظلام 19.11
אשר ביבשה 6.11	ذوق	טבעי 4.9	obscurum
البرى	طعم 6.4	طبيعى	[437b13] 18.5 ασκότος
יבשות 13.12	sapor	naturalis	
يس	gustus		

41.11 חמימות	64.2 occasio	15.7 חכמת המבטים	18.3 verum esse
حرارة	65.13 egritudo	علم المناظر	necesse esse
calor	[466b5] 65.5 σόςος	aspectus	18.5 possibile esse
28.15 חמישי	30.15 חלי השתוק	חכמת הרפואה	18.9 esse
خامسة	اغما	الطب	18.15 debere
quintus	חלף:	חלה (1, 2)	61.14 היה (פ)
48.13 חמרי	42.11 החליף	اعتل	عمر
היולאני	خلف	تعطل	vita
מאני	acquirere (loco eius)	destruere	26.8 חיוב
materialis	8.11 התחליף	[אחל] 28.9	ایجاب
34.15 חמשה	اختلف	الم 41.9	affirmatio
خمس	10.14 اختلاف	ledere	44.1 בחיוב
quinque	diversitas	43.7 חלום	من الواجب
35.16 חסר	diversari	روية	necessarius
عدم	8.13 diversus	منام 35.2	חיים (1) 61.13
فقد 37.14, 15	13.3 diversificari	sompnium	عمر
carere	44.3 differre	44.14 sompnare	حياة 1.6
חסרון 43.1	חלק (פ) 14.6	60.3 videre	vita
نقصان	انقسم	εὐερεῖν [458a33]	66.3 (1) vivere
فقد	29.10 فصل	45.10 εὐερεῖν δὲ	ἡσῶ 1.6 [436a15]
diminutio	dividere	[459a21]	עָהָז דֵּד 66.1 [466a19]
16.9 חצי	48.11 החלק לפרטים	חלום צודק 35.2-3	חיצון (1, 2) 19.17
نصف	تشخص	منام صادق	خارج
medietas	individuare	sompnium verum	extrinsecus
חקה:	חלק (1, 2) 3.2	44.14 רויא صادق	54.13 exterior
מה שיחקה 52.1-2	جزء	sompniare verum	10.16 חיצוני
ما يحاكي	قسم 3.1	10.14 בחלון	خارج
simile	شي 9.12	اختلاف	extrinsecus
facere similitudinem	pars	diversitas	54.9 exterior
59.16	[453b13] 34.10 σμόςος	33.8 בחלון	חכם 48.6
[460b6] 55.11 החחקה	חלקות 61.6	بخلاف	حکیم
حاكي	מלסה	e contrario	sciens
assimilare	חלקי 25.8	29.4 חלוקה	48.6 חכמה (1)
55.10 חקוי	جزء	تفصيل	حكمة
محاكة	particularis	divisio	علم 70.5
45.10 מא יחאקי	חלש 4.16	חלוש: 68.13	scientia
similitudo	debilitare	חלוש הטבע 68.13	חכמה טבעית 49.14-15
[464b6-7] 47.14 חקירה	62.14 debilis esse	زمین	علم طبيعي
فحص	חם 22.14	graviter infirmus	חכמה עיונית 57.13
استقرا 13.7	حار	[464b30] 22.13 חלי	علم نظري
inductio	calidus	مرض	scientia speculativa
perscrutatio	חמור 66.5	اعتلال 28.8	חכמות אלהיות 48.9
24.1 perscrutari	حمار	infirmitas	علوم الالهية
	mulus		prima Philosophia
	[466b9] ἡμυλος		

33.6 החזיק	10.14 חומר	30.16 חגר	34.3 זאכר
تمسك	مادة	عرج	rememorans
retinere	היולי 13.6	חרוש 51.1	ומן 18.13
החזוק 36.9	materia	חדוּת	זמן
قوى	חוץ 14.7	generatio	tempus
vigere	خارج	51.11 futurus	[446a30] χρόνος
54.2 vigorare	extra	חדש:	ומן העובר 24.8
חוק (ח.) 7.10	מחוץ 4.1	החדש 7.2	الزمن الماضي
شديد	من خارج	حدث	preteritus
قوى 54.13	extrinsecus	accidere	ומן העומד 24.6
fortis	ענינים אשר מחוץ 5.6	8.14 facere	الزمن الواقع
7.10 intensus	אמור التي من	8.15 (1) fieri	presens
12.3 multum	خارج	8.17 esse	ומן העתיד 24.7
47.14 magnus	res extrinsece	42.15 transmutare	الزمن المستقبل
יותר חוק 5.7	τα εξωθεν προστι- [657a33] τιντα	49.15 generatio	futurum
اقوى	חוש (פ.) 16.2	50.13 futurus	כל זמן 27.15
magis	حسن	חוק 3.9	ما
63.3-4 أشد	sentire	قوة	dum
15.6 fortior	חוש 5.13	fortitudo	ומן:
13.14 fortius	حاسة	חוטם 5.12	הודמן 65.6
[444b14] δέξω	حسن 1.3	انف	اتفق
חור:	حاس 38.12	nasus	וקנה 1.6
חורת חלילה 51.13	sentiens	38.12 naris	هرم
هرزوايات	محسوس 6.12	46.5 חולה	ימי וקנה 65.15
חטא 56.6	sensibile	مريض	سن الشيخوخة
اخطا	sensus	infirmus	senectus
nullus scivit	42.1 [corpus]	חולשה 8.13	ור 56.6
חטה 55.8	23.4 αἰσθησις [437a16]	ضعف	غريب
حب	24.6 [449b13]	خلال 37.3	extraneus
חי (1, 2) 6.11	[455a6] 37.13	fatigatio	זרע 50.6
حيوان	חוש משוחף 14.13	تضعف 38.6	بزر
animal	حسن مشترك	هرم 67.16	semen
עוף (2) 6.11 [419a35]	حاس مشترك 31.18	debilitas	חבר (פ.) 54.4
חייב 57.7	sensus communis	3.10 remissio	جمع
اوجب	συνῆθησεν αἰσθησις 39.7	53.15 debilitari	congregare
facere	[469a12]	38.1 (2) ἀδυναμία [456b9]	החבר 30.11
מחויב 9.2	חושי 3.8	חום 4.10	اتحاد
وجب	حسن	حرارة	אقتרן 67.16
necesse est	sensibilis	حر 5.8	adunatio
49.5 rectum est	חווק 36.16	حار 5.16	חבר 31.2
החחייב 8.16	وثاقة	calidum	صاحبة
وجب	confirmatio	calor	صاحب 41.13
لازمة 6.10	חוק 42.5	caliditas	[corpus]
consequens	قوى	39.17 θερμότης [456b27]	[opus]
לزم 15.14	vigere		
contingere			

34.5 זכירה	26.10 והם	30.13 החבורות	63.5 השארות
זכר	وهي	خلوة	بقا
זכר:	existimatio	solitaria	بقايا
הזכר 41.15	זהם 30.1	61.3 החור	33.9 existentia
נקי	תדנס	اضمحلال	63.8 permanentia
[curare]	וזהם 30.1	diminutio	64.1 vita
זכר 66.6	תדנס	29.12 התחברות	[436b20] 3.12 σωτηρία
זכר	זוכר 25.6	اجتماع	השבה 28.2
masculus	זאכר	اتحاد	استعادة
[466b10] ἄρκος	rememorativus	adunatio	استرجاع (1, 2) 31.17
זכר 26.10	28.6 memorans	استصحاب	reductio
זכר	12.5 וולח	continuatio	השנה 4.8
תזכר 15.16	غير	congregatio	ادراك
rememoratio	دون 58.7	39.9 התחלה	مدركة 31.14
وصف 68.8	sine	מבדא	comprehensio
narrare	alius	principium	13.11 comprehendere
rememorare	26.5 alter	45.2 initium	στοιχὸν ἐκταύθησθαι δὲ
3.6 dicere	לא... זולח 36.12-13	[456b5] 40.1 ἀρχή	35.14 [454a17]
26.8 rememorativus	לא... سوی	9.3 החחלמות	השנחה 48.3
68.11 ponere	nisi	اختلاف	عناية
14.4 הזכיר	זולח זה 38.8	اختلف (1, 2) 44.4	sollicitudo
اذكر	غير ذلك	differre	השלמה 70.4
facere rememorari	simile	diversitas	انقضا
25.11 הזכר	זולח מדברת 35.15	63.12 החילדות	השמע 30.11
תזכר	غير ناطق	تولد	طاعة
rememorari	irrationalis	generare	obedientia
investigare per reme-	בוולח המקום הזה 64.7	43.4 החכה	15.3 השתדלות
26.9 morationem	في غير هذا الموضع	5.8 התעבות	اجتهاد
ἀναμνηστικῶς	alibi	تغليظ	30.13 جهد
[453a8]	זון 43.2	התעלמות 54.13	השכלות 20.13
29.7 (1) rememorare	اغتنى	غشى	תמל
56.9 (2) sentire	غذى (1) 41.15	synopsis	intuitio
23.6 זכרון	nutrire	40.4 החפשטות	מחשבה והשתכלות 26.9
זכר	43.3 nutrimentum	انتشار	فكر وروية
rememoratio	9.5 יך	expansio	cognitio
26.4 rememorativus	صافي	40.7 החקבזות	השתנות 49.16
[449b4] 24.17 ἡμῶν	صفو 41.1	انقباض	תגיר
[449b15] 24.8 (1)	colamentum	contractio	transmutatio
הזכרון ל... 24.12	clarus	27.13 החרה	התאחדות 8.14
الذكر ل...	זוכי 20.5	تحليل	اتحاد
memoratio est in	زجاجي	انحلال 36.16	adunare
[453a7] μνηστικῶς	vitreus	dissolutio	9.16 adunatio
זכרות 29.5	זכוח 4.7	[457b27] λύσις	
זכר	صفا	37.1 dissolvere	
rememoratio	clarus		
זכרן 33.9			
متذكر			

64.2 آفة	19.6 הנעה	3.8 הכרחי	inquisitio per rememo-
infirmitas	تحريك	ضروري	rationem
corruptio	movere	58.14 ضرورياً	επισκοπήματα δὲ
64.11 malitia	29.5 הסרה	necessario	[449b4]
19.6 הפעלות	ذهاب	necessarius	investigatio per reme-
انفعال	amissio	12.10 הלך	24.10 morationem
passio	34.7 amittere	صار	investigare per rememo-
επισκοπή [202a9]	35.1 העדר (ש.)	مر	25.4 rationem
31.4 הפרש	عدم	10.6	investigatio rememora-
فرق	privatio	pertransire	29.6 tionis
differentia	59.16 non esse	36.14 transire	31.4 rememoratio
32.4 differre	העדר בשול	17.12 سار	4.2 היה
44.7 הצלחה	عدم نضج	vadere	كان
سعادة	indigestio	19.2 ذهب	تنزل
46.15 הקדמה	επιστήμη [453b26]	adnihilare	32.9 صار
مقدمة	24.11 העלם	26.16 تنزل	esse
propositio	غيبة	esse	12.17 (2) fieri
47.6 הקדמות ראשונות	absentia	28.2 كان	40.2 accidere
مقدمات اول	26.2 העמדה	amittere	58.12 videri
prime propositiones	احضار	50.4 جرى	69.15 (2) provenire
58.6 propositiones	facere presentare	currere	אפשר שיהיו
הקס 51.1	31.6 העחק (ש.)	58.8 سعی	كاد ان تكون
قياس	انتقال	procedere	fere
61.12 مقاسة	20.13 تنقل	41.2 ire	היה יתרון
comparatio	translatio	8.17 המונח	تفاضل
argumentatio	הפך 16.5	امتزاج	היה ל... 13.11
הקשה 61.10	متضاد	admixtio	كان ل... 13.11
مقاسة	40.3 ضد	9.14 complexio	habere
comparatio	69.5 مضادة	10.8 mixtio	היה נושא
32.1 הרבה	contrarium	10.15 conmixtio	حمل
كثير	[453b27] ἐναντίον	54.4 המצאה	deferre
66.2 اکثر	בהפך 11.12	احضار	הכנה 21.14
multum	בעקס	representare	استعداد
multus	e contrario	31.11 המשך	preparatio
42.11 הרבה עצמו	43.3 بخلاف	توالى	4.1 הכרה
توفر	e converso	continuatio	تميز
augmentare	הפכי 65.8	הנה:	distinguere
10.7 הרבה פעמים	مضاد	ההנה (1, 2) 32.6	3.10 הכרח
كثيراً	contrarius	التذ	ضرورة
multotiens	50.1 הפסד	delectare	necessarius
15.3 הרגש (ש.)	فساد	32.6 (2) delectabilis	7.16 necesse esse
احساس	29.15 (2) اختلال	45.6 המשל	43.1 necessitas
sentire	lesio	تمثيل	32.10 necessario
26.18 הרכבה	افسد 62.15	הנהגה 65.15	בעבור ההכרח 3.10
تركيب	corrumpere	تدبير	من اجل الضرورة
compositio		regimen	necessarius
			[436b13] ἐξ ἀναγκαίας

הבנה 6.2	opinio	تشبيه 11.4	شبه 24.11
זכא	dicere	assimilare	videri
33.12 حفظ	14.4 דעת	ymaginari	similis
conservatio	ראי	31.16 מדומה	σμοσι 31.7 [451b19]
70.4 فهم	ظن 15.9	متخيل	בלתי דומה 41.6
23.2 intelligere	existimare	ymaginatio	dissimile
הנעה 8.1	opinio	צורה מדומה 26.15	דופק:
وصول	דק 51.5	متخيل	עורק דופק 42.1
10.9 توصيل	دقيق	ymaginabilis	شريان
inductio	multiplex	התרמה 50.2	vena
58.14 حصول	יותר דק 5.11	تشابه	ψάλα 458a8]
definitio	الطف	تخيل 56.14	דחה 42.12
חלול (1) 16.10	subtilior	ymaginari	دفع
existentia	דקות 60.6	נאסב 4.1	مدافعة (2) 43.11
58.9 حصل	لطيف	[تخيل] 51.4	negare
acquirere	subtilis	[recipere]	expellere
59.5 acquisitio	דרך (פ) 1.2	consimilis	דחוק 49.5
pervenire	דרך (ש) 4.2	10.7 דמיון	معناص
40.8 venire	من شان	مثال	difficilis
31.11 הרבקות	شان 21.7	توهم 15.11	די 12.6
اتصال	de	hic modus	דין: 17.12
הודעה (1, 2) 44.7	طريق 23.1	خيال (1, 2) 26.4	بحق
تعريف	via	ymago	recte
הורעת העחיד 35.3	منزلة 26.15	54.1 ymaginativa	דם 41.1
انذار	quasi	متخيل 26.7	دم
prenunciativus	46.14 sicut	ymaginatum	sanguis
52.9 enuntiatio	سير 51.9	حافظ 27.10	דמה 54.4
הוה 44.8	innasce	شبيه 32.14	شبه
كائن	דרך טבעי 40.14	simile	كان شبيهاً 12.11-12
התהוה 62.5	مجرى طبيعي	مثل 69.12	تقبل 12.2
تكون	naturaliter	verbi gratia	consequi
generatio	דרך משל 25.10	כח הדמיון 25.13	اشبه 12.17
62.9 generatum	مثلاً	المتخيلة	شاكل (2) 41.2
הויה 50.1	דרם 26.2	ymaginatio	convenire
كون	جارية	דמיון זה 46.8	similis esse
generatio	הבדל 13.13	مثال ذلك	13.13 apparere
[329b11] 61.4 γένεσις	فصل	tale	64.15 videri
הוראה 23.2	فرق 47.11	דמיוני: 54.6	הרמה 21.17
دلالة	differre	כח דמיוני 54.6	مشاكله
55.6 انذار	differentia	قوة خيالية	تخيل 25.9
enuntiatio	אין הבדל 46.4	ymaginativus	ymaginari
significare	לא فرق	דעה 44.4	coniunctio
הזכרות 24.1	indifferenter	اعتقد	דימה 24.13
تذكر		ראי 56.1	تخيل

sermo
8.6 dictum esse
23.1 (1) loquela
[437a12] λόγος
דבק 31.13
متصل
سبق 52.15
habere
continuus
החזק 18.14
انطبق
superponere
דבקו 36.5
اتصال
continuatio
דבר (פ.) 8.5
تکلم
قال 6.9
dicere
44.8 loqui
דבר 4.16
شی
امر (2) 11.11
معنى 46.1
intentio
res
14.5 aliquis
17.8 is
32.10 ille
47.8 quis
אין דבר 5.14
ليس شی
nihil
לא דבר 8.2
لم.... شی
nihil
דבר אחר 4.10
شی واحد
unum
שני דברים 4.10
شیان
duo
39.11 uterque
דומה 30.15
شیه

vena
[458a8] φλέψ
ניל (פ.) 11.8
سر
gaudere
גלולח 7.15
قحف
craneum
גלידי 4.7
جليدي
glacialis
נמור (1, 2) 17.7
مخص
purus
נעש:
התעש 57.3
اضطراب
גרם 18.2
جرم
جسم 49.16
corpus
נשם 6.13
جسم
جسد 9.15
corpus
18.12 (1) corporalis
[454a8] 35.11 σῶμα
נשמות 22.11
جسمانية
corporeitas
31.18 corporalitas
נשמי 14.6
جسمانى
corporalis
נשמיות 32.2
جسمانية
corporalitas
דבור 3.4
کلام
نطق 10.15
ratio
تکلم 23.7
loqui
[449b3] σκέπτεσθαι
قول 49.4

dominium
dominari
65.6 habere dominium
יותר נובד 64.6
اغلب
maior
הגביר 62.15
افرط
nimis intensus
נרול (1, 2) 18.3
كثير
عظيم 16.8
شديد 20.13
maximus
كثير 63.10
יותר נרול 5.9
اکثر
plus
اعظم 63.2
maior
בשפע נרול 64.12
جدأ
multus
נרל 40.9
کثر
نشاء 56.1
nasci
נדר 27.15
حد
definitio
נודל 69.9
عظم
magnitudo
נוף 1.5
جسد
بلد 3.12
جسم 36.3
جحد 69.9
جثة 70.1
corpus
[453b13] 34.9 (1) σῶμα
ניד 40.8
عرق

ברוד:
ברוד חוץ 68.10
قطيعاً
precise
בריאות 22.13
بر
صحة 67.8
sanitas
curare
[436a18] 2.3 ὑγία
ברירה 32.2
تميز
distinguere
ברר 28.1
ميز
distinguishere
בשול 13.2
نضج
هضام 65.5
digestio
41.7 decoctio
העדר בשול 63.15
عدم نضج
indigestio
בשל 63.12
نضج
digerere
החבשל 13.2
نضج
digerere
בשר 5.13
لحم
caro
[420b18] σὰρξ
נבזה:
יותר נבזה 48.2
ارفع
nobilior
גבר (פ.) 4.5
غلب
افرط 46.7
intendere
غلبة 65.16

הבין פתרון 44.15	اعتبر	בהל:	אשי 6.7
interpretari	videre	הבהל 38.14	نارى
הבין לפתור 44.15	בחירה 48.2	תבלד	igneus
احسن	اختيار	hebetare	באור:
בעל (פ.) 60.2	voluntas	בהמה 22.7	כוון בבאור 27.5
جامع	מן הרצון והבחירה 51.7-8	بهيمة	اعتمد
desiderare	عن الإرادة والاختيار	brutum	declarare
בעל (1, 2) 13.9	voluntarie	عسَق 22.8 [435b17]	באר 7.8
ذو	בחן 30.8	בוא 4.9	بين
habens	امتحان	رد	عبر 11.15
בעל אומנות 51.6, 7	اعتبر 43.13	אתי 15.4	posse dicere
صاحب مهنة	experimentare	venire	declarare
artifex	בחירות 1.6	53.4, 5 inducere	ظاهر 34.14
בעל דרכים 8.16	شباب	صار (1) 46.4	החבאר 6.16
בעל חי 5.9	iuvenis	venire	تبين
حيوان	בטול 15.16	وقوع 55.5, 6	بان 10.8
animal	بطلان	كان 59.10	manifestum esse
עסֶף 6.1 [441a2, 421a23]	تعطيل 54.2	esse	بين 10.3
בעל טעם 12.11	otium	advenire	apparere
ذو الطعم	falsum	41.13 figere	لاح 48.8
saporosus	16.5 destruere	בוא במקום 4.12	declarare
13.12 gustabilis	בטל (ח.) 48.6	خلف	9.13 dicere
בעל מן 24.13	باطل	בוא עד חתונה 12.1	בדל:
ذو الصدق	falsus	כטן	הבדל 11.13
habens concham	בטל 18.4	הביא 14.13	افترق
[588b16] δστρακόδερμον	ابطل	آدى	تباين 26.2
בעל מוז שחור 56.12	عطل 36.8	اوصل 10.4	diversus
صاحب مرة سودا	quiescere	conducere	differre
melancholicus	54.1 otuari	reddere	הבדיל 9.11
[464a32] μελαγχολικός	54.3 otium	הביא לשער 2-33.1	افترق
בעל נפש 49.9	بطل 63.1	اشعر	ميز 1.2
ذو النفس	destruere	percipere	فصل 13.13
habens animam	לבטלה 16.3	הביא צורך 8.3	تفصل 29.10
בקש 2, 24.1	باطلاً	اضطر	dividere
طلب	عبثاً 58.7	בורר 28.14	تباين 36.2
בקשה 24.10	vanus	ממית	diversitas
طلب	16.4 otiose	مميتة 29.13	distinguere
مطلب 32.5	μάρνη	distinctivus	בהיר 4.6
سعى 43.8	[476a13, 744a37]	distinguens	صقيل
inquisitio	בין:	επιπληνει [431a20]	tersus
25.4 acquisitio	הבין 55.10	בחור 34.4	[437b1] λείος
ברא 58.6	فهم	شباب	
فطر	ادرك 23.5	iuvenis	
habere	comprehendere	בחינה:	
	scire	הקנתה הבחינה 43.13	

תמונה מחודרת האצטונה 15.11-12 شكل صنوبري pyramis ארבעה 9.1 اربعة quatuor [330a25] 61.5 τέτταρες ארוך 33.8 طويل longus יותר ארוך החיים 61.13 اطول العمر longioris vite [466a9] μακρότατος אריכות 65.9 طول אריכות חיים 1.7 طول العمر longitudo vite ארך (פ.) 32.2 طال morari 67.8 prolongare האריך 34.7 طال אנא 2.10 figere ארץ 9.7 ارض 66.6 بلاد regio בלד (1) 69.12 locus terra [441b11] 21.16 ἡγή ארצי 69.15 ارضی terrestris אש 9.1 نار ignis [761b18] 10.1 κῆρ אשה 60.2 مراة mulier	اصدق verior אנושי 48.6 انساني humanus אנין 56.3 عفيف mundus אפיק 5.1 افق ripa אפשר 4.10 ربما امكن 27.7 posse استكاد 11.16 fere عسى 59.6 forte בלתי אפשר 53.2 لا بد necesse אי אפשר 15.10 لا يمكن ليس يمكن 17.13 impossibile لا بد 39.3 necessario ليس 47.16 non esse non posse 50.13 non esse possibile אפשרי (2) 47.14 ممکن possibile 47.14 (1) posse אצבע 6.2 سبابة index (sc. digitus) אצטונה: מחודרת האצטונה בקוים 15.8-9 صنوبري مخروط pyramidalis	אמן 11.13 صانع artifex אמצע 20.2 وسط medium אמצעות 14.12 واسطة توسط 19.16 mediare אמצעי (ש.) 4.4 (1, 2) متوسط واسطة 19.6 [446a22] μέσος medium אמצעי (ח.) 9.7 متوسط اوسط 28.6 medius [438b2] 7.16 μεταξύ אמר 1.11 قال dicere 12.7 determinare 59.2 concedere [440b27] 12.6 ἐλκεσθαι אמת 15.12 صحيح حقیقة 39.11 veritas verum אמתה 7.6 حقیقة اتقان 57.6 confirmare vere אמתות 46.13 تصديق fides אמתי 47.1 تصديقي חقيقي 53.4 verus creditus יותר אמתי 56.11	אחרון 20.1 اخير ultimus 20.6 postremus איכות 3.3 كيفية qualitas 8.3 quomodo איש 24.4 انسان قوم 9.13 quidam 48.15 (2) شخص individuum اللي 33.8 qui اهل (1, 2) 61.15 habitans homo איש 25.8 شخصي individuus 53.4 individualis [189a6] 189a6 καὶ ἄθ' ἑκα אישון 16.8 حدة pupilla אכילה 40.13 تناول comedere אכל 34.15 اكل comedere אל 44.5 الله Deus אלה 43.8 الاهي divinus אלהים 58.10 اللهم אמן: האמן 56.1 تصديق fides
--	---	---	--

מלון עברי-ערבי-רומי-יווני

מלון זה מכיל את כל המלות הנמצאות בספר החוש והמוחש בשלוש הלשונות, פרט למלות אחדות פחותות ערך. הסתפקנו במראה מקום אחד לכל מלה. מלות ערביות שאינן מתאימות למלות העבריות שמנו בסוגרים מרובעים ותקונן בצדן. במקום שאפשר היה לאשר את המלה היוונית במקורה, הבאנוה יחד עם מראה מקומה בכחבי ארסטו.

כל אחד 27.3-4	σῶψ (2) 8.12 [419a11]	אור 5.12	אכד 26.3
כל واحد	מקבל אור 7.12	הוא	فقد
unusquisque	مضى	aēr	absentia
27.14 uterque	קבל אור 7.13	קלה 5.11 (1) [438b20]	37.13 carere
התאחד 10.1	استنار	אומה 55.12 (1)	37.9 אבל
اتحد	נצוצי אור 18.12	אמה	حزن
اتحاد 35.9	نوري	gens	tristitia
adunatio	אור 2.9	quelibet gens	[450b30] τὸ λυπεῖσθαι
adunare	طول	55.12 (2, 3)	34.14 אכר
57.7 אחור	تطول 66.7	אומן 11.13	عصر
بطء	longitudo	طابع	membrum
tarditas	אור 61.2 חיים	artifex	unumquodque mem-
28.10 אחורי	طول العمر	אומנות 51.5	41.1 (2) brum
مؤخر	אות 11.11	صناعة	[453b13] ῥόσμον
posterior	اثر	artifex	7.2 אר
2.11 אחר	passio	58.3 ars	بخار
اخر	[427b18] 59.11 πάθος	אומק 7.14	vapor
ثاني 20.15	אוח:	افق	13.8 ἀναθυμίασις
secundus	האות 6.13	orizon	[438b24]
alius	صلح	אוצר 59.13	60.4 אדומה
34.12 uter	لام 41.2	حزانه	صفرا
53.12 alterior	وافق 57.1	thesaurus	cholera
אחד אל האחר 26.15	convenire	אור:	5.9 אדם
احد الى الاخر	aptus	האור 7.7	انسان
adinvicem	אחד 4.10	استنار	مر 7.3
איש אחר 64.5	واحد	illuminari	رجل 28.9
شخص	ما 38.2	האיר 7.12	homo
aliquis	احد 42.7	اضا	58.10 aliquis
התאחד 11.12	unus	נייר 9.3	70.1 animal
تاخر	21.2 aliquis	luminosus	[444a29] 13.13 ἀσπερθεῖν
بطي 33.5	20.15 alter	אנר 9.16	אדם:
tardus	אין לאחד 12.8	تلون (2) 10.6	האדים 4.9
posterior	ليس لاحد	colorari	احمر
אחר כך 41.1	nullum	lucidus	אוח:
ثم	אחד אל האחר 26.15	10.1 lucere	התאווה 59.15
deinde	احد الى الاخر	אור 7.2	اشتاقت
אחר כן 18.14	adinvicem	ضوء	desyderare
ثم		lux	5.11 אחן
deinde		15.13 [forma]	اذن
			auris

ביבליוגרפיה

(רשימת כחבי היד והספרים העבריים והלועזים שאינם מפורטים במלואם בהערות)

- אברהם בן דוד, אמונה רמה, הוצאת ש. ווייל, פרנקפורט א.מ., 1852.
 Dieterici F., *Alfarabi's philosophische Ab-* (handlungen, Leiden, 1890, SS. 39-48.
 * רסאלה פצוץ אלחכם (Ibid., SS. 66-83).
 גרשון בן שלמה, שער השמים, רעדעלהיים, 1801.
 הלל בן שמואל מווירונה, חנמולי הנפש, הוצאת האלבערשטאם, ליק, 1874.
 חסראי קרשקש, אור ה', פירארה, 1555.
 לוי בן גרשון, מלחמות ה', ליפציג, 1866.
 מאיר אלדבי, שבילי אמונה, וורשה, 1874.
 משה בן מיימון, מורה נבוכים, לעמבערג, 1866.
 * משנה תורה, בערלין, 1880.
 * מלות ההגיון, לעמבערג, 1876.
 שם טוב פלקידה, דעות הפילוסופים, כ"י עברי, פארמא 3156.
 * מורה המורה, פרעסבורג, 1837.
 * ספר המבקש, וורשה, 1924.
 * ספר הנפש, וורשה, 1864.
 שמעון בן צמח דוראן, מנן אבות, ליבורנו, 1785.
 Albertus Magnus, *Opera Omnia*, Paris, 1890-1899, 38 vols.
 Alexander Aphrodisias, *In De Sensu Commentarium*, ed. P. Wendland, Berlin, 1901.
 Avicenna, *Al-Najat*, together with *Kitāb al-Ḳanon*, Rome, 1593.
 Bekker, *Aristotelis Opera*, Berlin, 1831-1870.
 Galen, *Opera Omnia*, ed. Gottlob Kühn, Leipzig, 1821-1833, Vols. I-XX.
 Landauer S., *Die Psychologie des Ibn Sina*, Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft, 29 (1875).
 Michael Ephesius, *In Parva Naturalia Commentaria*, ed. P. Wendland, Berlin, 1903.
 Munk, S., *Guide des Egarés*, 3 vols., Paris, 1856-1866.
 Renan, E., *Averroes et l'Averroisme*, 2nd ed., Paris, 1861.
 Sprenger, A., *Abdu-r-Razzaq's Dictionary of the Technical Terms of the Sufies*, Calcutta, 1845.
 Steinschneider, M., *Die hebräische Übersetzungen des Mittelalters*, Berlin, 1893.
 Themistius, *In De Anima Paraphrasis*, ed. R. Heinze, 1899.
 " (Sophonias), *In Parva Naturalia Commentarium*, ed. P. Wendland, Berlin, 1903.

ספרי ארסטו המובאים בהערות

Analytica Posteriora	ספר המופת
Topica	ספר הנצוח
Physica	ספר השמע הטבעי
De Caelo	ספר השמים והעולם
De Generatione et Corruptione	ספר ההויה וההפסד
Meteorologica	ספר אותות השמים
De Anima	ספר הנפש
De Sensu et Sensibili	ספר החוש והמוחש
De Memoria et Reminiscentia	ספר הזכרונות וההזכרות
De Somno et Vigilia	ספר השינה והיקיצה
De Somniis	ספר החלומות
De Divinatione per Somnum	ספר הודעת העתידות בשינה
De Longitudine et Brevitate Vitae	ספר אורך החיים וקצורם
De Juventute et Senectute	ספר הבחרות והזקנה
De Respiratione	ספר הכנס הנשימה וצאתה
Historia Animalium	ספר בעלי חיים
De Partibus Animalium	ספר אברי בעלי חיים
De Generatione Animalium	ספר הוית בעלי חיים
De Coloribus	ספר המראים
Metaphysica	ספר מה שאחר הטבע

שורה 7-8. מאשר ישכנו הארצות. מפני הטעם הנ'ל בהערה הקודמת. ועי' ספר אורך החיים, 5, 466 ב' 17. ולמעוט העפוש. כי רבוי העפוש לפעמים יפסיד את הגוף ולפעמים יכלה אבר מן הגוף. ר' שם, 5, 466 ב' 4 והלאה.

שורה 12. אשר בים יותר שמים. מפני שהשמות באה מרבוי החמימות והרטיבות ומי הים חמים ולחים. ר' ספר אורך החיים, 5, 466 ב' 17.

עמוד 68, שורה 1. שני אלו התנאים. כלומר, שהחמימות והרטיבות יהיו בשפע, ושהכחות הפועלים יהיו מנצחים על המתפעלים.

שורה 12-13. היחס... מוסכל בטבע. היחס שבין הכחות הפועלים והמתפעלים בגוף ב'ח נעלם בטבע ואין בכח שכל האדם לעמוד על טיבו.

עמוד 69, שורה 1. כאשר ייבש ממנו סעיף. ר' ספר אורך החיים, 6, 467 א' 12.

שורה 4. וכאלו. ופלקירה מחרגם את המלה הערבית פכאן, ויהיה. ר' דעות הפילוסופים, סוף פרק שמיני.

שורה 8. מי שהיה סובר וכו'. וארסטו מכחיש כי הסבות האלו לאורך החיים כגון המקומות החמים והיבשים, גודל הגוף ורבוי הדם, הן סבות עצמיות, כי לדעתו הן רק סבות מקריות. עי' ספר אורך החיים, 4, 466 א' 1 והלאה.

עמוד 70, שורה 2. אשר הם יותר גדולי הגוף. כגון הסוס שהוא יותר קצר החיים מן האדם. ר' שם, 4, 466 א' 1, 2.

(ὁ φοῦξις) והוא אומר כי בדרך כלל (ὅλως) הצמחים הם יותר ארוכי החיים מבעלי החיים. ר' ספר אורך החיים, 4, 466 א' 9.

שורה 15. אנשי המדינה החמה וכו'. ר' שם, 1, 465 א' 9, 10. עמוד 62, שורה 5. הכחות הפועלים וכו'. הכחות הפועלים (τὰ ποιητικά) הם החום והקור, והכחות המתפעלים (τὰ παθητικά) הם הרטיבות והיובש; והדיון בהם בספר ההויה, II, 2, 329 ב' 25, 26, ולא בספר האותות. ופלקירה קורא לו ספר היסודות.

שורה 10. היא הצורה בעצמה. כי כשהכחות הפועלים מנצחים על הכחות המתפעלים, נשמרה מציאותו של הדבר, דהיינו צורתו הטבעית. עמוד 63, שורה 2. וכל מה שהיה היחס יותר גדול. אם מדת הכחות הפועלים, שהם החמימות והקרירות, היא יתרה על הכחות הנפעלים, שהם הרטיבות והיובש, לא יהיה חשש הפסד וכליון. אבל אם היחס הזה הולך ופוחת, תהיה סכנת כליה.

שורה 4. ערוב המים והאש. כי הלחות והחמימות הן סבת ההשארות בב'ח. ר' ספר אורך החיים, 5, 466 א' 20.

שורה 4-5. הארץ והאוויר. הארץ הוא קר ויבש והאוויר הוא חם ולח. ר' ספר ההויה וההפסד, II, 3, 330 ב' 5.

שורה 11. מן העפוש המתחדש וכו'. כי העפוש גורם למיתה אם ע"י מחלה אם בטבע, כי חוץ העפוש מתיש את הגוף והוא מכלה טבע בה'ח או שהוא משחית אברים מיוחדים. ר' ספר אורך החיים, 5, 466 ב' 5-7. העפוש (περίττωμα) באמת מתילד ממעוט החום והלחות, כי החום והלחות סגולתם למנוע בעד ההתיבשות וההקפאות. עמוד 64, שורה 11-12. למקום הפסד הבשול. כי הבשול מתילד מן החמימות והלחות, ואם החמימות תתמעט ותתנעב הלחות, או יפסד הבשול.

שורה 13. שינוב מהר. לרעת ארסו לא רק כמות הלחות מאריכה ימי בה'ח אלא גם האיכות והיא החום, כי החום אינו מניח ללחות להקפא, ושפע הלחות מונע את התנבותה. ר' ספר אורך החיים, 5, 466 א' 28-32.

עמוד 65, שורה 4. ויגבור עליו הקור והיובש. אם אין די חמימות, נוטה הלחות שבגוף ב'ח להתקרר ולהקפא ולהתנעב, וע"י כך יפסד גוף ב'ח. ר' ספר אורך החיים, 5, 466 ב' 1 והלאה.

שורה 5. ממותרי הבשול. περίττωμα. כי רבוי המותרות בגוף יכול להפסידו ולכלותו אם ע"י מחלה (νόσος) אם בטבע (φύσει). ע"י ספר אורך החיים, 5, 466 ב' 4-7.

שורה 13-15. אבריהם כנראה... מתדמה. ארסו מעורר שאלה זו באופן אחר. והוא שואל האם ניחם אורך חיים בב'ח לבריות נופא או האם אין שום יחס ושייכות בין קצור החיים בב'ח ומצבו החוליני? ר' ספר אורך החיים, 1, 464 ב' 26-28.

עמוד 66, שורה 1. והמות... קור ויובש. ארסו אומר כי הזקנה היא הקור והיובש, וכן המת הוא קר ויבש. אורך החיים, 5, 466 א' 21.

שורה 2. ומזג הזקן קר יבש. כשב'ח הולך ומזדקן, הולך גופו ומתיבש בטבע, והצעיר בהפך זה כי יש בו שפע חמימות ורטיבות. ע"י ספר אורך החיים, 5, 466 א' 19 והלאה. אשר ירבו השגל. כי הפסד זרע מן הגוף גורם להתיבשות. ר' ספר אורך החיים, 5, 466 ב' 8, 9.

שורה 4. בשר רב. החום שהוא סבת רבוי הבשר, מונע את ההתיבשות וההקפאות בגוף (ἔστι τὸ θερμὸν τὸ λιπαρόν). הפרד הגולד מן הסוס והחמור אינו מרבה במשגל ונשאר לח, ולכן הוא יותר ארוך החיים משניהם. ר' ספר אורך החיים, 5, 466 ב' 9. והנקבות (θήλεα) יותר ארוכות החיים מן הזכרים המרבים במשגל. ר' שם שם.

עמוד 59, שורה 2. מסבות מתחלפות. והן בלמוד או בלי למוד. שורה 7-8. אנשים בשתוף השם. הודעת העתידות בחלומות הנוגעים בחכמות עיוניות אי אפשרית למין האדם כי הוא משיג אותם ע"י ההקדמות הראשונות וההיקש, ואם יש מין שכוה שיכול להשיג את החכמות העיוניות בחלומות, הלא הם ייקראו אנשים רק בשתוף השם.

שורה 8. בחלומות הצודקים ולמה זה יתחדשו. גרשון בן שלמה מבאר בפרטות למה יבואו חלומות צודקים (שער השמים, X, ס"ט, ע"ב): מי אשר דמינו חזק אף בהקיץ שהוא זמן טרדת ההשגות החיצוניות המונעות אותו מפעולתו, כל שכן שיתכן שיהיה חזק בעת השינה שהוא זמן בטול ההרגשות המונעות, ועל כן חלומותיו הם צודקים ולאחרים ההפך; ומפנים אחרים מצד הטבע מה שבארו החכמים כי בעת המאכל באסטומכא והעשן עולה אל הראש, הכח המדמה הוא חלוש ומעורבב ומבולבל מפני בלכול המוח הנושא אותו, כי בהחלש הנושא בהכרח יחלש הנושא בו, וכאשר יעוכל המזון ויפסק העשן אז יתחזק הכח ההוא ויהיו חלומותיו צודקים.

שורה 10. ואלו החלומות... משתי סבות. ר' ספר החלומות, 3, 461 ב' 28 והלאה.

שורה 11. באותות הנשארים בחוש המשותף. הרברים המושגים בחושים החיצוניים מתרשמים בחוש המשותף והרישומים האלה נשארים בכח, ועיני המוחשים מופקדים בכח הזכר והמחשבי.

שורה 13. עסק הכח הזה... באוצר שני הכחות. כלומר, שהכח המדמה משתמש ברישומים הנשארים בזכרון ובמחשבה.

שורה 15. מן הנחשקים הטבעיים. כי הכח המדמה יפעל או יחטא בהשגתו מחמת ההתרגשות הגדולה בנפשו, כמו שמונהלכ מתוך פחד ירמה שהאויב מתקרב אליו, והחושק בנשים ירמה שהוא ממלא את תשוקתו. והאד המתנועע לא יהא זקוק לחקויים ברורים וגדולים אלא לחקויים מעטים ובלתי בהירים, והם נראים אליו כברורים מאד. וזה יקרה כמו שיאמר ארסטו כשתהיה לאדם קדחת גדולה או תשוקה גדולה לרבר. כך למשל, כשהאדם יראה שרטוטים על הקיר הדומים קצת לחיות, ואם הוא אינו חולה מאד, לא יחטא בוה; ואם הוא חולה מאד בקדחת, הוא ירמה שהם חיות ממס ויתנועע ויתרגש מהם. ר' ספר החלומות, 2, 460 ב' 3-16 ונח: Michael Ephesius, *In Parva Naturalia Commentaria*, p. 67, II. 4-9.

עמוד 60, שורה 2. החושק בנשים. $\delta\epsilon\rho\omega\tau\iota\kappa\acute{o}s$. ר' ספר החלומות, 2, 460 ב' 5. וארסטו מביא גם את מונהלב לדונמא. ר' שם שם.

שורה 4. תנבורת האדומה. ואצל פלקירה גרשון בן שלמה כתוב תנבורת הירוקה. בדברים אחרים מי שיראה חלום האש, זה יורה אצל הרופאים על נצוח המרה הירוקה, לפי שהירוקה מטבע האש. ע"י פלקירה, דעות הפילוסופים, סוף פרק שביעי, ושער השמים, X, ס"ט ע"ב. וארסטו מדבר על המרה הצהובה והשחורה ($\chi\omicron\lambda\eta\ \xi\alpha\nu\theta\eta\ \kappa\alpha\iota\ \mu\acute{\epsilon}\lambda\alpha\iota\nu\alpha$) והלבנה היא $\phi\lambda\acute{\epsilon}\gamma\mu\alpha$. ר' ספר בעלי חיים, III, 2, 511 ב' 10.

שורה 7-8. סבותיהם הארבעה. ואלו הן: (א) הפועלת; (ב) החמרית; (ג) הצורתית או ההגדרה; (ד) התכליתית. השווה ספר השינה, 3, 458 א' 25 והלאה.

עמוד 61, שורה 4. שישינהו מן השנוי. $\acute{\alpha}\lambda\lambda\omicron\lambda\omicron\iota\sigma\iota\varsigma$. השנויים החלים בב"ח מתיחסים לארבע האיכויות הנזכרות להלן. ר' ספר ההויה וההפסד, II, 3, 330 א' 30 והלאה, II, 4, 331 א' 6 והלאה.

שורה 10. תאמר זאת ההקשה. כלומר, בכמה צדדים ודרכים אפשר להשוות את אורך החיים וקצורם אצל בעלי החיים והצמחים.

שורה 12-13. הקש סוג אל סוג. $\kappa\alpha\tau\grave{\alpha}\ \gamma\epsilon\nu\acute{o}s$. וארסטו מביא לדונמא את ההבדל בין סוס לאיש; ולמין ($\epsilon\iota\delta\omicron s$), את ההבדל בין איש אחד לשני. ר' ספר אורך החיים, 1, 465 א' 1 והלאה. הצמחים יותר ארוכי החיים. הפשל בוה הוא התומר

שורה 7. הנפש... כבר בטלה. *δὲ ἀργιαντῶν κατὰ μόριον αἰσθήσεω*. ר' ספר החלומות, 3, 461 א' 4. ולדברי ארסטו נעשים החושים בטלים בשינה מחמת נטית החוש מחוץ לפנים הנוף.

שורה 9. אשר יעשו המחשבה. אלה החושבים ומהרהרים יתר על המדה, יטו כחותיהם החושיים לפנים הנוף.

שורה 12. דומה בנכפה. *ἀντα, λιποψυχία*. ופלקירה מתרגמו תרדמה. והשווה ספר השינה, 3, 456 ב' 10.

שורה 14. חנרים ברוחם. חולים בנפשם.

עמוד 55, שורה 7. ושאל מהם יוסף. ר' קוראן, פרק י"ב, מ-מ"ה.

שורה 10. להבין החקויים. פותר החלומות (*κριτής ἐνυπνίω*) שהוא אמן במלאכתו, יש לו הכנה טבעית להבין את החקויים (*τὰς ὁμοιότητάς*). וארסטו מבאר מה כוונתו במלת חקויים. הדמיונות בחלום דומים לצלמים או לצורות הנראות במים. ואם התנועה במים רבה וחזקה, אין הדמיונות דומים כלל למקורם, ואין הצורות דומות לדברים האמתיים. ובכדי להבין את הצורות המטושטשות והמעוותות האלו יש צורך בכשרון מיוחד והוא הבנת החקויים. ר' ספר הודעת העתידות, 2, 464 ב' 5-15.

עמוד 56, שורה 2. בהתחלה הראשונה. שהוא האל. כי האומות תתחלפנה באמונתם באל ובמלאכים ובעצם ההצלחה האנושית, והפותר צריך להבין את החלופים האלה.

שורה 4. רוחני. ופלקירה מוסיף מלת שיהיה, כלומר, שיהיה רוחני.

שורה 5-6. להרקל המלך... ספר מהם ארסטו. לא יכולתי למצא דבר חלומותיו של הרקל המלך בכתיבי ארסטו הנרפסים.

שורה 10. וכבר נאמר איך זה. במאמר על הזכרונות וההזכרות עמוד 29 שורה 7 והלאה.

שורה 12. בעלי המזנים השחורים. אצל ארסטו כתוב כי בעלי המרה השחורה מתנועעים ביותר מהתנועות הדמיוניות. ר' ספר הזכרונות, 2, 453 א' 19.

עמוד 57, שורה 1. והליחה השחורה. *ἡ μέλαινα χολή*. ומפני שהליחה הזאת היא רבת האד והיא עולה אל הראש שהוא קר, והקר דוחה את החום ומחזירה, לכן תתילד השינה. ר' ספר השינה, 3, 457 ב' 20 והלאה.

שורה 9. ישינו ביקיצה. וכך בעלי המרה השחורה בשעת יקיצה כשהם יירו בקשת מרחוק לא יחטיאו את המטרה כי הם חוקי הדמיון והתנועה. ר' ספר הודעת העתידות, 2, 464 א' 32 והלאה.

עמוד 58, שורה 1-2. בהשנת המועיל והמזיק בענינים העתידיים. האדם מוציא אל הפועל לפעמים את הדמיונות והמחשבות הנמצאים בנפשו, כי הכח המחשבי (*τὸ νοητικόν*) ישכיל את הצורות שבדמיונות וכבר מוגבל ומוגדר על ידו מה שמוזק ומה שמועיל. ולפעמים כשהאדם יתבונן ויחשוב על הדמיונות והמחשבות שבנפשו, הוא יכול לשפוט על הדברים העתידיים ממה שנמצא בנפשו עתה, וידע לברוח מן המזיק ולדרוף אחר המועיל. ר' ספר הנפש, III, 7, 431 ב' 2 והלאה.

שורה 5. היה הענין בטל וריק. כי אלו היה האדם יכול להשיג את החכמות העיוניות ע"י הודעה בחלום, לא היה בהן ולא כלום, ולא היה שום ערך וצורך בהקדמות הראשונות כמו שהוא מבאר והולך.

שורה 11. בשתוף השם. אשתראך אלאסם, *δμῶνυμω*. והשם המשותף הנמור הוא הנאמר על שני עצמיות אין שתוף ביניהם בענין מן הענינים כלל אשר בעבורו השתתפו במין הזה, כשם העין הנאמר על חוש הראות ועל מבוע המים. ר' רמב"ם, מלות ההניין שער י"ג.

שורה 14. לא היה למוד נלקח בנדרה. כי לפי הנדר הזה של החכמה העיונית, אין הלמוד הכרחי, כי אפשר להשיג את החכמה העיונית גם בלי למוד וזה נמנע וכולו שקר כפי שהוא מבאר להלן.

שורה 17. או לא נשכיל אותם. וכאן מוסיף פלקירה מאמר החסר בכה"י הערביים שלנו ובתרגומו של משה אבן תיבון, והמאמר הזה דן על אישי המקרים הבחיריים והרצוניים: וכמו כן מה שיתחדש מן הבחירה והרצון מה שהוא מהן בעצם סבותיהם מוגדרות בנפשם, ומן החיוב שהיו מוגדרות אצל הטבע ואעפ"י שאנו סכלים בהם. מזה משמע שהרצוניים הם כמו הטבעיים ויש להם סבות מוגדרות והם מושכלים אצל הטבע הכללי.

עמוד 51, שורה 5. מדרגות דקות. מאלו הסבות אנו משיגים רק הגם והדברים הכוללים, אבל מה שהן מוגדרות אצל הטבע המושכל יש מהן מדרגות שונות ודקות שכמעט אין להן תכלית.

שורה 6. כלי בעל האומנות. ע"י ספר הוית בעלי חיים, II, 1, 735 א' 1.

שורה 9. מן הדרך והסברות האנושיות. זאת אומרת, מן המנהגים ועצות אנשים.

שורה 12. מתכונות הנרמים השמימיים. רמב"ם מבאר את חדוש האישים ע"י ארבעת הכחות המניעים מהגלגל לזה העולם בדרך זו: כח יתחייב הערוב וההרכבה ואין ספק כי זה מספיק בהרכבות הדומם; וכח יתן הנפש החיונית לכל חיוני; וכח יתן הכח המדבר לכל מדבר באמצעות האור והחושך הנמשך לאורם והקפתם סביב לארץ (מורה המורה, I, 72, ע' 46). ופלקירה מביא את תולדות המחלוקת בענין השפעת הגלגלים על ההווים והנפסדים. לדעתו, הביא ארסטו את הגופים הגלגלים כהתחלה חיצונית לגופים מתהווים, והפילוסופים האחרונים מיחסים אותו לשכל הפועל. וארסטו מודה בהתחלה הזאת אלא שהתחלתם הקרובה אצלו היא הכח הנפשי, והרחוקה היא צורת הגלגלים (ע"י מורה המורה, I, 72, ע' 47).

שורה 13. בחזרת חלילה. וכה"י הערביים משבשים את המלה וכותבים באלהורואבא. ושמואל אבן תיבון במורה נבוכים מתרגם במלות חזרות חלילה את הבטוי הערבי של הרמב"ם, ראנעה עלי אעקאבהא. ראה: Munk, *Guide des Egarés*, III, 2.

שורה 16. נכפל. בערבית חקקר, והתרגום הנכון הוא, התישב, כמו שמצינו בדעות הפילוסופים, מאמר שביעי. השכל הנפרד יתן לנפש הרמיונית הטבע הכללי. וכוונתו שהשכל הנבדל מן החומר יתן טבע הצורות. וארסטו אומר זאת בלשון אחרת, שהשכל ישכיל את הצורות בדמיונות. ר' ספר הנפש, III, 7, 431 ב' 4.

עמוד 52, שורה 1-2. חלקי. פרטי, כי המדמה מצייר דמיון הרבר המוחש שהוא בחומר. מה שיחקה אותו. והכוונה שאפשר שתקבל הנפש מה שדומה לו.

שורה 7. הוא יתן הנפש המדמה. השכל הפועל הוא הנותן את השלמות האחרון לנפש בהשנה רוחנית כזאת, כלומר, בחלום.

שורה 15-16. תדבק בהם השנחתו. וכוונתו שהוא משגיח עליהם ודואג להם הרבה (*φροντίζειν*). כי כמו שחברים מכירים ויודעים איש את רעהו מרחוק, כך הם משיגים את תנועותיהם. ר' ספר הודעת העתידות, 2, 464 א' 29.

עמוד 53, שורה 11-12. אחת בנושא וכו'. שהנפש לא תחלק לחלקים אלא יש לה כחות שונים כגון החוש המשותף, המדמה, הזכרון והמחשבה.

שורה 12. כאשר תעשה. כשתשתמש בכח אחד מכחות הנפש, תחלש מלהשתמש בכח אחר.

שורה 13. כאשר תעשה... חלשה וכו'. ביחוד ביום, כשהחוש והמחשבה עושים פעולתם בשותפות, תנועות המדמה הבאות מרשמי המוחשים נחלשות כמו אש קטנה בתוך אש גדולה. ר' ספר החלומות, 3, 460 ב' 32 — 461 א' 2.

עמוד 54, שורה 4-5. הכחות השלש הפנימיות. והם המדמה, הזכרון והבורר. צלם הדבר. *εἰδωλον*. ואלו הם הדמיונות העולים בכח המדמה בשעת תנומה. ר' ספר החלומות, 3, 462 א' 11 והלאה.

שורה 12-13. היו בהכרח חמריים. כי ידיעת הפרטים יסודה בחומר. במשולש פועל והפעלות. ר' ספר ההויה וההפסד, I, 6, 322 ב' 23 והלאה.

שורה 14. השכל הפועל. *σοῦς ποιητικός*. ואכן סינא כבר אמר כי יש עשרה שכלים נבדלים חוץ מהשכל העליון שהוא האל, והשכל האחרון שמוצאו משכל נגלגל הלבנה הוא אשר נקרא השכל הפועל. ולדעת אלפאראבי, השכל הפועל הוא השכל שהזכירו ארסטו במאמר השלישי מספר הנפש והוא מיחס את גדר השכל הפועל לארסטו בלשון זו; .הו צורה מפארה לם תכן פי מארה ולא תכון אצלא והו בנוע מא עקל באלפעל, קריב אלשבה מן אלעקל אלמסתפאר והו אלדי נעל תלך אלדאת אלתי כאנת עקלא באלקה עקלא באלפעל, ונעל אלמעקולאת אלתי כאנת מעקולאת באלקה, מעקולאת באלפעל: הוא צורה נבדלת לא היה בחומר ולא תהיה לעולם, והוא במין מה שכל בפועל קרוב הרמיון מן השכל הנקנה, והוא אשר שם אותה העצמות אשר היתה שכל בכח שכל בפועל, ושם המושכלות אשר היו מושכלות בכח למושכלות בפועל. ראה: אלפאראבי, מקאלה פי מעאני אלעקל, ע' 46, 47. וכאן מקשה אכן רשר, איך יכול השכל הפועל, שהוא צורה נבדלת מחומר לחלוטין, איך יכול הוא לתת צורה פרטית שהיא הודעת העתיד בחלום?

עמוד 49, שורה 2. מי שכבר ידעו. כי תנועות המוחשים הידועים לחולם, כנון קרוביו ואנשי מדינתו ועירו הן יותר בהירות בנפשו. ר' ספר הודעת העתידות, 2, 464 א' 27.

שורה 3. מהטבע הכללי. כי השכל הפועל ישיכל רק המושכלות שהם כלליים ונבדלים מן החומר, והפרטים ישנו ע"י החושים.

שורה 8. עצמים פשוטים. *τὰ ἀπλά*. הם חלקי היסודות (*στοίχεια*) שהם אש, אויר, מים וארץ. ר' ספר ההויה וההפסד, II, 3, 330 א' 34 והלאה.

שורה 9. בעלי נפשות כצמחים. ולדעת ארסטו גם לצמחים יש מין נפש. ר' ספר הנפש, I, 5, 411 ב' 28.

שורה 14. מונבלי הסבות הפועלות להם. כלומר, שאישי העצם סבותיהם הפועלות אותם מוגדרות כמו שהתבאר ממה שקדם, מפני שלא ימצא איש עצם מההודמן.

שורה 15. בספר ההויה וההפסד. ר' ספר ההויה, II, 9, 336 א' 13 והלאה. סבת ההויה וההפסד מיוחסת לפעולת הנגלגל באלכסון (*κατὰ τὸν λοξὸν κύκλον*). ר' שם, II, 10, 336 א' 32.

עמוד 50, שורה 2-3. המתדמי החלקים. *ὁμοιομερά*. כלומר שהגשמים שהם דומים בחלקיהם כנון בשר ועצמות וכו' מתחדשים מן היסודות וזו דעת אמברוקליס. ר' ספר ההויה, I, 1, 314 א' 28. המתחדשים תחלה מן היסודות. היסודות הארבעה הם יסודות הנופים המתדמים החלקים ויתהוו מהם ע"ד הערוב והמיונה, והיסודות הארבעה משועבדים לנגלגלים והווים הנפסדים נולדים מרשומיהם, וכשיפלו הכחות הנגלגלים על היסודות ויניעו אותם, ויערבו ויתהוו מערובם נמצאים רבים, בראשונה הרשומים העליונים הנולדים באויר וא"כ המחצבים והצמחים וב"ח הנושאים כח המוליד. ר' פלקירה, ספר הנפש פרק י"ח.

שורה 4. ההולכות על יושר. שהם הולכים על סדור ותנועתם היא בעגול.

שורה 9. במוליד מהם. סבות התהוות הצמחים וב"ח שיש בהם כח המוליד הן מצד הורע והשכל הפועל כי המוליד יתן לחומר צורת הדבר.

שורה 9. מהנעשים בה. יחס המוליד והשכל הפועל אל אישי העצמים האלה הוא יחס המלאכה והאומנות אל הדבר העשוי על ידה.

שורה 13. במה שיתחדש מאלו. כלומר, מאישי המקרים הנמצאים במקרה. ואי אפשר לדעת אותם כי אין להם טבע מושכל מפני שאין להם סבות מוגדרות.

מינים הפועל והמציע (פאעל ומוטי) וכנראה שהמעתיקים העבריים השתדלו לבאר את המינים בכפל הלשון וערפלוהו יותר, כי לא היו בטוחים בשימוש המלה הערבית, מוטי; והתרגום הנכון כאן הוא פועל ומציע.

שורה 3. האמצעי. ציל מציע כמו שכתוב אצל פלקירה ברעות הפילוסופים, פרק שביעי.

שורה 5-6. בהנעת ההקדמות הראשונות. וארסטו אומר בפירוש כי ההקדמות הראשונות אינן נקנות ע"י האדם מטבע ברייתו ואינן באות אליו בלי ידיעה קודמת. אם כן, איך הוא קונה אותן? הוי אומר ע"י כח ההרגשה המבחין בין המוחשים. וכשצורות המוחשים מתרשמות בנפש וחוזרות ומתרשמות והן מסודרות בנפש, יעלה זכרון (*μνημον*) מהן, ומוכרונות אחרים יתילד נסיון אחר (*ἐμπειρία* μὴ). ומן הנסיונות, כלומר, המושכלות, יעלו התחלות המלאכות והמדעים. ר' ספר המופת, II, 19, 99 ב' 20 והלאה.

שורה 10. הוא שכל בפועל. והוא השכל המפשיט צורות הנמצאים מחומריהם ויהיו לו מושכלות בפועל. והשכל הזה עומד בין השכל החמרי והשכל הנאצל, והשכל בפועל הוא הפועל לשני הסוגים האלה כלומר להתחלות הכוללות וגם לחלומות. עי' מורה המורה ע' 141. ואמנם חלוקת שלש מדרגות לשכל אינה נמצאת בפירוש אצל ארסטו, והפילוסופים הערביים שהלכו בעקבות אלכסנדר אפארדוסו ותימיסטיוס, יחסו שלש וגם ארבע מדרגות לשכל. עיין: 1. n. 304, p. 68, I, *Munk, Guide des Egarés*.

שורה 11. בספר הנפש. ר' ספר הנפש, II, 5, 417 ב' 10 והלאה, וגם III, 3, 428 ב' 10 והלאה.

שורה 12. ההתחלות הכוללות. והן ההקדמות הראשונות. ר' הערה לעמוד 47, שורה 5-6. בלא אמצעי, כלומר בלא הקדמות.

שורה 16-עמוד 48, שורה 1. בדבר מן הענינים העיוניים. *τὰ διανοούμενα*. ר' ספר החלומות, 1, 459 א' 8. וארסטו מכחיש כי החלומות והודעת העתירות בשינה הם מן האל, כי גם לבני אדם מגונים יש חלומות והודעת העתירות ולא יצויר שהאל ישלחם אל אנשים כאלה. ר' ספר הודעת העתירות, 2, 463 ב' 15.

שורה 6. בחכמה אנושית. ובאמירה זו הוא מטיל ספק בנבואה שהיא באה מן האל.

שורה 8. שכל נקי מן החומר. השכל נבדל מן החומר, וכמו שכתוב בספר הנפש, III, 4, 429 א' 27, ב' 22, השכל הוא מקום כל הצורות ולא ישיג השכל את הטבעים הפרטיים אלא הכלליים. והוא הנקרא השכל בפועל.

שורה 12. לשכלים הנבדלים. אלעקול אלמפארקה. לדעת הפילוסופים הערביים והעבריים, האמין ארסטו במציאות שכלים נבדלים שהם הם הסבות התכליתיות לתנועות הגלגלים השמימיים. ולדעתם, מה שהביא ארסטו לידי מסקנה שכזו הוא שכשהתבונן בענין זה, הוא מצא כי יש גלגלים רבים והם מתחלפים במהירות ובעכוב ובכוון התנועה. וכידוע, הכניסו המפרשים הערביים והעבריים מדעותיו של אבטולמאוס בדבר הגלגלים. ברם, לדעתם, אחר עיונו של ארסטו בנוף הענין, הובא ארסטו להאמין כי הענין אשר ציירו הגלגל אחר עד שהתנועע תנועה מהירה ביום אחד אינו הענין אשר ציירו גלגל אחר שהתנועע תנועה אחת בשלשים שנה. ולפיכך פסק ארסטו כי נמצאים שכלים נבדלים לפי מספר הגלגלים וכל גלגל מהם ישחוקק לאותו השכל שהוא התחלתו והוא מניעו התנועה הזאת המיוחדת בו. ומפני שהם נבדלים מן החומר (*τὰ κεχωρισμένα*) לא ישכילו כי אם הטבעים הכוללים. ולדיון מקיף על ענין השכלים הנבדלים עי' מורה נבוכים, חלק שני, פרק ד' והשווה ספר הנפש, II, 7, 431 ב' 12 והלאה.

שורה 12. שאין עמידה כי אם בחומר. כל הענינים שאנו משיגים מורכבים הם מצורה וחומר, והשכל שולל את הצורה מן החומר ואין קיום לצורה אלא בחומר. ר' ספר הנפש, III, 4, 429 א' 15 והלאה.

אפשר לקרוא חלום. מתכלית ביציאה. אולם תנועת המדמה הבאה בשעת שינה מן האותות והרשמים שנשארו בנפש, לזאת קוראים חלום. ר' שם, 3, 462 א' 29 והלאה.

שורה 4. והוא המדרגה החמישית. חמש המדרגות הן בכחות האלה: בחוש, בחוש המשותף, בכח המדמה, בבורר ובזוכר. ר' הערה לעמוד 28 שורה 12.

שורה 5. בלתי פועלים בשינה. כי בחלומות אין אנו אומרים כי הדבר המתקרב אלינו הוא אדם או סוס. משפט כזה הוא פעולת המחשבה (*δόξα*), אלא אנו אומרים כי הדבר הוא לבן או שחור, ולאמירה שכוונתה מציאות החושים והמוחשים. ר' ספר החלומות, 1, 458 ב' 10, 11.

שורה 7. האותות. אלאהאר, *αἰσθηματα*. ואלה הם רישומי המוחשים המתרשמים ומתקיימים זמן מה בכחות הפנימיים כגון בחוש המשותף לאחר שהוא פוסק מלהרגיש במוחשים. ר' ספר החלומות, 2, 459 ב' 5 והלאה.

שורה 9-10. ותמורת מה... וחקיו. *δμοιότης*, כלומר שיקח מה שרשום לו במקומו.

שורה 10-11. החלומות... לכח המדמה. וזהו הכח המצייר את הצורה שחומרה הוא המוחש מחוץ, ולכן הזה יקרא ארסטו בשם *τὸ φανταστικόν*. ר' ספר החלומות, 1, 459 א' 16. וביתר ברור מגדיר גרשון בן שלמה את גדר החלום שהוא מה שיצייר הכח המדמה בעת השינה, מה שתפס ועצר אצלו מתכונת המוחשים שהרגיש בהקיץ. והגדר הזה אינו כללי לכל החלומות כי כמו שנאמר לעיל, יחלום האדם לפעמים מה שלא הרגיש בהקיץ. עי' שער השמים, X, ס"ח ע"ב.

עמוד 46, שורה 5. אל המפחד והחולה. ר' ספר החלומות, 2, 460 ב' 5. ארסטו מביא לדוגמא את המפחד (*ὁ δειλός*). המדמה בנפשו מתוך חקוי ורישום קל כי שונאיו מתקרבים אליו, או האדם החולה בקדחת גדולה (*ὁ πυρετώδης*) והוא מדמה בנפשו כי הוא רואה חיות על הכתלים במקום שיש שם באמת רק קוים ושרטוטים. והגורם לכך הוא שהכח המחשבי והמשפט אינם פועלים מחמת תגבורת תנועת הכח המדמה בשעת פחדו או חליו. ר' שם, 2, 460 ב' 16, 17.

שורה 6. שבמניע מה שהיה מתנועע ממנו. כשנמצא המוחש מחוץ לנפש, יתרשם ממנו החוש המשותף, והוא יעביר את ענין הצורה אל הכח המדמה ויפקירה בזכרון. וכשיגבור הכח המדמה במקרים של יראה ומחלה, יניע הכח המדמה את החוש המשותף והוא יצייר לפעמים דברים שאינם צודקים ואינם אמתיים.

שורה 8. ולחולשת הכח הזה... המחשבי. ארסטו קורא לכח הזה בשם *τὸ κύριον καὶ τὸ ἐπικρίνον*, כלומר המושל והשופט שהם אמנם פעולות הכח המחשבי. ר' ספר החלומות, 3, 461 ב' 25.

שורה 15-עמוד 47, שורה 1. הידיעה האמיתית והציורית. ר' ספר המופת, I, 1, 71 א' 10, והלאה. והכוונה היא שידיעת החלום הצודק לא תבוא אלינו כמו הידיעה המצדקת המנעת לנו מן ההקדמות, ובדעות הפילוסופים, פרק שביעי, הוא מביא באור לכל הענין הזה החסר אצל אבן רשד. המבוקשים שיתאווה האדם לדעתם בכל המלאכות העיוניות שני מינים, הא' ציור, והב' הצדקה. והציור הוא שיובן הדבר במה שבו קיום עצמו. והשאלה בו במלת מה, כמו מה הוא האדם? ומה הוא הטבע? וההצדקה הוא חיוב דבר לדבר אחר או שלילתו. והשאלה בו באות ה'א, כאמרך, הוה הדבר נמצא? או הוה האיש חכם? ויתחייב שיהיו קודמים לכל אחד מאלו שני מינים בשעת הלימוד שני מינים מהידיעה: פועל או מציע. והמציע לציור הוא מה שיוור עליו המלות, והפועל אותו הם חלקי הגדרים או הגדרים. והמציע להצדקה הוא היות הצדק עצור בשעת בקשה בשני חלקים מתגברים או יותר, כמו אמרך, הוה הדבר קדמון או חדש? או הוה הדבר גדול מזה או שווה לו או קטן ממנו? ונראה שזאת הידיעה המנעת לנו בשינה לא יקדם לה המין הפועל.

שורה 1. מציע ונושא פועל ואמצעי. בכה"י הערביים כתובים רק שני

צריך הפרשה ועל כן יקרה השינה, והדם היותר נקי נשלח לאברים העליונים והיותר עכור לאברים התחתונים. ר' ספר השינה, 3, 458 א' 21.

שורה 4. וההתכה (*στυγγω*). כי העמל והיניעה מתיכים ומלחלים תוך הנוף והחלק הניתך, אם אינו קר, הוא בחינת מזון קודם בשולו כי החום מעלה את האדים, וזוה תתעורר השינה. ר' ספר השינה, 3, 456 ב' 35.

שורה 6. ואיך תקרה ולמה. אצל ארסטו ניתנו ארבע סבות: (א) הסבה המניעה שהיא תנועת החום היסודי; (ב) הסבה החמרית שהיא התילדות האדים; (ג) הסבה הצורתית או הנדרת השינה, שהיא קשור החוש המשותף ובטול כחותיו; (ד) הסבה התכליתית והיא שמירת הנוף, כי מנוחת הכחות הכרחית לקיום ב'ח. ר' ספר השינה, 3, 458 א' 25 והלאה.

שורה 9. קסם... נבואה. הנושאים הנדונים בחלק הזה, כלומר, החלום (ὄρα *ἐνυπνιον*) הקסם והנבואה (*ἡ μαυτική*), נמצאים אצל ארסטו בשני מאמרים מיוחדים: מאמר א', 3-1, 458 א' 33-462 ב' 11; מאמר ב', 1-2, 462 ב' 12-464 ב' 18. ובדעות הפילוסופים, פרק שביעי, אומר פלקירה, מיני הקסמים הם כל מלאכה שיגיע עמה האדם לדעת העתידות.

שורה 11. ודחות מציאותם הוא דחות המוחשים. כי לדעת ארסטו החלום הוא הדמיון או הרמיון (*τὸ φάντασμα*) המתעורר מתנועת רשמי המוחשים (*αἰσθηματα*) בשעת השינה. ר' ספר החלומות, 3, 462 א' 29-31.

שורה 12-13. יעידוהו... בעתיד. כלומר, שהחלומות יוהירו לו למה שיקרה לו להבא. כך למשל, הרמיונות המתעוררים בנפשו בשינה משמשים מעין התחלה לפעולות שיעשה בשעת יקיצה וביחוד כשהוא מעלה אותם על דעתו. ר' ספר הודעת העתידות, 1, 463 א' 28, 29.

שורה 13. והמפורסם אצל הכל. אלמשהור, *τὸ ἔξδοξον*. ארסטו מגדיר את המפורסמות כדעות הידועות ומקובלות ע"י הכל או רוב בני אדם או ע"י החכמים או ע"י רובם והיותר ידועים. ר' ספר הניצוח, I, 1, 100 ב' 21, 22. ההיקש הנצחי הוא היוצא מן ההקדמות המפורסמות והן מאומתות לא מפני שהן מחויבות המציאות בעצמן, אלא מפני עדות כל בני אדם או רובם, בהפך העניין במופת. ר' שם שם ועיין גם: Munk, *Guide des Egarés*, t. 1, p. 39, I. 2, ולכן יש להסיק כי יש השנות אחרות שהן מפורסמות אלא שאינן מחויבות המציאות.

עמוד 44, שורה 1-2. והמאמר... בסוג אחר. אלו ההשנות כגון החלום, הקסם והנבואה, הן מסוג אחר.

שורה 3. יספיק מדבר. ואין צורך לדבר בשאר ההשנות כי הן משתנות ברוב ובמעט בסבותיהן, ויש להן שמות שונים כי ההמון מאמין שיש להן סבות שונות.

שורה 7. הדברים אשר תניע בהם ההצלחה. פלקירה גורס את המאמר הזה באופן אחר. הנבואה תבוא להודיע איזה אדם יניע אל ההצלחה. ר' דעות הפילוסופים, פרק שביעי.

שורה 12. הצורך והכוזב. הפרש שכוה אינו נמצא בברור בכתבי ארסטו אולם רמו להבדל זה נמצא במאמרו על החלומות שבו הוא אומר כי אנשים חוטאים בנקל בנוגע לאמתות ההרגשות בשעת התרגשות והחפעלות (*ἐν τοῖς πάθεσιν*) וזה גורם לחלום הכוזב. ומיכאל מפרש כי הטעות תלויה במדת ההתרגשות. מהתרגשות קלה לא ישעה האדם בהרגשותיו, אולם מתוך פחד או קעס גדול יכול הוא לטעות וההשנה תהא כוזבת. ראה: Michael Ephesius, *In Parva Naturalia Commentaria*, p. 67, ll. 2-10.

עמוד 45, שורה 1-2. כאלו הוא יראה. ר' ספר החלומות, 3, 462 א' 18 והלאה. ולדעת ארסטו תופעה שכזו שבה ספק אם הוא ער או ישן שם מוחש מחוק, אי

עמוד 39, שורה 4-5. איזה אבר הוא... ומאיזה סבה. זהו תוכן הפרק השני של ספר השינה. ר' ספר השינה, 2, 455 א' 4 והלאה.

שורה 8. מצד השווי. המוח הוא קר, וכשהחום המתילד מעכול המזון עולה אל המוח, הוא מתקרר ויורד דרך העורקים, וכך באה השינה על האדם ועל בה'ח. ר' ספר השינה, 3, 457 ב' 17 והלאה.

שורה 10-11. ותכליתה אל הלב. ובשם אבן רשר, מביא גרשון בן שלמה באור קצת שונה לכל הענין. השינה הוא בטול ההרגשה והכנס החום הטבעי אשר מחוץ המתפשט בכל הגוף ובכל האברים לפנים במקום התחלתו שהוא הלב, ובהכנס החום הטבעי לפנים יכנסו כל ההרגשות עמו. וסבת הכנס החום לפנים היא קור ולחות אשר מתקרר ומתלחלח החום אשר בלב ומתמעט כמותו ונכנס החום החיצון לעוזר לו, וזה המקרה מקבל אותו הלב מן המוח בעת שיבוא אליו המזון (שער השמים, X, ס' ע"ב).

שורה 11. המוח... סבה בשינה. מפני שקור המוח גורם לחום לרדת (ἀντιπερίστροφαις), וע"י כך הוא מביא לשינה. ר' ספר השינה, 3, 458 א' 27.

שורה 17. החום היסודי. אלאחר אלגריזי, τὸ συμψυτὸν θερμὸν, וזה החום המתילד בגוף מעכול המזון. ר' שם שם.

עמוד 40, שורה 2. מצד נושאים. נושא החוש המשותף הוא, כפי האמור, החום היסודי. וכשיתקבץ החום היסודי אל תוך הגוף, תבוא השינה.

שורה 6. מפני החום והיובש. ר' ספר השינה, 3, 458 א' 10.

שורה 10. משלחו, בערבית מנבעתה, כלומר, מקורו שהוא הלב.

שורה 14-15. בשול המזון... החולשה אשר הגיעה. מבשול המזון עולים אדים חמים המניעים אל המוח שהוא קר וא"כ יתקוץ החום וירד ואז תבוא השינה. הסבה השנית, החולשה (ἀσθένεια) ג"כ גורם להתפשטות האדים בעורקים עד שהם מגיעים אל המוח הקר ואז ירדו ויגרמו לשינה. ר' ספר השינה, 3, 456 ב' 32 והלאה, והשווה שבילי אמונה, V, 6, מ"ח ע"א.

עמוד 41, שורה 7. מן הבשול... אדים. מבשול המזון מתילדים אדים (ἀναθυμιάσεις) והם עולים עד שהם נפגשים בחלקים הקרים והם נדחפים למטה ומתקוצים אל הלב, וכך מתחדשת השינה. ר' ספר השינה, 3, 456 ב' 18 והלאה. והבאור הניתן ע"י המפרשים היווניים הוא שכשהרוח נישא למעלה לראש וא"כ חוזר ויורד, הוא מכווץ את העורקים. והגיד אשר בו אנו נושמים נקרא האפיק (πόρος). וכשהגיד הזה נדחק ונלחץ וכמעט שאין נשימה, אז תתילד השינה, וזה מה שיקרה בחולי השתוק. ר' ספר השינה, 3, 456 ב' 18 והלאה וגם, Michael Ephesius, *In Parva Naturalia Commentaria*, p. 55, ll. 8-16.

שורה 9. יחלה (יאלם) כלומר, המוח יכאב מצד היסוד הנובר עליו שהוא הקור והרטיבות, ולכן המולך, כלומר, הסבה החזקה בהתחדש התנומה היא המוח.

שורה 15. כאשר השלים הבשול... ויתדמה. והטעם לזה ניתן ביתר פרטות ע"י אריסטו. בשעת השינה הרבה חום מתקוץ מן האברים החיצוניים למטה במקום צר, וכאשר החום הזה מתפשט שוב פעם ומושל בכפה, יקיץ בה'ח. אולם זה יקרה רק לאחר שנחלק ונתפרד הדם הנשמי מן הדם היותר נקי שבלב, כי הדם היותר דק והיותר נקי הוא שנמצא בראש והיותר עבה ועכור הוא שנמצא באברים למטה. ולכן השינה תתמיד עד שיופרש הדם היותר נקי באברים העליונים, והדם היותר עכור באברים התחתונים. ר' ספר השינה, 3, 458 א' 25-10.

עמוד 42, שורה 15-עמוד 43, שורה 1. אשר מהיגיעה. השינה הבאה מן היגיעה מתיכה ומלחלח את החום הטבעי ומחסירהו כי היא תבשל את המזון מהר וקודם זמנו. ר' הערה לעמוד 40 שורה 14-15. חסרוננו. זאת אומרת שתחסר החמימות הטבעית ותתקרר.

שורה 3. והכרחיותם ניזונים. כי הדם המתילד מבשול המזון ועכולו

שורה 4. כמו היגיעה והעמל. כי פעולת היגיעה היא כפעולת המון קודם בשולו, שאו הוא יעלה אד גדול אל המוח, והמוח הקר יחזיר את האד החם מחמת קרירותו, ומוזה תחילת השינה. ר' ספר השינה, 3, 456 ב' 34 והלאה.

שורה 6-7. הנה ראוי... שיהיה לו השינה. מן ההכרח הוא שתבוא השינה מפני שאי אפשר להעסיק את כחות הנפש תמיד ובלי חשך, ואי אפשר שיהיה מקיץ תמיד. ר' שם, 1, 454 ב' 8; 1, 454 א' 30, 31.

שורה 9. השמחה והאבל והתאוה. ב'ח מרגיש את העונג והצער באמצעות חמשת חושי והחוש המשותף. כשנעדרים אחדים מן החושים, אין לו הרגשה שלמה, והחוש המשותף אינו יכול לעשות את פעולתו. אולם לגבי השינה, אפילו אם נעדר לב'ח חוש אחד או חושים אחדים, הוא יכול לישון. ובאמת אין השינה באה מבטול החושים. והראיה היא שכשמתעלף האדם ומתבטלים החושים, אין לו השינה. וכבר נראו אנשים משוגעים הנושכים את בשרם ואינם מרגישים בזה ומתבטלים חושיהם, ובכל זאת אי אפשר לומר שהם ישנים (עייני: בשרם ואינם מרגישים בזה ומתבטלים חושיהם, ובכל זאת אי אפשר לומר שהם ישנים (עייני: בשרם ואינם מרגישים בזה ומתבטלים חושיהם, ובכל זאת אי אפשר לומר שהם ישנים (עייני: השינה באה כשהחוש המשותף אינו עושה פעולתו, כי אז מתבטלים כל חמשת החושים. ר' ספר השינה, 2, 455 ב' 8 והלאה.

שורה 14. מקרי לא טבעי. באדם, חסרון כזה הוא מקרי כי מטבע ברייתו יש לו חמשה חושים אולם בב'ח אחרים שהם חסרים חושים אחדים, מטבע ברייתם אין להם שינה שלמה, והם נראים כאלו הם ישנים וקשה להכיר אם הם ישנים אם לא. ר' ספר השינה, 1, 454 ב' 18 והלאה.

שורה 14-15. לא יחסרו החוש המשותף. כי השינה תלויה בחוש המשותף שהוא קשור אל הלב ואינה תלויה בכלים החיצוניים. ר' ספר השינה, 2, 455 ב' 8 והלאה. שורה 15. ימשול. ופלקירה תרגם את המלה הערבית ישרף, במלת ישיף, כלומר שהחוש המשותף יחסר הכלים אשר בהם יסתכל במוחשים. ר' דעות הפילוסופים, פרק ששי.

עמוד 38, שורה 1. מחולשת הכחות המרגישות. ר' ספר השינה, 1, 454 ב' 4. וזה יקרה כשימשיך להשתמש בכחות החושים זמן רב למעלה מכפי הרגיל ביוחד בזמן מחלה, כי ידוע הוא שאחדים אינם ישנים מספר ימים ולילות מחמת מחלה או רזון או יבשות, ויחלשו הכחות החושיים ויחדלו. ראה: Michael Ephesius, *In Parva Naturalia Commentaria*, p. 46, ll. 2-8.

שורה 7-8. עלותם על הענינים הרוחניים. בערבית, אטלאעהא עלי, והכוונה היא שבמצב שכזה יוכלו לעמוד על הענינים הרוחניים כמו המלאכים והגלגלים. וזה מה שיקרה לאלה שנעשו חגרים ברוחם כי אז יתבטלו החושים החיצוניים ויתעסקו הכחות הפנימיים הרוחניים.

שורה 8-9. חגרים ברוחם. פלקירה מתרגם ערץ בארואחהם, שעלו לשמים. ר' דעות הפילוסופים, פרק ששי.

שורה 10. מצד אחד ומצד רבים. כשהוא לעצמו, החוש המשותף הוא אחד, אבל כשהוא מרגיש בכלים השונים כגון העין והאוזן, מצד זה הוא רבים ($\delta\delta'\epsilon\lambda\upsilon\alpha\iota\ \alpha\lambda\sigma\theta\eta\sigma\epsilon\iota$ ($\xi\tau\epsilon\rho\omega\nu$). ר' ספר השינה, 2, 455 א' 20-22. והחוש המשותף נקרא כאן $\delta\delta'\epsilon\lambda\upsilon\alpha\iota\ \alpha\lambda\sigma\theta\eta\tau\eta\rho\iota\omega\nu$, כלומר, המושל בכל החושים.

שורה 12. נושא השינה והיקיצה. והוא הכח המשתתף שהוא מונח השינה והיקיצה. ר' ספר השינה, 2, 455 א' 21 והלאה.

שורה 13. שישה אדם בין שני אלו הכחות. כי שני הכחות הפכים הם ואדם צריך לבחור בשביל האמצעי שלא יטומטמו מחוסר פעולה ולא יתקלקלו ויפסדו מרוב שמוש. ר' ספר השינה, 1, 454 א' 26 והלאה.

שורה 14. תבהל הנפש. ר' ספר השינה, 1, 454 א' 26. כך למשל, תפסדנה העינים אם ישתמש בהן אדם יותר מדי.

שורה 13-14. אי אפשר... אל הכח הזון. *τὸ θρέπτικον*. והוא הכח הנורם לצמיחה והונה וגם להולדת המין, והוא משותף גם לצמחים וגם לב'ח, ומפני שאין שינה לצמחים אי אפשר ליחסה לכח הזון. ר' ספר הנפש, II, 2, 413 ב' 8, ספר הוית בעלי חיים, II, 4, 741 א' 2, 3. ומפני שאין לצמחים הכח המרגיש (ספר השינה, 1, 454 א' 17) אי אפשר שיהיו להם השינה והיקיצה, כי היקיצה היא חוש בפועל. עי' ספר השינה, 1, 454 א' 5.

שורה 15. אל זולת המדברת. אי אפשר ליחס השינה והיקיצה לשכל מפני שיש בעלי חיים שהם ישנים ואינם מדברים. ועוד דבר, הדבור לשכל לבד, והשינה והיקיצה צריכות בפעולת החושים או במנוחתם (ר' ספר השינה, 1, 454 א' 7 והלאה).

שורה 18. כבר נטה. ר' ספר השינה, 2, 455 ב' 8-10. ולדעת גרשון בן שלמה בטול ההרגשה האמיתית המסבכת השינה הוא תחלה בחוש המשוש, ואחריו יתבטלו שאר החושים (שער השמים, IX, ס'ו ע"ב). ודעה זו מובעת גם ע"י ארסטו כי לדעתו החוש המשותף עושה פעולתו בשותף חוש המשוש. והוא מסיק כי השינה והיקיצה נמצאות בכל ב'ח כי חוש המשוש נמצא לכלם. ר' ספר השינה, 2, 455 א' 22-27.

עמוד 36, שורה 2. להבדיל המוחשים. ר' ספר הנפש, III, 2, 426 ב' 8 והלאה, ספר החוש, 7, 449 א' 8-20, ספר השינה, 2, 455 א' 12 והלאה. החוש המשותף ישפוט על שהדברים המתוקים הם שונים מן הדברים הלבנים, וכי השחור הוא ההפך מן הלבן. ר' ספר השינה, 2, 455 א' 17. וכן הוא ישפוט שהדבר האחד הוא מתוק לבן וחלק, ושיש לו ריח ניחוח.

שורה 3. הכנס הכח הזה. השינה באה מתנועת החום היסודי, ותנועתו היא מכלי החושים אל הלב. וכשנעדר בב'ח החום היסודי, הוא אינו מרגיש במוחשיו. ר' ספר השינה, 3, 456 ב' 18 והלאה. ואכן סינא מבאר ביתר ברור את סבתו החמרית של השינה. חומר השינה הוא העשן היוצא מן האסטומכא בבשול הראשון והולך אל הלב, והפועל הוא חום הלב המעלה אותו אל הראש ושם הגיע לתכלית עלייתו, ויתקבץ שם ויתקדר מפני קרירות המוח וידר לאברי החושים ומבטל הרגשותיו כי העשן ההוא סותר דרכי המקורות שהם דרך ושביל לרוח החיה, ורוחה מהם אותו החום הטבעי ורוח החיה שהיא סבת הרגשתו, ובהעדר ההרגשה או חהיה השינה (מובא בשער השמים, X, ס'ו ע"א).

שורה 10. הענינים העתידיים. כי בחלומות לפעמים אנו נמצאים פועלים מה שהתחלנו לפעול מקודם בשעת יקיצה. והתנועות האלו משעת היקיצה עושות רושם בנפש בשעת השינה ובשעת החלום; וכך להפך התנועות המתעוררות בשינה לפעמים משמשות התחלה לפעולות הנעשות א"כ ביום, כי חזרת הפעולות האלה ביום והמחשבה בהן יסודן בדמיונות בלילה. ולכן יש חלומות שהם אותות וסבות לענינים עתידיים. ר' ספר הודעת העתידות, 1, 463 א' 23-31.

שורה 12. אל עזר ידיעת אלו הכחות. הכח המחשבי עושה פעולתו בעזרת הדמיון והוא שולל את הצורה מן החומר שהוא המוחש וע"י כך הוא מגיע אל ידיעת המושכלות. ר' ספר הנפש, III, 8, 432 א' 8.

שורה 13. זולת האדם. ר' ספר הזכרונות, 2, 453 א' 8 והלאה. כפי הנראה, הוא מיחס כח הזכרון גם לבעלי חיים אחדים, אולם הוא שולל מהם את כח המחשבה שהוא לשכל, כי השכל נמצא לאדם לבד.

שורה 14. וקליפותיהם. במלה זו מתכוון אבן רשד לדברים המיוחדים לחומר והנמצאים לצורה אפילו אחר שנשללה מן החומר ע"י החוש המשותף. וכאשר הגיע הצורה למדרגה החמישית שהיא מדרגת המחשבה, ישיג את ענין הצורה משולל מן החומר לחלוטין.

שורה 16. קשר הכחות... התרת הכחות. בהגדרה זו נקט המבאר את לשונו של ארסטו. קשר הכחות: *δεσμός*, התרת הכחות: *λύσις καὶ ἀνεσις*. ר' ספר השינה, 1, 454 ב' 26 והלאה.

עמוד 37, שורה 1. התעסק החושים (*τὸ αἰσθάνεσθαι*). ר' ספר השינה, 1, 454 א' 5.

מתחילים להפסיד כחותם, נעשה מוג מוחם רך ולח, ולא בטבע אלא במקרה מפני החליים וההפסדים. ר' ספר הזכרונות, 1, 450 ב' 1 והלאה; 2, 453 ב' 5 והלאה.

שורה 9. מיוחדים בנפש או בנוף. ר' ספר השינה, 1, 453 ב' 12. לדעת ארסטו אין השינה והיקיצה מיוחדות לא לנוף לבד ולא לנפש לבד כי הנוף נושא (*τὸ ὑποκείμενον*) הנפש ויחס הנוף לנפש הוא יחס הכלי לחוש. ר' ספר אברי בעלי חיים, I, 5, 645 ב' 14 והלאה. ממה שישתתפו בהם. *κοινά*. כלומר שהשינה משותפת לנפש ולנוף. ר' ספר השינה, 1, 453 ב' 13.

שורה 10. חלק מחלקי הנפש. ארסטו משתמש במלת *μέριον* גם לחלק הנוף וגם לחלק הנפש (ר' ספר השינה, 1, 453 ב' 13, 14). ואכן רשד מבחין ביניהם. כחות הנפש נקראים חלקי הנפש, וחלקי הנוף נקראים אברים.

שורה 11-14. ואם מי שימצא... חוש בכח. ר' ספר השינה, 1, 453 ב' 15 והלאה וגם 1, 454 א' 1 והלאה.

שורה 14-15. כי הישן יראה שהוא יאכל. וזהו חוש בכח. בחלק שהישן יכול לראות ולשמוע ולכתוב בו, באותו חלק יכול הוא להוציא את החוש לפועל. ולכן החוש בפועל (*κατ' ἐνέργειαν*) אינו מיוחד לנוף לבד ולא לנפש לבד אלא משותף הוא לשניהם, ומשום כך השינה היא חוש בכח והיקיצה היא חוש בפועל משותפים גם לנפש וגם לנוף. ראה: Michael Ephesius, *In Parva Naturalia Commentaria*, p. 43, ll. 13-26.

שורה 15. היקיצה... חוש בפועל. כי אנו אומרים שמי שמוציא את חושי לפועל הוא מקיץ, וכל מי שמקיץ יחוש או חנועה מחוץ או חנועה בנפשו. ר' ספר השינה, 1, 454 א' 2 והלאה.

עמוד 35, שורה 1. העדר היקיצה. *στέρησις τῆς ἐγρηγόρσεως*. השינה והיקיצה נמצאים בחלק אחד מנפש ב'ח משום שהם הפכים (*ἐναντία*), כי הפכים נמצאים תמיד בנושא אחד (ר' ספר השינה, 1, 453 ב' 25 והלאה). וארסטו מביא לדוגמא הבריאות והחולי, הטוב והמנונה, החזק והחולשה. השווה מה שאחר הטבע מאמר נ', 1, 1087 ב' 1.

שורה 3. והודעת העתידות הנפלאות. ר' ספר הודעת העתידות בשינה, 1, 463 א' 30. ארסטו מוכיח תופעה זו (*τὰ μέλλοντα προορᾶν*) בנושא לחקירתו במאמר הזה. ר' ספר השינה, 1, 453 ב' 21.

שורה 5. החוש אשר בפועל נשמי. ר' ספר הנפש, II, 12, 424 א' 16 והלאה. חוש בפועל מקבל צורת המוחש, ומבחינה זו הוא יותר נשמי מאשר הוא בכח.

שורה 6. המרגיש הנשמי. המרגיש הנשמי הוא אחד מן החושים החמשה, והמשיג הרוחני הוא חוש פנימי כגון החוש המשותף, המרמה והזכר.

שורה 7-8. הרוחני במוחלט. בערבית, אלרוחאני עלי אלאטלאק. ובמקום במחלט, משתמשים גם במלת בשלוח וכוונתו שהוא נבדל מן החומר.

שורה 9. כמו שעבר ממאמרנו. ר' הערה לעמוד 27 שורה 3.

שורה 9-10. ומשני אלו הרשמים. כלומר, שהשינה היא חוש בכח ושהיקיצה היא חוש בפועל.

שורה 10. אחד בנושא שנים במהות. נושא החוש שבכח (*δυνάμει*) הוא נושא החוש שבפועל (*κατὰ τὴν ἐνέργειαν*). ר' ספר השינה, 1, 454 א' 6, אלא שהם נבדלים במהותם (*τὸ εἶναι*) כלומר, שמושגיהם נחלקים לסוגים (*τὸ γένος*) ולמינים (*τὸ εἶδος*). ר' ספר החוש, 7, 449 א' 17.

שורה 11. ושניהם משותפים לנפש והנוף. כי השינה היא חוש בכח ומצד זה היא מיוחדת לנפש, והיקיצה היא חוש בפועל ומצד זה היא מיוחדת לנוף. ובספר הנפש, II, 1, 412 א' 23-26, משווה ארסטו את היקיצה לידיעה בפועל (*τὸ θεωρεῖν*), והשינה לידיעה בכח. ועי' הערה לעמוד 34 שורה 14-15.

היא אחת כשהיא בלתי נחלקת במקום ובלתי נחלקת בזמן (ר' מה שאחר הטבע, מאמר ד', 6, 1016 א' 5, 6).

שורה 14. מעטי הקליפות. הקליפות הן, כאמור, מה שנשאר בנפש מן החומר ומה שיתחייב לו. כשהדבר המצויר בנפש יש לו קליפות רבות, כלומר, כשהוא נשמי מאד, יתמיד ציור הדבר בנפש זמן ארוך עד שכח הבורר ישלול את ענינו. ולכן כשיבקש האדם לזכור דבר שיש לו קליפות רבות, יקשה לו להעתיק מדבר לדבר, וההזכרות תהיה קשה. וכשהדמיונות הם מעטי הקליפות, כלומר, פחות נשמיים, אז יותר קל הוא להעתיק מענין לענין וההזכרות תהיה קלה יותר והבורר יוכל לשלול את ענינו על נקלה.

שורה 15-16. והענינים הכלליים... מצד המדומים. הענינים הכלליים מושכלים ע"י השכל (νοῦς). ומפני שאין מחשבה וידיעה בלי העמדת דמיון הדבר (ספר הזכרונות, 1, 450 א' 1) לכן הכללים נ"כ מושגים דרך הדמיון. ואין זכרון ושכחה לשכל הפועל כי פעולת השכל הפועל היא לדברים בלתי נפרדים ובלתי נחלקים (ἀδιαπέρτων νοήσις) ר' ספר הנפש, III, 6, 430 א' 26), והזכרון והשכחה הם בזמן, שהוא נפרד ונחלק לחלקים. ועל כן אומרים כי האל והגרמים השמימיים אין להם זכרון כי אין בהם לא זמן ולא הפסד (αἰδίοι, ἀφθαρτοί). ואבן רשד מכוון כאן בלי שום ספק לשכל הנקנה שיש לו זכרון הענינים הכלליים (ע"י: J. I. Beare בתרגומו האנגלי של De Memoria, 450a 17, 1 n.).

עמוד 32, שורה 2. בברירת רוחניות מושמיותם. בדברים אחרים, כל מה שהצורה תהיה נשמית יותר כגון בענינים הפרטיים, חתקים הצורה בחוש המשותף ויהיה קל יותר לזכרה. וכשהצורה היא רוחנית יותר, כגון בענינים הכלליים, לא יאריך בחוש המשותף, ולכן קשה יהיה לזכרה.

שורה 6. יכאב ויהנה. הבקשה הראשונה מתעוררת מדברי ארסטו ספר הזכרונות, 2, 453 א' 16 והלאה. ארסטו אומר כי פעולת ההזכרות היא לדבר שהיה מוחש בזמן העבר, ולכן צורתו נשמית; ובכדי להוכיח שהיא נשמית, הוא מביא את המשל של האיש שיכאב לו כשאינו יכול להעלות בזכרונו דבר שהוא רוצה לזכור, והכאב ממשיך אפילו לאחר שאינו משתדל לזכרו. ואבן רשד מעורר את השאלה: למה יכאב האדם או יהנה אפילו כשהדבר אינו נמצא לפניו בפועל? והבקשה השנייה נ"כ מתעוררת מדברי ארסטו ספר הזכרונות, 1, 449 ב' 8 והלאה, שבו הוא אומר כי אנשים שאינם מהירים להבין, הם זכרנים טובים.

שורה 12. מן התענוג והנוק. וארסטו משתדל לבאר את חוית התענוג והצער מבחינה חמרית, והוא אומר כי אלה שאופק חוש המרגיש שלהם במוח הוא לח, הם הסובלים ביותר, כי כשיתנועע החלק הלח, לא ינוח ולא יסקוט עד שיעלה שוב פעם המושג המבוקש; וכך הוא הדבר לגבי אנשים המשתדלים להעלות על הזכרון מנינה ידועה או אמרות ידועות ואעפ"י שהם משתדלים להסירן מעל דעתן, בכל זאת הן חוזרות ונשנות (ע"י ספר הזכרונות, 2, 453 א' 20 והלאה).

שורה 14. היה הדבר אפשר שימצא. בפעולת ההזכרות, מעמיד המדמה את ציור הדבר המזכיר, והציור יכול להיות כחב או צודק (ר' ספר הנפש, III, 3, 428 ב' 17) ולכן אפשר שהיה הציור בפועל ולפעמים לא.

עמוד 33, שורה 1-2. הביאה השכל לשער. והכוונה לשכל הנקנה שפעולתו היא לשפוט על ענין אם הוא דומה לענין שהוא מבקש לזכור. וארסטו נוקב שכל זה בשם כללי δὸ νοητικόν. ר' ספר הנפש, III, 8, 431 ב' 2.

שורה 14. טוב הזכרונות... לזמן הבחרות. זה משום שבשנות הבחרות מוג המוח לא רך ביותר ולא קשה ביותר, ולכן יתפוס הבחור את הצורות מהר ויחזיק בהן.

עמוד 34, שורה 1. הלחות הטבעי... הלחות המקרי. הקטנים אינם זכרנים טובים מפני שמזג מוחם מן הטבע הוא רך ולח עד שהם יגדלו. והזקנים כשהם

האדם שנפצע במוחו והוא לא יכול להרגיש במורגשים ולא להתנועע. ואעפ"י שנעדרו החוש והתנועה, בכל זאת נמצא שהלב והעורקים עשו פעולתם. מזה התבאר לו שהמוח הוא התחלת החוש. ראה: Galenus, *De Placitis Hippocratis et Platonis*, III, 6 (*Opera*, V, 333).
עמוד 30, שורה 3. הרוחני... בכאב הנשמי. ואלכסנדר אפארדוסי אומר אותו הדבר בדרך שלילי. שקר הוא מאמר האומר כי הרוחני (*ἀσώματος*) אינו מתפעל מן הגשמי (*σώματι*). ר' אלכסנדר, באור לספר הנפש ע' 117 שורה 9.

שורה 7. סופרו אליו תאריהם. מיכאל אומר ג"כ כי אפשר לצייר מוחש מציור הדבר בלבד, מבלי לראות או להרגיש במורגש בחוץ מקודם. והמשל שהוא מביא בזה הוא המשל שהובא א"כ ע"י אבן רשד בדבר הפיל. כך, אומר מיכאל, אפשר לאדם לראות ציור או תמונת הפיל באחונה, ומן התמונה הזאת אפשר לו לצייר בנפשו את צורת הפיל כמו שהוא בפועל בארץ הודו (ראה: Michael Ephesius, *In Parva Naturalia Commentaria*, (p. 9, l. 15 sqq.).

שורה 10. מצד הנפש המדברת. ההזכרות שהיא בקשת הדבר שנעלם מן הנפש היא בדרך ההשתכלות, וההשתכלות היא פעולת הנפש המדברת שהיא השכל. ר' ספר הזכרונות, 2, 453 א' 10-14; והשווה אלכסנדר, באור לספר הנפש ע' 109 שורה 4 והלאה.

שורה 11. הפרדם... מפני הנפש הבהמית. אחת הפעולות העיקריות של הנפש הבהמית היא הרגשת המורגשים. וכאשר הנפש טרודה בהשגת המוחש אי אפשר לשאר הכחות, כלומר, הפנימיים, להתחבר בכדי שהנפש תזכור איזה דבר. וכשהאדם מרגיש במורגשים, קשה לו לחשוב על ענינים אחרים, והחוש המשותף המעמיד את ציור הדבר המזכיר, לא יוכל לעשות את הפעולה הזאת כי הוא עסוק בהרגשת המורגשים. ואנו רואים לעתים שהאדם יעצום עיניו בכדי שלא ירגיש במורגשים ואז יוכל לחבר את כחותיו הפנימיים למען יחשוב ויזכר.

שורה 12. הנה היא בפרידתם. כלומר, הנפש הבהמית שהיא עסוקה בהרגשת המורגשים היא סבת הפרדם של הכחות הפנימיים הרוחניים כמפורש לעיל בהערה הקודמת.

שורה 14-15. יתאחדו אל הכחות בשינה. לדברי אריסטו נדר השינה הוא חוש בכח וגדר היקיצה הוא חוש בפועל (ר' ספר השינה, 1, 454 א' 5). ולכן כל החושים החיצוניים הם במנוחה בעת השינה, והכחות הפנימיים יכולים להתאחד בלי מניעה מצד המורגשים (עיי' גם: J. I. Beare, *בתרגומו האנגלי של* 1, n. 7, 454a *De Somno*).

שורה 15. חולי השתוק. *epilepsia*. בהתעלפות ובמחלות כגון זו, מותרים הכחות הפנימיים הרוחניים מקשורם, כי החושים החיצוניים כבר חדלו לעשות פעולתם. במצב חולי כזה יכול האדם לראות לפעמים את נפלאות העולם כגון המלאכים והגלגלים. ובערביית נאמר על אנשים כאלה שהם, ערו בארואחהם'.

שורה 16-עמוד 31, שורה 1. שלא יצטרכו... אל עזר קצת. כך לדוגמא, כשהאדם מצייר דבר שהרגיש בזמן העבר ואינו שולל ענין הדבר ואינו שופט עליו בחיוב או בשלילה, הוא מעמיד רק דמיון הדבר בכח המרמה ואינו משתמש בשום כח אחר. אולם בזכרונות, כשהוא מבקש להעלות בנפשו מה שהשיג מקודם, הוא מוכרח לאחד את המרמה והזכור.

שורה 5-6. תנועתה... על צד ההעתק. אבן רשד מבחין בין שתי פעולות הנמצאות בהזכרות: (א) שמירת הדבר בנפש; (ב) תנועת הבקשה בנפש. בראשונה, התנועה היא שווה ומתמידה. בשינה, היא נעתקת מדבר לדבר ומענין לענין עד שהוא מגיע אל הדבר שהוא רוצה להעלות בזכרונות (עיי' ספר הזכרונות, 2, 451 ב' 19 והלאה).

שורה 7. בדומה לו ובמשלו. בפעולת ההזכרות, האדם משתמש במלות ובדברים הדומים זה לזה והוא עובר בנקל אל הדבר שהוא מבקש להעלות על הזכרון. ר' ספר הזכרונות, 2, 452 א' 9-18.

שורה 11. על ההמשך והדבקות. כלומר בלי הפסק. ואריסטו מגדיר את הדבק והמשך (*δὲ συνεχές*) כדבר שיש לו תנועה אחת מעצמה ואין לו תנועה אחרת, והתנועה

על הרמיון כמו שישפוט ההרגש על המורגש. ובחדר הרביעי הוא הזכרון (ר' שבילי אמונה, IV, 1, כ"ח, ע"ב).

שורה 6. המחשב ר"ל הבורר. ואצל אבן סינא מפורש באי אלו תנאים נקרא הבורר המחשב. ר' הערה לעמוד 28 שורה 1.

שורה 8. בחליים המשיגים. דעה זו כבר נמצאת אצל אבן סינא בלשון אחרת: ובחשב מאי ינאל היה אלחנאויף מן אלאפאת, ינאל אפאעיל היה אלקוי: ולפי מה שיקרה לאלו האופקים מן החליים, יקרה לפעולות אלו הכחות (ראה: Landauer, *Die Psychologie des* Ibn Sina, S. 360; והשווה פלקירה, ספר הנפש, פרק ט"ז).

שורה 12. חמש מדרגות. המדרגות מתאימות לצורות המוחשים כשהן עוברות דרך חמשת הכחות ויש כאן כח אחד חיצוני וארבעה כחות פנימיים. וסדור הצורות על מדרגות שונות לא נמצא בכתבי ארסטו או אצל מפרשיו היווניים, לפי עניות דעתי, אולם עובדה היא שהוא כבר נפוץ בספרות הפילוסופית של ימי הביניים. אצל אלברטוס נמצאות רק ארבע מדרגות כי לפי דבריו נמצאים החוש המשותף והמדמה על המדרגה השנייה, הבורר והמחשב על המדרגה השלישית, והשכל על המדרגה הרביעית והיא העליונה (ראה: Albertus Magnus, *De Anima* II, iii, 4). וחמש המדרגות אצל אבן רשד הן בחוש, בחוש המשותף, במדמה, בבורר ובזוכר. רבת הקליפות. בכתבי אבן רשד, הקליפות הן כל מה שנשאר מן החומר בצורה, וכל מה שיתחייב לו אפילו אחר שנשללה הצורה מן החומר. כשהצורה מגיעה אל המדרגה החמישית שהיא היותר רוחנית, היא משוללת מן החומר לחלוטין. בלשונו של פלקירה, הוא נשאר אך בלי פסולת. ר' דעות הפילוסופים, פרק חמישי.

עמוד 29, שורה 6. ושהוא מיוחד באדם. כי הזכרונות הם להרבה ב'ח אחרים מלבד האדם, וההזכרות היא לאדם לבד משום שההזכרות היא כמו סדור ההיקש (*συλλογισμός*). כי מי שירצה להזכר דבר, יסדר בדעתו דברים שונים הנוגעים לדבר שצריך להזכר, כי הוא מניח שהוא ראה או שמע איזה דבר מקודם והוא מבקש ומחפש אותו הדבר שראה או שמע, והבקשה הזאת אפשרית היא רק באלה שיש להם כח החקירה (*τὸ βουλευέσθαι*). ר' ספר הזכרונות, 2, 453 א' 9-14.

שורה 8. בהעמיד ענין הדבר. ההבדל בין הזכרונות וההזכרות הוא שהזכרונות הוא השגת הדבר שהופקד בנפש, וההזכרות היא בקשת הדבר ההוא ברצון ובדרך ההיקש (ספר הזכרונות, 2, 451 ב' 19 והלאה). וארסטו מביא משל בזה. איש רוצה לזכור באיזו תקופת השנה עשה דבר ידוע. נניח שהדבר הראשון העולה בנפשו הוא חמנות חלב. מן החלב עולה מושג הלבנות, וממנו דעתו מוסבה אל האויר ומן האויר הוא עובר אל מושג הטחב ומן הטחב אל תקופת הסתיו (ר' ספר הזכרונות, 2, 452 א' 16 והלאה). והמפרש היווני, מיכאל, מביא עוד משל. נניח שהאדם רואה חמנות כנור והוא רוצה לזכור מגינה ידועה. חמנות הכנור מעלה על דעתו את הכנור שהוא ראה בפועל. והכנור מזכירו את המגינה (עי' מיכאל, באור לספר החוש, 2, 451 ב' 16).

שורה 10. והמורכב הוא המחולק. פעולת ההרכבה והחילוק היא לכח הבורר. ובמלון המונחים הטכניים תחת מלת מתצרפה ע' 838, נותנים דוגמאות משני הדרכים. ותרכיב אלצורה באלמעני כמה פי קולך צאחב אלצאדקה לה היא אללון: והרכבת הצורה בענין כמו באמרך בעל הצדק יש לו זה המראה. ואם נאמר שבעל הצדק אינו מזה המראה, אז הוא בדרך החילוק. ופלקירה גורס, והמרכיב הוא המפרק, וזה בהתאם אל באור ההרכבה וההתרה. ר' למעלה עמוד 27, שורה 12-13.

שורה 14. למקום חולשה והפסד. את הדעה הזאת, כנראה, קבל אבן רשד מגאלינוס כי לא נמצא בכתבי ארסטו שהכחות נמצאים במקומות שונים מן המוח. לדעת ארסטו כח החוש הוא בלב (עי' ספר אברי בעלי חיים, מאמר ג', פרק ד'). וגאלינוס קבל את הדעה הזאת בדבר מקומות הכחות במוח, מהירופולוס ואיראסיסטראטוס. ראה: Galenus, *De Usu Partium Corporis Humani* VIII, 11 (*Opera* III, 667). והוא מביא ראיה לזה מן

החוש ע' 4 שורה 1; Michael Ephesius, *In Parva Naturalia Commentaria*, p. 5, 1. 3 sqq. והמפרשים היוניים אומרים בהריא כי המדמה והזוכר מתחלפים במושגיהם. כשהמוחש נעלם ורק הרושם ממנו נשאר בנפש, נקרא הרושם ההוא הדמיון. כשהרושם הזה אינו מושג מאליה אלא הוא יוצא אל הפועל בעזרת מושג אחר, הוא נקרא זכרונות או הזכרות (ראה: Michael Ephesius, *op. cit.*, p. 4, 1. 9 sqq.). וחימסטיס אומר ביתר ברור שכאשר הדבר מושג בעצמו הוא נקרא השתכללות (*θεωρημα*) או דמיון (*φάντασμα*) אבל כשהוא מושג דרך דבר אחר הוא נקרא זכרונות (*μνημόνευμα*). ר' תימסטיס באור לספר החוש, ע' 6 שורה 17.

שורה 8. ואינו אפשר... שנדמה. מן הדברים הקודמים לא כל כך ברור למה יכול אדם לזכור דברים רבים יחד ואי אפשר לדמותם בבית אחת, ובבאורו של אלברטוס אנו מוצאים את הטעם שהוא מביא בשם אבן רשד. אלברטוס אומר כי אבן רשד מבחין בין השומר והמדמה כי המדמה הוא הכח המיחס את הצורה אל הדבר שהיה מוחש בחוץ. והשומר הוא רק מחזיק את הצורות הנרשמות בו. ולכן אומר אבן רשד כי אפשר לשמור הרבה צורות מוחשים בנפש, אבל אי אפשר לדמותם יחד (ראה: Albertus Magnus, *De Memoria* I, 1).

שורה 9. מאיש ראובן. ארסטו מביא משל מעין זה והוא הציור והדיוקן של האיש קורסיקוס. הצורה של האיש המצויר היא המדומה בנפש, וענין הצורה, כלומר, שמושג הציור הוא מן האיש קורסיקוס, הוא הרושם השמור בזכרון (ר' ספר הזכרונות, 1, 450 ב' 33, 34).

שורה 12-13. אם הרכבה אם התרה. כל המאמר הזה קשה, והמעתיק של כ"א' כבר העיר בקצה הגליון כי אפשר לפרש את המאמר באחד משני דרכים, או שהוא המשך המאמר הקודם המבאר את ההפרש שבין הדמיון והזכרון, או שהוא מאמר חדש, והוא דן על שני הדרכים אשר בהם עושים הכחות את פעולתם אם בהרכבה ואם בהתרה. פלקירה מביא את הפרוש השני למאמר והוא גורס. הכחות האלו' (שורה 12) במקום, הכח הזה'. לפי הפרוש הראשון, החזרת דמיון הדבר שכבר הורגש בזמן העבר היא דרך ההרכבה, וזה מה שיקרה לכח הזוכר בפעולתו. וכשצורת הדבר מושגת ע"י הכחות, כל זמן שעומד שם המוחש, היא מושגת בדרך ההתרה או הפירוק, והוא מה שיקרה לדמיון. ואי אפשר שיקרה זה לזכרון כי הזכרון הוא למוחש שכבר נעלם. ולכן הזכרון יהיה רק בהרכבה והדמיון יהיה או בהרכבה או בהתרה.

ולפי דעתו של פלקירה, המאמר הזה הוא מאמר חדש והוא מבחין בין שני דרכים אשר בהם עושים הכחות את פעולתם. כשהמציר מרכיב את הדמיון אל ענינו, נקראת הפעולה הרכבה. אולם כשהמוחש עדיין עומד לפניו, והכחות עושים פעולתם בזה אחר זה, נקראת הפעולה התרה או פירוק. וכשנעלם המוחש, שוב עושים הכחות את פעולתם בדרך ההרכבה. ר' דעות הפילוסופים, פרק חמישי.

עמוד 28, שורה 1. יברור הבורר. אצל אלפאראבי נקרא הכח הזה ג'כ אלממיה, ופלקירה קורא לו הכח המכיר. ואצל אבן סינא נקרא הכח הזה לפעמים אלממיה ופעמים אלמפכרה (המחשבי). כשמשתמשים לא רק בדמיון כי אם גם בדבור ובשכל נקרא הכח הזה המחשבי. ראה: Landauer, *Die Psychologie des Ibn Sina* S. 360, אלפאראבי, רסאלה פצון אלחכם ע' 74; דעות הפילוסופים, פרק חמישי.

שורה 3. מקומותיהם... מתחלפים. לדעתם של אבן סינא, יהודה הלוי ואבן רשד, נמצא הכח הבורר באמצע המוח, והזכרון באחורי המוח. והם חולקים בנוגע למקומו של המדמה או המצייר. לפי אבן רשד הוא נמצא בחלק המוקדם של המוח ולדעת אבן סינא ויהודה הלוי, באמצע: ואמא סלטאן אלקה אלמחכילה פפי אלחנוף אללוט (Landauer, *loc. cit.*): והיצרי באמצעותו (כחורי ספר ה' פרק י"ב). ופלקירה וגרשון בן שלמה הולכים בעקבות אבן רשד בנוגע לחלוקת מקומות הכחות במוח (ע"י פלקירה, ספר הנפש, פרק ט"ז: שער השמים, IX, מ"ט ע"ב). ואלרבי מפרט ארבעה חדרים במוח, בחדר הראשון הוא כח ההרגש, בחדר השני הוא כח הדמיון, בחדר השלישי הוא כח השכל ונקרא שופט כי הוא ישפט

ובכתבי אבן סינא אין אנו מוצאים חילוק בין שני הצדדים מן הכח הזוכר. אצלו הכח הזוכר נקרא אלחאפט'ה אלמחזכרה' ובעקבותיו הולך יהודה הלוי. ר' כחורי ספר ה' פרק י"ב. ואבן רשד מבחין בין השנה נפסקת להשנה מדובקת. הנפסקת נקראת אלזכרה' והמדובקת נקראת אלחאפט'ה.

שורה 8. בחיוב והשלילה. ארסטו קורא את המשפט בחיוב ובשלילה בשם $\delta\delta\chi\alpha$ (עי' ספר הנפש, III, 3, 428 א' 19). וכאן מיחס אבן רשד את הפעולה הזאת באדם לשכל. ואליבא דאמת אין חילוק ביניהם כי אין דעה ($\delta\delta\chi\alpha$) בלי שיאמין ($\pi\iota\sigma\tau\iota\varsigma$) האדם בדעתו, ומוכח לאדם שדעתו היא הנכונה ואין הוכחה בלי שכל. ולכן המשפט בחיוב ובשלילה הוא לשכל (ר' ספר הנפש, III, 3, 428 א' 20 והלאה). דבר דומה בשכל. לדברי ארסטו אין לבעלי חיים הבלתי מדברים הכח לשפוט (עי' ספר הנפש, III, 3, 428 א' 21). ואבן רשד ההולך בעקבות אבן סינא מודה על מציאות כח שכזה בשאר בעלי החיים והוא קורא לו בשם 'והם' (ראה: Landauer, *Die Psychologie des Ibn Sina*, SS. 359, 401, A.6). אולם פעולת ההזכרות היא כגון סדור ההיקש, ויש צורך במחשבה והשכלות ($\delta\iota\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$), ולכן היא מיוחדת לאדם בלבד (ר' מה שאחר הטבע, מאמר ג', 7, 1012 א' 2).

שורה 10-11. והם. ואבן סינא לא היה הראשון שמנה את הכח הזה בין הכחות הפנימיים כי כבר נזכר ע"י אלפאראבי והוא תאר את הכח הזה בלשון זו, 'קה תסמי והמא והי אלתי תדרך מן אלמחוסס מא לא יחס מתל אלקה' אלתי פי אלשא'ה ארא אשבתת צורה אלידיב פי חאסה אלשא'ה תשבתת עראותה ורדאתה פיהא ארא כאנת אלחאסה לא תדרך דלך: כח יקרא והם והוא אשר ישיג מן המוחש מה שלא יחוש, דרך משל, הכח אשר בכבש כאשר דמה צורת הואב בחוש הכבש, דמה איבתו ורעתו בה כאשר היה החוש לא ישיג זה'. ראה אלפאראבי, רסאלה פצרין אלחכם, ע' 74. ירחק... מן המזיק. ואצל אבן סינא אנו מוצאים את המאמר ביתר שלמות, כלומר, שבכח הזה יברח החי מן המזיק ויכוון את לבו למועיל: ובהא יהרב אלחיואן ען אלמחז'ור ויקצר אלמחז'אר. ובמלון המונחים הטכניים בהוצאת שפרענער הוא מביא את המשל הזה תחת מלת 'והם'. על מקורו הספרותי של הכח הנקרא 'והם' (aestimatio) ראה: Wolfson, "The Internal Senses", *op. cit.*, pp. 86-95.

שורה 12. העופות מן הדורסים. ופלקירה גורם גירסא אחרת, כמו שבורחים רבים מהחיונים, מהחיונים האחרים הצרים אותם ואעפ"י שלא ראו אותן מעולם. ר' דעות הפילוסופים, פרק חמישי: פלקירה, ספר הנפש, פרק ט'.

שורה 14-16. והכח השלישי ירכיב. והוא 'והם' השופט בחיוב ובשלילה; והכח הזה מרכיב את הרמיון וענין הרמיון, כלומר שתמונת הזאב היא לב'ח המזיק, ואז ירחק הכבש ממנו. דרך הנשוא. נשוא הכח המדמה הוא התמונה של הדבר המוחש בנפש, והדבר ההולך דרך הצורה הוא ענין התמונה ההיא, והכח השלישי (והם, aestimativa) מרכיב את שניהם.

שורה 17. כי האיש חוץ לנפש. כלומר, הדבר המוחש חוץ לנפש הוא מורכב, ולכן כשהוא מושג תוך הנפש הוא גם כן מורכב. המוחש חוץ לנפש הוא מורכב מחומר וצורה. ציור המוחש הוא לרמיון וזהו חומר המוחש, וענין הציור הוא צורת המוחש והוא מושג ע"י הכח הזוכר.

עמוד 27, שורה 3. בעזר... הכחות השלשה. כאמור לעיל, ההזכרות היא בקשת ענין הדבר המוחש כשהוא מופקד בנפש (עי' ספר הזכרונות, 2, 451 ב' 3 והלאה). ולכן יתחייב שיקדמו לו שלשת הכחות. המדמה מעמיד את הרמיון והזוכר משיג ענין הרמיון, והכח השלישי (והם) מרכיב את הרמיון והענין ושופט עליו בחיוב ובשלילה.

שורה 5. הזוכר זולת הכח המצייר. אצל ארסטו, ההפרש בין המדמה והזוכר הוא קצת מעורפל. במקום אחד הוא מיחס את הזכרון והרמיון לכח אחד (ר' ספר הזכרונות, 2, 450 א' 24). המפרשים משתדלים לברר את הענין ואומרים כי שני הכחות דומים בנושא ($\tau\omega\ \upsilon\pi\omicron\kappa\epsilon\iota\mu\acute{\epsilon}\nu\omega$) כי שניהם מפעולות החוש המשותף (עי' תימיסטיוס, באור לספר

שורה 4-5. בקשת זאת הידיעה... ההגדרה כתובה בסגנון ארסטו דהיינו שההזכרות היא בקשת (*ζητήσις*) דמיון-מה באיזה מונח או נושא נשמי, ועשיית המחשבה (*ἐπέχειν ἐν διάνοιαν*) להמציאה. ר' ספר הזכרונות, 2, 453 א' 15-17.

שורה 6. אינו חוש ולא דמיון. ארסטו מבאר למה הפעולה הזאת אינה מיוחסת לחוש. הרגשת הדברים היא בהווה, והזכרון הוא לדברים שהורגשו או נודעו בזמן העבר (ר' ספר הזכרונות, 1, 449 ב' 29, 30). אולם בנוגע להבדל שבין הזכרון והדמיון, דברי ארסטו אינם כל כך ברורים. במקום אחד הוא מצרף את הדמיון לזכרון ואפילו זכרון המושכלות (ר' ספר הזכרונות, 1, 450 א' 14). ואלפאראבי כבר הזכיר את ההפרש בין הכחות הפנימיים האלה: וקוה' חסמי חאפט'ה ודי כואנה' מא ידרכה אלוהם כמא אן אלקוה' אלמצורה' כואנה' מא ידרכה אלחם (וכח יקרא שומר והוא אוצר מה ששיניהו אלוהם כמו שהכח המצייר אוצר מה ששיניהו החוש). ראה אלפאראבי, רסאל'ה פצוץ אלחכם, ע' 74. והחילוק שאבן רשד עושה בין הזכרון והדמיון אפשר למצוא אצל אבן סינא כי הוא אומר (Landauer, *Die Psychologie des Ibn Sina*, S. 360), שברור כי זה (כח הזכרון) אינו המדמה, וזה כי המדמה הנה ידמה בלי שכל, והם' יאמתהו ויצדיקהו ויסדרהו מן החושים. במלים אחרות, בציור הדמיון אין משפט ובפעולת הזכרון יש משפט. השווה שער השמים, IX, מ'ט ע"ב שבו הוא מביא דברי אבן רשד על המדמה, הזכרון, האזכרה והמחשב.

שורה 8. לענינים החלקיים האישיים. אלה הם המושגים שיסודם במושגים החיצוניים. כך למשל, הכבש רואה את הזאב דרך כלי הראות. את גדלו הוא משיג בעזרת החוש המשותף וציוור הזאב הוא מפקיד בדמיון. והרעיון שהזאב הוא אויבו הוא משיג בעזרת כח, והם', ורעיון זה מופקד בזכרון. ואמנם נשנה משל זה בהרבה מקומות בספרות הפילוסופית. ר' גם מלון המנחים הטכניים של המושגים בהוצאת שפרענגער ע' 311 תחת מלת אלוהאפט'ה: מן שאנהא חפ'ט מא ידרכה אלוהם מן אלמעאני אלנויה' פהי כואנה' ללוהם כאלכיאל ללחם אלמשתרך: מענינה (של השומר) שמירת מה ששיניהו אלוהם מן הענינים החלקיים והם אוצר לזהם, כדמיון לחוש המשותף.

שורה 10. אשר ישיניהו השכל. רק השכל יכול להשכיל את הענינים הכלליים כמו הכמות הכללית; והזכרון, שיסודו מן המוחשים והענינים החלקיים האישיים, לא יוכל להשיג את הכללי. וארסטו כבר אמר כי החוש בפועל הוא לדברים אישיים פרטיים, והידיעה היא לענינים כלליים (ר' ספר הנפש, II, 5, 417 ב' 22 וגם ספר השמע הטבעי, I, 5, 189 א' 7). ואשר לכמות מוגבלת, יכול הזכרון להשיגה כי החוש המשותף משיג כמות הדבר, והמדמה מציירו ומפקידו בכח הזכר, ומה שהוא מפקיד הוא ציור כמות מוגבלת. ר' ספר הזכרונות, 1, 450 א' 11 וג' 1, G. R. T. Ross, *De Memoria*, הערות לע' 449 ב' 30, 450 א' 11.

שורה 14-15. שותף אליו בפעולתו. וארסטו מכוון שהזכרון הוא חוש או דמיון (*οὔτε αἰσθησις οὔτε ὑπόληψις*), והוא מדגיש שהזכרון הוא תוצאה או הפעולות מן החוש או הדמיון אחר עובר ומן מה. ולכן לדעת ארסטו החוש והדמיון משתתפים בפעולת הזכרון. ר' ספר הזכרונות, 1, 449 ב' 24, 25.

עמוד 26, שורה 1. ענין הזכרונות. מלח ענין כאן במובן נושא הפעולה. כך ענין הזכרונות הוא הדבר הזכור וענין הדמיון הוא הדבר המדומה. ואבן סינא מביא משל לפעולת הזכרון. בדמיון הכבש יש ציור הזאב והילד. ענין ציור הזאב בנפש של הכבש הוא האיבה והשנאה, וענין ציור הילד בנפשו הוא האהבה והחבה. והמדמה יצייר ציורי הילד והזאב, בלי לשפוט עליהם אם הם אויביו או אוהביו. המשפט הוא לכח אחר והוא אלוהם. והמשפט הזה מופקד בזכרון. וכך כתוב אצל אבן סינא, ואמנם האהבה והשנאה הנה ישיגם אלוהם, וא"כ יפקידם בזה הכוח (הזכור). ראה: Landauer, *Die Psychologie des Ibn Sina*, S. 360. והילכך אנו רואים שאין זכרון בלי משפט.

שורה 5. והעמיד הדמיון... וזולת הכח. אצל ארסטו הכח המעמיד את דמיון הדבר נקרא *φαντασία*. ר' ספר הנפש, III, 3, 428 א' 1, והדמיון הוא *φάντασμα*.

מסכום החיות האלה הוא משיג דמיון אדם לאדם, ומוזה עולה בנפשו המושכל, איש (עי' ספר המופת מאמר ב' פרק י"ט).

שורה 4. יותר משכילים. וארסטו מבחין בין נעדרי חוש הראות ונעדרי חוש השמע, כי לנעדרי חוש הראות מלידה יש יתרון בזה שהם יותר מבינים דרך חוש השמע; אולם נעדרי חוש השמע נעדרים ג' כח הדבור ולכן אינם יכולים ללמוד ולהבין כי הלמוד יבוא, כפי שנאמר, דרך הדבור, והדבור הוא מן השמיעה. ר' ספר החוש, 1, 437 א' 15 והלאה.

עמוד 24, שורה 1. הרשם. והוא באור דבר בסוגו ובסגולה מסגולתו או במקרה ממקרו, כגון אמרנו שהאדם הוא חי רחבהחזה, או שהוא חי צוחק, או באמרנו שהאדם הוא חי יכתוב או חי ימכור ויקנה, וזה ג' נקרא רושם. ר' רמב"ם, מלות ההגיון שער י'.

שורה 3-5. איך... שיקרה להם. כאן מונה ארסטו את כל השאלות שעליהן ידון במאמר הזה. ואצל ארסטו יש סדר אחר ונמנות רק שלש שאלות: מהות הזכרונות, מאיזו סבה הוא מתילד, ולאיה חלק מחלקי הנפש יקרה. עי' ספר הזכרונות, 1, 449 ב' 4-6.

שורה 6-7. שיהיו בעתה. *τοῦ παρόντος*. ואי אפשר לומר שאנו זוכרים מה שהגיעה ידיעתו אצלנו עתה כמו שאנו נוהגים לעשות במוחשי החוש. נופלים במציאות בזמן העתיד. *τὸ μέλλον*. ואלה הם הדברים הנחשבים (*δοξαστά*) או הדברים המקווים (*ἐλπισταί*). והזכרונות יאמרו רק על דברים שנודעו לנו או הורגשו בזמן העבר (*τοῦ γενομένου*). עי' ספר הזכרונות, 1, 449 ב' 10-15.

שורה 8-10. זכרונות... וההזדכרות. זכרונות (*μνήμη*) הוא הכרת מה שכבר שמע האדם או הרגיש או חשב בזמן העבר (ר' ספר הזכרונות, 2, 449 ב' 26 והלאה). ההזדכרות (*ἀνάμνησις*) היא תנועת הנפש המתעוררת מתנועה אחרת או מרושם שאנו משתדלים להעלות על הדעת (ספר הזכרונות, 2, 451 ב' 19). וארסטו אינו מדקדק בשמוש שני המונחים האלה ולפעמים הוא מחליפם זה בזה (עיין: Freudenthal, "Zur Kritik und Exegese von Aristoteles' Parva Naturalia", *Rheinisches Museum für Philologie*, 1869, 402, 403). לדעת ארסטו אין ההזדכרות תלויה ברצון האדם לכר. יש אנשים המתאמצים להזכר ואינם יכולים וכיחוד אצל בעלי המרה השחורה שהם מתרגשים מן הדמיונות. בכדי שיזכר אדם, צריך הוא להשתמש בכח המחשבה (*διάνοια, δόξα*) כי פעולת ההזדכרות היא כמו סדור ההקדמות שבהיקש. מתחילים בהקדמה הראשונה שהיא איזה רושם או חוויה בהווה ומגיעים במחשבה אל המסקנה שהוא הדבר שמשתדלים להעלות על הזכרון, והתנועות האלו הן מפעולות השכל (*τὸ βουλευέσθαι νοῦ*). ולכן נמצאת ההזדכרות לאדם לבד ולא לשאר בה"ח (ר' תימיסטיס, באור לספר החוש, ע' 15, שורה 9-1).

שורה 13. כבעלי המונחים והתולעים. מלבד אלה מונה ארסטו גם את הנמלה והדבורה שאינם מרמים. ר' ספר הנפש, III, 3, 428 א' 10, 11.

עמוד 25, שורה 3. שמירה נפסקת. הפרש כזה בין הזכרונות והשמירה אינה נמצאת אצל ארסטו. כוונת המפרש היא לא להעמיד כח חדש אלא להבדיל בין שני צדדים מכאן אחד כמו שהוא אומר להלן. זכרונות מדובק. כלומר בלי הפסק. כל זמן שרושם הציוור מתמיד בדמיון, נמצא הזכרון בפועל. והשווה פלקירה, ספר הנפש, פרק ט"ו. אחד בנושא שנים בצד. נושא (*τὸ ὑποκείμενον*) הזכרון הוא אחד כי הציוור הוא אחד בין שהוא נשמר ובין שהוא נזכר, אלא שהם שנים בצד (*κατὰ τρόπον*) משום שיש שתי פעולות לזכרון; אחת, שמירת הציוורים והדמיונות; ושנית, הזדכרות הדמיונות שנשכחו. ואם היתה ההשגה מדובקת נקרא הכח שומר, ואם היתה נפסקת נקרא זוכר.

שורה 4. אחר שנפסקה ידיעתו. כאן הוא מגדיר את הזכרונות וההזדכרות הגדרה קצת שונה מן הקודמת. למעלה הוא אומר כי האדם זוכר מה שכבר הורגש בזמן העבר, וכאן הוא אומר כי הזכרונות הוא ידיעת מה שכבר נודע אחר שנפסקה ידיעתו. ובאמת אין הבדל בין שתי ההגדרות. שם הוא מתכוון למוחש שנזכר וכאן לענין שנזכר, ואצל ארסטו נמצאים הזכרונות גם למוחשים וגם למושכלים (ר' ספר הזכרונות, 1, 449 ב' 20).

שורה 14-15. מן ההכנה לקבל הנשם העשני. כפי הנראה מדברי אבן רשד, מתילד הריח מן האד העשני העולה מן הדבר המורח דרך האויר או המים ומשם הוא עולה אל האף. והוא בנווד למה שכתוב בספר החוש, כי לדעת ארסטו אין הריח לא אד עשני (*καπνώδης ἀναθυμίασις*) ולא אד מימי, כי האד המימי כשהוא מתעבה, הוא נהפך למים, ומכיון שלמים אין טעם, ממילא אין לו ריח; והאד העשני לא יתילד במים כלל. אולם הרבה מחכמי הטבע הקודמים החזיקו בדעה זו על התילדות הריח, וארסטו מבטלה כשם שהוא מבטל תורת הניצוצים בראות כי טעות אחת לשתי הדעות (ר' ספר החוש, 5, 443 א' 20 והלאה). וכוונת אבן רשד היא לא שהריח הוא אד עשני אלא שהוא מתילד מן החום שהוא האש והוא הנשם העשני. ומפני כך אומר פלקירה (ספר הנפש, פרק ט') כי הריח הוא מסוג האדים העשנים ועל כן ישא אותו האויר ויש במים ובאויר מההכנה לקבל החלק העשני המורח, וב"ח ירגיש בריחות כשישאף האויר שקבל. וגרשון בן שלמה מתאר את הריח כאד עשני נתך מן הנוף בעל הריח ומתערב באויר ונכנס בנחיריים ומשם נכנס אל המוח, והרמיון מקבלו פתאם ומבחין אותו וחופס תכונתו. ר' שער השמים, IX, נ"ה ע"ב, והשווה שבילי אמונה, IV, 1, ל' ע"ב.

שורה 16. היחס אשר ביניהם. אפשר לנתח את הרכב הריח ליסודותיו. לכל יסוד יש איכויות פשוטות: לארץ, קור ויובש; למים, קור ולחות; לאויר, לחות וחום; לאש, יובש וחום (ר' ספר ההויה וההפסד, II, 3, 330 ב' 4 והלאה). ומשום שיש איכויות דומות לכל היסודות, יתמוגו האדים המתילדים מן היסודות האלה על נקלה. וכך אצל המורח. הגשם היבש שהוא הארץ יתמוג עם הגשם הלח שהוא המים, בכדי להוליד את הטעם, כי האיכות השווה לשניהם היא הקור. והריח אינו מתילד כי אם באמצעות האויר או המים, והצד השווה שבהם הוא ששניהם לחים. ויש עוד גשם נחוץ להתילדות הריח והוא החום (אש) והוא הצד השווה שבאויר והאש. ולכן מכל האמור מתבאר שהריח מתילד מערוב היסודות זה בזה (עי' ספר ההויה וההפסד, II, 4, 331 א' 25 והלאה).

עמוד 22, שורה 3. הקול... בספר הנפש. ר' ספר הנפש, מאמר ב' פרק ח'.

שורה 6. הענינים אשר מחוץ. הברלי הדברים הם הסכות והצורות של הדברים. האדם שחונן בשכל (עקל, *νοῦς*) יכול להשיג צורות הדברים כי הם מושכלים וזאת היא פעולת השכל (ר' ספר הנפש, III, 4, 429 א' 15 והלאה). שאר בה"ח יכולים להשיג את המוחשים בחמשת החושים אבל אין להם הכח להשיג את המושכלות.

שורה 12. על הטעם הנאות והמזיק. וארסטו מוסיף כי הריחות מעידים על הטעם הנאות כל זמן שלב"ח יש תאבון, ולכן הם נאותים במקרה (*κατὰ συμβεβηκός*). ר' ספר החוש, 5, 443 ב' 20 והלאה. ויתר פא במורחים. ר' שם, 5, 444 א' 13, 14. והסבה החמרית לזאת היא שהמוח הוא בטבעו קר, והדם אשר בעורקי המוח הוא דק ורך והוא מתקרר בנקל, ולכן הומצאו מורחים שהם חמים ויבשים בכדי לחמם את חלקי הראש מן המחלות. ר' אלכסנדר, באור לספר החוש ע' 98 שורה 12 והלאה.

עמוד 23, שורה 1. הלמוד יהיה בדבור. וכך אמר ארסטו שהדבור (*λόγος*) שהוא תהליך שכלי הוא סבת הלמוד (*μάθησις*) כי הדבור יהיה מדרך השמע, לא בעצמותו (*καθ' αὐτόν*) אלא במקרה, משום שהדבור מורכב מן השמות כלומר מן המלות, וכל מלה היא סמל ואות לאיזה מושג. ר' ספר החוש, 1, 437 א' 12 והלאה וגם אלכסנדר, באור לספר החוש ע' 13 שורה 8 והלאה.

שורה 1-2. מדרך השמע. ר' ספר החוש, 1, 437 א' 11 והלאה.

שורה 3. אל המושכלות הראשונות. האדם לא חונן מטבע ברייתו בדיעת המושכלות. ידיעת המושכלות באה אליו מן ההרגשות שהוא מרגיש. רשמי המוחשים נשארים בלבו או בזכרונו, ומכל הזכרונות האלה נוצרת חויה או מושג הלכות מרשמי המוחשים. המושג הכולל הזה הוא המושכל. והרי לנו משל. האדם רואה הרבה אנשים פרטיים.

שורה 5. הלחות הזכוכית. נאלינוס כבר הכיר את ערכה של הליחה הזאת (*τὸ κρυσταλλοειδὲς ὑγρόν*) והוא קורא לה הכלי הראשון והיותר חשוב של הראות. ראה: Galenus, *op. cit.*, VIII, 5. ולדעת אלדבי נקראת הלחות הזאת ע"י ארסטו בשם הרטיבות הברדית, והיא עומדת אחרי הספירית לפי שכל אברי הנוף פרנסתם מדם ולכן הכין הטבע הליחה הזאת הנקראת זכוכית כדי לקבל הדם מן הנוף ולהחליפו בהיות עצמה ואח"כ תשלחנו וך ונקי לגדל הספירות. ר' שבילי אמונה, IV, 1, כ"ט ע"ב, ועיי: Kaufmann, *Die Sinne*, SS. 94-98.

שורה 6. היא האחרונה מכל יריעות העין. עפ"י רוב נקראת היריעה האחרונה רשת, ובשער השמים, IX, נ"ד, כתוב כי תועלת המחיצה הזאת לשאת רוח הראות אל הספירית כי היא קרובה אליה מכלם, והעצבים החלולים אשר יעבור בהם רוח הראות נוקב המחיצות החיצונות ויורד עד הרשת, אם כן היא המביאה הקרובה; ועוד יש לה תועלת אחרת כי היא מקבלת דם מן הנוף והליחה הזכוכית יונקת דרך משיכה ממנה.

שורה 7. המצייר והוא הכח המדמה. אצל אבן סינא נקרא הכח המבחין, דרך משל, בין המתקוות והשחרות, החוש המשותף והמצייר. וכאן קורא אבן רשד למצייר הכח המדמה. לדעת אבן סינא עשויים החוש המשותף והמצייר להשיג רק הצורות הצודקות הנקנות מן החושים החיצוניים, אולם הכח המדמה יכול למצייר שקר וכזב שלא אחזנהו על חכונתו מן החוש. ראה: Landauer, *Die Psychologie des Ibn Sina*, S. 359. ובספר אלגנאה, אבן סינא אינו מבחין בין המצייר והדמיון וכנראה ששניהם שווים, ואולי מכאן הולך אבן רשד בעקבות אבן סינא בדבר המצייר והמדמה. ר' אלגנאה, ע' 45. וכבר קדם להם אלפראבי בהזכירו את הכח הזה, כי הוא אומר שמאחרי הכלים החיצוניים יש רשתות וחבלי ההצטרות אשר ישפטהו מן הצורות, ומה כח יקרא מצייר, והוא מסודר במקורם המוח והוא אשר מקיים צורות המוחשים אחרי סורם מן החושים. ראה: אלפראבי, רסאלה פצון אלחכם, ע' 73, 74.

שורה 10. והיא יותר רוחנית. אצל ארסטו נקרא הכח המדמה בשם *φαντασία* (ספר הנפש, III, 3, 427 ב' 14). הכח הזה עומד על מדרגה אמצעית בין החוש והמחשבה, ולדעת ארסטו אי אפשר להעסיק את המחשבה בלי ציור (ספר הזכרונות, I, 449 ב' 13). הדמיון הוא מעין תנועה המתעוררת מפעולת החוש (ספר הנפש, III, 3, 429 א' 1). אבן סינא ג"כ קורא לכח הזה בשם קה מתכילה (ראה: Landauer, *Die Psychologie des Ibn Sina*, S. 360). וזה שמו הערבי בספר הכוזרי אלא שהמתרגם העברי תרגמו הכח היצרי (כוזרי, ספר ה' פרק י"ב). והשווה מורה נבוכים חלק ב' פרק ל"ג. ולדיון ממצה על הכח המדמה ומקומו בין שאר הכחות הפנימיים ראה: H. A. Wolfson, "The Internal Senses in Latin, Arabic and Hebrew Philosophic Texts", *Harvard Theological Review*, 28 (1935), 69-133.

עמוד 21, שורה 8-9. ונשאר הכח המדמה יחשבהו. וכאן נראה ההבדל בין המרגיש והמדמה, כי המרגיש, שהוא כולל גם את החוש המשותף, ישיג את המוחשים באופן ישר או בלתי ישר, והמדמה אינו חוש אלא הרושם שנשאר בנפש מן המוחש (ר' ספר הנפש, III, 3, 428 א' 5). וגם בשבילי אמונה, IV, 1, כ"ח ע"ב כתוב: וההפרש שבין כח המרגיש וכח הדמיון, כי המרגיש תרגיש המורגש בעודנו מצוי עמה, אבל לאחר שנעלם אינה משיגתו, וכח הדמיון בהפך זה, כי הוא אינו משיג הדבר אלא לאחר שנעלם מן העין. וכך אומר אלברטוס הגדול בשם אבן סינא ואלגנאלי כי המדמה מצייר את צורת המוחש לאחר העלם המוחש. עיי: Albertus Magnus, *De Anima* III, 1.

שורה 11-12. הקורית... והלחות המימית... הזכוכית. הלחות האלו כבר נרשמו בקאנון של אבן סינא ובעקבותיו הלכו שאר הסופרים כגון שער השמים, שבילי אמונה ומגן אבות. הכפורית או הקורית (אלגלידיה), הזכוכית (אלגנאיה) והביציי או הלבני (אלביציה). ר' קאנון, ע' 333.

שורה 14. בזמן יתנועע. ר' ספר השמע הטבעי, VI, 4, 235 א' 11 והלאה. לצייר גשם יצא מן האישון. וזה מה שעשה אמברוקלים וסיעתו כי הם אמרו שהאור הולך עד חצי הכדור ותנועתה אינה ניכרת לנו. וארסטו מבטל דעה זו כי אלו היה מרחק קצר בין העין והדבר הנראה, אולי אז לא תהיה תנועת האור ניכרת לנו. אולם כשהמרחק הוא מקצה המורח עד קצה המערב, כגון בתנועת השמש שהיא גשם כל כך גדול, אי אפשר שלא תהא תנועתה ניכרת לנו. ר' ספר הנפש, II, 7, 418 ב' 20 והלאה, וגם תימסטיוס, באור לספר הנפש ע' 60 שורה 31 והלאה.

עמוד 19, שורה 1. כי אם החום היסודי. *ἡ σύμφυτος θερμότης*. כי בכל ב'ח יש חום טבעי ויסודי שהוא נשוא הנפש והוא מקור החיים, ומוצאו הוא מן הלב וכשיפירד החום הזה, ימות בה'ח. ר' ספר הבחורות, 4, 469 ב' 6 והלאה, ספר הנפש, II, 4, 416 ב' 29.

שורה 5-6. כי כל פעל (*ποιεῖν*) והפעלות (*πάσχειν*) יהיה במשוש (*ἄψασθαι ἀλλήλων*). ר' ספר ההויה וההפסד, I, 6, 322 ב' 22 והלאה. שורה 11. היה מתחייב... שיראו בחושך. וכך טוען ארסטו כגד אפלטון ואמברוקלים שחשבו שהראות תהיה בניצוצים היוצאים מן העין, כי לפי דעה זו למה לא יראו בחושך? וכבר השיב אפלטון על זה לפי דרכו ואמר כי העין אינה יכולה לראות בחושך משום שמן ההכרח הוא שהאור יכבה כשיפגש בדבר בלתי דומה לו והוא החושך. ר' ספר החוש, 2, 437 ב' 10 והלאה, וגם אלכסנדר, באור לספר החוש ע' 20 שורה 15 והלאה. והשווה Timaeus, 45D. ובטול תשובה זו של אפלטון נמצא אצל ארסטו. ר' ספר החוש, 4, 437 ב' 15 והלאה.

שורה 13-14. נאלינוס... האויר מרגיש. ראה: Galenus, *De Pulsuum* (Usu 2 (Opera, V, 154); *De Placitis Hippocratis et Platonis* III, 8 (V, 356), VII, 4 (V, 611).

שורה 16. בחושים השלשה אשר ישינו באמצעי. והם הראות, השמע והריח.

שורה 17-עמוד 20, שורה 1. הרשת החיצונה... האחרונה. יש שלש ליחות בעין, הליחה החיצונה היא ריר החלמות והיא זכה ולבנה והאמצעית היא הספירית והאחרונה היא הזכוכית, והמחיצה הסמוכה לליחות הזכוכית היא הנקראת רשת כי בדמות רשת היא נעשית, כי הגידים והמקורות נארגים שם ומהם נעשית. ותועלת המחיצה ההיא לשאת רוח הראות אל הספירית כי היא הקרובה אליה מכלם. עי' שער השמים, IX, נ' ע"ב, נ"ד ע"א.

שורה 1. החוש המשותף מונח אחריה. ואפשר לחשוב מן המאמר הזה כי החוש המשותף מונח אחרי העין, וארסטו אומר בפירוש כי כלי החוש המשותף הוא הלב (ר' ספר השינה, 2, 455 א' 21, ספר הבחורות, 3, 469 א' 12 והלאה). ולדעת אכן רשד אפשר לשער כי התנועות (*κινήσεις*) מגיעות אל הרשת הפנימית ומשם דרך האפיקים אשר בהם נמצא הרוח, הן מגיעות אל הלב. וארסטו אינו מבאר איך התנועות מגיעות אל הלב (עיינו: Zeller, *Die Philosophie der Griechen*, 2, 2³, SS. 542-545). אולם אלכסנדר מחוור את הענין ביתר פרטות ואומר כי מן הלב יש שלשה אפיקים (*πόροι*) המתפשטים אל המוח וא"כ מן המוח אל הראות (ר' אלכסנדר, באור לספר החוש ע' 41 שורה 3). אצל אכן סינא נאמר בדיוק מקומו של החוש המשותף והמצייר: ואמא סלטאן אלמחצורה, פפי אלחנויף אלמקדם מן אלרמאנ: ואמנם שלטון המצייר הוא בחלל המוקדם מן המוח. (אכן סינא, קאנון, ע' 35). וגרשון בן שלמה כותב כי במוח יש שלשה חדרים ובחדר שלפניו הוא משיג הצורה המוחשת ומציירה ותופס תכונתה שם. ר' שער השמים, IX, מ"ט ע"ב.

שורה 2. הרשת הקורית. פלקירה קורא לרשת הזאת השכבה הברדיית וגלידיית, ונקרא כן מפני שדומה בזכותה אל הברד והגליד. ואכן תיבון תרגמו, קורית, כי ברד בערבית משמעותה ג'כ קור. השווה: Galenus, *De Usu Partium Corporis Humani* X, 1.

שורה 10-11. עניני המוחשים משוללים מן החומר. כגון השעוה המתקשמת ונטבעת מחותם הזהב או הברזל מבלי שידבק בה חומר הזהב או הברזל, כי החוש הוא המקבל צורות המוחשים משוללים (*ἀνευ*) מן החומר. עי' ספר הנפש, II, 12, 424 א' 17 והלאה. ותימסטיס מפרש והולך כי החושים אינם משמשים נושא וחומר למוחשים כגון הדבר הנחתך עי' הסכין והדבר הנשרף עי' האש, כי החוש אינו מלבין ואינו משחיר כשהוא רואה דבר לבן או שחור, אלא שהחוש מקבל רק צורת הדבר (*τὸ εἶδος*) וגדרו (*τὸν λόγον*). ר' תימסטיס באור לספר הנפש ע' 78 שורה 1-10.

שורה 14. כוללים והם המושכלים. *τὰ νοήματα*, שידיעתם היא בתוך הנפש והן הידיעות שהנפש אוספת ואוצרת בקרבה והאדם יכול להעלותן על דעתו בשעה שהוא רוצה, אבל ההרגשה במוחשים אי אפשר אלא אם כן נמצא הדבר המוחש שהוא פרטי (*τὸ καθ' ἑκάστων*) מבחון. עי' תימסטיס, באור לספר הנפש ע' 56 שורה 17 והלאה. ור' ספר השמע הטבעי, I, 5, 189 א' 4 והלאה, וגם ספר הנפש, II, 5, 417 ב' 22 והלאה.

עמוד 17, שורה 3. בלתי משותפת לחומר כלל. מפני שידיעת המושכלות אעפ"י שיסודם בחומר ומן המוחשים, בכל זאת כשהם אצורים בנפש, עניניהם כבר מופשטים מן החומר והשגתם רוחנית גמורה, מה שאין כן אצל המוחשים שנושאים הם חומר הדבר המורגש מחוץ לנפש. ר' תימסטיס, באור לספר הנפש ע' 56, שורה 22. ולדברי אבן סינא, נקנים המושכלות עי' האדם בשני דרכים, אחתהא באלהאם אלהי מן גיר חעלם ולא אסתפאדה מן אלהאם כאלמעקולאת אלבריהיה מתל אעתקארטא אן אלכל אעטם מן אלנו ואן אלנקיזין לא יתמעאן פי שי ואחד מעא, ואלהאני באכתסאב קיאסי ואסתנבאט ברהאני. כתצור אלחקאיק אלמנטקיה. ראה: Landauer, *Die Psychologie des Ibn Sina*, S. 361. ופלקירה מביא את המאמר הזה בתרגומו העברי (ספר הנפש, פרק י"ד): המושכלות יגיעו לאדם משני צדדים האחד בהתעוררות אלהית מאין למוד ואינו נקנה בחוש כמושכלות הראשונות כדעתנו כי הכל גדול מן החלק ושההפכים לא יתקבצו בדבר אחד... והשני קנוי בהיקש ויקרא שכל עיוני. במלים אחרות, השכל ידע את הצורות השכליות המופשטות בלא אמצעות ובלא כלי, כלומר בדרך רוחנית גמורה.

עמוד 18, שורה 4. מאמר מי שיאמר. סיעתם של אמבדוקלים ואפלטון. ר' ספר החוש, 2, 437 ב' 11 והלאה.

שורה 5. שיראה האדם... בחושך. כי אם העין תראה בעזרת האור והעין תשלח ניצוצי אור מתוכה, למה לא תראה בחושך כי לפי הסברה הזאת היא יכולה לשלוח את האור אל הדבר הנראה אפילו בחושך. ר' ספר החוש, 2, 437 ב' 11-14 וגם אלכסנדר, באור לספר החוש ע' 20 שורה 21-23.

שורה 6-7. לא... אל אמצעי. ר' ספר החוש, 2, 437 ב' 15.

שורה 8-9. אל הרשתות... ר' ל' היריעות. כי יש שבע כתנות או רשתות או מחיצות בעין מלבד שלש הליחות ואלו הן: הרשת, השליא, הקשת, יריעת העששית, הענבית, הקרנית והחוברת; ושלש הליחות הן הזכוכית, הספירית וריר החלמות. עי' אלראוי Liber ad Almansorem (וויניציא 1497) ספר א' פרק ח', והשווה שער השמים, IX, נ"ד, ושבילי אמונה, IV, 1, כ"ט ע"ב, שהם הלכו בעקבות אלראוי והעתיקו דבריו. ועי' נ"כ: Kaufmann, *Die Sinne*, S. 87, N. 15.

שורה 10-11. השגות אחת... הרחוקים... והקרובים. וידוע הוא שאינו כן. והסבה להבדל בין ב"ח בכח ראותם ניתנת בשער השמים, IX, נ"א ע"ב: מפני חוק הרוח הרואה ומפני חולשתו, כי הדבר ידוע הוא כי הצורות הנחקקות באויר כל עוד שיבואו מרחוק, יחלשו ויהיו פשוטות יותר, כי לרחוק האויר יתפשטו ויודרכו הצורות ההם, ואם הרוח הרואה יהיה חזק ובהיר וזך יקבל הצורה ההיא החלושה הפשוטה הנוגעת בשטח העין, ואם יהיה הדבר בהפך, לא יוכל לקבל אליו הצורה הקרובה שהיא חזקה ועבה. והשווה שבילי אמונה, IV, 1, כ"ט ע"ב.

ארסטו ואומר כי. בנו כח התקבצו בו השנת החושים הארבעה והיו כלם אצלו צורה אחת, ולולא הוא, לא השגנו המתיקות ולא נשיג המרירות כי המבדיל שני דברים הוא היודע אותם יחדיו וזה הכח הוא הנקרא החוש המשתתף והמצייר. ר' פלקירה, ספר הנפש, פרק י"ב, והשווה ספר הנפש, III, 2, 426 ב' 8 והלאה. ופלקירה מבאר והולך כי הכח הזה הוא מצד אחד, ומצד הרבה, והוא הרבה מצד מה ששיג הגוון בעין והקול באוזן והמוטעם בלשון ומשוש בבשר, וישיגם בעצמו וישפוט עליהם, ודומה לנקדות המסכה שהיא אחת מצד ממה שאינה מתחלקת (*ἀδιαίρετος*), והיא הרבה מצד קצות הקיום היוצאים ממנה אל המסכה. ר' פלקירה, ספר הנפש סוף פרק י"ב וגם פרק י"ח, והשווה תימסטיוס, באור לספר הנפש ע' 86, שורה 20-22. כ ל י א ו נ ש מ מ ח וץ. כנון העין לכח הראות או האויר והמים.

עמוד 15, שורה 4-6. בשעור מה שיביא אליה האמצעי. טענה מעין זו מובאה בשער השמים, IX, נ"א ע"א וביתר ברור ופרטות: שאם תהיה צורת המוחשת נרשמת באויר ותבוא אל העין איך יתכן שתכנס צורה גדולה מהר גבוה ומגדל גבוה אל העין שהוא קטן בשעורו, אם כן זאת ראייה שהרוח יצא לחוץ ומתפשט על כל המוחש פתאום ועל כן יוכלו לראותו כלו ביחד בזמן אחד. בצאת הניצוצים. כנון סיעתם של אמבדוקלים, אפלטון וגאליניוס. ר' הערה לעמוד 14 שורה 10.

שורה 8-9. בתמונה מחודדת האצטוונה. לדעת ארסטו ג"כ, הראות היא בתמונה מחודדת האצטוונה (*ἐκ τῆς ὁπώρας ἀκρίτως ὡς ἐστὶ*). ר' ספר הפרובוליסות, XV, 6, 911 ב' 5. אלא שהראות אינה מתילדת מן הניצוצים היוצאים מן העין. ואמנם היא מתילדת בדמיון אל הקיום והתמונות מחודדות האצטוונה אלא שהם באים דרך האמצעי אל העין. והשווה את הטקסט בעמוד זה למטה שורה 13.

שורה 13. זולת האמצעי. ר' ספר הנפש, II, 7, 418 ב' 2, 6, 9. והוא הנשם הספירי. שהוא האויר או המים. וארסטו מוכיח בראיה חותכת למה צריכה הראות באמצעי כי אם יושם דבר מנוון על העין לא נראה. ר' ספר הנפש, II, 7, 419 א' 12 והלאה. שיקבל האור והמראה. האמצעי שהוא האויר או המים, מקבל את האור והמראה, והוא בהתאם לדעתו של ארסטו בדבר הנשם הספירי; כי לדעתו של ארסטו גדר הספירי הוא הרבר הנראה לא בפני עצמו, אלא ע"י הגוון של דבר אחר (*ἀλλότριον*). והספירי הוא האויר והמים ואחרים מן הנשמים המוצקים (*τῶν στερεῶν*). ע"י ספר הנפש, II, 7, 418 ב' 4-7. ותימסטיוס מבחין בין המראה והרבר הנראה כי אעפ"י ששניהם אחד בנושא, בכל זאת שונים הם בגדר; כי הנראה מוסב תמיד אל הראות, ואם אין שם ראות, גם הנראה לא יימצא בפעל אלא יימצא רק בכח. והמראה יוכל להמצא אפילו אם לא ייראה. ע"י תימסטיוס, באור לספר הנפש, ע' 59 שורה 1-5.

שורה 16. כדי שיוזכרו ויתעוררו לבד. שהיא דעת אפלטון וגאליניוס וסיעתם כי הם, סוברים כי ניצוץ הרוח הראוי יוצא לחוץ ומתפשט שם אל המוחש. והביאו ראיה לדבריהם ואמרו כי נמצאו אנשים מביטים מרחוק יותר מולתם, והסבה בזה הוא מפני ניצוץ רוח הראוי שהוא חזק במקצתם, ולכן יתפשט ויוצא בחזק למרחוק כמו שהולך החץ שיורה המורה בקשת חזקה למרחוק. והתומכים בדעה זו הביאו עוד ראיות. ר' שער השמים, IX, נ"י, ע"ב, נ"א ע"א; ושבילי אמונה, IV, 1, כ"ט ע"ב.

עמוד 16, שורה 4. לא יעשה דבר לבטלה. ר' ספר אברי בעלי חיים, II, 13, 658 א' 9, III, 1, 661 ב' 24; והשווה ספר השמים והעולם, I, 4, 271 א' 33.

שורה 8. היות הנשמים הנדולים מושגים. ובשער השמים מובאה דוגמת צורת הר גבוה או מגדל, והשאלה איך תכנס בעין שהיא מועטה; ואומרים כי נמצא כיצא בו אצל המראה המועטת שמסתכלים בה צורה גדולה אלף פעמים ממנה מפני בהירותה ולהיטותה, ואף אין בה כח חוש הראות כלל, אלא שהיא גוף ספירי ובהיר ועל כן מקבלת צורה גדולה; כל שכן גוף העין שהוא זך ובהיר וספירי ויש בו כח הראות שיוכל לקבל גדולה ונוראה. ר' שער השמים, IX, נ"א ע"ב.

שורה 8. מסוג האדים העשנים. *καπνώδης ἀναθυμίασις*. וארסטו מבטל את הדעה שהריח הוא אד עשני היוצא מן האף כשם שהוא מבטל את תורת הניצוצים בנוגע לראות. עי' ספר החוש, 5, 443 ב' 1, 2. וכוונת אבן רשד היא שהאד העשני נכנס דרך האף ואז ירגיש החי את הריח. השווה שער השמים, IX, נ"ה, ושבילי אמונה, IV, 1, ל' ע"ב. נושא להם. כי האד העשני מורכב מאויר וארץ והמורחים מושגים דרך האויר.

שורה 10. רבים מן הדברים. ארסטו מביא לדוגמא את ארבעת היסודות שאין לאחד מהם ריח, ורק כשמתמונים בדבר אחר המחמם או מבשל את היבש, יהיה בהם ריח. עי' ספר החוש, 5, 443 א' 10 והלאה.

שורה 10-11. נקראו מן האש. ר' ספר החוש, 5, 443 ב' 17. ושם הוא קורא לחום, המניע והמפעיל (*δευουργού*) את מיני הריח.

שורה 13. האדם יותר טוב. עי' ספר הנפש, II, 9, 421 ב' 27.

שורה 14. להשיג הריח מרחוק. ר' ספר הנפש, II, 9, 421 א' 10 והלאה. ותימסטיס מביא לדוגמא את הכלב והאיה שיש להם חוש הריח יותר חריף מאשר לאדם. עי' תימסטיס, באור לספר הנפש ע' 67 שורה 30.

עמוד 14, שורה 1. במאמר כללי. ר' ספר הנפש, מאמר ב' פרקים 7-12.

שורה 3. צורות המוחשים בנפש בפועל. ר' ספר הנפש, III, 4, 429 א' 27 שם נמצא רמז מצד ארסטו לדברי אפלטון כי הנפש מקום הצורות (*τόπος εἰδῶν*).

שורה 4. דעת אפלטון. עי' Timaeus 45 ב' והלאה.

שורה 6-7. קנין נשמי לא רוחני. ואלו היו מסיעתם של דימוקראטים ואמבדוקליס. עיין: Zeller, *Die Philosophie der Griechen*, I, 2⁵, SS. 911, 912, ור' ספר הנפש, I, 2, 404 א' 5 והלאה, I, 3, 406 ב' 1 והלאה, כי שם נאמר שלדעת דימוקריטוס מורכבת הנפש מן החלקים הקטנים הכדוריים.

שורה 7. על הענין אשר הוא בו חוץ לנפש. וארסטו מזכיר בספר הנפש כי כל הפילוסופים הקודמים שהגדירו את הנפש ככח משיג ויודע, מניחים שהיא מורכבת מיסוד אחד או מיסודות רבים, חוץ מאנכסגוראס, כי הפילוסופים אומרים שדבר אחד משיג ויודע את הדומה לו. ר' ספר הנפש, I, 2, 405 ב' 12 והלאה.

שורה 10. כשתנווע אליהם. לדעת אלרבי (שבילי אמונה, IV, 1, כ"ט ע"ב) נוטה אפלטון לדעה השלישית בנוגע לראות, כלומר, שהראות תהיה בניצוצים יוצאים מן העין. ונחלקו חכמי המחקר אם כח הראות יוצא לחוץ ויפגע במוחש או אם צורת המוחש נרשמת ונחקקת באויר הסמוך לו, והסמוך בסמוך, עד הגיעו אל העין, כי אפלטון וגאלינוס סוברים כי ניצוץ הרוח הרואה יוצא לחוץ ומתפשט שם אל המוחש. ואין תימה שיש חילוק בין אלרבי ואבן רשד בנוגע לדעת אפלטון, כי בכחתי אפלטון גופם, מעורפל הוא הענין (ר' Timaeus 45 ג'), כי שם הראות מתילדת מן הניצוץ היוצא מן העין וגם מן הניצוץ היוצא מן הדבר הנראה. ואפשר למצוא את הדעה הזאת גם אצל הפילוסופים הקודמים כגון דימוקריטוס ואמבדוקליס. ר' ספר החוש, 2, 438 א' 22 וגם: Zeller, *op. cit.*, SS. 913, 914.

שורה 12. כשיקבלו אותם תחלה האמצעים. הדעה הרביעית היא דעתו של ארסטו (עי' ספר הנפש, II, 7, 419 א' 27 והלאה, II, 12, 424 א' 17 והלאה). וארסטו אומר שם בהדיא כי הנפש תקנה את הצורות קנין רוחני (*ἀνευ τῆς ὕλης*) ושהיא צריכה באמצעי. ועי' גם ספר החוש, 2, 438 ב' 5, והשווה שער השמים, IX, נ' ע"ב.

שורה 13. החוש המשותף. ארסטו מבאר כי הכלי המושל בכל הכחות החושיים מקומו בלב והוא הנקרא *κοινὸν αἰσθητήριον*. עי' ספר הבחורות והזקנה, 4, 469 ב' 11, 12. ובכתאב אלגנא' ע' 45, מגדיר אבן סינא את החוש המשותף בלשון זו: "ואלחם אלמשחרך והי קוה מרתבה פי אלחגויף אלאול מן אלרמאג יקבל בראתהא גמיע אלצור אלמנטבעה פי אלחואס אלכמס מתאדיה אליה"; כלומר, שהחוש המשותף, המסודר בחלל המוקדם מן המוח, יקבל כל הצורות הנרשמות בחושים החמשה המניעות אליו. ופלקירה הולך בעקבות

עמוד 12, שורה 2. תרמה הטבע. דעה זו מובעת ע"י ארסטו במקומות שונים. ע"י ספר השמע הטבעי, II, 2, 194 א' 21, ספר אותות השמים, IV, 3, 381 ב' 6, ספר השמים והעולם, II, 14, 296 ב' 12. הקודם ממנה מן המתאחר. כך תלך, למשל, מן האדם אל החי, כי החי קודם בטבע לאדם. ורמב"ם מבאר את ענין הקדימה בבהירות, אם תוכל לסלק החי ייבטל מציאות האדם, ואם יכלת לסלק האדם, לא ייבטל מציאות החי. ולכן החי קודם בטבע לאדם. ר' רמב"ם, מלות ההגיון שער י"ב.

שורה 6. בספר הנפש. ר' ספר הנפש, מאמר ב', פרק שמיני. ומפני כך אין ארסטו מקדיש מאמר מיוחד לשמע בספר החוש.

שורה 8. שאין לאחד מן היסודות טעם. וארסטו אומר כי יסודות האש, האויר, הארץ והמים אין להם ריח מפני שגם היבש וגם הלח בין היסודות אין להם טעם עד שיחמונו בדבר אחר. ר' ספר החוש, 5, 443 א' 9, 10.

שורה 8-9. ימצאו לנמוג. והוא דבר שיש בו מזיגה של יובש ורטיבות, והחמימות הטבעית תבוא ותבשלו ומוזה יתילד הטעם. השווה פלקירה, ספר הנפש פרק י'.

שורה 10. האיכויות הארבע. והן הקור והחום הלחות והיובש. האיכויות מתרכבות בארבעה זוגות: חם ויבש, חם ולח, קר ויבש, קר ולח. ובכל גשם חמצא תנבורת איזה זוג מן האיכויות (ע"י ספר ההויה וההפסד, II, 3, 330 א' 30 והלאה).

שורה 12-13. מיוחס אל החום והלחות. ר' ספר הנפש, II, 9, 422 א' 6 והשווה נ"כ מן אבות, III, נ' ע"ב: ולפי שאין חוש הטעם אלא באמצעות הלחות, ביבש כחום אין לו טעם.

שורה 16. מוטעמים בכח. כאן מוסבה דעתו של ארסטו על הוצאת דבר שבכח אל הפועל, גם אל הטעם והמוטעמים. כמו שאצל הראות, האויר הוא ספירי בכח עד שהוא מוצא לפועל ע"י האור; כך אצל המוטעם היבש, הדבר הוא מוטעם בכח עד שהוא מתלחלח ואז הוא נעשה מוטעם בפועל. ע"י ספר הנפש, II, 10, 422 א' 17 והלאה, והשווה פלקירה, ספר הנפש, פרק י'.

עמוד 13, שורה 1. עד שימס ויתלחלח. ופלקירה, כנראה, העתיק דברי אבן רשד בענין זה בלשון קצת אחרת, והיבשים בפעל יהיו מוטעמים כשהיו רטובים כמו מלח כי אין לו טעם עד שיתרטב. ר' שם, שם.

שורה 2. התבשל מהחום קצת בשול. כלומר כשיבשלוהו החום הטבעי שבלשון ובה יהיה הטעם. ע"י ספר החוש, 4, 441 ב' 19 והלאה. ואלכסנדר אפרודיסיס מבאר זאת ביתר ברור ואומר כי היובש אשר ביסוד הארץ הוא סבת התלדלות הטעמים, ועוד סבה היא ההבדלים שבמים המבושלים המתלדים עם ערוב היובש הארצי. ר' אלכסנדר, באור לספר החוש, 4, 441 ב' 19.

שורה 3-4. שתי אלו הסבות. כלומר, הרטיבות והחמימות. והמתיקות מיוחס אל החום. ובמקום אחר אומר ארסטו כי החום גורם את הבשול ($\pi \acute{\epsilon} \psi \iota \varsigma$), והבשול מוליד את המתיקות ($\gamma \lambda \upsilon \tau \alpha$). ע"י ספר היות בעלי חיים, V, 6, 786 א' 17.

שורה 4. בערך אל לחות המתיקות. הצד השווה שבמתיקות והמרירות הוא ששניהם נולדים מן החום, וכשם שהמתיקות נולדה מערוב החם והלח כך המרירות נולדה מערוב החם והיבש. ומה שבין אלו מן הטעמים. ע"י ספר החוש, 4, 442 א' 12, 13. וארסטו אומר הלאה כי הערובים, כלומר הטעמים, הנורמים הנאה הם אשר יש בחלקיהם שעור מוגבל ומסוים. ר' ספר החוש, 4, 442 א' 16.

שורה 6. מערוב היובש עם הלחות. גדר הריח, לדעת ארסטו הוא טבע המוטעם היבש המערוב בלחות ($\tau \omicron \upsilon \tau \omicron \gamma \chi \acute{\upsilon} \mu \omicron \varsigma \epsilon \nu \epsilon \lambda \epsilon \gamma \epsilon$). ר' ספר החוש, 5, 443 א' 7. ולא נכון להסיק ממאמרו של אבן רשד כאן כי איכות המורח היא איכות הטעם, כי לא כל מה שיש לו ריח מתוק יש לו טעם מתוק. כוונת אבן רשד היא כי הריח והטעם מתלדלים בחומר אחד כלומר מערוב היובש בלחות. ע"י אלכסנדר, באור לספר הנפש ע' 51 שורה 15.

החלק השחור והחלק הלבן זה אצל זה, לא ייראו. אולם כשיתאחדו בחלקים אחרים, לא ייראו כחלקים שחורים ולבנים אלא כצבע אחר. הדעה הזאת מופרכת מפני שאי אפשר שתהיה כמות בלתי נראה או עת בלתי מורגשת בהנעת הרבר הנראה לכלי הראות (ר' ספר החוש, 3, 440 א' 22). (ב) מראה אחד מושם על השני ומאיר דרך השני ומוה יוצא מראה מורכב. גם דעה זו מבוטלת כי אין בזה המונות אמתית ויסודית של שני המראים.

שורה 14. על צד ההמונות. ר' ספר ההויה וההפסד, I, 10, 328 א' 5 והלאה. והכוונה שכל החלקים יתמונו מציגה שלמה (*μίξις*) כי אם לא כן, תהיה זאת הרכבה (*σύνθεσις*), ולא מציגה.

עמוד 10, שורה 1-2. האש והנשמים השמימיים. ר' ספר השמים, II, 6, 289 א' 15 והלאה. הנגלים אינם מורכבים מאש כי אם מן היסוד החמישי (*αἰθήρ*) שהוא עצם הנגלים. ולכן הנשמים השמימיים אינם מולידים את האור דרך אמצעי כגון האויר, כי היסוד היותר קרוב לנגלים הוא האש. עלינו לומר, איפוא, כי תנועת הנגלים מציחה את האש והאש מעירה ומניעה את האויר מתחת, וממנו מתילד האור. מזה יוצא כי הנשמים השמימיים אינם מולידים את האור בדרך ישרה (ע' ספר אותות השמים, I, 3, 341 א' 2, 3).

שורה 9. ושהאור אינו הסבה... אבל במציאותם. וההבדל בין הסבה והמציאות (*παρουσία*) הוא שהסבה קודמת לדבר המסובב ונפרדת ממנו, והמציאות היא עצמיתה, ולכן האור הוא מעצמות המראים. ר' ספר הנפש, II, 4, 416 ב' 16 והלאה, וספר החוש, 3, 439 א' 19.

שורה 10. מן המונות פחות מראה האור. הגוון הלבן מתילד מהמונות האש הזכה שהיא האור עם היסוד שהוא בתכלית הזכות והוא האויר, ולכן הוא פחות מן האור כי הוא מתילד ממנו.

שורה 14. מינים שאין להם תכלית. וארסטו אומר בהדיא כי למראים וגוונים יש מינים (*εἶδη*) מוגבלים ואינם בלי תכלית (*οὐκ ἄπειρα*). ר' ספר החוש, 3, 440 ב' 24. ואמנם אין כאן חלוק בין ארסטו ואכן רשד בדבר מיני המראים, כי במקום אחר מודה גם ארסטו כי המראים אין להם תכלית כשהם בכח מפני שאי אפשר, למשל, לראות חלק אחד מעשרת אלפים מגרעין הכסמין בפעל (*ἐνεργείᾳ*), והוא נחלק לחלקים רבים שאין להם תכלית ואינם שווים. ר' ספר החוש, 4, 445 ב' 27 והלאה. מצד החומר. שהוא הנושא לגוון והוא נחלק לחלקים בלי תכלית ואינם נראים בפעל אלא שהם נראים רק בכח (*δυνάμει*).

שורה 15. הדבור הפנימי. השם, דבור, בספרות הפילוסופית הוא שם משותף והוא יכול על שלשה דברים. הראשון הוא הכח אשר בו ישכיל אדם את המושכלות והוא מיוחד לאדם והוא נקרא כח הדבור. השני הוא המושכל עצמו אשר כבר השכילו האדם, והוא נקרא הדבור הפנימי, והשלישי הוא המליצה בלשון, ומהותו הענין הנרשם בנפש והוא נקרא הדבור החיצוני. ר' רמב"ם, מלות ההגיון, שער י"ד.

שורה 16. הדבור החיצוני. ר' ההערה הקודמת. שיפרש השעור ההוא. הטבע מוציא ומוליד כל מיני התמוניות, ואף אם הדבור החיצוני אינו יכול לבאר ולהגדיר את כמותה של ההתמונות; והמלאכה יכולה להוציא רק מה שיוכל הדבור החיצוני לפרשו.

עמוד 11, שורה 4. בטוב דמותו בטבע. כי המלאכה תדמה (*μιμνῆται*) הטבע. ר' ספר אותות השמים, IV, 3, 381 ב' 6.

שורה 8. נמצאים בנפש הבהמית בכח. לדברי ארסטו יוצא המוחש אל הפועל מה שכבר היה נמצא בנפש מן המוחש בכח. ר' ספר הנפש, III, 7, 431 א' 4, 5.

שורה 13. והטבע תוך הדבר. כלומר שהטבע הוא התחלה בדבר בעצמו ולהגדיר את כמותה של ההתמונות; והמלאכה היא התחלה בדבר אחר. ר' מה שאחר הטבע, מאמר ל', 2, 1070 א' 7.

שורה 17—עמוד 9, שורה 1. המורכבים... מן היסודות הארבעה. דהיינו אש, אור, מים וארץ. וארסטו קורא ליסודות, פשוטים ($\tauὰ ἀπλά$); והוא אומר שהמורכבים ($\tauὰ μικτὰ σώματα$) יתildו מכל הפשוטים כי כל ארבעת הפשוטים נמצאים בכל מורכב, והוא מביא ראיה לדבר מן ההגיון. בכל מורכב יש ארץ, כי כל פשוט נמצא ברבוי ביחוד במקום הנאות והמיועד לו. בכלם יש מים מפני שני טעמים (א) המורכב צריך להמצא בשטח מוגבל, ומכל היסודות המים הם היותר מסוגלים לתאר ולתבנית מוגבלים; (ב) הארץ לא תידבק בלי הלח שהוא המים. ויש בכל מורכב אור, כי הם הפכים לארץ ולמים. ומכיון שכל מורכב מתילד מהפכים, מן ההכרח שימצא מלבד הארץ, שהוא קר ויבש, גם הפכו האור, שהוא חם ולח; ומלבד המים שהוא קר ולח, גם האש שהוא חם ויבש. ר' ספר ההויה וההפסד, II, 4, 331 ב' 31 והלאה.

שורה 2. כשנתלקחה בזולתה. כלומר, כשהיא מעורבת או נשואה בדבר אחר כגון האור המתפשט באמצעי הספירי.

שורה 4. התחלפות שני אלו הטבעים. ר' הערה עמוד 8 שורה 11.

שורה 5. מהמזונות האש הזכה. והוא כמו מזינת אור השמש שהיא בתכלית הזכות עם האור שהוא בתכלית הספירות וממנה יולד הגוון הלבן.

שורה 6. והמראה השחור יתילד. ארסטו מניח שלשה תנאים אפשריים להתילדות הגוון השחור: (א) שהדבר הנראה הוא מטבעו שחור; (ב) שהאור אינו מתפשט מן הדבר הנראה אל העין; (ג) שהדבר הנראה תמיד ייראה שחור כשהאור המשתקף ממנו הוא מעט ומוזער. ר' ספר המראים, I, 791 א' 13 והלאה. האש העכורה. והיא האש הנמצאה למעלה מן היסודות מתחת לגלגל ובמקום זה אינה מאירה והיא החושך. ומזינת החושך עם היסוד הארצי מולידה את הגוון השחור.

שורה 8. התחלפות הגשם המאיר... הגשם הספירי. והגוונים הממוצעים בין הלבן והשחור ישתנו בהשתנות המאיר, שהוא האור, והגוף הוך, שהוא האור או המים, ברוב ובמעט. השווה פלקירה, ספר הנפש, פרק ז'. וארסטו מבאר במקום אחר כי המראים השונים יתildו מפני סבה זו שהדברים הנמונים מתמונים בשעורים ידועים ושונים. לאחרים מהם יש שעור קצוב ומוגבל ולאחרים אין שעור מסוים. ר' ספר החוש, 3, 440 ב' 18 והלאה. והשווה ספר המראים, I, 791 א' 11, שבו ארסטו אומר בפירוש כי שאר המראים מתילדים ($\gammaίνεταί$) ממזינת ($\tauῇ μίξει$) שני המראים היסודיים שהם הלבן והשחור.

שורה 9. יסודי המראים. ארסטו מוכיח את אמנות המאמר הזה במקום אחר ובדרך הגיוני. דבר הנמצא בסוג שני הפכים והוא אמצעי בין שני ההפכים, מן ההכרח שיהא מורכב משני ההפכים. הצבעים האמצעיים בין השחור והלבן נמצאים בסוג השחור והלבן; לפיכך מן ההכרח שיהיו מורכבים משני ההפכים, השחור והלבן. עי' ספר השמע הטבעי, I, 188 ב' 23 והלאה, וגם מה שאחר הטבע, X, 7, 1057 א' 18 והלאה.

שורה 10-11. בשטח גשם מוגבל. מאמר זה לקוח מהגדרתו של ארסטו למלת מראה, כי לדעתו, המראה הוא הגבול של הספירי בגשם מוגבל ($\text{ἐν σώματι ὠρισμένῳ}$). שלמות הספירי... בלתי מוגבל. הספירי שהוא האור או המים נשלם ע"י האור והוא אינו מוגבל (ἀόριστον). ר' ספר החוש, 3, 439 א' 26, 27, ב' 10.

שורה 12. משכונת החלקים הקטנים. $\text{παρ' ἁλλήλα τῶν ἐλαχίστων}$. משכונת החלקים הם כל כך קטנים עד שלא ייראו כשהם לעצמם, אולם כשיתאחדו החלקים זה בזה, ייראו. ר' ספר החוש, 3, 439 ב' 20 והלאה. ולהלן מבטל ארסטו דעה זו בדבר שכונת החלקים הקטנים. ר' את ההערה הבאה.

שורה 13. בספר ההויה וההפסד. ר' ספר ההויה וההפסד, I, 10, 328 א' 5 והלאה. כאן מביא ארסטו את שתי הדעות על התהוות המראים והוא מבטל את שתיהן. (א) המראה מתילד משכונת החלקים הקטנים וכל חלק קטן הוא בלתי נראה. כך למשל, כשנמצא

נארנים שם ומהם נעשית, ותועלת המחיצה ההיא לשאת רוח הראות אל הספירית כי היא קרובה אליה מכלם. והעצבים החללים אשר יעבור בהם רוח הראות נוקב המחיצות החיצוניות ויורד עד הרשת, אם כן היא המביאה הקרובה ועוד יש לה תועלת אחרת כי היא מקבלת דם מן הגוף.

שורה 14-15. באופק הרשת הזאת... אל הגלגול. ארסטו אומר כי המוח הושם בחלק המוקדם של הראש כי זהו מוצא ההרגשה ולא הושם בחלק המאוחר של הראש כי שם חסרים עורקי הדם אשר בהם פועלים כלי ההרגשה. עי' ספר אברי בעלי חיים, II, 10, 656 ב' 22 והלאה. ומקומה של הרשת מוגבל ומוגדר במנן אבות, III, נ"א, ע"ב, ותחלת צמיחת אלו המחיצות הוא מהמוח מעומק שני החדרים המוקדמים ממנו משכונת שתי תוספות שיש שם, הדומים לשתי פטמות דרי הנשים.

שורה 15. הרשתות, יריעות העין. לאבר זה נמצאים הרבה מונחים בספרות הפילוסופית והרפואית של הזמן: מעלות, מעילות, עורות, קליפות, קרומים ושכבות, ומוצאן מן המלות הערביות, שבכאת, טבקאת. עי' Kaufmann, *Die Sinne*, SS. 85, 86. עמוד 8, שורה 2. וכבה האור. לדעת ארסטו, הטעם לדבר הוא שהספירי, שהוא אישון העין, נקטע לפתע פתאום בקבל האיש את המכה על עפעפיו וניחק הקשר בכח המרגיש. ר' ספר החוש, 2, 438 ב' 13 והלאה.

שורה 6. בספר הנפש. עי' ספר הנפש, II, 6, 418 א' 7 והלאה. שורה 10. ידיעת טבעיהם. כלומר מהותם של המוחשים. וכך אומר ארסטו בפירוש בספר החוש שהוא יחקור כאן מהו המראה (*τὸ χρώμα*) ומהו הקול והריח. ר' ספר החוש, 3, 439 א' 10 והלאה.

שורה 11. ברבוי הספירות ומעוטו. וארסטו מגדיר את הספירי כדבר שאינו מיוחד לא למים לחוד ולא לאויר לחוד ולא לאחד מן הנשמים האחרים אלא שהוא משותף לכלם ונמצא בכלם ואינו נבדל מהם והוא מתחלף אצלם רק במעוט וברבוי. ר' ספר החוש, 3, 439 א' 12 והלאה.

שורה 12. וישלם בו. כי האור מוציא את האמצעי הספירי מן הכח אל הפעל. ובלי האור לא ייראה המראה דרך האמצעי. וארסטו מדינש כי האור אינו אש ולא נשם ולא ניצוץ היוצא מנשם אלא הוא דומה לאש ונמצא בנשם או באמצעי הספירי. עי' ספר הנפש, II, 7, 418 ב' 11 והלאה. ופלקירה מגדיר את האור בלשון ברורה ובהירה: ואין האור דבר אחר אלא שלמות הגוף הוך (*τὸ διαφανές*) במה שהוא זך, והאור נחלק מהנראה שהוא הגוון, והוא דבר כשיתערב עם הגוון בכח, יתחדש ממנו הדבר שהוא הגוון בפעל. ופלקירה קורא לאור, איכות בעצמו לגוף הוך מצד שהוא זך והוא כמו כן איכות מה לנראה בעצמו. והאור נקרא איכות כי המראה והגוון הם בגדר האיכות. ר' פלקירה, ספר הנפש, פרק ז'.

שורה 14. התאחדות אור השמש בעננים. כוונת המפרש היא לבאר את סבת המראים השונים והוא מביא למשל ולראיה את המראים בקשת קוץ. וארסטו מבאר את התילדות המראים במקום אחר (ספר המראים, 4, 794 א' 1 והלאה). לפי דעתו יש שלש סבות להתילדותם: (א) אור או נשם מאיר; (ב) אמצעי ספירי כגון מים או אויר; (ג) הגוונים של הדבר הנראה. המראים השונים מתילדים על פני נשמים חלקים ושחורים כגון עננים, ומשום שהם חלקים, מתרשמות קרני השמש בהם על נקלה בצבעים ובגוונים שונים (עי' ספר המראים, 3, 793 ב' 8 והלאה).

שורה 16. בעל הדרכים. שתי המלות האלו הן הוספה מצד המתרגם ומשמשות פירוש למלת קוץ. במלון הגדול, לסאן אלערב, נקרא קוץ, טראיק ואלואן, כלומר, דרכים וגוונים, ומובן דרכים כאן הוא פסים. והמראים השונים מתהווים בקשת כאשר האור הלבן מן השמש משתקף בטפות המטר הכהות והשחורות וממנו יצא אור או צבע אדום (עי' ספר החוש, 3, 440 א' 11, ספר המראים, 2, 792 א' 9). שאר המראים מתילדים כפי שחרות שטח הדבר הנראה וחלקותם (עי' ספר אותות השמים, III, 4, 373 ב' 20 והלאה).

שורה 10. ובמתחייב. לאומה. והכוונה מובעת במקור היווני ע"י מלת היחס *μετά*, וכך מצינו במאמר *μετ' αλσθήσεως* כלומר מה שמתחייב מן החוש. ר' ספר החוש, 436, 1 ב' 3.

שורה 12. הונחו מוחשיהם על החוש. ארסטו מביא לדוגמא את ענין הנחת המוחש הצבוע על העין, כי אי אפשר לראות צבע המוחש כשהוא מונח על העין, וכן הוא אצל מוחשי השמע והריח המשוש והטעם. ר' ספר הנפש, II, 7, 419 א' 12, 25 והלאה.

שורה 14. נפסדה פעולתם. ר' ספר הנפש, II, 7, 419 א' 28 והלאה.
שורה 15-16. ממין קבול הכלים. כלומר, כגון שהעין מקבלת את המראה והצבע באמצעות המים והאוויר שבעין, כך האמצעי של הראות, שהוא ג'כ המים או האוויר, מקבל את מוחשי הראות, כי הגשם הזה הוא ספירי ויכול הוא לקבל האור בעין או באמצעי החיצוני. ר' ספר החוש, 2, 438 ב' 1 והלאה.

עמוד 7, שורה 2. לא יראה בחושך. אי אפשר לראות את המראה בלי אור. ע"י ספר הנפש, II, 7, 419 א' 9. וארסטו מגדיר את האור כשלמות (*ἡ ἐτελέχεια*) הספירות, כלומר, המראה מוציא את האמצעי הספירי שהוא האוויר או המים מן הכח אל הפעל ע"י האור. ע"י שם שם. גרשון בן שלמה מברר את הענין ביתר ברור, ויש לחוש הראות שלשה דברים לא יוכל להשיג זולתם. ואלו הן הרוח הרואה והצורה המוחשת ואור השמש שהוא מוציא הרוח הרואה מן הכח אל הפעל, ועל כן לא יוכל אדם לראות במקום חשוך שאין אור השמש או אור אחר שם. ר' שער השמים, IX, נ"ב ע"ב.

שורה 4. ואין האור דבר ימצא לעין. בשלילה זו מבטל אבן רשד את תורת הניצוצים לגבי הראות כלומר, שהעין רואה ע"י ניצוצי אור הנשלחים ממנו החוצה. וכבר בטל ארסטו את תורת הניצוצים (*αἱ ἀπόρροιαι*). ע"י ספר החוש, 3, 440 א' 19, 20. וכך מביא פלקירה (ספר הנפש, פרק ז'), והאור אינו סבה בהנעת הגוונים אל הראות בלבד אלא במציאותם, והגוונים שלמותם באור שהוא מחוץ; וע"כ אמרו שהאור פועל הראות. וע"כ יאמר אבן רשד להלן שיקרה למי שיסתום עיניו שהוא כאשר יפתח אותם, לא יראה הדבר כפי אמתתו כי אם אחר שיאורו עיניו.

שורה 5. הדברים בחושך. טענה מעין זו מובאה גם לגבי האמצעי שהוא הגשם הספירי, ואין ספירותם מצד עצמם, שאם היה כן, היה להם ספירותם בין ביום ובין בלילה בעת החושך, אבל ספירותם הוא מצד האור. ר' מן אבות, III, נ"א ע"א.
שורה 6-7. אחר שיאורו עיניו. כי האור מוציא מן הכח אל הפעל את הגשם הספירי. ר' ספר הנפש, II, 7, 418 ב' 19.

שורה 8. במה שאחר זה. ר' עמוד 30 שורה 5 והלאה.
שורה 10. באור השוה. כי התנכוריות יכולות להזיק לכלי הראות. ע"י ספר הנפש, II, 12, 424 א' 28 והלאה.

שורה 11-12. עם מציאות האמצעי. שהוא אויר או מים. המצא הגשם המאיר. שהוא האור. ע"י שם, II, 7, 419 א' 12 והלאה.

שורה 12. בספר הנפש. ע"י ספר הנפש מאמר שני, פרק שביעי.
שורה 13. הרשת הפנימית. retina. בספרות התקופה, מקום הרשת הזאת ותפקידה קצת מעורפלים ויש חלוקי דעות. ואבן רשד מתארה בכליאת II, 15, בלשון זו: עוד ילוה אחר היריעה הזאת דומית לשבכה תצמח מעצם העצב היוצא מן המוח אשר היא חלולה. ואולם השבכה הנה תועלתה הראשונה שתביא הרוח הרואה במה שבה מהעצבים והוא החוץ הטבעי אשר כבר השתווה מזוג במוח ובשני העצבים ההולכים אל העינים, וגם כן היא הנה תזון הלחות הזוכית על דרך ההדייתות? ותקנה לה החוץ הטבעי במה שבה מהעורקים הדופקים. ר' כליאת, בתרגומו של שמואל בן זרוא ד' 49 ב', מובא אצל Kaufmann, *Die Sinne*, S. 89. וגרשון בן שלמה בשער השמים, IX, נ"ג ע"ב מתאר את הרשת הזאת באופן אחר, הסמוכה לליחה הזוכית ונקראת רשת כי בדמות רשת היא נעשית, כי הגידים והמקורות

התנועות. וכשיגיע הקול המוכן מהאוויר בכלי השמע, תרשם תנועתו בעצם השמע, ישינהו השמע על תבניתו.

שורה 12. האויר אשר בחוטם. גרשון בן שלמה מביא בשם ארסטוטיליס כי הנחירים הם כלי הריח, כי בהכנס הריח העשני בחלל הנחירים, מיד ירגיש בריח ההוא והריח נכנס שמה על ידי שאיפת הרוח דרך הנחירים; והשאיפה ההיא תעורר ותניע הנחירים לקבל הרוח (ר' שער השמים, IX, נ"ה, ע"ב). וכונתו אכן רשד היא שהאוויר הוא רק אמצעי להשגת הריח, והחוטם, כלומר הנחירים, הם כלי ההרחה. וכך כתב פלקירה (ספר הנפש פרק ט') ,וזה ההשגה תהיה באמצעות האוויר והמים כי הדגים מריחים'. והשווה ספר אברי בעלי החיים, II, 657, 10, א' 6, 7.

שורה 13. כלי המשוש הוא הבשר. יש ספק אם ארסטו חשב את הבשר לכלי או לאמצעי. לדעת אכן רשד, חשבו לאמצעי. המבוכה הורגשה גם אצל המפרשים היווניים והערביים ופלקירה מסכם יפה את הדעות השונות (מורה המורה, II, 22, ע' 111): ,ואמר טימיסטיס כי נפל בזה התרשלות גדול מצד ארסטו ושאינו דבריו מבוארים בו. וכתב החכם הנזכר כי מפני שהיה מעיין בספר ב"ח באברי ב"ח, נראה לו שהבשר כלי המשוש; ואמר בספר הנפש כי הוא אמצעי מפני שהוא חיוני בכלי החושים (ע' ספר הנפש, II, 11, 423 ב' 17). אלכסנדר אפרודוסי חושב כי הבשר הוא כלי המשוש כי אלו היה אמצעי, היה מתחייב שיהיה תחת הבשר כלי המשוש. ואמר אכן סינא כי הבשר הוא אמצעי ואמר בן אלציאנ' כי אין הדבר מבואר'.

שורה 14-15. מורכב מן האיכויות. כלי המשוש משיג את האיכויות, וארסטו אומר בפירושו כי האיכויות הן מה שמוחדות ליסודות דהיינו: החם והקר הלח והיבש. ר' ספר הנפש, II, 11, 423 ב' 27 והלאה. התנבוריות, וזה מפני שווי. כלי המשוש ישיג את ממוששו מפני שהוא מצוץ בין הפכים כנון חם וקר ולח ויבש. וכשהממוש הוא בשווה, כפי שאומר ארסטו, גם חם וקר בבת אחת או קשה ורך, אי אפשר להשיגו. ב"ח משיגים רק את התנבוריות (*αἰ ὑπερβολαί*) כלומר רק כשהממוש הוא יותר חם או יותר קר וכו' מכלי המשוש. ע' שם, II, 11, 424 א' 2 והלאה. ופלקירה אומר כפל הענין בלשון קצרה: ,ועל כן ישיג מהם הרבויים וזה מפני מצוץ'. ר' פלקירה, ספר הנפש, פרק י"א.

שורה 15-16. יותר ממצוץ. ע' ספר הנפש, II, 11, 424 א' 3.

עמוד 6, שורה 1. האדם יותר שלם. ר' ספר אברי בעלי חיים, II, 16, 660 א' 12.

שורה 2. מופת ההבנה באנשים. לדעת ארסטו עולה האדם על שאר בה"ח בכח חוש המשוש, כלומר בדקות הבחנתו (*διαφερέντως ἀκριβοῦς*); ומפני כך הוא משכיל ומבין יותר מכל בעלי החיים והוא אומר בפירושו כי חוש המשוש הוא סימן להבנה באדם. אלה שיש להם בשר עבה וקשה (*σκληρόσαρκοι*) אינם משכילים, ואלה שיש להם בשר רך (*μαλα-* *κόσαρκοι*) חופסים ומבינים יפה. ע' ספר הנפש, II, 9, 421 א' 22 והלאה.

שורה 5. נפסדה טעימתה. ר' ספר הנפש, II, 10, 422 ב' 8 והלאה. בספר הנפש. ר' שם, III, 13, 435 ב' 1 והלאה.

שורה 6. אל הפשוטים. *τὰ ἀπλά*, והם ארבעת היסודות שמהם מתרכבים כל המורכבים שבעולם ואלו הם אש, אויר, מים וארץ. וארסטו מיחס את כלי הריח אל אחד משני היסודות או המים או האוויר. האש נמצאת בכלים החושיים כי בלי חום אין הרגשת המוחשים, וגם יסוד הארץ נמצא בכלים כי הוא נמוג בכלי המשוש. ע' ספר הנפש, III, 1, 425 א' 3 והלאה.

שורה 7. החלק האש העשני. ע' ספר החוש, 5, 443 א' 27 והלאה.

שורה 7-8. ירפאו המוח. הריחות עולים אל המוח מפני קלות החמימות שבהם והם מרפאים ומחלימים את חלקי המוח. ר' ספר החוש, 5, 444 א' 22 והלאה. מפני קרירותו. ר' שם, 5, 444 א' 10.

עמוד 3, שורה 4. בספר הנפש. ר' ספר הנפש מאמר שני, פרק 6-12.
שורה 8. הכרחיים במציאות ב'ח. ר' ספר החוש, 1, 436 ב' 14, 15.
ובספר הנפש, III, 13, 435 ב' 19, אומר ארסטו כי רק חוש המשוש (ἀφῆ) הכרחי לקיום ב'ח.
והבדל זה בין החושים ההכרחיים והבלתי הכרחיים נמצא אצל הפילוסופים הערביים והעבריים.
ראה: Landauer, *Die Psychologie des Ibn Sina*, S. 351, ונס אמונה רמה, I, 6, ע' 27.

שורה 13. המאכל הנאות. ר' ספר החוש, 1, 436 ב' 17.
עמוד 4, שורה 1. יפסידו גופו. ספר הנפש, III, 12, 434 ב' 16 והלאה.
שורה 3. בכלי. כלומר העין, האוזן או האף. עי' ספר הנפש, III, 12, 434 ב' 15, 14.

שורה 4. יצטרכו אל האמצעי. בראות, האמצעי הוא הגשם הספירי (δὲ διαφανές) כנון האויר והמים; בשמע, גשם המעביר את הקול (τὸ δυνάμεις), במלה זו השתמשו המפרשים היונים, ר' באור תימיסטיוס לספר החוש הוצאת שפענעל כך ב' ע' 113 שורה 2 (והלאה) כנון האויר והמים; בריח, הגשם המגדף את הריח (τὸ δυνάμεις) כנון האויר (ר' תימיסטיוס שם שם). ולדעת ארסטו גם למשוש ולטעם יש אמצעי והוא הבשר. ר' ספר הנפש, II, 11, 423 ב' 26. וכוונת אכן רשד כאן ששני החושים האלה אינם זקוקים לאמצעים מחוץ לגוף כנון שאר החושים.

שורה 6-7. הנשם הבהירי הספירי. δὲ διαφανές. סגולת הספירות נמצאת גם לאויר וגם למים, ולדעת ארסטו העין מיסוד המים ולא מאויר משום שהמים נקפאים ומונבלים בנקל מה שאין כן ביסוד האויר. ר' ספר החוש, 2, 438 א' 14 והלאה. החלק הגלידי. והוא החלק הקרחי שהוא אישון העין.

שורה 9. מזנו הטבעי. כי החוש הוא מצוץ (μεσότης) בין שני הפכים ומפני כך הוא יכול להרגיש במורשיו. ואם יפסד הכלי מחמת דברים חיצוניים יפסד גם הכח. ר' ספר הנפש, II, 11, 424 א' 5, 4.

שורה 11. לרוח הרואה. τὸ ὁπτικὸν πνεῦμα. ברוח הזאת לפי דעת הקדמונים נמצא החוש היסודי, והוא מחפשט בעורקי הדם ודרך עורקי הדם עוברות ההרגשות מן הכלים החיצוניים אל הלב. הרוח הוא גשם דק ומרגיש. עי' ספר אברי בעלי החיים, II, 16, 659 ב' 17, ספר הוית ב'ח, II, 6, 744 א' 3; וגם Galenus, *De Placitis Hippocratis et* Platonis VII, 4.

עמוד 5, שורה 4-8. לחלק הקור המימי. החלק הגלידי הקר שהוא אישון העין והוא מיסוד המים. עי' ספר החוש, 2, 438 א' 19 והלאה. שישמרו מוגם. עי' שם, 2, 438 א' 20. ימנע שנוי. ר' שם שם.

שורה 9. על מרחק יותר גדול. לדעת ארסטו הושמו עפעפים דקים וגמישים בב'ח כדי שיהיה חד ראות, כי אלו היה העור קשה, לא היה יכול לראות ראייה חדה אעפ"י שהעור העבה היה מן עליו יותר כנגד הדברים החיצוניים. עי' ספר אברי בעלי חיים, II, 13, 657 א' 30 והלאה. וכך כתב גרשון בן שלמה בספר שער השמים, מאמר חשיעי ע' נ"ג, וטבע העור אשר על העפעפים נ"כ עוזר אל הראות, כי כשיהיה זך ודק וערב וחלק, יתכן שיהיה הראות חד וחזק, וכשיהיה העור עבה וכוזן, הן בראות חלושה. וכנראה סותרים הדברים האלה את דברי אבן רשד.

שורה 11-12. האויר אשר באוזן... ויותר שלם במנוחה. בן סינא מבאר פעולת השמע ביתר אריכות ובירור, ואלצות זו חרכה הוא יחסה אלאדן ענד אנצמאם גסמין צלבין אמלסין אנצמאמא סריעא ונקלאת אלהוא עמא בינהמא וקרעהא אלאדן ותחריכה אלהוא אלמער פי אלה אלסמע, פאנה אדא חרכהא ואתר חרכהא פי עצב אלסמע אדרכהא אלקה עלי שכלהא' (Landauer, *op. cit.*, 355). ותרנום המאמר נמצא אצל פלקירה בספר הנפש פרק ח' בקצור נמרץ, האויר מסודר באונים ואינו נפרד מהם והוא שוקט מאד מפני שישני פרקי

הערות לקצור ספר החוש והמוחש

עמוד 1, שורה 1. בספר בעלי חיים. הספר הזה בתרגומו הערבי והעברי מכיל את Historia Animalium ו-De Partibus Animalium; ובהוצאת בעקקער של המקור היוני באים שני המאמרים האלה אחר ספר החוש והמוחש.

שורה 2. ובחלקיה הכוללים. ארסטו דן בחמשת החושים בפרק ב' מספר הנפש והדיון שם כללי. ואכן רשד קורא להם חלקי הנפש ואינם חלקים נשמיים כי לדעת ארסטו אין לנפש חלקים מיוחדים נשמיים (ר' ספר הנפש, I, 5, 411 ב' 25 והלאה). חלקי הנפש כוללים גם את הכחות הפנימיים כגון הרמיון, המחשבה והשכל והם נחשבים כפעולות הנפש, וארסטו דן בהם בפרק ג' מספר הנפש. עי' גם רמב"ם, הקדמה למשנה אבות. דרך הנהגה בערבית, שרע, וכוונתו שהוא נכנס והתחיל ללכת בדרך ידועה.

שורה 5. החוש והתנועה. החוש (*αἴσθησις*) הנהו פעולת הנפש הנמצאת לכל בעלי החיים. התנועה (*κίνησις*) במובנה המקיף כולל גם את הצמיחה והשנוי ונמצאת גם כן לכל בה'ה, אולם במובנה המצומצם של הליכה ממקום למקום היא נעדרת באחרים מהם. ר' ספר הנפש, II, 2, 413 ב' 2 והלאה.

שורה 5-6. ואלו הם סוגים. עי' ספר החוש, I, 436 א' 1 והלאה. ובאמת נמנים כאן כל הנושאים הנדונים במאמרים הפסיכולוגיים של ארסטו חוץ מן הזכרונות והחוש. בהוצאת כתבי ארסטו במקורם היוני, אין מאמר מיוחד על הבריאות והחולי וארסטו דן עליהם בקצור נמרץ בספר הכנס הנשימה וצאתה פרק 21.

שורה 8. בספר הנפש. ר' למעלה הערה לשורה 5.

שורה 10. ר' ספר הנפש מאמר א' פרק ג'.

שורה 13. המין השני. כלומר, המיוחד לנפש מצד הגוף. הכרחי. כך למשל השנייה והיקיצה הכרחיים במציאות ב'ח וגם המות והחיים והכנס הנשימה וצאתה.

עמוד 2, שורה 1. והוא כסוג להם וכו'. כך לדוגמא, השנייה היא פעולת הנפש הכוללת עוד פעולות מיוחדות כגון פעולות חמשת החושים, כי השנייה היא מנוחת החושים והיא כסוג להם (ר' ספר השנייה, I, 455 א' 1 והלאה); והם יותר הכרחיים, כי לא יצוייר ב'ח בלי השנייה והיקיצה והחיים והמות, אולם חיי ב'ח אפשריים בלי השמע והראות.

שורה 4. בארצנו זאת. כלומר באנדלוסיה שבספרד.

שורה 7. שם הספר הזה. על שם המאמר הזה, אלחס ואלמחסוס, נקרא כל הספר. ואמנם כך הוא שמו ברשימות הביבליוגרפיות הערביות. עי' פהרסט בהוצאת פלינעל ע' 251; תאריך אלחכמא ע' 41; חאני חליפה, V, 75, מספר 10054. בעל הפהרסט (987 לסה"נ) כנראה, ידע משני מאמרים לבד, ואכן רשד (1170 לסה"נ) כבר ידע משלשה מאמרים וכמוהו חאני חליפה, אלא שהאחרון מעיד אנכ אורחא כי לדעת אבטלמיוס יש בספר מאמר אחד בלבד. שורה 8. בזכרון והמחשבה. בכתבי ארסטו נקרא המאמר הזה הזכרונות וההזכרות. ואולי חילוף מלת הזכרות במחשבה הוא מפני שבהזכרות נמצאת ג'כ פעולת המחשבה. על כל פנים, בהתחלת המאמר השני משתמש אכן רשד במלה הרגילה, הזכרות (*ἀνάμνησις*).

שורה 11. הענינים האחרים. הכוונה למאמרים על החיים והמות, הכנס הנשימה וצאתה, הבריאות והחולי והבחרות והזקנה, שהם מאמרי ארסטו שלא היו בנמצא בארץ ספרד בחקופתו של אבן רשד.

בהם. ולכן היה האדם, עם היותו קטן הגוף, חייו יותר ארוכים מבעלי החיים אשר הם יותר גדולי הגוף ממנו. וכן רבוי הדם גם כן סבה במקרה, כי רבוי הדם יקרה לבעל חי משפע החום והלחות. הנה כבר דברנו בסבות אורך החיים וקצורם לפי כחננו ומה שהגיע אליו הבנתנו, לפי צוקות העת וטורה הזמן. ובהשלמת זה המאמר נשלם מה שנמצא לארסטו 5 בחכמה הזאת.

1 יותר ארוכים ארוכים יותר | מבעלי החיים | בעלי חיים | מן בעלי החיים | || 2 ואשר – יותר | ||
אשר הם | | נדולי – ממנו | || נוכן | || ולכן | | רבוי הדם | || נם – הדם | || בידה | || 3–2 ניקרה – חין | ||
3 משפע | מן השפע | | | וכבר | | | בסבות | בסבת | בידה | || 4 אליו הבנתנו | || * * * * * | אליו
הבנתו | אליו השנתנו | || 4 ובהשלמת | | וזה המאמר | || * * * * * | נשלם – נמצא | | | נלארסטו | || אל
ארסטו | לארסטוטאליס | לארסטוטיל | || 5 ובחכמה הזאת | בחכמה | || * * * * *

3 דברנו נאמר | || 3–4 כחננו – הבנתנו מה שהגיע אליו כחננו והבנתנו: מא אנתהי אליה
קוטנא ופהאמנא | כחננו והבנתנו | || 4 נלפין ולפי: ובחכמה | צוקות – שנמצא | | נלארסטו:
לארסטו | || 5 ובחכמה הזאת | ||

השארות, והוא שהוא יפסד ויצמח בחלקיו, רוצה לומר, כאשר ייבש ממנו סעיף, אפשר שיתלד בו סעיף אחר, והוא עם זה יקנה החום היסודי אשר בו מן השמש יותר ממה שיקנהו בעל החיים, והוא עם זה רוב המימיות קרוב מצורות הפשוטים. כי כל מה שרחקה צורת המורכב מצורת הפשוטים אשר הורכב מהם, תהיה צורתו יותר הפכית לצורות הפשוטים, וכאלו פועל 5 הפשוטים בו יותר, והפכם אותו יותר גדול. הנה כבר דברנו בסבות אורך החיים וקצורם לפי דעת ארסטו לפי מה שיחשבו אותו השרשים הטבעיים.

ואולם הקודמים, הנה הם היו מיחסים אריכות החיים וקצורם אל סבות מקריות. מהם, מי שהיה סובר כי הסבה באורך החיים המקומות החמות היבשות. ומהם, מי שהיה סובר כי

- הסבה בו גדל הגוף. ומהם, מי שיהיה סובר בזה כי הסבה בזה רבוי הדם. והמקומות החמות 466a1-2, 4-5
- 10 היבשות שורפות מכלות הלחות הטבעי, ולכן אי אפשר שיצויר שהם סבה בעצמות לאורך החיים. ואמנם יהיה סבה במקרה, לפי שהעפוש אשר יקרה מפני הלחות ימעט בזה המקום. וזה דמיון למה שתהיה הארץ הקרה היבשה סבה לאורך החיים, והיא יותר ראויה בזה מן הארץ החמה היבשה, כי היא נעדרת מן העפוש אשר יהיה מן הלחות, והעפוש אשר יהיה מן החום. ולכן תיוחד הארץ הזאת שימעטו בה המתים אשר יקרו מן העפוש. וכן גדל הגופות 466a1-2, 18-19
- 15 אמנם יהיה סבה לאורך החיים כאשר היה הגדל משפע החום והלחות, לא משפע החלק הארצי

1 השארות¹ השמטותי השארות² השמטותי | שהוא³ שיהיה⁴ | נרוצה⁵ לומר⁶ | ממנו⁷ בוי⁸ | שיתלד⁹ שתתלדי¹⁰ || 2-3 נהוא-והוא¹¹ | 3 המימיות¹² מיסוד המים¹³ בנדרה¹⁴ | מצורות¹⁵ מצורת¹⁶ אברה¹⁷ מיסודותי¹⁸ | נכי-מה¹⁹ | נשרחק²⁰ שרחקה²¹ | נהמורכב²² המורכבת²³ || 4 נמצורות²⁴ הפשוטים²⁵ | יותר הפכית הפכית יותר²⁶ | פועל²⁷ פועלת²⁸ פועל ויהיה²⁹ || 5 בזה³⁰ | והפכס³¹ הפכסי והפכתי³² | דברנו בסבות³³ בארנו בסבות³⁴ דברנו בסבות³⁵ אמרנו בסבות³⁶ || 6 שיחשבו אותו³⁷ שחיבו בים שחיבו אותו³⁸ ריל שחיבו בו³⁹ || 7 והם⁴⁰ | מיתסים⁴¹ מיתדים⁴² || אל סבות⁴³ לסבות⁴⁴ || 8 שהיה⁴⁵ סובר⁴⁶ שיהיה⁴⁷ סובר⁴⁸ אברה⁴⁹ שיהיה⁵⁰ סובר⁵¹ בזה⁵² | נכי-היבשות⁵³ || 9-8 נומה-גדל⁵⁴ || 9 והגף-בזה⁵⁵ | נכי הסבה⁵⁶ || 10-9 נבה-היבשות⁵⁷ || 11 ואמנם יהיה⁵⁸ אמנם יהיה⁵⁹ ואמנם יהיה⁶⁰ | במקרה⁶¹ שהעפוש⁶² בעבור העפוש⁶³ בנדרה⁶⁴ | ימעט⁶⁵ שימעט⁶⁶ בנדרה⁶⁷ || 12 וזה⁶⁸ והוא⁶⁹ | למה שתהיה⁷⁰ למה שהיה⁷¹ אלה⁷² | נסבה⁷³ אל⁷⁴ | והיא⁷⁵ והוא⁷⁶ | ראוייה בזה⁷⁷ בזה⁷⁸ ראויה⁷⁹ || 13 והיא⁸⁰ | מן העפוש⁸¹ מן הנפשי העפוש⁸² || 14 תיוחד⁸³ ייוחד⁸⁴ | שימעטו⁸⁵ בה⁸⁶ שימעטו⁸⁷ בה⁸⁸ שימעטו⁸⁹ מהם⁹⁰ | יקרו⁹¹ יהיו⁹² || 15 נאמנם⁹³ יר⁹⁴ | היה הגדל⁹⁵ יהיה הגדל⁹⁶ היה גדל⁹⁷ ||

1 השארות¹ החיים² | נסעיף³ || 2 ממה-בעל⁴ מבעלי⁵ || 3 קרוב⁶ וקרובי⁷ | צורת⁸ צורתו⁹ צורתה¹⁰ || 4 נצורת¹¹ | לצורות¹² הפשוטים¹³ לאלו הצורות¹⁴ | וכאלו¹⁵ אשר בעבורי¹⁶ || 5 והפכס¹⁷ אות¹⁸ והפכס¹⁹ : ומצאדתה²⁰ | דברנו נאמרי²¹ || 6 נדעת²² | נמה-אות²³ || 9-8 נמי-בו²⁴ || 9 גדל²⁵ הגוף²⁶ רבוי הדם²⁷ : כתר²⁸ אלדס²⁹ נמי-בו³⁰ | רבוי הדם³¹ גדל הגוף³² : עסם אלנוד³³ || 10-9 והמקומות³⁴ מכלות³⁵ והמקום³⁶ החם³⁷ היבש³⁸ שורף³⁹ ומכלה⁴⁰ : ואלמוצע⁴¹ אלחאר⁴² אליאבס⁴³ מחרק ומפן⁴⁴ קרי המקום⁴⁵ החם⁴⁶ היבש⁴⁷ שורף⁴⁸ ומכלה⁴⁹ : אלמוצע⁵⁰ אלחאר⁵¹ אליאבס⁵² מחרק ומפן⁵³ || 10 שיצויר⁵⁴ שהם⁵⁵ שיהיה⁵⁶ | נבעצמות⁵⁷ || 11 ניהיה⁵⁸ סבות⁵⁹ || 12 וזה⁶⁰ -שתהיה⁶¹ ולכן⁶² | הארץ⁶³ -היבשה⁶⁴ המקומות הקרים⁶⁵ היבשים⁶⁶ | נלאורך⁶⁷ החיים⁶⁸ : לטול⁶⁹ אלעמר⁷⁰ || 12-13 והיא⁷¹ | הארץ⁷² -היבשה⁷³ החמים⁷⁴ היבשים⁷⁵ || 13 היא נעדרת⁷⁶ הם נעדרים⁷⁷ || 14 הארץ⁷⁸ הוואת⁷⁹ המחחות⁸⁰ האלו⁸¹ : הלה⁸² אלבלאר⁸³ יר⁸⁴ | שימעטו⁸⁵ -המתים⁸⁶ שימעט⁸⁷ בהם⁸⁸ המתה⁸⁹ : אנה⁹⁰ יקל⁹¹ פיהא⁹² אלמות⁹³ יר⁹⁴ | יקרו⁹⁵ יקרה⁹⁶ : יערץ⁹⁷ יר⁹⁸ || 15 משפע⁹⁹ מגדל¹⁰⁰ ||

ובכלל מי שנעדר שני אלו התנאים הלקוחים במוזג ארוכי החיים, הנה חיייהם בהכרח קצרים. והמיתה תקרה להם מהר משני צדדים, אחד מהם, הסתלק הלחות הטבעית אשר בטפוחם ותגבורת הקור והיובש עליהם, וזה כאשר עשו הענינים אשר מחוץ עשיה בלתי נאותה. והנה יקרה לזה המין פעמים רבות עם עשות ההנהגה הנאותה שימותו מיתה בלתי טבעית, וזה מפני המותרות המתילות בהם לחולשת כחותם הפועלות. ולכן ימצא זה 5 המין עם השמירה רב החליים, ויתמהו מזה סכלי הרופאים כי לא יציירו מסבות החליים רק הסבות אשר מחוץ.

וידמה שיהיה המוג אשר זכרנו שהוא מיוחד באריכות החיים והוא אשר ימצא בשרש הרכבתו אותם שתי תנאים, אם מוסכל במלאכת הרפואות, ואם שיהיה העמידה עליו קשה. ואלו היה ידוע ידיעה ברורה חותכת, היה חותך הרופא על אריכות החיים וקצורם. והמוג השוה אשר זכרו גאלינוס, ידמה שיהיה זה המוג, רק כי ידיעת זה המוג בחוש והעמידה עליו קשה, והוא שיהיה נמצא במאמר יותר ראוי משהיה נמצא בחוש. ולהיות היחס הזה מוסכל בטבע, נראה רבים מחלושי הטבע יגיעו תכלית החיים ונראה רבים מבדלי התכונות הטובות ימותו פתאם, ישבח נתן החיים ומשערם יודע החיים. ויתרון האנשים בחייהם הוא לפי יתרונם 15 ביחס הזה המוגי אשר ייוחד למי שימי ארוכים.

הנה אריכות החיים וקצורם בכלל יהיה משני סוגים מן הסבות, אחד מהם, הדברים אשר מחוץ, והסוג השני, הסבות אשר בעצמות הדבר, והם כמו שזכרנו, שפע החום והלחות וממשלת הכחות הפועלות על הכחות המתפעלות. ובצמחים סבה שלישית עושה רושם באורך 467a10-18

1 מי-שני מה שנעדר שני יי מי שיעדרה || 2 (מהר) ברוב צערם מהר | משני בשניה | אחד אחת | הסתלקן הכלות | הטבעית הטבעי אבנהו || 3 ותגבורת | לעבורת | ועשו אבסל | עשית יעשו בל || 4 והמין | 5 הפועלות | המתפעלות || 6 עמו מן | סכלי החלי | (כני) אל כי המצירים || 9 אותם שתי אותם שני בנד שני אלו | עליו אליה || 10 חותך וזכר | נודי || 11 (גאלינוס) | רק ריקה רק בוי || 12 משהיה נמצא משהיה נמצא ושיהיה נמצא | היחס הזה | היחס החוש והוי || 13 נראה | נראים | (רבים-הטבע) רבים | מחלושיל || 14 נתן החיים | (יודיעם) | (ומשערם-החיים) ומשערם יודע החיים וקצבתם || 15 ייוחד | ייחסה | למי שימיו לימיו || 16 וקצורם | הסבות | (אשר) | (אשר) || 17 והם | והוא || 18 על (הכחות) | ובצמחים ובצמח | עושה | תעשה | יעשה ||

1 והלקוחים-החיים || 2 והמיתה תקרה וההפסד יקרה: ואלבואר יערץ | משני צדדים משתי סבות || 3 בטפוחם בטפח || 4 לזה המין להם | עשות-הנאותה | זיה | (מיתה): הלאכא | 5 כחותם הכחות || 6-7 וולכן-מחוץ || 8-9 בשרש הרכבתו בפרק הרכבתו: פי פצל תרכיבה | בוי || 9 אותם שתי זה: דלך | התנאים | המותנים | 10 ובורה | 11 זכרו | הניתן: יצעה | והמוג בחושי || 12-11 והעמידה-קשה קשה מאד || 12 במאמר | בשכל כנססססס | במצב | (נמצא) || 13 נראה תראה: תרי | (תכלית: אללא) | נראה רבים ורבים || 14 פתאם בחורים | ישבח | האל יתעלה: אללה תעאל | ויתרון והתחלפות | בחייהם | בחיים | יתרונם התחלפותם כנססססס יחס || 15 המוג | באלו שני המינים | המוגי באלו השנים כנססססס || 15-16 (אשר-אשר) || 17 (בעצמות הדבר) | בעצם הדבר: פי זאת אליה | (כמו שזכרנו) | כמו שהנחנו: כמא וצענא || 18 ועל הכחות | עליה | (שלישית: תאלה) | (ורוס) ||

שהיה יותר ארצי, היה יותר חזק המהירות אל היובש. והסבה השומרת להשארות בעלי חיים בעצמותו אמנם הוא שפע החום והלחות במזגו, והיות הכחות הפועלות בו מנצחות למתפעלות. אלו הם הסבות השומרות לבעלי חיים בעצמות.

ואולם הסבות השומרות לו מחוץ, הגנה הם הששה מינים אשר מגו הרופאים, רוצה לומר, 5 המאכל והמשתה, השלשול והעצירה, והאור המקיף, והשינה והיקיצה, והתנועה והמנוחה, והמקרים הנפשיים. ואלו כאשר יעשה אותם האדם אשר ימצא במזגו שתי התנאים האלו, רוצה לומר, שפע החום והלחות ושיהיו הכחות הפועלות בו עוברות על המתפעלות, כפי שנרשם במלאכה השומרת לבריאות, יארכו חייו בהכרח ולא יקרה לו רק המות הטבעי, והוא אשר תהיה סבתו הקור והיובש. ומי שלא יעשה אותם כפי מה שראוי, הגנה אפשר שתהיה מיתתו 10 לתגבורת הכחות המתפעלות על הכחות הפועלות, והיא הסבה בהתילד החליים החמריים. והנה אפשר גם כן שימות המיתה הטבעית כאשר היה התילד הליחה הזרה בגופו בלתי רב תוספת הרוע, אבל תהיה רעתו רעה יסבלהו מזגו. ורבים מן האנשים יקרה להם שיהיו תאוותיהם בטבע נאותים למזגם ויארכו חייהם.

ואולם אשר לא יגברו בהם הכחות הפועלים על הכחות המתפעלות, הגנה ימותו רובם 15 מיתה בלתי טבעית, ומעט מה שיגיעו אל תכלית מה שבטבע הלחות אשר בגופותם שיגיעו אליה, אבל ימותו מצד העפוש קודם הגעת החולשה הטבעית, וכל שכן כאשר התחבר אל חולשת הכחות הפועלות הנהגה בלתי נאותה.

1 שהיה שיהיה א שהוא שיהיה יותר חם ויותר לחי || נותר || כו || והסבה הנה הסבה || 2 בעצמותו בעצמות || ובעצמותו || אמנם הוא אמנם היס || החום והלחות הלחות והחום || 3 הסבות הן הסבות בה הם סבות || לבעלי חיים || לו || 4 ואולם ואמנם || לו לבעלי חיים || מט <אותם> || 5 והשלשול והעצירה || והשלשול והעצירה || הנקוי וההעצרה || והמנוחה <ההרקה וההעצרה> || 6 יעשה עשה || האדם – ימצא ימצא || שתי שניבה || 7 ושיהיו ושיהיה || 8 וכו || שנרשם שנרשם || מה שנרשם || 8 חיו ימיו || רק אתה לולל || 9 תהיה סבתו תהיה סבתה || תהיה מסבת תהיה סבתה || סבתה || 10 והכחות הפועלות || הפועלות || והיא הסבה והוא הסבה והיא סבה || החמריים || החמריים || הממיתים החמריים || 11 ונהג || כאשר היה ואשר היה || כאשר היתה || הליחה הזרה || הערוב הזר || 11–12 רב – הרוע רבת התוספת בדיו || 12 תהיה רעתו יהיה רעתו תהיה רעתה בדיו || תהיה רעותה || יסבלהו יסבלהו || שיהיו שיהיה || 14 אשר || 15 בלתי שאינה || שיגיעו שיגיעו || שיגיעו שיגיעו || בטעותם בטעותם || 16 והנעת || אל חולשתו לחולשתו || 17 הנהגה הנהגה ||

1 ולהשארות || 2 בעצמותו מעצמותו: מן דאתה || הכחות – בן הפועלות || 3 ואלו הם || והסבות השומרות || הסבה השומרת לו: אלסבב אלחאפט לה || 4 ולו || אשר – לומר || המניעים || 5 והשלשול והעצירה || והאור – והמנוחה || והשאר כו || 6 והמקרים הנפשיים והתודושים הנפשיים: ואלאחדאת אלנפסאניה || 7–6 רוצה – המתפעלות || 10 והכחות || הסבה בהתילד || סבת || החמריים המתחדשים: אלחאדאתה || 11 והנה אפשר ושיהיה: וליכן || נם כן || 12 ובל – מונז || 12–13 שיהיו – נאותים || שיהיה תאוותו בטבע נאות || 14 והפועלים – הכחות: אלמאעלה ללקוין || הפועלות על || 15–16 ומעט – קודם || 16 והנעת – הטבעית || הנעתם החולשה הטבעית: בלוגהם אלהרם אלטביעיק הנעת החולשה: בלוג אלהרם || 17–16 התחבר – הפועלות עשוי ||

והמות אמנם הוא קור ויובש. וכאשר היתה סבת המות קור ויובש, הנה סבת החיים חום ולחות, ולכן היה מוג הבחור חם לח, ומוג הזקן קר יבש. ומן הראיה על זה כי אשר ירבו המשגל יותר קצרי החיים מאשר ימעיטוהו. והסריסים יותר ארוכי החיים מן האנשים שאינם סריסים. והזקנים שיש להם בשר רב יותר ארוכי החיים מאשר בשרם מעט, כי סבת רבוי הבשר החום והלחות. ולמעוט המשגל, הפרד יותר ארוך בחיים מן הסוס והחמור, עם שהוא מתילד משניהם. והנקבות רבות החיים מן הזכרים. ואשר ישכנו הארצות החמות הלחות, יותר ארוכי החיים מאשר ישכנו הארצות הקרות היבשות. ואמנם אורך חיי אנשי הארץ הזאת הוא לסבה מקרית, והוא מעוט העפוש. והחיות והרמשים אשר יהיו במחחי הימים רבי הלחות והחום, חיהם יותר ארוכים מן החיות והרמשים אשר יהיו במקומות החמים היבשים או הקרים הלחים. וכן האנשים, רוצה לומר, כי אנשי המחוז הימי יותר ארוכי החיים מאנשי היבשה, ובעלי החיים הימיים יותר ארוכי החיים מהמדבריים, בעבור כי מי הים חם לח. ולכן היו בעלי החיים אשר בים יותר שמנים מאשר ביבשה. ובכלל כל מה שהיה יותר חם ויותר לח, היה יותר מעט ממהר אל היובש, וכל מה

466a18-19, 466b7-8

466b9-10

466b16-22

465a7-10

1 אמנם הוא אמנם לא אמנם הוא | חום קור || 2 לח ולח אבנה | יבש ויבש אבדו | זה-אשר זה כאשרי כאשר | ירבו המשגל ירבו במשגל ירבה המשגל || 3 שאינם אשר אינם || 4 להם בהם כהסל | יותר-החיים | מאשר בשרם | מן האנשים שבשרם | מעט מועט | סבת סבות | הבשר הוא בסבת | 5 יותר-בחיים | חיו יותר ארוכים בנדהסל חיו ארוכים | מן הסוס מהסוס | שהוא היתובנדהסל || 6 משניהם מהם | רבות החיים חיהם יותר ארוכים חיהם יותר ארוכים חיהם יותר ארוכים יותר | 7 ארוכי ארוכים | ישכנו הארצות הארצות ישכנו בארצות | היבשות ויבשות אבדו יבשות | אנשי || 8 הוא האר | והוא והוא | והחיות והרמשים והחיים והרמשים והחיות | במחוז באי במחוז | 9 רבין רבי | נחיהם וחייהם חיהם | נארוכים | ארוכי החיים | נחיות והרמשים כהסל | ואשר יהיו || 10 היבשים | או הקרים היבשים | כהו | הלחים ולחים יבשים | נרוצה לומר | המחוז הימי האר הימי המחוז הקרובים מן הימי מחוז הימי || 11 החיים מאנשי החיים מן אנשי חיים מאנשי | היבשה המדבר איל | ובעלי-הימיים ובעל החיים אשר בים ארזה ובעל החיים המימיים ובעל החיים הימיים ובעל החיים הנחי | ארוכי החיים ארוך חיים ארוך החיים | מהמדבריים מן המדבריים אבנהסל מהמדבריל | בעבור ובעבור || 12 הים | לח ולח אבדהו | היו היה אבדו | בעלי החיים יותר ארוכי החיים מן המדבר בעבור כי מי הים חם ולח ולכן היו בעלי החיים אבדהו | אשר בים הימיים הימיים | יותר ויותר | ביבשה היבשה || 13 והיה | מהר נמהר ||

1 אמנם הוא והמנצה: ואלקאהר אינו דבר אחר מן | חום ולחות החום והלחות: אלתראר ואלרטוב || 2 הבחור הבחורים: אלשבאב | הוקן הוקנים: אלשיון || 3 מאשר ימעיטוהו | נאנשים | 4 ארוכי החיים: אטול אעמארא | נאשר-מעט || 5 ולמעוט ולסבת מעוט: ולעלה קלה || 6-5 והחמור-משניהם | 6 רבות החיים ארוכות החיים: אטול אעמארא יותר || 7 מאשר-היבשות | 8-7 ואמנם-מקרתו וזה יקרה במקרה || 8 והחיות | נאשר-הימיים || 9 ארוכים האם: הל | החיות והרמשים הרמשים || 10 היבשים | או הקרים היבשים: או אלבארדה אליאבסה || נרוצה-כיו || 11 מאנשי מן: מן || 12 ולכן-בים | ניותר שמנים יותר שחוקים: אסחן || 13-12 נאשר-היבש ||

בחום והלחות, ויתרוגם בממשלת הכחות הפועלות על המתפעלות. ובשתי אלו הסבות יהיה יתרון כחות האנשים ואישיהם בחייהם.

וההפסד יגיע על האשים על אחד משני פנים: אם בטבע, כאשר יכלה החום הטבעי הלחות הטבעית אשר באיש ההוא ויגבור עליו הקור והיושב ויפסד; או במקרה, כאשר יתילד 5 בהם ממותרי הבשול מה שלא יוכל הטבע לברור אותו ויקרה להם חליים ממיתים. ואלו האשים הם אשר לא יזדמן להם שיהיו כחותם הפועלות גברות על המתפעלות. כי הכחות הפועלות כאשר היו בטבע גברות באיזה איש שיהיה על הכחות המתפעלות, ולא יקרה סבה גדולה מחוץ הפכית לו מן הדברים אשר מדרכם שישנו המזג מבפנים, הנה מן המחויב שיהיה הפסד זה האיש ההפסד הטבעי. עוד כי אלו החיים הטבעיים יהיה להם יתרון באריכות 10 וההשארות ביתרון המזגים בחום והלחות.

הנה חיי האנשים בכלל אמנם ימצאו נמשכים אל היחס המזגי הגובר אשר בין הכחות הפועלות והמתפעלות, ובין הכחות הפועלות בעצמם והכחות המתפעלות בעצמם. ולכן תראה קצת אנשים אבריהם כנראה יפים חזקים וגדולים, ימצאו אותם החליים הממיתים, וימותו קודם הנעת השנים אשר לזקנים בטבע. ונמצא מי שהוא למטה מהם בכח ויופי האברים, יגיע 464b29-30

15 לימי זקנה עם היות הנהגת שתי הכחות מתדמה.

ומן הראיה על סבת אורך החיים אמנם היא רבוי החום והלחות וגברם על המזג עם ממשלת החום על הלחות, ובכלל הכחות הפועלות על המתפעלות, כי הפך החיים המות,

1 על המתפעלות על המפעלות: אל המתפעלות || 2 כחות | כחות | בחייהם | בחייהם ||
3 על האשים | אל האשים || 4 פנים | דברים | הפנים || 5 ממותרי | ממותרי ||
6 מה | מה | הטבע | לברור | הטבע | לבחור | לברור | להם | לו | ממיתים | מופתים || 6 האשים | האשים ||
7 על הכחות | על הכחות | סבה | סבה || 8 לו | לו | אשר | שישנו | שמדרכם | שישנו |
אשר | מדרכם | שישנו | הנה | היה || 9 האיש | <יהי> | אל | יהיה | יקרה || 10 וההשארות | וההשארות ||
11 הגה | הגה | החום | החום || 12 והמתפעלות | המתפעלות | נובין | נובין ||
13 האשים | האשים || 14 מי | מי | מה | מה | ממני | ממני | יגיע | יגיע | ויגיע | ויגיע || 15 היות | היות |
שתי הכחות | היות | הנהגת | הנהגת | שתי הכחות | היות | הנהגת | היות | הנהגת | היות |
שתי הדמות | מתדמה | מהדומה || 16 שסבת | כי סבת | הנהגת | כי הסבה | על | היא | רבוי |
הוא | רבוי | הוא | וגברם | עבריים | עבריים || 17 ובכלל | שכללי | המתפעלות | <ובכלל> ||

1 ויתרוגם | ובשתי- הסבות | ובשני אלו הדברים: ובהזין אליהם || 2-1 יהיה יתרון יתחלפו ||
2 בחייהם | בחייהם || 3 אחד משני שני || 4 והלחות הטבעית: אלרסובה אלרסביעה || ויפסדו ||
5 ויקרה להם | ויקרה: פיערף || וכך יקרה להם | וממיתים || 6-5 ואלו האשים | ובאלי | 6 הם - שיהיו
לא יתיר | כחותם | הכחות || 7 באיזה - שיהיה | באיש כמו: פי שזך | כמא || 8 ולו | מבפנים | מבחוץ ||
9 וההפסד | עוד כי ואחר כך | הטבעיים | אשר: אלתי || 10-9 יהיה-המזגים | יתחלפו | בהתחלפות ||
11 ואמנם ימצאו | הגבר | של הלב | של הלב | של הלב || 12 והכחות | הכחות | והמתפעלות | והמתפעלות ||
תראה | נראה: גריס || 13 קצת | הרבה | יפים - וגדולים: חסנה - עשימה || חזקים | כחותם | גדולים ||
וימצאו- 68.14 החיים: תציבהם-אלאעמאר || < > 62.13 || 14 הנעת-בטבע | הוקנה | נויפי האברים ||
15 לימי זקנה | לוקנה: ללשיכונה || היות | הנהגת | מה שבין: מא בין || שתי הכחות | שתיהם || 16 ונוברם-
המזג || 17 והפועלות: אלפאעלה || ועל המתפעלות: עלי אלמנפעלה || על הכחות המתפעלות:
עלי אלקי אלמנפעלה ||

והנאות. זאת היא אחת מהסבות אשר בה יהיו קצת מן המינים יותר גדולי ההשארות מקצת, ויותר מעטים לקבל החליים ולמותרות וההפסדים.

והסבה השנית שיהיה היחס הטבעי אשר בין שני הכחות הפועלות אחת מהן אל האחרת, והיחס אשר בין שתי הכחות המתפעלות באי זה סוג שיהיה או באי זה מין או באי זה כת או באי זה איש, יותר גדול מאשר הוא בסוג אחר או מין אחר או כת אחרת או איש אחר. והיחס הטבעי אשר לבעלי חיים והצמחים בענין הזה שיהיה החום בו יותר גובר מן הקור, והלחות יותר גוברת מן היובש, בעבור הסבות אשר נאמרו בזולת המקום הזה. וכל מה שהיה מבעלי החיים והצמחים החום והלחות יותר גוברים עליו, והיו הכחות הפועלות בו גוברות על המתפעלות, היו חייו יותר ארוכים.

10 וההפסד אמנם יכנס על בעלי החיים והצמחים כאשר נעדר אחד משני אלו היחסים או שניהם. וזה שהוא כאשר חלשו הכחות הפועלות, קרה לחומר שתתרוקן מהצורה למקום הפסד הבשול ורוע איכות החומר. וכאשר לא תהיה הלחות בו בשפע גדול, קרה לחי ולצומח שיגב מהר, כי החום מדרכו שיחשוק הלחות ויסתבך בה וישנה אותה אל עצמה, כי היתה כחומר לו וכמוקן. וכאשר כלה אותו, נפסד החום וגבר היובש והקור. וכל מה שיתגב 15 הלחות, גבר היובש והקור, כי היובש ידמה שיהיה החומר הנאות לקור, כמו שהלחות היא החומר הנאות לחום. ומיני בעלי החיים אמנם יהיה יתרונם באורך ההשארות ביתרונם

1 זאת היא וזאת איך והוביל וזהו | מהסבות מן הסבות | בה יהיו יהיו בה | יהיו | מן המינים המונים | ההשארות | השארות | 2 החליים | חליים | החליים | ולמותרות וההפסדים | ולמותרות ולהפסדים | 3 היחס | החום | יחס | שני שתי | הכחות | המתפעלות | או | הפועלות | או | המתפעלות | ב | אחת | אחד | במין | אל | עליה | האחרת | האחת | 4 שתי | שני | והמתפעלות | נא | מין | זה כת | זו כת | 5 זה איש | זו איש | אחר | אחד | מין | אחר | מין | אחד | אחרת | אחת | 6 הצמחים | ולצמחים | כל | הוה | הטבעי | ב | כה | הטבעי | מן | הקור | מהקור | 7 גוברת | גובר | כל | נאמר | בו | כל | וכל | שהיה | וכל | מה | שהיה | יוכל | מה | שהיה | 8 גוברת | גובר | כל | בו גוברות | הגוברות | 10 כאשר נעדר | כשנעדר | 11 קרה | יקרה | שתתרוקן מהצורה | שיתרוקן מן הצורה | שיתרוקן מצורה | 12 תהיה | היה | בו בשפע | בשפע | בו בשמעה | 13 שיגב | שיתגב | שיחשוק | שיחשוק | שיחשוק | שיחשוק | 14 נפסד | נפסד | מה | שיתגב | מי שיתגב | מה שיתגב | מה שיתגב | 15 הלחות | בו | שיהיה | אל | הנאות | נאות | והיא | והוא | 16 לחום | להם | ומיני | מיני | ויהיה | יהיה | ההשארות | קצור | *

2 החליים – וההפסדים | הבשולים | החליים | ההודמניות | הפועלות | החליים | הפועלות | החליים | ההודמניות | החליים | 3 שיהיה | היחס | שהיחס | אן | אלנסבה | | והכחות | 5 יותר גדול – איש אחר: אעטם – שכן | 6 בור | נבר | 7 גוברת | בעבור – נאמר | כאשר נאמר | 8 וכל – והצמחים | ובעלי החיים והצמחים אשר בהם | 8 ויהיו | וכן | 9 – ובו – המתפעלות | ויתר | 10 אמנם יכנס | יקרה | נעדר | נעדר | 11 הכחות | אל: אלי | הפועלות | פועלות: פאעלה | הפסד | רוע | 12 ורוע | איכות | ואיכות | כנס | | ובשפע | 12 – לחי – שיגב | לבעלי חיים ולצמחים שיגבו | 13 ויסתבך – עצמה | 14 לו – וכאשר | לו: להא | וכמוון לו וכאשר | כלה | אותה | כלתה | הלחות | שיתגב | התגשמה: אנפסת | כלתה | 15 והחומר הנאות | 16 יהיה יתרונם | יתלפזר | ההשארות | קצור: | קצרה | | ביתרונם | בהתלפזרות |

ואולם יקרה ההפסד בכלל כאשר בטל היחס הטבעי אשר בין הכחות הפועלות והמתפעלות בנמצא נמצא. וכל מה שהיה היחס הזה יותר גדול, היה הנמצא שהוא יותר רחוק מן המיתה ויותר רחוק מן ההפסד. וכל מה שהיה יותר קטן, היה יותר ממהר למיתה ויותר חזק לקבל ההפסד. ולכן מה שהיה מן הנמצאות ערוב המים והאש גבר בו על ערוב הארץ והאוויר, היה יותר ארוך ההשארות, כי המים והאש בשניהם שתי האיכויות הפועלות יותר חזקים מאשר הם בארץ והאוויר. והארץ והאוויר שתי האיכויות המתפעלות בשניהם יותר חזקים מאשר הם באש והמים.

ואולם היה הנמצא אשר בתאר הזה רב ההשארות בעבור שלא יבטל היחס הזה בו מן השני הקטן אשר יכנס על הכחות הפועלות מחוץ. וזה כי היחס הטבעי אשר בין הכחות הפועלות והמתפעלות כאשר היה גדול, לא יקרה לו שיבטל כי אם משני רב ובזמן ארוך. וזה כי ההפסד אינו דבר יותר מן העפוש המתחדש מחולשת הכחות הפועלות וקושי המתפעלות. ולכן מי שהיה מזוג המזוג הזה, ימעט בו התילדות הלחות שהן בלתי מבושלות או הלחות הנשרפות, ובכלל הלחות הרעות באיכות. וזה כי המזוג הטבעי אמנם הוא ביחס הטבעי אשר בין הכחות הפועלות והמתפעלות. וכאשר היה הכח הקר הפועל יותר מעט ממה שראוי, יתפשטו הלחות וגשפן. וכאשר היה החום יותר מעט ממה שראוי, היה מזה העדר הבשול

1 כאשר לאשרי || 2 בנמצא נמצא במציאות מציאות כדלה || 3 שהיה שיהיה || 4 היחס-גדול יותר גדול היחס || 5 והיה בטל || 6 ויותר רחוק || 7 שהיה שיהיה || 8 קטן-גדול || 9 למיתה אל המתה || 10 חזק לקבל חזק אל || 11 חלק לקבלי || 12 שהיה שיהיה || 13 ערוב ליחות כדלה ליחות || 14 עברן גברת || 15 4-5 ערוב-והאוויר ליחות הארץ והאוויר כדלה ליחות הארץ והאוויר || 16 5-6 והאיכויות-הם || 17 6 בארץ והאוויר בארץ || 18 5 המים והאש האש והמים || 19 נשתל שניכר || 20 5-6 והאיכויות-הם || 21 6 בארץ והאוויר בארץ || 22 5 המים והאש האש והמים || 23 המתפעלות שתי איכויות המתפעלות שני איכויות המתפעלות || 24 באש והמים באש ובמים בארץ ובמים || 25 8 והיה || 26 רב רוב || 27 הוה-מן בו מן בזמן אש בו מן || 28 10 ובזמן וזמן || 29 11 יותר מן וולתי || 30 המתחדש המתחדש || 31 12 מי שהיה מה שיהיה מה שהיה כדלה || 32 בו התילדות בהתילד בו בהתילד בו התילד || 33 התילד || 34 שהן שהם || 35 או ארץ || 36 והלחות איכות || 37 13 והמזוג הטבעי הטבעי || 38 14 והפועלות והמתפעלות המתפעלות והפועלות || 39 והיה || 40 15 ויתפשטו-ונשרפו יתפסרו והלחות ונשרפו יתפשטו והלחות ונשרפו יתפסרו והלחות ונשרפו || 41 נכאשר-יותר || 42 נעטן || 43 נממה שראוי || 44 והיה ||

1 ואולם יקרה ויקרה || 2 יותר רחוק יותר מעט: אקל || 3 והמיתה-מן || 4 שהיה >בו: פיה< || 5 3-4 למיתה-ההפסד להפסד || 6 והארץ-שתי האיכויות: ואלארץ-כיפתין || 7 והארץ והאוויר שתי || 8 והמתפעלות-יותר חזקים: אלמנפעלתין-אקוין || 9 ומאשר-והמים: מנהמא-ואלמאמר || 10 8 ואשר: אלדין || 11 בתאר הוה כוהי || 12 9 ואשר-מחוצי || 13 10 ולא-שיבטלו לא יבטלו כדלה || 14 11 וקושי וחולשת כדלה || 15 12 ושהן בלתי-הלחות: אלגיר-אלאכלאט || 16 13 ובכלל-באיכות || 17 14 והכח: אלקוה || 18 15 ויתפשטו-ונשרפו: תשיט-ואחתרת || 19 ישרו הלחות || 20 נכאשר היה: ומתי כאנת || 21 והחום: אלחראר || 22 החם כדלה הפנים || 23 יותר מעט: אקל || 24 נממה שראוי: ממא ינבני || 25 ומוה: זה: דלך || 26 הבשול בשול: נצק ||

465a10-12

378b28-30

והרביעית – אל אישן או בהקשר | (שנאמר) | ראובן | זיד: | וידאש | סוקראט | כנססא
הנרלם || 2-1 מימי שמעון מחאלד: | מן כאלדש | מאפלאטן | כנסס | מן הריאה | כנסס ||
2-3 | ושהחמר – וקצורם | || 4 | שנתישב | שהנח | כנסס | שנאחו | | והה – זה | | ונאמר | נאמר | |
(כבר) || 4-5 | במאמר – מספר | הרביעי | מן: | מי אלראבעה | מן | || 5 | ואמנם | | והכחות | ||
6 | ורוה – והיובש | | ואמנם | || 7 | ושתי | האיכויות | || 7-8 | ונצחו | אותם | || 11 | המציאות
במציאות | | ושחן | שתי | ובז | || 11-12 | ומושל | עליהם | || 12 | ומה | | והמתפעלות
כחות | || 13 | אחד | אחר: | אכר | | ונמסד | וכך | נסד | כנסס | כך | נסד | | > | ימצאו – החיים:
הציבהם – אלאעמאר | הנמצא: | 1 || 13.65 || 14 | בקור | בלח | כנסס | בלח | כנסס | | ושם | ||
15 | הלחות | ובשולם | אותן | הלחות | ||

המאמר השלישי

- 464b19-20 כוונתו בזה המאמר החקירה מסבות אורך החיים וקצורם. ונאמר שהוא ראוי לקבל ולהודות כי הנה סבות טבעיות הן הסבה בשני אלו המקרים. וכל מה שייוחס לבעל חי מן ההויה וההפסד והצמיחה וההתוך והשינה והיקיצה, ובכלל מה ששיגהו מן השני, אמנם ייוחס אל האיכויות הארבעה, רוצה לומר, החום והקור והלחות והיובש, לא אל הכמות ולא אל זולת זה מן האיכויות כמו הכבדות והקלות והשחירות והלובן והשעירות והחלקות, רק אם נתיחס זה במקרה. וזה דבר כבר התבאר בספר ההויה וההפסד. וכאשר נתישב זה, הנה אריכות החיים וקצורם אינם מיוחסים לדבר רק אל אלו האיכויות הארבע, והם הפועלות לשני אלו המקרים בחי ובצמח.
- 10 וראוי שנעין על כמה פנים תאמר זאת ההקשה וימצא היחס הזה בחי ובצומח, ועוד אחר זה נחקור על האיכויות אשר ייוחדו בשני המקרים האלו. ונאמר כי אורך החיים וקצורם יאמרו על ארבעה פנים, אחד מהם, בהקש אל הסוג, רוצה לומר, הקש סוג אל סוג, כמו שיאמר כי הצמחים בכלל יותר ארוכי החיים מבעלי החיים. והשני, הקש מין אל מין, כמו שיאמר כי האדם חזיו ארוכים יותר מחיי הסוס ושהתמר יתיה יותר מעץ התאנה. והשלישי, אצל הקש 466a3-4 465a4-6, 466a9-10 466a6-10
- 15 כת אל כת, כמו שנאמר כי אנשי המדינה החמה הלחה, ארוכי החיים יותר מאנשי המדינה הקרה

1 השלישי <מספר החוש והמוחש> ה || 2 כוונתו בזה כוונתו בזה || החיים הימים || 3 ולהודות ולהורות כי הנה שהנהר || הן הם בנדרה || אלו אלה || וכלו ולכל || שייוחס שיוחס בני שיוחס || 4 והצמיחה ומיחיה || ששיגהו ששינה || 5 ייוחס ייוחס || החום והיובש הלחות והיובש והחום והקור || 6 לא || זה לולתה || הכבדות והקלות והכבדות || 7 רק || נתיחס נתיחס || דברו הדבר || התבאר נתבאר || ההויה וההפסד הויה והפסד || 8 אריכות אחרות || וקצורם || לדבר לרבים || רק- אלו רק לאלו אלא אל || 9 ולשני- בחי || נבצמח והצומח ובצומח || 10 נראוי- זאת || נהקשה בנדרה || ניימצא- ובצומח ובצומח || ניימצא כי הם היה בחי ובצומח || 10-11 ועוד- והי || 11 נחקר- האיכויות || תחקור על האיכויות || המקריות || נכיר || 12 יאמרו יאמרו || ארבעה שני בנדרה || בהקש הקש בנדרה || הסוג סוג || אל סוג אל הסוג || 13 כי הצמחים שהצמחים || ארוכי החיים || ארוכים בחיים || ארוכים בומנה || ארוכים בחייהם || כמו <מה> || 13-14 כי- חיים האדם כי חיי האדם || 14 ארוכים יותר ארוכים || הסוס בהמה || מעץ התאנה מהתאנה || מעץ תאנה || מעצי תאנה || מחיי התאנה מן התאנה || נאצל אל || 15 שנאמר שיאמר || הלחות והלחה || ארוכי- יותר יותר ארוכי החיים || ארוכי הימים יותר ארוכי הימים || והמדינה ||

1 <התלה לאל תהלה רבה. המאמר השלישי בעורתו: ואלחמד ללה חמדא כחירא. אלמקאלה אלחאלה בעונה> המאמר || 2 וכוונתו || החקירה יחקור || 2-3 ראוי- ולהודות מודה || 3 ונה הסבה || וכלו וכי כל: פאן זמיע || 4 והצמיחה הצמיחה || מה- מן מכל || 5 והלחות הלחות || 6-7 והשעירות- במקרה || 7 נדבר כבד || נכאשר- והי || 8 נלדבר || 8-11 ונה- האלו || 11 ונאמר וכאשר הנה זה נאמר || 12 ארבעה פנים: ונה פנים רבים || אחד מהם || נהקש- כמו || שיאמר שנאמר: מא נקול || לומר || 13 והשני- מין והשני אצל הקש המין: ואלחאני ענד מקאסה אלנעיה או בהקש || ושיאמר שנאמר: מא נקול || 14 מחיי הסוס || מן הצמרדע נכנס מן הכלב השלישי- הקש || או בהקש || 15 כת- כת || אל איזה מין כנס || אל איזה ענין || ונאמר || נהקרה ||

אשר תחשוק אותו ותניע לה צלם הדבר ההוא החשוק על הענין אשר תחשוק אותו. ולכן יראה החושק בנשים שהוא יבעול, והצמא שהוא ישתה מים. ומזה הסוג הם החלומות המורים אצל הרופאים על תגבורת הלחות על העף. המשל כי חלום האש יורה אצלם על תגבורת האדומה, וחלום המים על תגבורת הלבנה.

5 וההבדל בין אלו הצורות הכחובות בשינה ובין הצודקות, כי הצודקות תתמה בהם הנפש ותפלא בהם ופעמים תיקץ ותפעם רוחה, כמו המתפחדת מראיתם והנפלאה מדקות הרוחנית אשר נראה בה. הנה כבר אמרנו במהות החלומות הצודקים והכחבים, ונתנו סבותיהם הארבעה, וסבות מה שיקרה בהם וישגם. והנה נשלמו הענינים הנלקטים מזה המאמר.

464b16-18

1 ותניעו והניעו || 2 יראהו ידמה | ושהוא || 3 הרופאים | הרופא בדיו || המשל <בוה> איך || 4 האדומה | החמה כי האש || 5 והכחובות | הנכובות || הצודקות תתמה | הצודקים תתמה || הצודקות תשמח || 6 ותפלא בהם | ותפלא בהם | תיקץ | תתעורר || 7 התעוררה ידו | כמו - מראיתם | ומתפחדת מראיתם || 8 כמדת מראיתם || 9 כמדת מראיתם || 10 כמדת מראיתם || 11 כמדת מראיתם || 12 כמדת מראיתם || 13 כמדת מראיתם || 14 כמדת מראיתם || 15 כמדת מראיתם || 16 כמדת מראיתם || 17 כמדת מראיתם || 18 כמדת מראיתם || 19 כמדת מראיתם || 20 כמדת מראיתם || 21 כמדת מראיתם || 22 כמדת מראיתם || 23 כמדת מראיתם || 24 כמדת מראיתם || 25 כמדת מראיתם || 26 כמדת מראיתם || 27 כמדת מראיתם || 28 כמדת מראיתם || 29 כמדת מראיתם || 30 כמדת מראיתם || 31 כמדת מראיתם || 32 כמדת מראיתם || 33 כמדת מראיתם || 34 כמדת מראיתם || 35 כמדת מראיתם || 36 כמדת מראיתם || 37 כמדת מראיתם || 38 כמדת מראיתם || 39 כמדת מראיתם || 40 כמדת מראיתם || 41 כמדת מראיתם || 42 כמדת מראיתם || 43 כמדת מראיתם || 44 כמדת מראיתם || 45 כמדת מראיתם || 46 כמדת מראיתם || 47 כמדת מראיתם || 48 כמדת מראיתם || 49 כמדת מראיתם || 50 כמדת מראיתם || 51 כמדת מראיתם || 52 כמדת מראיתם || 53 כמדת מראיתם || 54 כמדת מראיתם || 55 כמדת מראיתם || 56 כמדת מראיתם || 57 כמדת מראיתם || 58 כמדת מראיתם || 59 כמדת מראיתם || 60 כמדת מראיתם || 61 כמדת מראיתם || 62 כמדת מראיתם || 63 כמדת מראיתם || 64 כמדת מראיתם || 65 כמדת מראיתם || 66 כמדת מראיתם || 67 כמדת מראיתם || 68 כמדת מראיתם || 69 כמדת מראיתם || 70 כמדת מראיתם || 71 כמדת מראיתם || 72 כמדת מראיתם || 73 כמדת מראיתם || 74 כמדת מראיתם || 75 כמדת מראיתם || 76 כמדת מראיתם || 77 כמדת מראיתם || 78 כמדת מראיתם || 79 כמדת מראיתם || 80 כמדת מראיתם || 81 כמדת מראיתם || 82 כמדת מראיתם || 83 כמדת מראיתם || 84 כמדת מראיתם || 85 כמדת מראיתם || 86 כמדת מראיתם || 87 כמדת מראיתם || 88 כמדת מראיתם || 89 כמדת מראיתם || 90 כמדת מראיתם || 91 כמדת מראיתם || 92 כמדת מראיתם || 93 כמדת מראיתם || 94 כמדת מראיתם || 95 כמדת מראיתם || 96 כמדת מראיתם || 97 כמדת מראיתם || 98 כמדת מראיתם || 99 כמדת מראיתם || 100 כמדת מראיתם ||

1 ותניע לה || | (החשוק - אותו) || 2 והצמא <יראה> || 3 חלום | ראות כנסת || 4 אראה | ואצלם || 5 וחלום | ולחלום | המים <יורה> || 6 בשינה - הצודקות והצורות הצודקות: ואלצור אלצאדקה || 7 והצודקות בשינה כנסת | והצורות הצודקות בשינה כנסת | כי <הצורות> || 8 ותפלא - תיקץ | מראיתם | מהחלום ההוא כנסת | מהשינה ההיא || 9 6-7 מדקות - בה | מהות הרוחנית הדקה || 10 7-8 ננתנו - הארבעה || 11 8 נישגם - המאמר ||

אנחנו בין שני דברים, אם שנתיר כי זאת הידיעה נאמרת עם הידיעה האנושית בשתוף השם, ואם שנאמר שהדבר האחד בעינו ימצא מסכות מתחלפות. הנה יהיה לפי זה, יחס הדבר אל סבותיו אשר בהם עמידתו, בלתי הכרחי, וזה כולו שקר.

ואולם אם אומר הנה אפשר שיגיעו דמיוני הדברים העיוניים למין מן האנשים בזה המין 5 מן ההשגה, הנה הוא נמנע, מפני כי הגעתם בזה הצד הוא מותר, כי הם כבר הגיעו לאדם מצד יותר שלם. רק שיאמר אומר, אפשר שיהיה זה המין מן ההשגה נמצא למי שאי אפשר בו למוד החכמות העיוניות, אם בטבע ואם בוולת זה. ואלו אם הם נמצאים, הם אנשים בשתוף השם. הנה כבר דברנו בחלומות הצודקים, ולמה זה יתחדשו, וממה זה יתחדשו, ואיך יתחדשו.

10 ונדבר בסבות החלומות הכחבים. ואלו החלומות בכלל אמנם יבואו משתי סבות. אחת מהן, מפועל הכח הדמיוני אצל השינה באותות הנשארים בחוש המשותף מן המוחשים אשר מחוץ, ומפועל הכח הזה בענינים המופקדים בכח הזכר והמחשב מאותם הענינים המוחשים; כי עסק הכח הזה תמיד, רוצה לומר, כח הדמיון, אמנם הוא באוצר שני אלו הכחות, רוצה לומר, אוצר הזכרון והמחשבה ואוצר החוש המשותף. והסבה השנית היא התחדשם 15 מן הנחשקים הטבעיים אשר לנפש, כי מדרך הנפש הבהמית כאשר תתאוה דבר, רוצה לומר, מציאותו או העדרו, שתחקה לו הנפש המדמה צורת הדבר ההוא החשוק על העין

1 שנתיר | שנאמר בדרס || 2 נואם | שנאמר | בדרס | ואם | שנתיר | | ושהדבר האחד | בדרס | | ובעינו | בדרס | בעצמו | | ימצא - מתחלפות | ואולם | אם | נתיר | שהדבר האחד | בעינו | נמצא | מסבות | מתחלפות | בדרס | ימצא | בסבות | מתחלפות | | הנה | והנה | הוא | | יחס | יחד | || 3 אלו | על | || 4 למין - האנשים | למין | מין | מן | האנשים | למין | || 5 והוא | | בזה - הוא | בזה | הצד | בזה | הוא | בזה | בצד | הוא | | הם | כבד | הם | הנה | כבד | || 6 מן ההשגה | מההשגה | | שאי אפשר | שאפשר | || 7 בטבע - והו | בטבע | אם | בוולת | הטבע | בטבע | או | לוולת | זה | בדרס | לטבע | או | לוולת | והו | בטבע | אם | בוולת | זה | | ואם | אי | || 8 ולמה | למה | || 10 בסבות | בסבת | | החלומות הכובים | חלומות הצודקים | | ואלו | ואולם | | משתי | משני | || 11-10 אחת מהן | אחת מהם | || 11 מפועל | מפועל | פועל | | הכח הדמיוני | כח הדמיוני | | באותות | ברשמים | | המשותף | משותף | || 12 ומפועל | מפועל | | בענינים המופקדים | בענינים המופקדים | | המחשב | מחשב | מאותם | ומחשבי | מאותם | | המחשבי | מחשב | || 13 באוצר | מצד | | ושני | 14 אוצר | באוצר | | והסבה | והצורה | | היא התחדשם | היא התחדשה | הוא התחדשם | || 15-16 רוצה | לומר | כלומר | בדרס | || 16 או העדרו | והעדרו | | לח | לה | | הענין | ענין | ||

1 שני דברים | אחד משני דברים | אחד אמרתי | | שנתיר | שנאמר | כנס | שנשפוט | || 2 שנאמר | שנתיר | | אן | נסלם | || 4 אם | אומר | אם | אומר | האומר | | אן | קאל | קאיל | לומר | || 5 מותר | פועל | פעל | || 6 וכן - 62.13 | מיוחדות | מן - כאצח | | נמצא | מיוחד | || 7-6 בו | למוד | בהם | שילמדו | || 7 ואם - והו | || 8 דברנו | דובר | | בחלומות | במהות | החלומות | | מי | מאה | אלריא | | נומה - יתחדשו | || 9 יתחדשו | || 10 ונדבר | וראי | שידובר | || 11 באותות | בהפעלות | || 12 ומפועל | מפועלות | || 13 עסק | תנועת | כנס | מין | | וכן | | ושני - הכחות | הכח | הוה | כנס | || 14 ואוצר | || 15-14 התחדשם - הטבעיים | הנחשק | הטבעי | || 16 והנפש המדמה | ||

ואולם האומניות המעשיות, הנה יחשב שפעמים יגיעו דברים מהם בשינה, כמו רבים מן הדברים אשר היה שורש הידיעה בהם בחכמת הרפואה הודעת הגיעו בחלום. ואולם החכמות העיוניות, הנה הוא רחוק שיהיה זה בהם, כי אלו היה בהם זה, היה הענין בטל וריק. זה כי בסבע האדם ששיג החכמות העיוניות במה שנברא עליו מן ההקדמות הראשונות, ואלו היה משיג אותם וזולת ההקדמות, היו ההקדמות הראשונות בו לבטלה. כמו שהוא אלו היה אפשר לו ללכת מבלתי הרגלים, היו הרגלים בו לריק ולבטלה, והטבע ימאן זה. ובכלל הנה הגעת מושכל ממושכלי החכמות העיוניות בזה המין הוא במקרה ומעט. ולכן 10 אי אפשר שתשלם ממנו מלאכה עיונית, האלהים, אם לא שיניח אדם שהנה מין מן האנשים ששיג החכמות העיוניות בלי למוד. זה המין אם היה נמצא, הנה הם אנשים בשתוף השם, אבל הם שיהיו מלאכים יותר קרובים משהיו אנשים. והנה יראה כי זה נמנע ממה שאומר. זה כי הידיעה העיונית בעצמה אחת בלתי משתנה בין שנודעה בלמוד בין שנודעה בלי למוד. ואלו נודעה בשני הדברים יחד, לא היה הלמוד נלקח בגדרה ולא הכרחי בהגעת עצמה. והנה

1 ישתמשו יעשו אשר יעשורדסל || 3 נחשב | כמו רבים במורכבים || 4-3 |מן הדברים| מהדברים || 4 היה היל | ובהם אבה בה | ובהכמת הרפואה בסל | והדעת בסל הודעות ה: || 4-5 |הניעו-זה בהם בסל || 5 וכי אלו היה | בהם זה היה | זה בהם היה אבהם זה הרסל זה || 6-5 |וריק-כי וריק כי זה וזה כי || 6 במה שנברא במה שנברא למה שנברא || מן ההקדמות מההקדמות || 7 זולת ההקדמות מבלתי ההקדמות בלי מבלתי הקדמות ה: מבלתי הקדמות הראשונות || מבלתי ההקדמות הראשונות || ה-בו הראשונות בו בו ראשונות ה: בהם הראשונות בו ה: ה: ה: ההקדמות הראשונות || ה: בו ההקדמות הראשונות || ואלל || 8 ולו || | הרגלים רגלים | ה: הרגלים | ה: יחל || ימאן ימאס בנדרסל || 9 הנה והנה || מושכל ממושכלין מושכל ממושכלותי המושכל ממושכליה | בזה וזה || במקרה במקרי || 10 שתשלם <ימצא> י: | מלאכה עיונית מלאכה עיונית || מלאכת עיונית || מלאכת עיונית || האלהים האלים || שניתן יציע בנדרסל || שנה שבכאן שהוא שיהיה הנה הנה || מן מן מן || 11 שישען שישעור | בלי בלא אבה מבלתי | ונהה || 12 כי זה שזה בסל | ממנה || 13 בעצמה אחת בעצמה | שנועה בלמוד | שלא נועה בלמוד | שנועה-למוד | שנועה בלא למוד || 14 בנדרה בנדרה בנדרה || בהנעת בהשנת ||

1 בכחיתו בכח: באלקוה' | המחשבות-ישתמשו ואלום באיה סוג מסוגי הידיעות: ואמא פ' אי גס מן אנאס אלמעלומאקס || 3-4 (כמו-בחלום) || 5 (כי-בהם) ואלום אם היה: אמא אן יכח' | וזה היה | (הענין-וריקי העיון בהם ענין בטל וריק: אלגטר פיהא אמרא באטלא ועבאא' ענין בטל וריק: אמרא באטלא ועבאא' || 6 (במה-עליו) | הראשונות <המקובלות> ר' || 7 היה <האדם> ר' הראשונות בון הראשונות בהם: אלאול פיהא האלוי || 7-8 (כמו-הי הרגלים) ר' (בו) ר' בנ: פנאק' | ולריק ולבטלה | ימאן ירצה ר' 9 הנה הנעת) אם יניע: אן חצלס' אם הושם: אן זעל' | מושכל-החכמות מושכלות: מעקולאח' | נומעט: ואקליא' | ולכך וכוה' || 10 שתשלם שחתחדש | והאלהים) ר' 11 וזה-נמצא) ואלו האנשים אם הי נמצאים כרנסו ואלו האנשים סס | הנה הם) הנה הוא: פהוק' || 12 שהיו שירא כרנסססס | (קרובים) | משהיו אנשים) מאנשים || 13 משתנה משלימה: מתואריה' | (שנודעה' בליר' || 14 ויתדר | נלקח <בהכרח> ר' -ולא-עצמה) ר'

והליחה השחורה יתקבץ בה שהיא נאותה לשינה ונאותה לפועל הכח הזה. ואולם היאותה לשינה היא מצד כי הליחה הזאת רבת האד יעלה אל הראש ויתחדש השינה. ואולם היאותה לכח הזה הוא מצד כי הכח הזה בעבור שהיה חזק התנועה מתנעש תמיד בשינה והיקיצה, נעתק מדמיון אל דמיון, היה רוע פעולתו אמנם הוא במהירות התנועה 5 והעתק מדמיון אל דמיון, ומעוט הקיום והעמידה אל דמיון הדבר אשר יציירה. והיה טוב פעולתו אמנם הוא הקיום וטוב הציור והעמידה על אמתת הדבר אשר יציירה. ואשר יאות לפועל הזה אמנם הוא המוג הקר היבש, וזה כי הקור יחייב אחור התנועה, והיובש קיום הצורה. ולכן ימצא ממשלת הכח הזה בבעלי המרה השחורה עד שהם ישיגו ביקצה מה ששיגוהו בשינה.

10 ואולם אם תהיה זאת ההשגה בענינים השלשה, רוצה לומר, העוברים והעומדים והעתידים, הנה בו מקום עיון. וזה כי המכוון מהם בהודעה אמנם הוא מה שיתחדש בעתיד, רק שאינו רחוק שיפול בעובר ובעומד כאשר היה זה מוסכל אצלנו. ואולם באיזה סוג מסוגי הידיעות כמו שאמרנו, אם בחכמות העיוניות ואם במלאכות המעשיות או כחות מחשבויות פרטיות. הנה הוא נראה מענין ההשגה הזאת, שהיא אמנם תהיה ברוב מה שתהיה, בענינים

1 יתקבץ יתכבד^ס | ונאותה^ס נאותה^ס ואינה נאותה^ס ושאניה נאותה^ס || 2 היאותה^ס הנאותה^ס | האותות^ס היא נאותה^ס | והיא^ס הוא^ס || 3-2 והליחה-מצד^ס || 2 האד <מאד>^ס | יעלה אל^ס ויעלה אל^ס יעלה על^ס | ויתחדש^ס והתחדש^ס ויחדש^ס ויתחדש^ס || 3 היאותה^ס הגיאותה^ס | האותות^ס | והוא^ס | שהיה^ס שהוא^ס | מתנעש^ס תמיד^ס מתנעש^ס תמיד^ס מניע^ס בו תמיד^ס מתנער^ס תמיד^ס || 4 והיקיצה^ס וביקצה^ס | נעתק^ס ונעתק^ס בנהול^ס אל דמיון^ס לדמיון^ס | והיה^ס רוע^ס יר^ס היה^ס | נאמנס^ס הוא^ס יר^ס אמנס^ס || 5-4 ובמהירות^ס - והעתק^ס יר^ס || 5 ומדמיון^ס - דמיון^ס יר^ס הדמיון אל דמיון^ס || אל^ס על^ס בנהול^ס || 6-5 והיה^ס טוב^ס || היה^ס הטוב^ס והיה^ס הטוב^ס || 6 [פעולתו-אמתת^ס || והדבר^ס אב^ס הדברים^ס יר^ס | אשר יציירה^ס || 7 לפועל^ס הפועל^ס יר^ס | אמנס^ס הנה^ס | יחייב^ס יחייב^ס || 8 בבעלי^ס בבעלי^ס חיים^ס בעלי^ס || 9 ששיגוהו^ס ששיגוהו^ס בנהול^ס | ששיגוהו^ס || 11 בהודעה^ס מהודעה^ס || 12 רחוק^ס <שיגי^ס | בעובר^ס בעבר^ס בנהול^ס | באיזה^ס זה^ס בזה^ס || 13 הידיעות^ס <תהיה^ס זאת ההשגה כי הידיעה^ס | בחכמות העיוניות^ס בחכמת העיוניות^ס | ואם-המעשיות^ס או במלאכות המעשיות^ס או במלאכות מעשיות^ס בנס^ס או במלאכות עיוניות^ס מעשיות^ס ואם במלאכה מעשית^ס או במלאכות המעשיות^ס | או כחות^ס ואם בכחות^ס || 14 והנה^ס | והוא^ס בנס^ס ברוב^ס ורוב^ס יר^ס ||

1 ויתקבץ-שהיאר^ס | ונאותה^ס לפועל^ס ולפועל^ס || 2-1 ונאותה^ס -מצד^ס יר^ס || 2 יעלה^ס ויעלה^ס | ויצעד^ס | השינה <ולכן יאות לחלוט>^ס כנס^ס השינה ולכן יאות לשינה^ס || 3 חזק-מתנעש^ס בתנועה^ס כנס^ס בלתי מתנעש^ס || 4 נעתק^ס ונעתק^ס תמיד^ס | מדמיון^ס -דמיון^ס מענין אל ענין: מן חאל אלי חאל^ס | נאמנס^ס || 5 והעתק^ס יר^ס | והעמידה^ס והמנוחה^ס | ואל דמיון: לכיאל^ס יר^ס | והדבר^ס -יציירה^ס || 6 והעמידה^ס -אמתת^ס || 7 היבש^ס והיבש^ס || 8 הכח הזה הכחות האלו: הזה אלקוי^ס || 9 ששיגוהו^ס שאחרים^ס ששיגוהו^ס בנהול^ס | בשינה^ס בהשגה: פי אלדראך^ס || 10 בענינים^ס בעתים^ס כנס^ס בכחות^ס || 11-10 ורוצה^ס -והעתידים^ס יר^ס || 11 והנה בו- עיון: מפיה-נפול^ס | מה-בעתיד^ס זמן העתיד^ס || 12 שיפול^ס שוה יפול^ס || 13-12 מסוגי הידיעות^ס מסוגי הידיעות^ס יהיה זאת ההשגה הנה הידיעות: מן אלגאס אלמעלומא^ס יכן הוא אלדראך סאן אלמעלומא^ס תפול זאת ההודעה יש בו מקום עיון^ס || 13 כמו שאמרנו כי סוגי הידיעות^ס הסי | בחכמות^ס חכמות: עלום^ס יר^ס | במלאכות^ס מלאכות: צנאיע^ס יר^ס || 14 מענין-שהיא^ס שההשגה הזאת היא^ס ||

5 ופעמים שיקרה לאדם ששיגי פתרון החלום, בחלום אחר שיחלום, כמו שקרה להרקל המלך בחלומות אשר ספר מהם ארסטו, כשהוא ראה חלומות זרים חטא הפותר לפתור אותם. וכאשר ישן נפתרו לו הדברים ההם אשר חלם אותם, ונשאר טרוד הנפש באותם העניינים אשר הודיע בחדושם עד שנתחדשו. ופעמים יקרה לאדם שיראה החלומות וישכח אותם, ופעמים יזכור אותם כאשר הקיץ. וכאשר יזכרם, יזכרם על המין אשר יזכרו הדברים אשר 10 הרגישם בזמן העובר, וכבר נאמר איך זה.

464a32-33

1 לדתם] הלידה || 2ובצעם- האנושית] ובתחית המתי | 3מרגל- בנקיות] מרגל נפשו
במחשבה והעין והנקיות: מתעאהדא לנפסה באלמכרה ואלנטר ואלנאפאח תמיד חושב
ונקיר | ואנקיר || 4אל מדות] באשר יתלה: באן יעלק | ורוחני || 5החלום] חלום אחדי |
(שיחלום) || 6[בחלומות] בחלום כנסתו בשניה | חלומות] חלום כנסתו שניה ||
חסא הסותר] איש לא ידע || 7נסתרו- אותם] נסתר לוי || 87-באותם- בחודשם] בוה ||
8שנתחדשו <אותם הענינים> כנסתו שנתחדשו במקרה אותם הענינים || החלומות] החלום כנסתו
השניה || וישכח אותם] ואחר זה ישכח || 9יזכור- הקין] יזכור אותם ופעמים לא
יזכור אותם כאשר הקין: תזכרהא ורבמא לם תזכרהא אזא אסתיקת יזכור אותו החלום
ביקצה כנסתו יזכור אותה השנה ביקצה || וכאשר יזכרם] ולוה יזכרם: ולהזא
תזכרהא וכאשר יזכרי | ויזכרם | ואשר- הדברים] ירגיש הדברים כנסתו ||
10הרגישם] הרגיש | נאמר] אמרתי || 11וואולם היו] והי כנסתו הי | [וחלומות] | יותר-
בשניה | מעלה] התחלפותם כנסתו חולשתם או התחלפותם חולשתם || 12נרצה- כתי ||
13[ומדרכה- פעולתם] תשקיע | [והרות] הרות כנסתו || 1413-ותהיה- ושקועה] ועושה
השנה דומה כמות כנסתו ועושה החלום דומה בשניה || 14להם- במות] להם דבר בשנתם
דומה כמות: להם שי פי נומם שביה באלמות || להם דבר אבל שנתם דומה כמות: להם שי
בל נומם שביה באלמות הישר ||

וואלם למה היו החלומות? מפני התכלית השלם באדם. וזה כי האדם בעבור שהיה מקוצר הידיעה וההשגה בכח המשכיל המחשבי אשר בו ישיג תחדש הענינים המועילים והמוזיקים בעתיד, כדי שיכין עצמו לדבר ויקרב אליו וישמח גם כן בבוא הטוב וישתדל בבוואו, תעזר הכח הזה וזאת ההוראה הנכבדת וההשגה הרוחנית, ולכן נאמר שהוא חלק מכך וכך מן הנבואה. וזה מבואר בחלומות אשר ראה אותם המלך ושאל מהם יוסף עליו השלום, צוה עליהם שיתעזרו למה שהורו עליו החלומות מן הרעב, בשיטתו בשני השובע החטה בשבליהם כדי שלא תפסד ותשאיר עד עת שנות הרעב.

והוא אשר ישפיע עליו השכל הענינים הגשמיים אשר נתחקו בשינה בעיניים הרוחניים. ומתנאו שיהיה יודע בחקויים אשר יכללו האומות, והחקויים אשר ייוחדו אומה אומה ומין מין מן האנשים, כי האומות יתחלפו בזה משני צדדים. אחד מהם לפי הטבע, זה לפי כחות נפשיותם ולפי הנמצאות המיוחדות בהם במדינתם ועירם.

1 איש ישיו אם ישינא איש משינא | שישיתנה ישינהאבה | הדברו דברב | בעינה בעילה |
 בעתה || 2 דמינה ומשלה אדהל | שסופר מאמר שספר באמרו בדיה שספרו באמרל ||
 4 מקוצר מקוצריב מקצורטל | המחשביל המחשבב | הענינים ענינים || 5 בעתידו בדהל |
 שיכין שיכוןאב | גמ כן גמאל | הטוב ויתאהבג | 6 תעורב נעדרטל | ואת ואתי | וההשנה
 והשנה | ולכן על כן | נאמר נאמר בו בונה נאמר בוד נאמין בול || 7-6 מכך וכך מכך ומכך |
 מן כך וכך || 7 בחלומות מן החלומות | נושאל מהם | עליו השלום הצדיק || 8 צוה
 עליהם וצוה אליה | שיתעתדו למה שיתעוררו למהאב שיתעוררו במה שיתעתדו במהל |
 השובעו הרעבי || 9 כדים | ונתשארןאי | עת שנות שנות בדהל שנת || 10 כטבעו לטבע |
 החקויים החקויים || 11 עליו אליה | הגשמיים והגשמים | בענינים בעניני || 12 יודע בחקויים יודע
 בחקוייםאב בחקויים יודעי | והחקויים-ייוחדו ואשר ייוחדו והחקויים אשר ייוחדו | אומה
 אומה לאומת אומהאבד לאומה אומה || 13 נמין מיןב ואין מיןא | משני מפני | אחד אחתב |
 לפי כפי || 14 בהם להם | במדינתם ועירם מדינתם ועירם | במדינתם וצוירם במדינתם ||

1 שִׁמְצָא אִישׁ שְׂאִיר | שִׁשִּׁינְהוּ הִישָׁן שְׁהִישָׁן בִּשְׁתִּיר | (וְהַנְעוּתָּהּ) הַמִּיּוּחָדָה: אֶלְלֹאֲצָהָּ ||
2 לֹא דְמִיּוּתָהּ בַּמְקוּמָה: מִי מְכַאנְהָּ | מֵאִמְרָהּ מְעַמֵּר יִרְצָה בּוּ הָאֵל בְּמִאֲמָרוֹ, הוּא עֲמוּד הַהֵר:
עַן עֲמֵר רְצִי אֶלְלָה עֵנָה מִי קוֹלָהּ יֹא סָאֲרִיָּה אֶלְלֹבֶלֶס מִן הַנְּבִיאִים עֲלֵיהֶם הַשְׁלוֹם: עַן אֶלְאֲנִיָּא עֲלֵיהֶם
אֶסְלָאֵם || 3 הַחֲלוּמוֹת <הַצּוּדָקִים וְנֹאמְרֵי> | (וּבַעֲבוּר שְׁהִיָּה: לֹמֵא כֹאֲן || 4 וְהַמְשְׁכִּילוֹר || 5 לְדִבְרִן
עַד אֱלֹרִי | וַיִּקְרַב – כֹּהֲן | (וּבֹאֲרֵי שְׁלוֹחַ: וּדְוִד || 6–5 וְהוֹסֵב – בְּבֹאֲרֵי || 6 <לֹכֵן לֹא> כְּדִסְסִסִּס
לֹא־ תַעֲזוֹר | וְאֵתָּה: בּוֹהֵה בְּהֹאֲרֵי | הַהוֹרָאָה הַנִּכְבְּדָתָה הַכְּלִי הַמְּהִיר: אֶלְאֵלָה אֶלְסַרְעִיָּהּ | מִכְּרִן כֶּךְ:
כְּדֹאֵם || 7 בַּחֲלוּמוֹת – הַמְלִךְ בַּחֲלוֹם מְרַעֵה כִּסֵּי בִשְׁתִּת מְרַעֵה דִּסְסִסִּס | (יֹסֵף לְיֹסֵף: לְיֹסֵף־הָאֵם | וְעֲלִיזִר |
וְהַשְׁלוֹם) הַשְׁלוֹם הֵנָּה הוּא עִם מֵה שְׁתַּר מִמֶּנּוּ יֹסֵף עֲלֵי הַשְׁלוֹם: אֶסְלָאֵם טָאנָה עַנְדָּה מֵא עֲבֵר
עֵנָה יֹסֵף עֲלֵיָּה אֶסְלָאֵם־הַשְׁלוֹם הֵנָּה הוּא עִם מֵה שְׁתַּר יֹסֵף לָהֶם: אֶסְלָאֵם טָאנָה עַנְדָּה
מֵא עֲבֵרָהָ יֹסֵף לָהֶם || 8 צוּחָה – מִזֵּן | (וְהַרְעֵבִי אוֹהֶרָה: חֲדָרָה || 9–8 וּבִשְׁטַמְטָה – הַרְעֵבִי ||
10 לְהַבִּינִי לְהַבְדִּילִי | הַחֲקוּיִם – יִהְיוּ הַחֲקוּיִם אֲשֶׁר יִהְיֶה: אֶלְמַחְאֲכָה אֶלְתִּי תַכּוּן || 11 בַּחֲלוּמוֹת)
הַדְּבָרִים וְהַחֲלוּמוֹת || 11 בְּעִנְיָנִים הָעֻנְיָנִים || 12 אֲשֶׁר יִכְלָלֵם הַכּוֹלְלוֹת || 14 כַּחֲתוּן כַּח: קוֹהָּ |
וְהַנְּמַצּוֹת: אֶלְמוֹדֻאֲתָהּ | בְּמִדְתָּם וְעִירָם בְּחֻסּוֹתָם וּבְעִירָם: מִי מִדְתָּם וּמִי בִלְאֲדֵהֶם־הֶם בְּמַחְסֵי

וכח פועל הדמיון עם חולשת המחשבה. וכאשר בטל ונפסד מן הנפש סוג מאלו הכחות או מין מהם, התחזק המין הנשאר. ופעמים לא תקצר בפועל הזה על בטול קצת הכחות, אבל תבטל עם זה הכלי אשר היתה עושה בו אותו הכח המבוטל, ויטה אל הכח אשר שם כוונתו לעשותו. וזה מפועל הנפש ידמה שתחבר הכחות השלש הפנימיות מכחות הנפש בהמצאת 5 צלם הדבר אשר לא יעבור בחוש.

וכאשר היה זה כולו כמו שזכרנו, הנה הוא ראוי שיהיה פועל הכח הדמיוני בשינה יותר שלם ויותר רוחני, כי הנפש בעת השינה כבר בטלה החושים הנראים וכליהם, ונטתה בהם אצל החוש הפנימי. והראיה על כי הכחות הפנימיות פעולתם יותר שלמה עם מעטת הכחות החיצוניות, כי אשר יעשו המחשבה פעמים רבות, יטו כחותם המרגישות אל תוך הגוף עד 10 שיתעלפו מן השינה ויכונו להניח החושים החיצוניים כדי להיטיב המחשבה. ולזאת הסבה היו אשר נולדו נעדרי חוש הראות וחוש השמע, פעולתם יותר שלמות בכחות הפנימיות, ולכן היתה הנבואה אמנם תבוא בענין דומה בנכפה. וזה כי אלו הכחות הפנימיות כאשר התנועעו תנועה חזקה, התקוצה החיצונה עד כי פעמים יקרה מזה דומה להתעלפות, כמו מה שיקרה לאשר יאמר עליהם שנעשו חגרים ברוחם.

15 הנה כבר התבאר מזה למה היתה ההשגה הזאת בשינה ולא תהיה ביקצה. ואינו רחוק

1 בטל בוטל | מין <אחד> * || 2 התחזק | התחזק מהם | התרחק | הוזה | הנה | קצת הכחות | קצת הכחות אשר תקצרו הכחות || 3 תבטל | יבטל | יתבטל | כי תבטל | | היתה | היה | אותו הכח | אותו הכלי | זה הכח | | נשם | היתה | || 4 וזה | | ידמה | וידמה | | והכחות | | מכחות הנפש | מכח הנפש בהמצאת הנפש | | בהמצאתו | בהקף | בידו | והקפה | ותקף || 5 יעבור | בחוש | ילך | בחוש | ילך | בחוש || 6 כמו | שזכרנו | כמו | שזכרנו | כמה | שזכרנו | | נראו | | פועל | פועל | הכח | הדמיוני | כח | הפועל | הדמיוני || 7 רוחני | כי | רוחני | וכי | רוחני | כח | | נכבר | 57.1 | לשינה | | וכליהם | | נאצל || 8 אשר | אם | אשר | כאשר || 10 מן | השינה | מהשינה | ביד | | ויכונו | ויכונו | ויכונו || 11 והיו | | וחוש | או חוש | | נפועל | יד | שלמות | שלמים || 12 | נכפה | | נזה | אלו | | כח | אשר | התנועעו | אשר | התנועעו | כשהתנועעו | אמנם | התנועעו || 13 התקוצה | החיצונה | הקיצה | החיצונה | הקוצה | הראשונה | הקיצה | החיצונה | הקיצה | החיצונה | הקשה | החיצונה | | נזה | || 14 שנעשו | שהם || 15 וההשגה | הזאת | | בשינה | בעת השינה || | תהיה | היתה | | ואינו | ואינו ||

1 וכת - המחשבה | ובהסך הענין | ונפסד | | נהכחות | || 2 נמהס | | בפועל | הוזה | הנפש | | קצת הכחות | הכח | || 3 תבטל - בו | כלי | כלי | כלי | | והמבוטל - לעשות | || 4 שתחברו | לפועל | אשר | בו | תחבר | | מכחות הנפש | || 5 וצלם | צלם | || 6 כולו - שזכרנו | כן | | הכח | הדמיוני | הכחות | הדמיוניים | | בשינה | פי אלטם | | נותר | || 7 בעת השינה | בשינה | | בטלה | בטל | עטלנא | | הנראים | החיצוניים | | נכהס | || 10 שיתעלפו - השינה | שיקרה | להם | שנה | חזקה | | ויכונו | ויתעמדו || 11 וחוש | וחוש | נעדרי | | נפועל | | ולכן | בעצמו | בעינה | || 12 נאמנס | || 13 החיצונה | הכחות | החיצוניים | | דומה | להתעלפות | ההתעלפות || 14 - כמו - ברוחם | || 15 נהיה | ||

במה שיתחדש לאיש ההוא, כי הנה זה האמתות, ואם לא יהיה מתנאו שתקדם אותו ידיעה אצל האדם פועלת, הנה הוא בלתי אפשר שלא יהיה מתנאו שתקדם אותו ידיעה מצעת.

ואולם למה היה הכח המדמה לא יבוא ברוב בענין האישי האמתי הנכנס תחת הכללי 5 אשר ישפיעהו השכל, ואמנם יבוא בענין המחקה לזו הנה זה בעבור כי לדבר המוחש שתי צורות: רוחנית, והיא הצורה המחקה לו; וגשמית, והיא צורת הדבר המוחש בעצמו, לא הצורה המחקה לו. והצורה המחקה לו אמנם היתה יותר רוחנית בעבור שהיא יותר קרובה אל טבע הכללי מצורת הדבר האמתי. ולזה היתה הנפש המדמה תקבל הענין המושכל ביותר שלמות ממה שאפשר בעצמה שתקבלהו מן הרוחנית, והנה תקבלהו פעמים 10 גשמי, ויראה הרואה בשינה הצורה בעצמה, לא מה שיחקה אותה.

ואולם למה נתיחדה זאת ההשגה בשינה, הנה העלה בזה כי הנפש בעבור שהיתה אחת בנושא רבות בכחות, הנה היא, כאשר תעשה מין מן הכחות, חלשה מעשות מין אחר. דמיון זה, שהוא כאשר תעשה ההשגה אשר מחוץ, חלשה מן ההשגה אשר תהיה מבפנים. וכאשר עשתה מין מהכחות המניעות, חלשה מעשות הכחות המשיגות, וכן כאשר עשתה קצת 15 הכחות הפנימיות, חלשה מהקצת, כמו חולשת כח הדמיון עם עשות כח המחשבה,

1 ובמה – הנה בדטל | וזה אבדטל || 1-2 והאמתות – בלתי בדטל || ואפשר בדטל אפשר שתיניע לו ידיעה במה שיתחדש לאיש ההוא כי הנה האמתות ואם לא יהיה מתנאו שתקדם אותו ידיעה אצל האדם פועלת הנה הוא בלתי אפשר | ושל לא יהיה י שלא יהיה אב | ומתנאו – אותו י מתנאו שתקדם אותה || 2-3 ידיעה מצעת | ידיעה אמצעית כנוסל אמצעית ידיעה האמצעית || 4 והאישי האמתי | והנכנס – הכללי | הנכנס תחת אותו הכללי | הנכנס תחת הכללי | הכללי | 5 ואשר – בענין | וזה | המוחש המיוחד || 6 רוחנית | רוחנית אבדטל | והיא והוא | המחקה המחקה | וגשמית | וצורה גשמית || 7 הצורה המחקה הצורה המחקה | הצורה המחקה | והצורה המחקה | והצורה המחקה | היתה יותר | היתה אב | היא יותר || 8 טבע הטבע בדטל | ולזה ולכן בדטל || 9 בעצמה – הרוחנית | בעצמה | שתקבלהו מהרוחניות | בעצמה תקבלהו מן הרוחנית || 10 גשמי | גשמי | בעצמה | שתקבלהו מן הרוחנית || 11 זאת ההשגה ההשגה הזאת || 12 רבות | רבת אבדטל | בכחות הכחות | מין מן במין מה | מין | חלשה חולשה | ומעשות – אחר | מעשות האחר | מין אחר || 13 כאשר תעשה כשתעשה | מחוץ בחוץ | מן ההשגה מההשגה | תהיה מבפנים בפנים || 14 מהכחות המניעות מן הכחות המניעות | מן הכחות המניעות || מהכחות המניעות | כאשר עשתה כשתעשה || 15 מהקצת מקצת ||

1 ובמה – ההוא || 2 ואצל האדם || 4 הכללי | ההוא: דלך || 5 אשר ישפיעהו יתנאו: יעטיה | אשר יתנאו | ולו: לו | זה | יקרה | והמוחש: אלמחטוט || 6 צורות | רוצה | לומר | ולו: לו | | ובעצמו || 7 ולו | ולו | רוחנית | מחקה || 8 הנפש | הכח: אלקוה || 9 ובעצמה | מן הרוחנית | הרוחנית: אלרוחאניה | ברוחניות || 10 הרואה | האדם || 11 והעלה בזה || 12-14 וכאשר – וכן: אדא – וכדלך || 12 אחר | מן הכחות | 13 נהיה | 14 מן מהכחות | הכחות | חלשה מעשות | חלשו | וקצת || 15 חלשה מהקצת | חלשו הקצת | מנסה | ישמחו הקצת | כמו משל זה כי | חולשת – הדמיון | חלש הכח המדמה | עם – כח | כאשר יעשה כנסה | כאשר יוכל ||

חלקי מצד מה שהיא בחומר. ואולי תקבל איש המושכל שהוא באמת, ואולי קבלה מה שיחקה אותו. וכמו שהוא יתן השלמויות הנפשיים הכוללים ויקבלם החומר פרטיים, כן יתן הנה השלמות האחרון לנפש המדמה כללי ותקבלהו הנפש פרטי.

הנה כבר התבאר כי השכל הפועל אמנם יתן השלמויות הראשונים מכחות הנפש הפרטיים, רוצה לומר, החושים החמשה והכח המדמה, וזה כי נותן השלמויות האחרונים בהם אמנם הם המוחשים. ואולם בהשגה הזאת הרוחנית שתהיה בשינה או במה שידמה אותה, הנה הוא יתן הנפש המדמה השלמות האחרון. וכמו שהרופא המהיר מאתנו יודיע העתיד במה שיתחדש לגוף ראובן ונפשו בעת מוגבל בשתי הקדמות: אחת מהן כללית מושכלת, והאחרת פרטית מורגשת, כן הודעת העתיד הזה. והידיעה תשלם מן הכללי אשר יתנהו השכל, ומן הענין הפרטי אשר תבוא בו הנפש המדמה המתיחס לאותו הכללי.

ואולם למה היה האדם אמנם ישיג מאלו העניינים הפרטיים מה שהיה מיוחד בזמנו ומקומו וגופו ועמו וזולת שאר העניינים הפרטיים המשותפים להם בטבע הכללי, הנה הסבה בזה שהוא בלא ספק יהיה אצל האדם בזאת ההשגה אחד מסוגי הידיעה הקודמת לאמתות, והיא הידיעה האמצעית לאמתות, רוצה לומר, ידיעת הציור הקודמת על האמתות. ואולם האדם הגיע לו 15 זאת הידיעה והמדע הזה באישים אשר כבר קדם ידע אותם, וכל שכן אשר תדבק בהם השגותיו. ואולם במה שהיה מהם מוסכל אצלו, הנה הוא בלתי אפשר שתגיע לו ידיעה

1 שהיא שהיא בנהול | איש לאיש || 2 אותן אותה כי || 3 והנה כי || 5 והחמשה || 6 והוא | שתהיה אשר תהיה נהול | או במה ובמה | ואותה || 7 הנפש לנפש בנהול | המהיר - יודיע מהיר מאתנו יודיע | בהיר מאתנו יודיע | המהיר יודיע | המהיר ממנו יודיע | המהיר מאתנו יודיע || 8 לגוף - נפשו | בגוף ראובן ונפשו | לכאב ראובן בנפשו | לגוף ונפשו | בשני | אחת מהן אחד מהן בנהול אחת מהם || 9 כן וכן כל | והידיעה הנה הידיעה | מן הכללי מהכללי || 10 - השכל - הענין השכל ומהענין השכלי ומן הענין || 10 תבוא בו תביא בו | תבוא בה || 11 ישיג ישיב | ומאלו | והפרטיים | ומה שהיה | מה שהיה | מהיר מהיר | ומיוחד | ובמנו | בחמור || 12 - 11 ומקומו ונפשו | ובמקומו בנפשו || 12 ועמו - העניינים | המשותפים המשותפים || 13 בלא בליה | ואחד || 14 - 13 הידיעה האמצעית הידיעה המשתנה האמצעית || 14 הציור ציור | על האמתות אל האמתות על האמתות || 15 - 14 ואת לזאת || 15 והוא | תדבק יתדבק || 16 ואולם ואולי | שהיה מהם שהיה | שהיה מהם | ושתי - ידיעה | כן | שתגיע לו ידיעה ויהי ||

1 ובאמת || 2 - 1 ואולי - אותן או הדומה לו || 3 הנפש המדמה || 4 ואמנם || 6 הם המוחשים הוא הדבר המוחש כנסים | ואולי - אותה | הנפש המדמה הכח המדמה: אלקה אלמחילה הנפשי || 7 המהיר מאתנו | יודיע העתיד יראה: יסר || 8 ראובן יודיע סקראט | ונפשו: ונפשו || 9 כן <הוא: ה> || 10 והוא: דלך || והידיעה תשלם תתרכיב | הענין ענין: מעני || 10 ואשר - בו | והנפש המדמה הכח המדמה: אלקה אלמחילה || 11 הפרטיים || 12 ונפשו ומדינתו: ובלדה || כטבע באותו הטבע כנסים | בשום טבע | הנה - בוהו למה היה זה || 13 בלא - יהיה מחויב שיהיה || 14 האמצעית המצעת: אלמונית || הקודמת ומחויב שתקדמי || 15 והמדע והוא | יודע אותם ידיעתם: מערפתהם | שכן <באשר>: פי ואלדן || שכן האישים ההם | תדבק - השגותיו עליהם תהיה בו השגה גדולה כנסים עליהם יהיה בו דמיון גדול ||

730b21-23

וכאשר נכפל זה כולו, הנה הוא בלתי מוכחש שיהיה השכל הנפרד יתן לנפש הדמיונית הטבע הכללי אשר לאיש ההוא המתחדש, רוצה לומר, מושכל סבותיו, ותקבלהו הנפש המדמה

1 ידיעת חדושה | ידיעתה | במה-רבו במה שרחק ממנו ומנו: פי מא יתבאר מנא ומאנה מה שבאו מרחוק בזמן ומקום כדסיני מה שבאמת הם מרחוק בזמן ומקום מה שיהי מרחוק בזמן ומקום | 2 ואצלו-בעצמם: ענדא-אנפסהא | (מוקשות: מחצותה) | (המציאות: אלוליה) | ואנח | <אמנ: אנא> | 3-2 והכללים הכלליים | 3 והמעלות | 4 יתדמה | יקבל | (ההוא) | ויתעעע ויתעעע: יתרח | 5 מצורות: מצורת: ען צורה | דקות רבות | שנראה נראה | 6 (מן האיש) | 7-6 (כמו-ארסטו: כמא-ארסטו) | 7 נידעת | נוואלם-52.3 האחרון: ואמא-אלאכר | 8 ויתבחרה | נווא-מוקמים | 9 ממדות הנפשות | המדות כדסיני | אצל המאמרים | מהמדה-האנושית | מהמדות המוחות במשט כדסיני | מהמאמרים המונחים במשט | (וכי | 11 ומלאכת) ותווי | האיש | הדברים | (אנשי) | 12-11 שהוא-להם | לדעת | 12 מתכונות הגרמים | מהגרמים | המיתדים | הסבות המיוחדות | איש-אחד | כל איש מית | 12-15 ולכן-אצלם | 16 נכפל | הנח: תקרי | (כול) | 17 סכות | סבות |

Ibid. II.11

De Part. An. I.1

463a30-b11

ובזה היה אפשר שיהיה ההויה וההפסד בחלקיהם על השווי, ושישאריו תמיד שמורים בכללם. וכן התבאר גם כן בספר ההוא בעצמו, כי הגרמים המתדמי החלקים המתחדשים תחלה מן היסודות, מוגבלי המציאות מוקפי הסבות מפני תנועות הגרמים השמימיים גם כן, ומפני תנועות היסודות ההולכות על הישר. והגרמים השמימיים סבות רחוקות לגרמים המתדמי החלקים, וצורות היסודות סבות קרובות. והתבאר גם כן בספר בעלי החיים והצמחים כי אישי הצמחים והחי מוקפי המציאות מוגבלי הסבות. ואמנם במוליד מהם, מצד הזרע והשכל הפועל. ואולם באשר אינו מוליד, מפני היסודות והגרמים השמימיים והשכל הפועל. וכאשר היו אלו האישים מוקפי המציאות, הנה טבעם מושכל בהכרח אצל הצורה הנבדלת, והיא אשר יחסה מהם יחס צורת המלאכה מהנעשים בה.

10 ואולם אישי המקרים, הנה מהם מה שימצא מהסבות הטבעיות, ומהם מה שימצא מהסבות הרצוניות, ומהם מה שימצא במקרה. וזה בשני המינים יחד, רוצה לומר, בדברים הרצוניים והדברים הטבעיים. ומה שהיה מאלו נמצא במקרה, אין לו טבע מושכל כי אין לו סבות מוגבלות, ולכן אי אפשר שיפול לאדם ידיעה במה שיתחדש מאלו כי אם במין מן המקרה. ואולם המין השני מן המקרים מוגבלי הסבות, הנה להם בהכרח טבע כללי היא הסבה הראשונה 15 במציאותם. והנה הוא ראוי בהכרח שיהיה מה שיוקף ידיעתו בעצמות שיהיו סבות נמצאות בעצמות, וכאשר היה שם סבות נמצאות בעצמות, הנה הם בהכרח מושכלות אצל הטבע הכללי, בין שהשכלנו אותם אנחנו או לא נשכיל אותם. ואולם היו אלו האישים המתחדשים, לא

1 שיהיה שיהיה^ה | בחלקיהם | בחלקיה^י | ושישאריו ושישאריו^י | שמורים | שמורים^י ||
 2 וגם כן^ה | הגרמים המתדמי הגשמים מתדמי^ה הגרמים המתדמיים^י || 4 המתדמי
 מתדמי^ה המתדמיים || 5 בעלי-והצמחים | הצמחים ובעלי החיים^ה || 6 ואמנם במוליד
 אולם המוליד אמנם במוליד^ה || 7 באשר >הוא<^ה | האישים | החוששים^י || 8 אצל
 אל^י || 9 המלאכה >אשר בנפש האומן<^ה || 10 מהסבות הטבעיות | מהסבות הרצוניות^י
 מהסבה הרצונית^ה || 10-11 ומהם-הרצוניות^י || 12 מאלו-במקרה | נמצא מאלו במקרה^ה
 מאלו נמצא מקרה^ה || 12-13 סבות מוגבלות סבה מוגבלת^י || 13 שיפול | שיפיל^י || שיתחדש
 שיתחדש^ה | מן המקרה מהמקרה^ה || 15 שיהיו סבות | שיהיו הסבות^י | שיהיה סבות^י ||
 הסבות^ה || 16 וכאשר-בעצמות^ה || 17 או אס^י | נשכיל אותם | נשכל אותם^י ||
 נשכילה^ה | נאלו^י ||

1 שמורים בכללם בכללי || 2 בספר-בעצמות שם | ותחלה^י || 3 וגם כן^י || 4 והגרמים-
 סבות^י | נרחוקות^י מועילות: מפידה^ה || 4-5 ולגרמים-קרובות^י || 5-6 הצמחים והחיות
 והצמחים: אלחיואן ואלנבאת^י || 6 במוליד^י במולידים^י | נמהם^י || 7 אינו מוליד^י אינם
 מולידים^י || 8 הצורה הנבדלת הצורות הנבדלות: אלצור אלמפארקה^ה | מהם אליה^י ||
 9 המלאכה העושה: אלצאנעס^י | מהנעשים בה אל הנעשה^י || 10-11 ומה-הרצוניות^י מן
 הרצוניות כרסנס^י || 11 ומהם-במקרה^י ומן הטבעיים כרסנס^י || 11-12 ומה-הטבעיים^י ||
 12 ומאלו: מן הדת^י | נמצאו^י | במקרה >רוצה לומר באחד משני הסוגים הטבעיים והרצוניים<^י ||
 14 להם לור^י || 15 שיהיו לו: להק^י || 16 אצל^י מן: עק^י | והכללי: אלכליה^ה || 17 ונשכיל
 אותם^י ||

הדברים ויקדם לו בשניה הודעת העתיד בחדושם מה שהוא מיוחד בגופו או נפשו או קרוביו או אנשי מדינתו או עמו, ובכלל מי שכבר ידעו. והספק הנה בשני מקומות, אחד מהם, איך יגיעו לו הענינים הפרטיים מהטבע הכללי. והמקום השני, למה התיחדה זאת הנתינה מן הפרטים המיוחדים באדם אשר פגשה בו הידיעה בהם. הנה הדבור באלו הדברים, ואם 5 היה ענין דחוק מאד לפי ההשגה האנושית, הנה מחויב שיגיע מזה בתכלית מה שבטבעו להשיג, כי היה עצם ההצלחה אינו דבר יותר מזה.

ונאמר כי הענינים אשר יתחדשו, מהם אישי עצמים ומהם אישי מקרים, ואישי העצמים. מהם מה שהם אישי עצמים פשוטים, והם חלקי היסודות, ומהם מה שהם אישי עצמים מורכבים. ואלו שני מינים, אם בעלי נפשות כצמחים ובעלי חיים, ואם בלתי בעלי נפשות כמחצבים ומה 10 שהיה מסוגם. ואולם אישי המקרים, הנה מהם מקרים נמצאים באישי העצמים הפשוטים, ומהם מקרים מתחדשים באישי המורכבים. ואלו הם שני מינים, אם מקרים נמצאים בבעלי הנפשות, ואם מקרים נמצאים בבלתי בעלי נפשות. וכל אחד משני אלו המינים נמצא אם מן הטבע ואם מן הרצון.

ואולם פרטי העצם הנה כלם מוגבלי הסבות הפועלות להם כפי מה שהתבאר בחכמה

15 הטבעית, כי לא ימצא איש עצם במקרה, כי כבר התבאר בספר ההויה וההפסד כי התחדש 10.10 חלקי היסודות והשתנות קצתם אל קצת מסודר שמור מכוון מצד תנועות הגרמים השמימיים.

1 ויקדם ויקרה כי ויקרה | העתיד בחדושם | העתיד בחדושם כי העתיד | בטפו – נפשו
בנפשו או בטפו || 2 מי שכבר מה שכבר | אשר || 3 מהטבע | מהטבע || 4 והפרטים ||
באדם | הענינים | הנה <הוא> יוסל | הדברים | הענינים || 5 ענין דחוק עמוק | שיגיע
שניער עד שיגיע || 7-8 ומהם – מה || 8 ומהם אישים | שהם | עצמים || פשוטים
הפשוטים כי | אישיותם || 9 בעלי בעלי | ובעלי || 10 מתחדשים באישי המתחדשים
באישים כי | מתחדשים באישים || 11-12 בבעלי הנפשות | בבעל הנפשות כי ובעלי הנפשות
בבעלי נפש || 12 בבלתי – נפשות | בלתי בעלי הנפשות | בבלתי בעלי נפש | בבלתי בעלי
הנפשות || ואלו || 13 מן הטבע | מהטבע || מן הרצון | מהרצון || 14 והסבות ||

1 ויקדם לו | והודעת – בחדושם | הודעת העתיד בחדוש: אלאנזאר בחדות | מה – מיוחד
מה שהם מיוחדים | ובטפו או לטפו או: לנסמה או || 2 ואנשי | ואו עמו: או קומה ||
ובכלל – ידעו | ובכלל מה שכבר ידעו: ובאלומלה מא כאן ערפה | אחד מהם | רוצה
לומר || 3 ולח | ומהטבע הכללי: ען אלטיעה אלכליה || והמקום – למה | השני למה:
אלאנזאר | למה | ולמה כנססס וכמו || 3-4 התיחדה – הפרטים | אלו התיחדו לפרטים ||
4 ואשר – בהם | אשר פגשה עלי ידיעה בזה: אלזי אלזי עליה אלעלם בלך | אשר
פגשה אלזי ידיעה בזה: אלזי אלזי עליה אלעלם בלך || 5 ומאד: זדא | ולמי – האנושית ||
לפי השגת האדם: בחסב אדראך אלגסאן | הנה מחויב | בדין הוא || 5 שבטבעו | שבטבעו ||
6 כי – מה | 8 חלקי אחד: אחד || 9 ואלו – מינים | כצמחים – חיים | כבעלי החיים וצמחים:
כאלחיון ואנבאת | בלתי – נפשות | לא || 9-10 ומה – מסוגם | וכדומה להם כנססס וכדומה ||
10 ואישי | המקרים <עצמים> נפשות || 11 מתחדשים | נמצאים | נאשי – נמצאים: פי אשכאך –
מוזדא || <אם> | בבעלי || 12 מקרים – נפשות | נעדרים מהם || 13 הרצון | החומר: אלמאדה ||
14-15 ולהם – הטבעית || ומכוון ||

ונאמר אחר שהתבאר כי גותן זאת הידיעה הוא שכל נקי מן החומר, והיה כבר התבאר בחכמות האלהיות כי אלו השכלים הנבדלים אמנם ישכילו הטבעים הכוללים והם 10 אמנם יתנו דומה למה שבעצמיהם, לא יהיה אפשרי שיתנו ענין פרטי כלל, כי אין בטבעם השגת הענין ההוא הפרטי, ואולם תחלק לפרטים הצורה ההיא הכללית בחומר, רוצה לומר, מצד שאין עמידה כי אם בחומר. ואלו היה לשכלים הנבדלים השגה פרטית, היו בהכרח חמרים, ולא היו עושים כי אם במשמש פועל והפעלות. ואחר שלא ישכילו השכלים ההם הענינים הפרטיים, איך, מי יתן ואדע, יתן השכל הפועל זאת הצורה הפרטית המיוחדת בזמן 15 והמקום ובמין האחד מן האנשים ובאיש האחד מהמין? הנה אני רואה האדם ששיג מאלו

1 ואמנם ואפשר | ואיך שהיה | איך שהיה | איך שהיה | הנה היה | הנה היה |
2 אל התחלתו בהתחלה | יותר היותר | 3 אלהי-שלמה | האלהי שהשנה השלמה | אלהי
והשנה שלמה | (מן) | מן הדברים מהדברים | 4 שהיה | שהיה | (הוא) | מן
הנתינה מהנתינה | התיחסה | <בו> | 5 והם הם | סקראט | סקורטישה | בקראט | אבוקט |
אטינא | אטינא | איתנא | 6 | אי אנשים | אי אנשים | 7 והנה | והנה | (וכן) | אנשים
האנשים | 7 והנה | והנה | והנה | (וכן) | אנשים
8 ואמר | <כ> | (הוא) | היא | מן | החומר | מחמר | מהחמר | (וכן) | אנשים
האלהיות | התבאר | בחכמת האלהיות | נתבאר | בחכמות האלהיות | הטבעים | הכלילים
הכלילים | הטבעים הכלילים | 10 | אמנם | אשר | לא | אמר | אי אפשר | לא | אי אפשר |
יהיה | לא | אי אפשר | לא | יהיה | אמר | 11 | והוא | 52.5 | האחרונים | | לפרטים | לפרטים |
12 | שאין | כי | אין | | לשכלים | פרטית | השנה | פרטית | לשכלים | הנבדלים | היו | יהיו | 13 | והפעלות
והפעלות | בנדה | והפעלות | 14 | הפרטיים | | ואדע | וידע | ואדע | 15 | והמקום | ובמקום |
האחד | האנשים | אחד | מהאנשים | | האחד | מהמקום | אחד | מהמקום | אחד | מהמקום |

1 עתידים העתידים: אלמסתקבלהּ | וואיך-גנה | הנתינה <הרב> | 2 התחלתו: הזא | גבוהה נכבדה | ויותר-ממנו | 3 השנה שלמה והשנה: וענאיה ומהשנה שלמה | אשר-הדברים | 4 מהות-אמנם הנבואה | 5 על-אחינא באתנא: מי אתניא | 6 אומר <לכם> | חכם בחכמה ידע ידיעה כנסת פועל ידיעה | 7 ונהגה | נענין יראה: וסיטרה | 8 נבזה | זה בזה שאחר זה: הוא סימא בעד | ולפי-ויכלתו | 9 אל-היני | 10 8 <שהתבאר> | 9 <אמנם> | 10 <שבעצמיהם> שבהם | 11 <והוא> | הצורה-הכללית הצורות ההן הכלליות | 12-11 <נרצה-בחומר>: אעני-באלהיות | 12 היה-השנה היו השכלים הנבדלים משיגים | בהכרח צורת: צורה | 13 <פועל והפעלות> | <הם> | 14 הענינים הפרטיים הידיעות הפרטיות: אלמעארף אלשליח | מי-ואדעו | 15 גנה-רואה גנה נראה: פאנא נריס זה שנראה: ודלך אנא נרי | שישנ <אמנם> |

האמתית והציורית יקדמו לו בטבע שני מינים מן הידיעה, מציע ונושא פועל ואמצעי. ואולם זאת הידיעה אשר תגיע בשינה, הנה נראה שהיא לא יקדם אותה המין הפועל. ואולם אם יקדם לה המין האמצעי הנה בו מקום עיין. וכאשר היתה זאת הידיעה מגעת לנו אחר הסכלות, ונמצאת בפועל אחר שהיתה בכח, ולא תהיה לנו ידיעה פועלת 5 לזאת הידיעה, הנה הוא מן המבואר כי הענין בהגעת זאת הידיעה לנו כענין בהגעת ההקדמות הראשונות. וכאשר היה זה כן, הנה ראוי שיהיה הפועל לשניהם אחד, ומסוג אחד.

ובעבור כי כבר התבאר במאמרים הכוללים כי כל דבר יצא מן הכח אל הפועל הנה 1049b24-27
לו פועל ומוציא הוא בהכרח מסוג הדבר היוצא מן הכח אל הפועל, הנה הוא מחויב שיהיה 10 הפועל לזאת הידיעה הוא שכל בפועל, והוא בעצמו הנותן להתחלות הכוללות בענינים העיוניים אשר התבאר מציאותם בספר הנפש, כי שתי הנתיבות מסוג אחד. ואמנם ההבדל 11.5 בין שניהם, כי בידיעות העיוניות יתן ההתחלות הכוללות הפועלות לידיעה המוסכלת, והנה יתן הידיעה המוסכלת בלא אמצעי. ולכן יש בזה המין מן הנתיבה מקום פליאה וחקירה חזקה. והיא כי זאת הנתיבה, אם היתה אפשרית לאדם, אם היא אפשרית לו בכל 15 הידיעות המוסכלות, חה בכל הסוגים הנמצאים, או זה אפשר לו בקצת הסוגים ובלתי אפשר בקצתם? והנה החלומות מבואר מענינים שהם אי אפשר שיהיו בדבר מן הענינים

1 והאמתית * | מיתים | מיתין * | ביד | ואמצעי ואמצעי || 2 ואולם ואמנם * | הידיעה >האמתית< * |
תניע תניע לטו * הניע * | שהיא לאן שלא * שהיא שלא ידעו | יקדם | יקרה כנסל | והמין * ||
3 והיתה * || 4 שהיתה אשר היתה * | ולנו * בנידום || 5 ומן * | והענין | ואת – לטו * |
וכענין * | הענין * || 6-5 בהגעת ההקדמות הנעת בהקדמת * ההקדמות || 6 וזה * || 7-6 ומסוג
אחד * | או מסוג אחד * | בסוג * || 8 יצא * יוצא * || 9-8 והנה – הפועל * | 9 מחויב מחייב * ||
11 העיוניים הטבעיים * | שתי שני * | ואמנם ואולם * || 12 כי בידיעות כי בידיעות * | בידיעות * |
ויתן * | הפועלות – המוסכלות הפועלות לידיעה המוסכלות * לידיעה המוסכלת לידיעת
המוסכלות * | הפועלות לידיעת המוסכלות * || 13 והנה – המוסכלות * | בלא בלי * | מן הנתיבה
מין הנתיבות * | מן הנתיבה * || 14 כן – הנתיבה * | היתה היא בדיח * | לאדם – לח לא זאת
הנתיבה * | לאדם אם הוא אפשרית לו ביד לאדם או אם היא אפשרית לו * לאדם אם היא אפשרית
לנו * || 15 בכל הסוגים בקצת * | בכל החושים * | בקצת בכל * || 16 ואפשר * | מן הענינים מהדברים * ||

1 מציע ונושא * | ואמצעי ומציע: ומוטי * || 3 האמצעי המציע: אלמוטי * | עיין
ספק כנסל * | מתיקות * || 4 ובפועל * | שהיתה נמצאת: מוזה * || 5-4 פועלת – הידיעה לואת
הידיעה: להזה אלמערס * | קודמת * || 5 והידיעה לטו * || 8 כן – הכוללים * | 9-8 והנה – פועל:
פלה פאעל * || 9 ומוציא: ומל * | והוא בהכרח: הו צור * | הוא * | ומסוג – הפועל:
מן גס – אלמערס * || 10 ובקצת * | הנותן להתחלות יתן ההתחלות: יעטי אלמבאדי * ||
11-12 ההבדל – שניהם יובדלו שניהם * || 12 בידיעות העיוניות הידיעה העיונית: אלמערס *
אלנטריה * | הידיעות הכוללות כנסל * | המחשבות הכוללות * || 13 והנה >בשינה< * | הידיעה המוסכלת
המוסכלת: אלמזהלה * | ידיעת הדבר המוסכל * | יש יצמח: ינשא כנסל * | יעור * | והמין –
הנתיבה * || 14-13 מקום – חזקה חקירה גדולה ומקום פליאה * || 14 ולאדם * | אם – אפשרית
פועל זה אפשרי: פעל דלך ממק * || 15-14 ובכל – וזה * || 15 והנמצאים * | וזה – לח * ||
15-16 בקצת – בקצתם רק בקצת * || 16 אי – שיהיו לא יהיו: ליסת חתן * | בדבר – הענינים בענינים * ||

ויניע החוש המשותף את הכח המדמה. והנה כאשר צייר הכח המדמה הדבר אשר לקחו
אם מחוץ אם מן הכח הזוכר, ישוב ויניע החוש המשותף, ויניע החוש המשותף את כחותיו
הפרטיים. ויקרה לאדם שישג המוחשים, ואם לא יהיו נמצאים חוץ כי עניניהם כבר שבו
בכלי החושים. ואין הבדל בין שיבואו הענינים האלו מחוץ או שיבואו מבפנים. ופעמים יקרה
5 דמיון זה ביקיצה אל המפחד והחולה, וזה לתגבורת פועל הכח המדמה באלו העתים,
כי הוא כאשר חזק פעולתו, שב מניע מה שהיה מתועע ממנו, והוא החוש המשותף. ואמנם
תגבור תנועת הכח המדמה בשינה בעבור שהותר מקשר הכח המחשבי ויצא מתחת ממשלחו.
ולחולשת הכח הזה, רוצה לומר, המחשבי, במפחד והחולה, קרה להם דמיון זה המקרה.
הנה כבר התבאר מזה המאמר כי החלומות, בין שהיו צודקים או כתבים, הנה הם
10 מיוחסים אל כח הדמיון.

463a10-11

ונעין בסבות הפועלות לשני אלו המינים מן החלומות. ונאמר אמנם החלומות
הצודקים, בעבור שהיו מורים על ידיעת מציאות דבר נסכל המציאות אצלנו בטבע, קודם
הידיעה ההיא, והיא בעת הידיעה ברוב געדר, והיה זה האמתות המגיע לנו אחר הסכלות,
לא הגיע מידעה קודמת אצלנו פועלת לו, ולא אחר מחשבה ועיון בדרך שתגיע הידיעה
15 האמתית הציורית המגעת לנו מן ההקדמות, כי כבר התבאר בספר המופת כי הידיעה

Post. Anal. i. 1

1 ונהנה * | וכאשר צייר * כשצייר | והכח המדמה * || 2 אם-הכח או מן הכח הנדוסל
אם מכח * | החוש את החוש הנדוסל | ונייע-את * כנהסל | כחותיו כחותם * || 3 ויקרה
ויקנה * | עניניהם הענינים * || 4 בין שיבואו שיבואו בין בין שני | הענינים
האלו הענינים * || 5 וביקיצה | המפחד המופחד | נפועל בידסל || 6 כי-חזק כי
הוא אשר חזק * כל כאשר חזקה כי הוא כשחזק | פעולתו בפעולתו | שב מניעו ושב מניע *
ושב מניע אל * || 7 תגבור תנועת הנכר * תגבורת תנועת תגבורי הנדר תנועת * | מתחת תחת * ||
8 ולחולשת מחולשת כל * | רוצה לומר * | במפחד במפחד * כמפחד * | זה המקרה המקרה
הנה הנדוסל * || 9 צודקים-כוזבים | צודקים בין שהיו כוזבים * צודקים כוזבים * כוזבים או
צודקים * || 10 לשני ובשני | המינים המיני * | ונאמר * || 11 והצודקים * || | נמצאות * | דבר
נסכלו הדבר נסכלו דבר מיסכל * | נטבע * || 12 והוא והוא * | והיה יהיה * | המניע לנו
המניע אלינו * | המניע אצלנו * | הסכלות סכלות * הסכלות * || 13 הגיעו יגיעו * |
וקודמת * | ולא לא * | בדרך שתגיע בדרך שהגיע * לדרך שהגיע * בדרך שתגיע
אל * || 14 והצירית * | ולנו * | מן ההקדמות * מהקדמות * מהקדמות * מהקדמות * ||
כי כבר * כי | והתבאר - המופת * | כי הידיעה * שהידיעה * ||

1 ונייע-המשותף: פחרכת-אלמשתרף * והחוש המשותף: ואלחס אלמשתרף * | נא-המדמה * |
והנה: והאנא * ואולם בשינה | נכאשר-לקחו: אלא-אכדתה * || 2 ואם-אם * מחוץ אם * |
מן-המשותף: מן-אלמשתרף ונייע * || 3-2 כחותיו הפרטיים כח הפרטי: קוה אלונה * הכח
הפרטי * || 3 כבר שבו היר * || 4 ושיבואו * נפעמי * || 5 וביקיצה * פועל-המדמה
המדמה כנסס * הדמיון * || 6 כי-המשותף * || 7 ויצא-ממלחת * || 8 במפחד והחולת בחולה
והמפחד כנסס * והחולה והמפחד * || 9 מזה המאמר * | והנה הם: אנהא * || 10 ונעין והתבאר *
ויעין כנסס * ויעין או יוער * | והפועלות לשני * שני כנסס * || 11 ועל ידיעת * | נסכלו הגיע * ||
14 ואצלנו-לח * אצלנו פועלת: ענדא פאעלה * | ונעין * || 15 והאמתית הציורית * | ולנו * ||

461a25-b3

458a14-22

[illegible]

1 כאלו כי | וישמע: ויסמעה || 2-1 ולא- מחזן בלי כל מושח מחזר || 3 ובעבור- ביקיה:
ולא- פי אליקט^ה || 4 המדרגות במדרגת | התחלתה ההתחלה || 5 המחשבה
והזכרות הזכרות והמחשבה כדסנסס || הזכרות והידיעה | ובעבור שהי: למא כנת^ה
אבל- המדמה לכן ייוחסו למדמה || 6 הכח- בתנועה התנועה הוא תנועה:
הזה אלחרכה הי חרכה | ופעל ובוטעל | ומן הצירור ושהציר: ואן אלתצור^ה |
והמשל וההעתק ובעברה כס ובעתק ססס || 7 ינעשה: תפעל | בווכר בזכרות: פי
אלזכר | ניעשה זה | האותות הפעלויות || 8 ענין הענין ויקבל ענין | מהתחלה
מהתחלה || 9 וזה- משני | ופנים פנים הצד האחד: וזה אלוה אלואחד | ואם- או
שיפטשו || 10-9 ובמקום- וחקותי מה שיחה לו במקום: מא יחאכיה בדלה || 10 וזה
אלוי | אמנם ייוחסו או ייוחס: אז תנסב יתייב שייחוסי | ומכחות הנפש || 11 ותחלה |
צודקים- כובים כובים או צודקים: כאדה או צאדה || 12 ומהכח הוה | בחושיו
בחשים || 13 מוחשים מוחש | וממני || 14 בני- המוחשים ||

נמנה בחיוב בכל או בחלק, כי אי אפשר שיהיה המפורסם כחב בכל, והמאמר בהם מסוג אחד.

והדבור במהות החלומות יספיק מדבר בהם כי הם אמנם יתחלפו ברוב ובמעט, רוצה לומר, סבותיהם. ואמנם התחלפות שמותם להתחלפות דעות העם בסבותיהם. וזה דבר ידוע, כי הם יסברו בחלומות שהן מן המלאכים, ובקסם שהם מן השדים, ובנבואה שהוא מן האל 5 אם בלא אמצעי או באמצעי מיוחד. ועוד הנה הנבואה נבדל אצלם כשהיא תבוא להודיע בענינים מדעיים כמו הודעת מהות ההצלחה והודעת הדברים אשר תגיע בהם ההצלחה. והם אמנם הגיע הידיעה בהם בענינים ההווים. וארסטו אמנם ידבר מאלו בחלומות לבד.

10 ונדבר בהם ונאמר כי החלומות שני מינים, כחב וצודק. וראוי שנעין מהם תחלה אל איזה חלק מחלקי הנפש ייחס כל אחד משני אלו המינים; ומה הסבה הפועלת לכל אחד משני מיני החלומות, רוצה לומר, הצודק והכחב; ולמה זה יהיו החלומות הצודקים; ואיך אפשר שיהיו; וכמה מיניהם; ובאיזה סוגים מן הידיעות יהיו; ולמה יהיו מיוחדים בעת השינה; ולמה היו האנשים יש יתרון לאחד על האחר בהם, כי קצתם יראו חלומות צודקים וזה ברוב, וקצתם 15 כחבים; ולמה היו קצת האנשים יבינו פתרון החלומות וקצתם לא יבינו לפתור אותם. כי אלו הם שרשי המבוקשים הנכספים בזה הסוג.

1 בחיוב עם המחויב בנדרוסל || 2 ואחד || 3 במהות לפהות אל | יספיק | יספיק ויעשם | ויעשירי יספיק ויעשירי || 4 ובמעט – לומר | ומעט רוצה לומר | ובמעט || 4 העם האדם || 5 שהן | שהם | שהוא בנדר | שהוא | שהיא בנדר || 6 [אם] אל || 7 ובענינים – מהות | וההצלחה | וההצלחה || 8 [אשר] בנדר | [תגיע] בנדר | [בהם ההצלחה] בנדר || 8 וזה – הידיעה | והם אמנם הגיע | [בהם] | [ההווים] הווים || 9 בחלומות | בחלומות | החלומות || 10 ייחוס | ייחוס | משני אלו מאלו | ומה | ומה | ומה | מה היא || 11–12 משני – החלומות | משני אלו החלומות | משני מינים || 12 הצודק והכחב | הכחב והצודק | [וזה] || 13 מיניהם | מינים | מיניהם | מינים | ובאיזה | מן – | מן – יהיו | מן הידיעות | היו בידם | מהידיעות | היו || 14 יש – לאחד | יתרון | לאחד | יתרון || 15 קצתם | קצת || 15 כחבים | כחבים | האנשים | אנשים || 16 אלו הם | הם אלו ||

1 נמנה בחיוב מחויב או | ומסוג || 3 במהות החלומות | בחלומות: פי אלריא | במהות החלום כנסים | במהות השינה רוס | לשיטת | ומדבר | בהם | מדבר: ען אלכלאם | הם | הסבות || 3–4 ורוצה – סבותיהם || 4 התחלפות | תחלפות: אכלתפת | להתחלפות דעות | לפי מה שיסברו: למא יעקדק | לפי מה שיאמרו | [בסבותיהם – ידוע] || 5 [ניסברו] | יאמרו | כנסים | יאמר | האל | ישתבח: סבאנאה | האל | תעלה: אללה | תעאלה || 6 בלא אמצע | באמצעי | מיוחד | בלא אמצעי || 6–8 נועד – ההווים | 6 להודיע | בו: פיה || 8 [ומאלו] || 10 ונדבר | בהם | כחב וצודק | או כחב או צודק | שנעין – תחלה | בהם תחלה: אן גטר פיה | אולא | שיעור || 12 והחלומות – והכחב || 12–13 אפשר שיהיו יהיו || 13 מיניהם | המינים | ובאיזה | סוגים | [מן הידיעות] | והידיעות: ואלמעלומאת | בעת השינה | לשינה | כנסים | החלומות || 14 והיו – כיו | וזה || 15 [כחבים] | כאבלה | יבינו – החלומות | ייטיבו | בפתרון החלומות: יחס | תעביר | אלריא | יפתרו | ברוב | כנסים | יפתרו | יבינו – אותם | יבינו | לפתור: יחס || 15–16 (כי – הנכספים) || 16 [בו] הסוג | בסוג: פי אלגס ||

חסרונו וקרירותו. ואולם למה היה לבעל חי יקרה לו זה המקרה הוא מפני ההכרח, כי בעבור שהיה מהכרח אלו הגשמים שיגיעם הלאות והעמל עם התנועה והיו נוונים, הצטרכו אל השינה למקום המנוחה והכרח היותם נוונים. וזה בהפך מה שהוא הענין בגרמים השמימיים, כי הם בעבור שלא יגיעם הלאות והעמל וההתכה ולא יהיו נוונים, לא היו צריכים

5 אל השינה. הנה כבר התבאר מזה המאמר מה היא השינה ולאיה חלק מחלקי הנפש תיחוס, 458a28 ולאיה אבר מאברי הגוף, ואיך תקרה ולמה תקרה.

וראוי לנו אחר ידיעת טבע השינה שנודיע טבע החלומות ומה שהיה מסוגם מן ההשגות 458a33

האלהיות אשר אינן מיוחסות אל קנין האדם ולא אל בקשתו. ונאמר כי אלו ההשגות, מהם מה שיקרא חלום, ומהם מה שיקרא קסם, ומהם מה שיקרא נבואה. ורבים מן האנשים כחשו מציאות זה וייחסו מציאות מה שנראה מזה למקרה. ואנשים קימוה, ומהם קימו קצת וכחשו קצת. ודחות מציאותם הוא דחות המוחשים, וכל שכן מציאות החלומות הצודקים, כי קצת האנשים פעמים רבות יראו חלומות יעידוהו מה

שיתחדש לו בעתיד. וכאשר בחן האדם הכפלו עליו בנפשו, הקנתה לו הבחינה 463a30-b1 והיא כי הידיעה המנעת מהם אמנם היא בעצמות, ומטבע פועל לזה, לא במקרה.

15 וההשגות האחרות, ואם לא ראינו אותם, הן מפורסמות מאד, והמפורסם אצל הכל אם שהיה 462b14-18

1 וקרירותו וקרירותו בנדיסל | היה הוא | יקרה שיקרהיה | הוא מפני מפני הוא בעבורה ||
2 אלו מאלו | ונהעמלני ועמלי והעמל וההתכה בנדיסל || 2-4 ועם-והעמלני || 3 שהוא
שהיה || 4 השמימיים הגשמיים | יגיעם ייער | ונהעמלני | ונהי | 5 התבאר נתבאר |
אבר דבר || 7 אחר אחר | טבע | שנודיע שנודיע | מסוגם מן הסוגים || 8 אינו
אינס | ואל | בקשתו <מאמר בחלומות> || 9 שיקרא חלום שיקרה חלום | ומה
שיקרא קסם | מן האנשים מהאנשים || 10 מציאות מהי || 11 ודחות ודחות | דחות כחות ||
12 האנשים אנשים | רבות רבים בנדיסל || 12-13 ידעוהו-לו ידעוהו מה שיתחדש לני
ידעוהו מה שיתחדש ידעוהו מה שיתחדש לני || 13 בחן יובחן | הבחינה הבחירה ||
14 והיאני | אמנם היא אמנם | ומטבע פועל מטבע פועל | במקרה במקרה ||
15 וההשגות האחרות וההשגה האחרת בנדיסל | אותם-מפורסמות אותה היא מפורסמות כל
אותה מפורסמת אותה היא מפורסמתה | אצלו אל | שהיה יהיה ||

1 חסרונו וקרירותו החסרון והקרירות כססססס חסרון חסרון הלחי חסרון הלחות |
והמקרה || 2 הלאות ההפסד: אלכלאלע | נותים <לכן> ר || 3 ומה-הענין | 4 יגיעם-
וההתכה יגיעם ההפסד: ילחקה אלכלאלע ילאר || 5 ומה | מחלקי הנפש מהנפשי ||
6 מאברי הגוף מהגוף | תקרה | ולמה תקרה ולמי תקרה: ולמן יערף ולמה כרסנססס
וכמי || 7 זוראיו ויפה: וחסן | ולו-השינה | שנודיע שנודיע כרסנסססס שיתבאר ||
8 מיוחסות-קנין נקטת בקנין | ולא-בקשתו ולא יהיה ראוי לו: ולא יבניה || 9 מה-קסם
קסמים | ומה שיקרא || 10 מציאות זה אלוי | וייחסו ויאמרו | מציאות-למקרה כי
אלו יקרו במקרה || 10-11 ונאשים-וכחשו קצת | 11 ודחות מציאותם ודחותם | ודחות
המוחשים: דמץ אלמחוסאנת | מציאותם דחות כרסנסססס || 12 קצת-יראו אין מן האנשים
אשר לא ראה פעמים רבות: מא מן אלנאסאן אלא וקד ראע || 13 והכפלו: תכררה |
בנפשו || 13-14 הקנתה-היאן יראה || 14 הידיעה-מהם זאת | אמנם-במקרה לא יקרה
במקרה כי אם בעצמות || 15 וההשגות <האלו> | ראינו אותם נראו כרסנסססס בעצמים ||

היסודי מן הלחות והאדים, ויתנועע בעורקים הדופקים ובעצבים לחוץ החוש, ותתחדש היקיצה בהכרח.

ולקהוץ החום היסודי בעת הבשול מכלי החושים, סבה אחרת גם כן, וזה כי הנפש בעבור שהיתה אחת מצד, רבות מצד, היה לה באלו הכחות נסית מה בכלם. וכאשר הכביד 5 עליו פועל מפעולות הנפש, הטתה הכלים העושים בוולת הפועל ההוא כדי שיחזק בזה על הפועל ההוא המכוון לה, ולכן יטה החום היסודי בעת התעכל המזון אל פועל הכח הנון. וזה אמנם יהיה במקום אשר בו פעולתו וזהו תוך הגוף. וזאת היא אחת מן הסבות אשר תתחדש השניה בעבורם מן היקיצה, כי לזה שתי סבות. אחת מהן מסוג זה, וזה כי החום היסודי כאשר נתקרה ונתמעט מצד התנועה, רוצה לומר, התנועה במקום, ותנועת ההשגה, רוצה לומר, החוש, 10 התנועה בו הנפש אל עומק הגוף כדי שתעשה בו שם במה שנשאר מן המזון האחרון, כדי שירבה עצמו ויחליף בו מה שנתך בתנועה. והסבה השנית, כי התנועה כאשר תתקרה החום הטבעי, יתקרה ויתמעט ויכבד בעבור הקור, ויכאב ויקוץ אל התחלתו כדי שידחה מנפשו המזג אשר קרה לו.

והשניה בכלל תקרה בעבור שני החום היסודי בכמותו ואיכותו. אמנם השניה 15 אשר תתחדש מהמזון, הוא בעבור לחותו וקרירותו. ואולם אשר מהיקיצה, הוא בעבור

1 והאדים והאדום | ובעצבים | ובעצבים | החוש | החום | | ותתחדש | ויתחדש | 3 ולהקין | ולהקין | 4 רבות | ורבות | | נסית - בכלם | שמוש בה בכלים | נסיה מה בכלם | 5 מפעולות | מפעולות | בנה | | הטתה הכלים | השתמשה בכלים | הטתה מן הכלים | הטית הכלים | | והפועל | והוא | הפועל | היא | | וכדי שיחזק | כדי שיתחזק | 5-6 על - | והוא | אל הפועל | הוא | אל הפועל | הוא | | יטה > אל | | התעכל | התעכל | | הכח | כח | | זיהית | תהיה | | וזאת | היא | וזו | היא | וזה | | מן הסבות | מהסבות | 8 בעבור | בעבור | | בעבור | והתחדש | השניה | בעבור | ותתחדש | השניה גם כן | בעבור | והתחדש | בשניה | | וכי | לוח | | הנה | לוח | | שתי | לשתי | | מהן מהם | 9-8 כאשר | נתקרה | כשנתקרה | כאשר | התקרר | 9 התנועה | במקום | תנועת המקום | | ותנועת | והתנועה | 10 התנועה | התנועה | התנועה | | במה | מה | | מן המזון | מהמזון | 11 שירבה | שירצה | | ויחליף | ויחליף | | כאשר | תתקרה | כאשר | תתקרה | | ויכבד | ויכבש | | ויקוץ | ויקבץ | 14 נתקרה | כל | 15 הוא | היא | | וקרירותו | קורו | וקרירותו | | נאשר | כל |

1 הלחות והאדים והלחות: אלכבר^ה ולרטוב^ה | הלחות והאדים | | החוש | העף | 2 ובהכרח | כח | 3 ומכלי החושים | | וגם | כח | 4 רבות | מצד | <לכן | | נסית | שמוש | תצרף | 4-5 הכביד | עליו | העסיקה: | אמהאס | כלה | עליו: | אנתה | עליה | הוצרך | לוי | 5 ומפעולות | הנפש | | הפועל | הוא | אל הפועל | הוא: | אלי | דלך | אלפעל | הפועל | הוא | אל הפועל: | דלך | אלפעל | אלי | אלפעל | הפועלות | ההן | אל הפועל | הוא | | נבוה | בו: | בה | 6 המכוון | לה | | בעת: | וקת | 7 אמנם - וזה: | אנא - ודלך | 8 לוח | זה: | דלך | 9 נתקרה | נתפור | | ורצה - התנועה | 10 ושמ | 11-10 כדי שירבה | וכי ירבה | 11 בה | ממנו: | מהה | | בתנועה | ממנו | | ותתקרה | תפור | 12 יתקרה | יקל | | ויכאב | וכי | 13 ולו | 14 בכמותו ואיכותו | בכמות ואיכות | 15-14 השניה - מהמזון | השניה אשר תתחדש | מן | מון: | אלטם | אלדי | יחד | ען | גאס | במזון | 15 הוא | ישתנה | | לחותו וקרירותו | הלח | והקרירות | הקר | והלחות | הלחות והקרירות | | אשר מהיקיצה | בייעה | | הוא | ישתנה |

המוזן כאשר השתנה דם ושב הוז ממנו אל הלב, ואחר כך אל אבר אבר מן הגוף כמו מה שיאות לו וידמה טבעו, הלך אל המוח גם כן ממנו מה שידמה לו, והוא החלק הקר הלח. ומדרך האברים כאשר יבוא עליהם המוזן, שיתקררו ויורטבו יותר ממה שהיו, וכל שכן האבר אשר הוא בטבע קר ולח, זה כל זמן שהתמיד המוזן בעכול. זה כי החום היסודי ישתנה גם כן מן המוזן כמו שישתנה ממנו המוזן ויתלחלח יותר ממה שהיה ויתקרר גם כן, כי המוזן הוא מצד דומה, ומצד בלתי דומה. ויתחדש גם כן מן הבשול באברים אדים עבים, ויעכר בעבורם הרוח היסודי ויכבד ויתעצם מתקוץ אל התחלתו אשר הוא הלב, ותתחדש השינה בהכרח.

ובעבור שהיה המוח קר ולח, והיה כל אבר אמנם יחלה ברוב מצד היסוד העובר עליו, היה המולך בהתחדש המקרה הזה, רוצה לומר, השינה, הוא המוח עם היות הלב גם כן בעת ההיא, רוצה לומר, בעת המוזן, פעמים יתקרר חמימותו. וכאשר התקרר, חלש פעולתו בעבור זה במוח ובזולתו מן האברים. הנה השינה תקרה בהכרח למקום חולשת המוח וחולשת הלב. וכל אחד משניהם סבה בחולשת חברו, ואם היה המוח חזק הסבה בזה למקום מוגז. והסבה בחולשת שניהם יחד הוא עכול המוזן ובשולו. ולכן יישן החי בהכרח בעת שהתמיד

458a21-22

458a24-25

15 בעכול, ויתעורר כאשר השלים הבשול ויתדמה הן בניזון, בעבור כי אז יזדכך החום

1 ודם ושב | ואחר כך | ואחר כך בניהם ואחרי כל | אבר אבר | אבר אבר | אחר | והנול |
2 לח בוי | טבעו הלך | טבעו והלך | לטבעו הלך | מה ממנה | 3 ומדרך | מדרך | כאשר
יבוא אשר יבוא | כשיבוא | ויורטבו | ויורטבו | 4 בטבעו | בטבעו | נוה-ומן | שהתמיד
שתמיד | 4-5 כי-היסודי | החום היסודי | החום היסודי | 6 ויתחדש
מן המוזן | מהמוזן | אל המוזן | 5 ויתלחלח | ויתלחלח | ממנה מהא | 6 ויתחדש
ויתחדש | ויעכר | ויעכר | 7 הרוח | הרוח | החום | מתקוץ | מהקוץ
משתקוץ | ויקוץ | מהקוץ | ותתחדש | ותתחדש | 8 ויתחדש | ויתחדש
9 שהיה | שהיה | ולח | לח | מצד | מצד | 10 היה | היה | המולך | היה
ראשון | המולך | היה | הסבה | והוא | הוא | המוח | המוח | במוח | היות
היותה | נעובת | מהלבי | 11 חמימותו | חמימותו | התקרר | התקרר | 12 האברים | הכלים
הנה | והנה | תקרה | מקרה | למקום | בעבור | 13 הלב | וכל | כל | סבה
למקום | המקום | בעבור | 14 והוא | הוא | על | המוזן | ומוני | ישן | ישן | החי | החי | ישן | ישן |
בעת | כל | זמן | 15 בעכול | המוזן | בעכול | העכול | הן | בניזון | הכח | הניזוני | ובעבור |

2 ויידמה טבעו | וממנו: מנה | הקר | הלח | הלח | והקר | 3 ומדרך | האברים | והאברים |
שיתקררו ויורטבו ויורטבו ויתקררו | ממה שהיה מקודם | 6-3 וכל | שכן-שהיה | ובכאף-
כאן | 4 ובטבעו | וזה | ולכן | נוה | כיר | ישנתו | יורשם: יתאחר | יתפעל | 5 וכמו-
המוני | 6-5 ויתר-שהיה | והוא: הח | 6 ומצד | אחר | 7 מן-באברים | מן הבשול:
ען אלטבך | באברים מבשולי | אדים עבים | אד עבה | ויעכר | ויתקרר: פיתברד |
8 ותתחדש | וכך תתחדש | 9 קר | קר | לח: בארדא רטבא | 10 המולך-הוא | הראשונה
בהתחדש המקרה | הנה רוצה לומר השינה אמנם הוא: אלוליד בחדות | הוא אלערץ | אעני אלנום
אנמא | לכן השינה ברוב תתחדש | 11 בעת | עת: וקת | מן | ופעמים | 12-11 ובעבור
זה | 13-12 וחולשת הלב | והלב | 13 חברו | טפריסנסס | עבודתו | ואם
וכאשר: ואדא | נחוק: אקויה | 14 ויחד | נובשולח | ובהכרח | שהתמיד | המוזן:
אלגדא | 15 ויתדמה-בניזון | יזדכך | ירמא |

ואולם איך יקרה זה ההתקבצות מהקור והלחות יודע ממה שאומר. אמנם הלחות הנה מדרכה שתסתום שבילי החום היסודי בגידים ובעצבים, וימנע הרוח ויסך מן ההגעה אל הכלי המיוחד לו, כמו שייסך הענן השמש, ולא יגיע הרוח הזה כאשר גדל הלחות בו לחוץ. ואולם הקור הנה מדרכו שיניע החום היסודי אל משלחו מצד מה שהוא הפכו, ואם לא, היה נפסד החום היסודי עם היות הקור גם כן מדרכו שיתעבה בו הגרם וישוב לכמות יותר קטן. ולכן היה היסוד הקר יותר קטן בכמות מן היסוד החם. והנה יעיד היות הקר והלחות פועלים השינה, מה שיקרה מרבוי השינה עם אכילת הדברים הלחים והקרים. והמקרה הזה יקרה לרוח על הדרך הטבעי משני דברים: אחד מהם בשול המזון ועכולו במוח והלב; והשני החולשה

וואולם איך יקרה זה לרוח היסודי משתי אלו הסבות, הנה הוא כפי מה שאומר. זה כי

1 | ואמנם ב | והתקבצו והקבצו ב והיקצו וקיצור והקוצוה | התחלחל נחלתו | כי
 >נה< ל || 2 | ואמנם | שהיא שהוא | נושאה | נושאה | 3 | ההתקבץ | ההקבץ | ההקצו
 ההקוצו | הקוץ | ל | ולו מפני | לובנו מן || 4-5 | הנחום – לו | החום והיוש, הנה
 ראוי שיהיה אמנם יקרה לו מפני החום והיוש הנה ראוי שיהא אמנם יקרה לו || 15 | ושתהיה
 וכשתהיה || 6 | תקרה לו תקרה | יקרה בר יקרה לו | העברו עבר || 7 | וואולם ואמנם |
 זה ההתקבצות | זה ההקבצות | זה ההקוצות | זה ההקצות | מהקור והלחות
 מהקור ולחות | מן הקור והלחות | יודע | ידוע | 8 | הרוח | הכח || 9 | גדלו גבר | הלחות
 בו | הלחות || 10 | והנה | שניע | שניע | משלח | שולח | בנדרה | מה שהוא
 היותו בנדרה || 11 | והקור || 12 | והיה | מועלים | מועל | בנדרה | מועל | שיקרה | שיראה |
 הלחים והקרים הקרים והלחים | לרוח | היסוד | הס || 14 | ועל | הדר | על המנהג | בשול
 בטל | בנו | רשול | ועכול – והלב | ועכולו המוח והלב | ועכולו במוח ובלי | וכיכולו במוח
 והלב || 15 | הניע | כלת | תניע | כלית | בדרה | הניע | לבעלי || 16 | משת | משני | ונה | הוא | בנדרה ||

1 |אמנס| |ושבוּר| || 2 |תהיה| תקרה| || 3 |אמנסוּ| | ולחַי || 4-3 |הקור והלחות| הקר
והלחי || 4 |ותנועה| <לו: לה> קס || 5 |הקור והלחות| הקר והלחי | גברו גברוי || 6 |אמנסוּ| |
ולו: לה| חר | |מוטרי| 7 |וידוע| | ממה שאומר| ממה שנקולה | 8 |שבילי החום|
השבילים אשר לחום: אלמנארי אלתי ללחאר | | נוסך| || 9-8 |הכלי המיוחד| כליו המיוחדים:
אלאתהא אלצאפה שכרכנספ | כליו או המיוחדים || 9 |העונן המסך: אלחזאב | | הרוח - בוז | ||
10 |משלחו התחלתו| || 11 |שיתעבה בו יעבה| || 12 |היסוד החם האחרי| 13 עם אכילת כאשר
יאכל האדמי | הדברים - והקרים| הדברים הקרים הלחים: אלאשי אלבארדה ארטבה פנס
הקר והלח כנס | הלח והקר | לרוח לחום: ללחאר || 14 |משני דברים| משתי הסבות:
מן אלסבקס | בשול - ועכול עכול המוני || 16 |ואולם - שאומרי| ||

והכלים הטבעיים אשר בהם תעשה. וכאשר נטינו אל היקיצה, נפסדו הכחות והכלים ^{454a26-32} הטבעיים אשר ייוחדו להם. הנה נראה מזה לאיזה כח מכחות הנפש תמצא השינה והתעורה. ובעבור שהיה הכח הזה אי אפשר לו מבלתי נושא מיוחד, וזה הוא האבר אשר בו הכח הזה, הנה ראוי שנחקור על זה האבר איזה אבר הוא, ואם הוא נמצא ליותר מאבר 5 אחד, לאיזה מהם ימצא תחלה, ולאיזה מהם ימצא שנית, ומאיזה סבה ימצא, ואיך ימצא?

ונאמר שהוא כבר התבאר במה שעבר כי התחלת החוש המשותף אמנם הוא בלב, ^{460a5-12} ושהמוח הוא אחד מן הכלים המשלימים לפועל הזה מצד השווי הנמצא בו. וכאשר היה זה כן, ^{450a3-6} והיתה השינה היא העמיק החוש המשותף אל תוך העוף, הנה הוא מבואר כי התחלת התנועה הזאת בתעורה הוא מן הלב, ותכליתה אל המוח. ואמנם בשינה, התחלתה מן המוח ותכליתה אל הלב, ולפי האמת התחלתה בשיני הדברים אמנם הוא מן הלב, אבל המוח הוא סבה בשינה בצד מה יותר מאשר הוא ביקיצה. ובכלל כל אחד מהם סבה בזה אבל הלב הוא הסבה הראשונה, והמוח סבה שנית. וכאשר היה זה כן, הנה אלו שני האברים הם המשותפים לשיני אלו הכחות. ואולם מאיו סבה יקרה לשיני אלו האברים, הנה זה יראה ממה שאומר. 15 וזה שהוא כאשר הונח כי כל מקרה שיקרה לבעל חי אמנם סבתו החום או הקור או הלח או היבש או מה שהורכב מהם, והנחנו כי השינה היא העמיק החוש המשותף אל האבר אשר הוא התחלתו, והיה נושא החוש המשותף אמנם הוא החום היסודי, הנה הוא מן המבואר כי השינה

1 ואשר – נפסדו¹ | והכחות והכלים² כל הכלים והכחות³ || 2 והטבעיים⁴ | ואשר⁵ | ייוחדו להם⁶ ייוחדו בהם⁷ כד ייוחדו להם⁸ | מכחות⁹ מכח¹⁰ || 3 נושא¹¹ כליל¹² | וזה הוא והנה הוא¹³ וזה ביד¹⁴ || 4 והנה¹⁵ | וזה האבר¹⁶ | אבר¹⁷ האבר¹⁸ | >ואם הוא אבר אחד או אולי יותר מאחד¹⁹ | ואם²⁰ | נמצא²¹ ימצא²² || 5 ומהם²³ | ימצא תחלת²⁴ תמצא תחלה²⁵ || 7 התחלת²⁶ התחלשי²⁷ | המשותף אמנם²⁸ המשותף בים²⁹ אמנם³⁰ || 8 אחד – הכלים³¹ אחרון³² בים³³ האחרון³⁴ מן הכלים³⁵ ירהי³⁶ האחרון³⁷ | הוזה³⁸ בזה³⁹ | השווי⁴⁰ השני⁴¹ | וכן⁴² || 9-10 והתנועה⁴³ הוזה⁴⁴ תנועת⁴⁵ || 10 בתעורה⁴⁶ הוזה⁴⁷ שהיא בתעורה⁴⁸ הוא⁴⁹ בתעורה⁵⁰ היא⁵¹ התעורה⁵² הוזה⁵³ || 11 הדברים⁵⁴ דברים⁵⁵ | הוזה⁵⁶ היא⁵⁷ | סבה⁵⁸ הסבה⁵⁹ || 11-12 בשינה⁶⁰ – מה⁶¹ בשינה⁶² בסבת⁶³ מה⁶⁴ בשינה⁶⁵ || 12 כל אחד⁶⁶ | כל אחת⁶⁷ | אל אחד⁶⁸ | סבה⁶⁹ כונה⁷⁰ | והוא⁷¹ || 13 שנית⁷² השנית⁷³ | וכאשר⁷⁴ – הנה⁷⁵ | | ואלו – האברים⁷⁶ | אל שני הדברים⁷⁷ | שני אלו הדברים⁷⁸ שני אלו האברים⁷⁹ | והם המשותפים⁸⁰ | הם השותפים⁸¹ משותפים⁸² | הם משותפים⁸³ || 14 ולשיני⁸⁴ – הכחות⁸⁵ | מאיו⁸⁶ מאיזה⁸⁷ | אלו האברים⁸⁸ האלו ביד⁸⁹ | יראה⁹⁰ || 15 וזה שהוא⁹¹ וזה⁹² | מקרה שיקרה⁹³ מה שיקרה⁹⁴ המקרה אשר יקרה⁹⁵ | החום – הקור⁹⁶ הקור או החום⁹⁷ | הלח⁹⁸ הלחות⁹⁹ || 16 ומהם¹⁰⁰ | והנחנו והונח¹⁰¹ בים¹⁰² והונח¹⁰³ מהם¹⁰⁴ | היא¹⁰⁵ הוא¹⁰⁶ | והחוש – האבר¹⁰⁷ | ואשר¹⁰⁸ הוזה¹⁰⁹ || 17 והתחלתו¹¹⁰ – נושא¹¹¹ | התחלתו¹¹² נושא¹¹³ | והוא נושא¹¹⁴ | ומן¹¹⁵ ||

1 נטינו¹ נטה² || 2 ואשר – להם³ | מזה מן הענין הזה: מן הדא אלאמר⁴ | ומכחות⁵ | 4 שנחקר⁶ שחקר⁷ | איזה אבר⁸ מה⁹ || 3-6 וואם – ימצא¹⁰ || 7 כי התחלת¹¹ התחלת¹² מברא¹³ | כיר¹⁴ | ואמנם¹⁵ || 10 ותכליתה¹⁶ ותכליתה¹⁷ || 11 ואמנם¹⁸ | אבל המוח¹⁹ אבל הנוחות²⁰: לכן אלנדמאנ²¹ || 12 אבלו²² כי: לאן²³ || 13 וסבה²⁴ | וכאשר – כן²⁵ || 14 מאיו²⁶ סבה²⁷ למה²⁸ | יקרה²⁹ >זה³⁰ | ונהה³¹ זה: מולך³² | יראה³³ נראה: טהר³⁴ || 15 מקרה³⁵ סבה³⁶ | ואמנם סבתו³⁷ | החום – הקור³⁸ החם או הקר³⁹ || 15-16 א – היבש⁴⁰ והלח⁴¹ והיבש⁴²: ואלרטב⁴³ ואליאבס⁴⁴ || 17 ואמנם⁴⁵ |

השינה כשהיא מה שיתחדש מחולשת הכחות המרגישות. ואין כל שינה מתחדשת מחולשת הכחות המרגישות, כי פעמים תתחדש מהטריח השכל והעיון בדבר אחד שיעמיק החוש המשותף לעור הכח המחשבי, לא בעבור שהגיעו חולשה, אבל פעולתו עם שאר הכחות בעת ההיא יותר חזקה מאשר היא בעת היקיצה. וראיה על כי הכחות המרגישות יתקבצו עם השינה, כי האדם כאשר יקשה עליו הענין וחשב בו, קרה לו השינה. והנה יגיע זה הענין בקצת האנשים שיקרה להם דומה במות, רוצה לומר, חולשת כחותם החיצוניות למקום פעולת הכחות הפנימיות הרוחניות, והשגתם הענינים הנכבדים ועלותם על הענינים הרוחניים הנמצאים בעולם כמלאכים והשמים חולת זה. ואלו הם אשר יאמר שנעשו חגרים ברוחם.

456b16

ובעבור שהיה החוש המשותף מצד אחד, ומצד רבים, אמנם הצד אשר הוא בו אחד, הוא מצד שהוא ישיג כל המוחשים החמשה. ואולם רבים, מצד הכלים, כלומר, מצד היות לו עין ואוזן וחוטם. והיה זה החוש הוא נושא השינה והיקיצה, והוא כולל לכחות רבים מכחות בעלי חיים. ולזה מה שיאמר ארסטו שהוא ראוי שישוה האדם בין שני אלו הכחות ולא יטה אל אחד מהם יותר מן האחר. וזה כי כאשר נטינו אל השינה יותר ממה שראוי, תבהל הנפש

454a24-26

1 השינה בשינה | וואין - מתחדשת | כסל || 2-1 מחולשת - המרגישות | כסל מחמשת הכחות המרגישות ||
2 והעיון העיון | כסל | אחד שיעמיק | אחד שיעמיד | אחר שיעמיד || 3 לעור | לעור | בנדרה | שהגיעו
שיגיעו || 5 יתקבצו עם | יקיצו עם | כסל יתקבצו על | יקוצו ענינו | כאשר יקשו | כשיקשה | וחשב
יחשוב | קרה קראה | כסל || 6 וזה || בקצת האנשים | לקצת אנשים | במות | למות | כמות |
ורוצה | לומר || 7 למקום | בעבור | פעולת הכחות | פעולות הכחות | פעולת כחות || והשגתם
והשגתה | על | אל | כסל || 8 אשר | יאמר | אשר | יאמר | אשר | יאמר || (חגרים) |
חורים || 10 המשותף | המשותף || מצד - רבים | אחד מצד ורבים מצד || 11 המוחשים
החושיים || 12 מכחות | החוש הנה הוא מבואר כי השינה והיקיצה יכללו הכחות רבים מכחות |
מכחות החוש הנה הוא מבואר כי השינה והיקיצה יכללו כחות רבים מכחות | כחות החושיים
הנה הוא מבואר כי השינה והיקיצה יכללו כחות רבים מכחות | כחות החוש הנה זה מבואר
כי השינה והיקיצה יכללו כחות רבים מכחות || 13 מה שיאמר | מה שאמר | מי שיאמר | אחד
אחת || 14 וכי | כאשר נטינו | כשנטינו | ממה שראוי | מן הראוי ||

2 פעמים | לרוב כנסים | יותר || מהטריח - והעיון | מהטריח השכל: ען אעמאל אלפכר
מהמחשבה | שיעמיק החוש | ויקרה לחוש: מיערץ | ללחם | כשיעמיק החוש || 3 הכת המחשבת
המחשבה | שהגיעו | שהגיעו | (ואבל) || 4 בעת היקיצה | ביקיצה || 5 השינה | לשינה ||
יקשה - בו | יכשל עליו הענין וחשב בו: עתר עליה אלמעני ומכר מיה | יחשוב בענין מה קשה |
השינה | לרוב | כסל || 6 וזה הענין | חולשת | חולשת: לצורך | 7 הרוחניות והשגתם | בהשגתם |
הענינים הנכבדים | לענינים הפרטיים: ללאמור אלנויה || ועלותם על | וראותם || 8 ושהשמים:
ואלסמאות || 9-8 ואלו - ברוחם || 10-11 הצד - מצד | הוא חוש אחד || 11 וואולם | הצד:
אלנה | וואולם הצד אשר הוא בו: ואם אלנה אלתי | בהא | מצד הכלים | כי לו כלים
רבים | ומצד - לו || 12 וואזן וחוטם | חוטם ואזניים | (החוש) | המרגיש כנסים | ההמצאות |
והוא נושא: | מן החוש והנה מבואר שהשינה והיקיצה יכללו כחות רבים:
מן אלחם פתבין | אלחם ואליקצת | ישחמל קוי | כחירה || 13 מה שיאמר | יאמר || 14 נטינו
נטינו ||

וחולשתם. וזה כי היקיצה, בעבור שהיא התעסק החושים בכליהם, קרה להם ההתרה מכליהם מפני החולשה והיגיעה. והשינה בעבור שהיא מנוחה לאלו הכחות, קרה לה שתהיה קשר הכחות האלו כי הם ימצאו בה חריצות וכת. ובעבור כי זאת החולשה אמנם תקרה לכלים מן הכאבים הנכנסים עליהם כמו היגיעה והעמל חולת אלו מן הענינים, היו אלו הדברים גם כן להם מבוא 5 ברורם השינה.

- וכאשר היה זה נראה מענין השינה, הנה ראוי בכל מי שיש לו יקיצה מבעלי חיים שיהיה 454b11-12 לו שינה, כי החולשה תכנס על החי בהכרח, אבל שהוא אינו מתחייב זה לבעלי חיים על מין אחד ומדרגה אחת. וזה כי מן החי מי שיש לו החמשה חושים. וזה ימצא לו השינה והיקיצה 454b29-31 על השלמות, וימצא לו השמחה והאבל והתאוה על השלמות גם כן, כי הנה ימצא לו 10 החוש השלם המשותף. וממנו מי שימצא לו ארבעה חושים לבד ושלשה חושים, וזה ימצא לו השינה, אבל לא בכל הכחות החמשה כי לא ימצא לו התעורה בהם. ולא יכנס ספק כי השינה השלמה והשמחה והששון אמנם תמצא לחוש המשותף השלם, והוא לבעל חי אשר ימצא 455a6-7 לו חמשה חושים, מפני כי אנחנו נמצא רבים מאשר אבדו קצת אלו החושים יישנו כמו הסומא והחרש ומי שלא ירית, כי זה החסרון הוא מקרי לא טבעי. ועוד כי אלו לא יחסרו החוש 15 המשותף, אבל חסרו הכלים אשר בהם ימשול החוש המשותף על המוחשים. ורשמו אנשים 456b9-10

1 התעסקו תתעסקו | התחוקי | קרה | יקרה ל || 2 שהיא | שהוא | בידל | מנוחה לאלו מנוחה אלו | מנוחה אלו | לה | להם | בידול || 3 וואת | תקרה | להם | || 4 הדברים | דברים | גם - להם | להם גם כן | בר | מבוא | מביא || 6 וזה נראה נראה זה | הנה | היה | | מין | מה | שיהיה | שתהיה | בידול || 7 החולשה | החולץ | בה || 8 נפיו | מה | החמשה | חמשה | ל | נלול | השינה והיקיצה | היקיצה והשינה || 9 והשמחה | וכי | הנה | הנה | ימצא | נמצא || 10 השלם | שלם | מי | שמיצא | מי | שמיצא | מה | שמיצא | מי | שמיצא | וזה | אשר | | נלול | כל | בה || 11 ימצא לו | לוב | ימצא | ולא | יכנס | ולא | ינע | כל | ואקר | כי | בהיות | בנה | || 12 השלמה והשמחה | השלמה | השמחה | שלמה | והשמחה | ימצא | ימצא || 13 וחמשה | חמשה | ידיל | רבים מאשר | דבר | וכאשר | | נישנו | וישנו | || 14 מקרי | במקרי | מקרה | כיו | יחסר | יחסר | יאבדו || 14-15 והחוש - אבל || 15 נחסר | יחסר | בידול | הכלים - ימשול | | נעל - המוחשים | ||

1 וזה - היקיצה | ביקיצה | כי | ביקיצה | סג | שהיא - בכליהם | שהחשים | יתעסקו | הכלים | || 2 החולשה והיגיעה | היגיעה והחולשה | | נמנוחה | הפסק | חסאמא | הסתיר | לאלו הכחות | לכת הוה | || 3 חריצות וכתו | כח וחריצות: קוה | נשאטא | כח | | זאת החולשה | זה ההפסד: | הלא אלכלאל | זאת היגיעה | || 4 הנכנסים עליהם | נכנסים עליהם: | דאללה עליהם | החיצוניים | היגיעה והעמל | מן העמל | כנס | החוש | הוא העמל | מן החוש | | נמן | הענינים | | ואלו הדברים | || 6 נראה מענין | רושם | יקיצה | שינה | || 7 שינה | יקיצה | | תכנס | תקרה | | נמתח | חיים | || 8 נמדכנה | אחת | || 9 וימצא - השמחה | והשמחה | || 9-10 נם - המשותף | || 10 ארבעה - חושים | חוש יותר נבחר | וזה - לו | זה אמנם ימצא לו: | והוא | אנא | יונד | לה | ואלו ימצאו להם || 11 והחמשה | | ספק | דבר: | שיא | || 12 והשמחה | השלמה: | אלחאם | | לחוש | לאלו ימצא להם החוש | || 12-13 לבעל - לו | בעל החי אשר ימצא לו: | אלחואן | אלדי | יונד | לה | לבעלי חיים אשר ימצאו להם || 13 נאנחו | נמצא | | נאשר | | נישנו | ובכל זאת | יישנו | כנס | || 14 נמי | ירית | | נחסר | | וכי || 15 נחסר | | ימשול | יורת: | ישרק | יראה | | אנשים | כח: | קוה | קצתם | ||

שכבר התבאר בספר הנפש כי הנה כח מרגיש משותף לכל החושים החמשה, והוא אשר
 ישפוט להבדיל המוחשים והתנגדם ורבוים, ידעו כי הנוטה מאלו הכלים הוא החוש המשותף,
 ושמאות השינה אמנם הוא הכנס הכח הזה המרגיש המשותף אל תוך הגוף, ושהיקיצה היא
 תנועת הכח הזה המרגיש אל כליו חוץ לגוף. ולכן פעמים תרשם השינה כשהיא מנוחת התנועה,
 5 והיקיצה דבקות התנועה. וזה המאמר הוא יותר מורה על מהות השינה מן המאמר הקודם.
 והראיה על כי השינה הוא העמק החוש המשותף אל תוך הגוף, כי הער יקרה לו דמיון
 זה, כלומר, שיעברו בו המוחשים ולא ישיגם. וזה כאשר יתעסק במחשבה על ענין מה, כי הוא
 בעת ההיא יבטלו כלי הנפש המרגשת ויקביל בחוש המשותף אל תוך הגוף לעזור אל הכח
 המחשבי, כי הכח המחשבי יתחזק עם מנוחת שאר החושים. ולכן היה האדם ישיג בשינה
 10 הענינים העתידים ולא ישיגם ביקיצה. ואולם עור הכח הזה למחשבי הוא כשיעמיד מה שאצלו
 מרושם הדבר והוא וינקה אותו המדמה, ויעמידהו הכח המחשבי. וזה כי הענין, אשר יושג
 במחשבה, רוחני, והוא יצטרך אל עור ידיעת אלו הכחות בהשגתו אשר תיוחד לו. וזה לא יקרה
 לאחד מבעלי החיים וזולת האדם כי אין כח שכלי להם. ואמנם ישיגו מן המוחשים רשמי
 הדברים וקליפותיהם. והראיה על זה שהם פעמים ילכו על המזיק להם ולא ירחיקוהו, ועל
 15 המועיל ולא יתנועעו אליו.

והנה תרשם השינה גם כן כשהיא קשר הכחות וחיוקיהם, והיקיצה בשתי הכחות
 454b9-11, 25-27

1 ובספר הנפש כסל | כח מרגיש | הכח המרגיש | לכלו אל כלה || 2 להבדיל
 המוחשים | להבדילו המוחשים | להבדיל החושים | והתנגדם | להתנגדם || 3 ואמנם | | והכנס
 הכנסת | הכנס העמקי | ושהיקיצה היא ושהיקיצה הוא || 4 המרגיש
 <המשותף> כסל | לגוף | הגוף כסל | ולכן וכן | תרשם | תרשם כסל || 5 והיקיצה
 והיקיצה כסל || 6 הוא העמק העמק | הוא עומק | הוא העמק | כאשר יתעסק כשיתעסק |
 הוא היא || 8 ההיא הוא || יבטלו כליו יבטלו כלם | יבטלו כלם | ויקביל בחוש | וכנס
 החוש || ויקבל החוש || אל הכח | לכה || 9 כי הכח והכח כסל | יתחזק | יתעסק |
 היה – ישיג | ישיג האדם || 10 והענינים | הוא כשיעמיד | הוא כשיעמיד | כשיעמיד | הוא
 כשיעמיד || 11 וינקה וינקה | ויעמידהו | ויעמידהו || 12 והוא יצטרך | ויצטרך | והוא לא
 יצטרך | ועור || וזה ולזה || 13 שכלית כסל || 14 וקליפותיהם | וקליפותיהם | וזה ||
 על אל || | ירחיקוהו | ירחיקוהו | ועל ואל || 15 יתנועע | יתנועע || 16 והנה תרשם | והנה
 רשם | כשהיא כשהיא | הכחות וחיוקיהם | הכחות וחיוקיהם | כחות וחיוקיהם || | כשהיא כסל ||

1 והחמשה || 2 להבדיל הבדלי | והתנגדם | הכלים <אמנם: אמנם> || 3 ואמנם | | וחוץ ||
 4 חוץ לגוף מחוץ: מן כארץ | ופעמים | השינה כשהיא | כשהשינה: באן אלנו השינה
 שהיא | מנוחת תהיה: תכח || 6 והראיה על ומבאר כי כסל || והוא: הוה | הגוף
 <והראיה על זה הוא> || 7 שיעברו יעברו: תמר | וזה <היה> | יתעסק במחשבה יקדים
 במחשבה: אקבל באלפכרה יחשוב לרובי | ענין מה ענינה: אמרה || 8 והנפש: אלפס ||
 לעור אל לעור: למענה || והכח || 10 ולא ישיגם | לא | למחשבי המחשבי: אלפכרה || 12 וזה –
 11 מרושם דמיון | המדמה הדמיון: אלכיל | ויעמידהו הכח | ויעמוד הכח || 12 וזה –
 עור || | וידיעתו | ואלו – לו || 13 לאחד לדבר: לשי | כח – להם | כח שכלי: קוה עקליה
 שכל להם כסל || ענין להם | מן המוחשים || 14 ופעמים | | ולהם | ירחיקוהו
 ימלו כסל || ירחיקו || 15 יתנועעו אליו יבקשוהו || 16 כשהיא כך כי היא ||

450b8

5

453b11-17

453b26-27

ו והנה למקום הלחות: פלמוצע אלרטובח¹⁰ || 2 על-הטבעין על מזג הטבעי: עלי מואה אלטביע¹¹
בהם || 3 מוטי | ימצא ימצאי: ילדון¹² | ימצא || 4 הנה-זכרנים| בתלוף העניר || 5 ימצא:
ילדון¹³ | יתד-והכירתי || 6 ובערותח¹⁴ | בערותכנסס¹⁵ | וזכרן טוב¹⁶ | ובערות:
מי צבאה¹⁷ | בערות || 7-6 אשר-להם| ויתמה בהםכס¹⁸ | ויתמה בהם מאד¹⁹נס²⁰ || 7 יאירי-
להם| ובעבור זה יאריך להביט בהם | ויטיב-אותם²¹ | ויטיב העמידו: וילד תחצילה²² |
ויקשה| ובעבור זה יקשה || 8 ואחר אשר| הנה כבר: פקד²³ | וובמושני²⁴ | הנה נדבר²⁵
ידובר²⁶כנסס²⁷ | דובר || 9-8 והעין-הוא ותחלה²⁸ || 9 הם-והעץ| הם ממה שישתתפו בו
הגשם והעץ: המא ממא תשתרך מיה אלנס²⁹ ואלנס³⁰ | לשניהם || 10-9 נאם-שישתתפו ||
10 ובהם³¹ בו: בה³² | והגשם והעץ³³ | לאיוה³⁴ ולאיוה³⁵כנסס³⁶ | ומחלק³⁷ | ושני-הכחות³⁸ |
11 ומאברין³⁹ | ימצא לח או⁴⁰ || 12 ונאמר כי⁴¹ | ברשמים| בהרבה צדידים | אחד מהם
כי נאמר⁴²כנסס⁴³ | כי יאמר | חוש >לא: לא⁴⁴ || 14 וכלומר-בכח: אי-באלקה⁴⁵ | כלומר
לדברים נמצאים | ונהה-מבואר⁴⁶ | שרוא כלל⁴⁷ הוא || 15 חושין⁴⁸ החושים ||

והצורות הקשות ההשבה, שהם הרבה רוחניות מעט גשמיות. ואמנם היה זה כן כי הצורות שהן רבות הגשמות יאריך פועל החוש המשותף בברירת רוחניותם מגשמיותם, ויקרה לו שתתקיים בו הצורה ההיא וכל שכן כאשר קבלה מעטת הקליפה. הנה כבר התבאר מזה איך יהיה ההודכרות והזכרון, ומה ההפרש ביניהם ובין השמירה.

5 והנה נשאר ממשיגי הכח הזה אשר יזכרם ארסטו, שתי בקשות. אחת מהן, למה היה המזדכר יכאב ויהנה מבלתי שיהיה הנהנה והמתענג בו נמצא בפועל? והבקשה השנית, למה היו קצת האנשים טובי הזכרונות רעי השמירה, וקצתם יתקבץ להם טוב הזכרונות וטוב השמירה?

ונאמר כי המזדכר אמנם יהיה מתענג בזכור הדברים אשר אינם נמצאים בפועל מצד 10 הדברים אשר ישלחוהו על המזדכר, שהם דברים נמצאים בפועל והם בהכרח מתחילים לדברים המזדכרים. ולהיות דומה לדבר מושג לו בפועל, ישיג המזדכר מן התענג והנוק אצל זה מה שיהיה משיגו אלו היה הדבר ההוא נמצא בפועל. וכאלו הוא יפיל יציאת הדבר ההוא אל הפועל, וכאלו הוא אצל הנפש בגדר האפשר. וזה שהוא כאשר מצא דמיון הדבר, היה הדבר אפשר שימצא. והנפש

450b20-451a16

1 [ושהם] אביר הסוסים | מעט ומעט | היה <דבר> * || 2 שהן-הגשמות | שהן רבות גשמות * שהם רב הגשמות * שהם רבות הגשמות * שהם רבות הגשמות מעטות הרוחניות שהם רב הגשמות | בברירת-הגשמות | בברירות רוחניותם מגשמיותם | בברירות רוחנותם מגשמותם * בברירת רוחנותם מגשמותם | לו בוי || 3 שתתקיים בו שתקיים * שתקיים * שתתקיים * שתקיים בו | וההיא | מעט מעט מעט || 4 ההפרש הפרש הסוסים || 5 והנה נשאר | והנה בשאר * בה והעת בשאר | והנה | יזכרם | יזכרם | זכרם | אחת מהן | אחת מהן | אחת מהם | האחת מהם || 6 המזדכר | המזדכר | הנהנה | הנוק * | והמתענג בו | והמתענג * בוי || 7-6 והבקשה-השמירה | בוי || 9 מצד | ומצד * || 10 ישלחוהו | ישלחוהו * | יבואר | שהם והם || 11 דומה | חוצה | לדבר | אל הדבר | בוי || מושג לו | מושג * משיג לו * | ישיג יגיע אל * || 12 התענגות המתענג | אצל | אצל * אל * | מה שיהיה | מה שהיה * בוי | מה שהיה | אלו לו * | ההוא והוא || 13 יפילו | יפילו * || 14 [כאשר] | והיה הדבר * ||

1 והצורות הקשות: ואלצור אלעסר[ה] * והצורה קשתי | וההשבה: אלאסתר[א] * | [שהם] * הם: הייר | והרבה-גשמיות: כתייר-זמאני[ה] * | נאמנם-כני || 2 יאריך-בברירת | יארכו כאשר יברור החוש המשותף | מגשמותם | מן הגשמות || 4 [מות] | ההודכרות והזכרון | ההודכרות: אלתזכר | הזכרון וההודכרות | ומה-ובין | ומה ההפרש בינו ובין: ומה אלפרק בינה ובין | ומה יזכרו מן || 5 [ממשיג-ארסטו] | שתי בקשות | לומר שתיים * עלינו בשני מיני זכרונות | לדבר | משיג מיני זכרונות * עלינו לומר * על דבור בשני מיני זכרונות | לדבר || 6 יכאב ויהנה | יהנה ויכאב | והמתענג בו | בה | והכואב | והבקשה השנית * והשנית * | ולמה-הזכרונות * | ורעי השמירה * || 7-8 ויתקבץ-השמירה * טובי השמירה וקצתם לאר || 9 [אמנם] יהיה: אנמא צארי * | ובפועל: באלפעל * || 10 ישלחוהו | יביאוהו | [שהם] דברים | בהכרח | צורות: צור * || 11 לדברים | כדברים * כאלאשיא * || 12 שיהיה משיגו שיעוק * || 13 וכאלו-יפילו | וכאלו יש לו תקוה | כיכנס * יהיה הדבר כי בכח שיהיה ושיהיה לו כי * | יציאתו | יצא || 14-13 בגדר האפשר | אפשר | כיכנס * | ביכולת * || 14 מצא נמצא: וזר | אפשר | כאלו אפשר | כיכנס * | שאפשר * ||

וזה הפרש בין תנועת הנפש על חלקי הדבר והעמידו על צד ההודכרות ובין תנועת הנפש

451b18-20

וזהו הכה השומר בכלל אמנם יעמיד עיני חלקי הדבר השמור על ההמשך והדבקות.

יעמיד חלקי הדבר בתנועה נפסקת בלתי דבקה. וכאשר היה מציאות חלקי הדבר נראה באלו

15 היה רוב הקליפות משני אלו הצדדים היה הזדכרותו קשה. והעניינים הכלליים אמנם יזכרו

והזכרון אמנם יהיה לצורות הקלות ההשבה, וההזכרות לצורות הקשות ההשבה. והצורות

הקלות ההשבה, הם אשר יהיו אצל הכח המדמה והחוש המשותף, רבות הגשמות מעטות הרוחני.

1 אלו אל | | [עור]ה | | קצח | קצחם | | ובהעמיד-להם | | | ולהעמידו | להעמיד בנהל |
ואבל מעמים | | | ויעמידו | יעמוד אכה || 2 כל | על אבה | | מה-להם | | | ולהעמידו | להעמידו |
ופעמים | ומפני || 4-5 והדבר-הדבר | || 5 הדברים | הדברי || 6 אבל | נס | | ההעתק
העתק | | | נכריים | זרימיו | נכריים | זרימיו | | אל | על בהס | | 6-7 כי הס | כי | | זיצטרך
בח | יצטרך | הצטרך | בוד | | והשוה | בס | || 8 המועמד | אשר | העמידה | אשר | העמדה | אשר
השמו | אשר | העמיד | | הוא | שמירה | היארה || 9 המיוחסים | המתיחסים | נדהס | המתייחסים |
הדבר | דברה | | היה | היתה | הנהס | || 10 ומפעולת | הוכרין | מפעולת | הוכרין | אמנם | | הנססות
נססות || 11 עניי | חלקי | חלקי | עניי | | על | אליו | | והדבקות | והתדבקות | || 12 וכאשר | כאשר |
קצחם | קצח || 13 היה | היתה | | נראה | הנראה || 14 מעט | מעוט | אבי | | הודכרות | הודכרות | ||
15 היה | היתה | | הצדדים | הצדדי | | הכלליים | הכוללים | הכלליים || 16 היה | היתה | | השכחה
שהשכחה | | | הסרטיים | החלקיים || 17 ולצורות | | | ההשבה | להשיבם | בנוס || 81 ואצל | | מעטות
הרוחני | מעטות | הרוחניות | | מעט | הרוחניות ||

1-2 פעמים - להעמידו כל אחד מהם יעמיד את המיוחד לוי || 2 חברו עבודתי | שלא - הדבר | לא יקרה זה הכנסתו לא יקרה || 13 קצתם - קצתי || 16 ותעוהו | אבל עלו ועלי || 7 ה - הדבר | מה שיודכר יודכר כנסתו מה שיודכר | נובמלתי || 9 המיחסיים הדומים | ופעולתי || 10 מפעולת הזכרון מן הזכרני | השוה <מדובקת> || 11 ואמנתי | ההמשך וההדבקות ההדבקות כנסתו הדבקות החלקיים || 12 וכאשר - הרכיב והרכיבי | אותם <קצתם אל קצת> | ואמנתי || 13-14 וכאשר - מעטתי || 14 והקליפות: אלקשורי || 14-15 ומצד - קשתי || 17 לצורות הקלות לצורה קלת כנסתו לצורה | ונהודכרות - ההשבה: ואלתדכר - אלאסתרואעו || 18 המשותף <הן: והי> || 19 ומעטות הרוחני: קלילה אלוהאניהו ||

החוש וזוהם בוזהמתו, ולא יכאב החוש בכאב המצייר. וכן הכח הבורר יכאב בכאב המצייר, ולא יכאב המצייר בכאבו. והכח הזוכר יכאב בכאב הבורר, ולא יכאב הבורר בכאבו. ואמנם היה זה כן כי הרוחני יכאב בכאב הגשמי, ולא יכאב הגשמי בכאב הרוחני, וכן היותר רוחני מהם יכאב בכאב היותר מעט רוחני, ולא יכאב המעט רוחני בכאב היותר רוחני. ולא יקרה 5 מהתחברות אלו הכחות והעזרם עמידת הדבר אשר כבר הרגיש ושכח לבד, אבל פעמים יעמוד בקצת האנשים עם התחברותם, צורות הדברים המוחשים, מבלתי שהרגישם תחלה, אבל סופרו אליו תאריהם לבד. כמו שספר ארסטו מקצת הקודמים, כי היה מצייר דברים נעתקו אליו בשמע מבלתי שראה אותם. וכאשר נבחנו אותם הצורות נמצאו כפי מה שנראו אליו. ובוה הצד אפשר שיצייר הפיל מי שלא הרגישו מעולם, וזה אמנם יקרה לאדם עם 10 התחברות אלו הכחות השלשה. והתחברותם אמנם הוא מצד הנפש המדברת, רוצה לומר, מפני השמעם אליה, כמו שהפרדם יהיה מפני הנפש הבהמית. והתחברם קשה ורחוק על האדם להיותו מפני השכל, ומנוחת הנפש הבהמית, הנה היא בפרידתם. ולכן אמנם יקרה ההתאחדות הנה לאשר ישימו השתדלות מחשבתם בהתבודדות, ויסירו מעצמם הטרחים אשר יטריחו החושים, וישבו החוש המשותף בהם לעזר אלו הכחות. ולכן פעמים יתאחדו 15 אלו הכחות בשינה ויעלו על נפלאות העולם ובענינים הדומים לשינה, כמו חולי השתוק אשר יקרה לאשר יאמר עליהם שנעשו חגרים ברוחם. ופעמים יקרה, כמו שיאמר ארסטו, שלא

1 וזוהם וזוהם | החוש – המצייר | בכאבו החוש בכאב הכח המצייר | וכן – בכאבו |
2 והמצייר | הכח המצייר | 2 | בכאבו | 3 | ונהכח – הבורר | 3 | וולא – בכאבו | 3 | כי
4 >היותר | כי היות | רוחני מהם | מהם רוחני | 4 | היותר | מעט המעט ברהו | המעט
5 מעט | 5 | ואלו | אל | והעזרם | והעזרם | וכבר | 6 | יעמוד | יעמוד | האנשים | אנשים |
7 התחברותם | התחברותם | צורת | מבלתי בלתי | 7 | מקצת | האנשים |
8 הקודמים | כי הקודמים | הקודמים | דברים | 8 | שראה | שראה | וכאשר – אותם
9 וכשנבחנו אותם | וכאשר נבחנו אותם | שראה | 9 | מן | מן | ומעולם | אמנם
10 הנה | ברהו | 10 | והתחברותם | והתחברותם | ורוצה | 11 | יהיה | יהיה |
12 אמנם | על | 12 | להיות | להיות | להיות | 12 | אשר | אשר | מהמוחשים |
13 היא | הוא | 13 | והוא | והוא | לאשר | לאשר | ויסירו | ויסירו | מעצמם | ויסירו
14 מעצם | 14 | יתחדו | יתחדו | 15 | על | על | הדומים | הדומים | השתוק | השתוק |
16 | 16 | חגרים | חגרים | ברוחם | ברוחם | חגרים | חגרים | בכחם | בכחם

1 וזוהם בוזהמתו | ולא – המצייר | ולא בהפך | והכח | 2 | וולא – בכאבו | בהפך | 2 |
3 והכח הזוכר | והזוכר | ולא – בכאבו | בהפך | 3 | 2-3 | ואמנם – הרוחני | 3 | וכן היותר | והיותר |
4-3 מהם יכאב | יכאב מהם | יאלם מנהא | יכאב | 4 | וולא – רוחני | בהפך | 5 | והעזרם | ולבד:
6 פקט | 6-5 | מעמים | יעמוד | יעמוד | 6 | שהרגישם | שהרגישם | תחלה | תחלה |
7 סופרו נעתקו | נקלת | תאריהם | תאריהם | צפאתהא | עניניהם | לבד | מקצת | על קצת | עלי
8-9 | 8-9 | מה – אליו | ענינם | האמת | ענינם | או העתקם | האמת | 9 | הרגישם | יראה:
10 יראה | 10 | ואמנם | 11 | מפני | מן | מן | ורחוק | מאד | 12 | ולהיות – השכל |
13 ומנוחתו | מנוחתו | 13 | והוא | הוא | לאשר – מחשבתם | לאשר | יחשבו | יחשבו | למחשבות |
14 ויסירו | כאשר | יסירו | 14 | אשר | יטריחו | מן | 15-14 | יתאחדו – הכחות | יתאחד | זה הכח | תתחד
15-16 | 15-16 | וכמו – ברוחם | 16 | ופעמים | יקרה | ופעמים | יבאר | וקד | תבין | ויקרה |

היותר רוחנית מכולם, כי הוא מקבל פרי מה שבררו השלשה ונקו מן הקלפה. הנה כבר התבאר מזה המאמר אי זה מציאות, מציאות הכח הזה, ומה עצמו, ושהוא זולת המצייר וזולת הבורר, ושהוא אמנם תשלם פעולתו בשותפות הבורר והמצייר, וזה אם בגדר ההרכבה או בגדר החלוקה. והתבאר כי השמירה אמנם היא התחברות מציאות ענין

5 המוחש בכת הזה מבלתי שיפסק, ושהשכחה היא הסרתו, ושהוכרות הוא שובו אחר ^{453a7-9} השכחה, ושההזכרות הוא השיבו ושהוא מיוחד באדם.

ולכן ראוי שנענין איך יזכר המזכר מה שכבר הרגישו ושכחו. ונאמר כי הזכר האדם דבר כבר שכחו הנה יהיה בהכרח בהעמיד ענין הדבר ההוא. וכאשר העמידו כח הזכר, העמיד המצייר צורת הדבר ההוא, והרכיב הבורר הענין אשר בררו והבדילו, כי 10 הוא מן הענינים אשר הובדלה הצורה אליהם, הנה מהם תתרכב, והמורכב הוא המחולק. וענין הצורה העמידו הזכר, ורשמו העמידו המדמה, והרכבת הענין אל הרושם יתנהו הבורר, ישתבח החכם היודע. ובהתחברות אלו השלש כחות יעמוד הדבר השכוח עם ההזכרות.

ואם נמנע עמידת הדבר ההוא על האדם, אמנם זה למקום חולשה והפסד הגיע לאחד 15 מאלו הכחות, ונפסדו הנשאים להפסד הכח ההוא האחד. וזה ההפסד אשר יקרה לקצת אלו הכחות מקצת, אמנם יקרה ברוב לעלין מן התחתון. ודמיון זה כי המצייר יכאב ויפסד בהפסד

1 היותר יתרו | פרי כפי | שבררו שבררו מן שקבלו | השלשה-מן השלשה ונקונו הראשונות ונקו מן כל השלשה ונקוהו מן || 2 מציאות אברהם || 3 תשלם תשלים | והמצייר || 4-3 בגדר ההרכבה בואת ההרכבה בנדר || 4 החלוקה החלוק בנדר || החלוקי | השמירה העמידה | ענין הענין בדר || ושהשכחה היא והשכחה ושהשכחה | שובו שיבין || 6 ושההזכרות וההזכרות | השיבו השבתה חשובה | ושהוא והוא || 7 איך אמל | הרגישו הרגיש | ושכחו ושכח || 8 דבר אשר | שכחו שכל | בהעמיד ענין בהעמד ענין בהעמיד | וכאשר העמידו וכשהעמידו || 9-10 כי הוא הנה בנדר || 10 הובדלה נבדלה בנדר || מהם תתרכב מהנה תתרכב מהם תתרכב | והמורכב והמרכיב || המחולק המבדיל המחלק || 11 ורשמו ורשמה | והמדמה || 12 ישתבח-היודע | השכוח הנשכח | עם אצל || 14 נמנע יקשה ימנע | ההוא אחר | חולשה חולשתו | לאחד לאחת || 15 והנשאים | שארם יוסל שאר הכחות | להפסד בהפסד | האחד האחר ||

1 היותר-מכולם יותר רוחנית: אכתר רוחאניתי | השלשה ונקו שלשת הכחות כנסנסו שלשת הכח || 2 ומה המאמר | מציאות ומציאות || 3 וזולת הבורר והבורר | וזהו || 4-3 בגדר ההרכבה בהרכבה הוא: פי הוא אתרכיב בהרכבה || 4 בגדר החלוקה בחלוקה | התחברות המשך | ענין הענין: אלמעני || 5 שיפסק הפסק || 6 השיבו קטורי || 7 שנעין שיעין כנסנסו שיכור || 7-8 הודכר-הנה וזר || 8 ובהכרח || 9-10 כי-מן כי הוא אל: פאנה אלי בזה שהוא אל: באנה אליה כי מן || 10 והצורה: אלצורה || ונהה מהם: פאנה מנהם | והמורכב-המחולק || 11 יתנהו יהיה מן || 12 ישתבח-היודע ישתבח האל החכם היודע: פסבחן אללה אלחכים אלעלים || 14 נמנע-הוא קשה זה | והפסד || 15 ונפסדו הנשאים ונפסדו שאר אלו: פאכלת סאיר האולאק נפסדו שאר מהם: פאכלת סאירה | אשר בעבור נפסדו הנשאים | ולהפסד-האחד || 16 ויפסדו ||

כן יברור הבורר ענין הצורה ההיא מרשמה, ואחר כן יקבל השומר מה שבריר הבורר. וכאשר הלכו, היתה השבתם על צד ההרכבה.

ולהיות הכחות האלו פעולותיהם מתחלפות, היו מקומותיהם מן הראש מתחלפים. ובעבור שהיה המרגיש אמנם ירגיש תחלה, ואחר יצייר המצייר ואחר יברור הבורר ואחר יקבל השומר, התחייב בהכרח שיהיה המצייר באופן המרגיש מן המוח. ואחר ילוה אליו המחשב, רוצה לומר, הבורר, וזה במקום האמצעי, ואחר ילוה אל המחשב הזוכר והשומר, וזה באחורי המוח, וזה כפי המפורסם ממקומות אלו הכחות. והנה כבר נודע בחוש כי מקומות אלו הכחות הם אלו המקומות בחליים המשיגים לכח כח מאלו הכחות, בחלות מקום מאותם המקומות. וזה שהוא כאשר חלה מזג הקודם מן המוח לבד, נפסד דמיון האדם ההוא, ולא יחלה 10 מחשבתו ולא זכרונו. וכאשר יחלה אמצע המוח, יחלה מחשבתו, וכאשר יחלה אחורי המוח, יחלה זכרונו ושמירתו, וזה ידוע אצל הרופאים.

ולכן היו הנה חמש מדרגות. הראשונה, גשמית, רבת הקליפות, והוא הצורה המוחשת חוץ לנפש. והמדרגה השנית, מציאות הצורה הזאת בחוש המשותף, והיא הראשונה מהמדרגות הרוחניות. והמדרגה השלישית, מציאותה בכח המדמה, והיא יותר רוחנית מן הראשונה. 15 והמדרגה הרביעית, מציאותה בכח הבורר. והחמישית, מציאותה בכח הזוכר והיא

1 כן כן כן | והבורר | וענין-ואחר | וכן כן כן | ויקבל השומר | יקבל השומר
הוא מרשמה ואחר כך יקבל השומר | ומה-הבורר | מה שיברור הבורר | 2 השבתם
השגתם | 3 מתחלפות | מתחלפים | היות בין | מתחלפים | מתחלפות | 4 ותחלה | 5 ואחר
<כך> | המצייר | תחלה | 5 התחייב | תחייב | תחייב | 6 והאמצעי | הזוכר
והשומר והזוכר | 7 וזה כפי | זה כי כפי | כפי | והנה | והוא | ואחר |
וכן | 8 והמקומות | לכח כח | הכח | בחלות וחלות | מקום מאותם | מקום מאותם | מקום
מקום מאותם | 9 שהוא הוא | חלה | חלה | נפסד | חלה | 10 ולא
זכרונו | וכאשר יחלה | וכשחלה | ואמצע המוח | יחלה | תחלה | חלה | מחשבתו
מחשבותיו | 11 ידוע | מבורר | 12 היות | הקליפות | הקליפות | והוא | והיא | והצורה | 30.7
הקודמים | > < 25.7 | 13 והיא | המדרגה | מהמדרגה | מהמדרגה | 14 והמדרגה |
רוחנית | רוחנית | 15 והמדרגה | והחמישית | והמדרגה | החמישית | והיא | והוא |

1 מרשמה מרשמו: מן רשמו: מרשמה שממו ענינה כנסתו מרשמה שממו רשמו
2 הלכו: היות: כאנת יאבדהו | 3 ולהיות-האלו | ובעבור שהכחות האלו: ולמה הנה אלקות
ובעבור שהכח הזה | 5 השומר | מה שברר הבורר: מא מן אלממו: | המרגיש | הקודם |
ילוה אליו | 6 רוצה-הבורר | וזהו | במקום האמצעי באמצעי | ילוה-המחשב |
7 וזהו | וזה-המפורסם | ומקומות | מן: מן | אלו הכחות | 7-8 וכי-הכחות: פאנה-
אלקות | 8 והם-המקומות | מקום | מקום: מוצע | 9 ולבד | נפסדו חלה כנסתו
10-9 ולא-זכרונו | וישאר המחשבה והזכרונו על הצד של | 10 אמצע המוח | אמצע:
וסטה | האמצעי | מחשבתו המחשבה | יחלה | אחורי המוח | אחורי: מוכרה | האחורי |
11 יחלה-ושמירתו | הזכרוני | וזה-הרופאים | 12 והנה | הראשונה | אשר הראשונה
מה | הקליפות | הקליפה: אלקס כנסתו | הנה | 13 והמדרגה | השנית | והשנית |
14 והמדרגה | השלישית | השלישית | ויתר: אכר | 14-15 ומה-המדרגה | 15 ומציאותה |
והחמישית | החמישית | כנסתו | כנסתו |

לכח שלישי. הנה כבר התבאר מזה המאמר כי הנה שלשה כחות, כח מעמיד לדמיון הדבר, וכח מעמיד לענין אותו הדמיון, וכח מרכיב אותו הענין אל דמיונו. ולכן אמנם ישלם ההזכרות בעזר אלו הכחות השלשה, והעמיד כל אחד מהם מה שייוחד לו.

- 5 וארסטו יכוון בבאור כי הכח הזה, רוצה לומר, הווכר, וזלת הכח המצייר, ושהם שנים 450a22-25
במהות והנושא, כי אנחנו נשיג פעמים ענין הצורה המדומה בלעדי הצורה המדומה, ופעמים נשיג הצורה בלעדי שנשולל ממנו ענין הצורה. ולכן אפשר לנו שנשמור דברים רבים יחד, ואינו אפשר לנו שנדמה אותם. וכבר אמרנו כי כח השמירה והזכרות אחד בנושא שנים בצד, כי אשר ישיג הכח המדמה מאיש ראובן הרמח אליו, אמנם הוא מה שירשמהו הרשם מזה 450b20-27
10 בדמיון. ואשר ישיג הכח הווכר, אמנם הוא ענין הרושם ההוא. ולכן היה ענין הדבר בכח הווכר יותר רוחני מאשר הוא בכח המדמה.

ובעבור שהיה פעולת הכח הזה בצורה המוחשת אחת משתי פעולות, אם הרכבה אם התרה, זה שהוא כאשר השיב הצורה אשר הרגיש כבר, הנה אז פעולתו הוא הרכבה. זה יהיה כמו שאמרנו כשיעמיד כל אחד משני הכחות הענין הפשוט אשר ייוחד לו עמידתו, וירכיב 15 הכח השלישי. ואולם ההתרה והפירוק, הנה יהיה בגדר הדבר המוחש כל זמן שהתמיד להיות מוחש. זה יהיה כשירגיש המרגיש תחלה הדבר חוץ לנפש, ואחר כך יציירהו המצייר, ואחר

1 שלישי השלישי | וכבר | אר | שלשה | שלשה | 3 דמיונו דמיון | והעמיד | והעמיד | וכבר | 4 | מהם | 5 | וארסטו - 28.13 | מציאות | > < 20.15 | 5 | יכוון | בבאור | נשען | בבאור | יכוון | לבאר | נשען | בבאור | זה | והכח | המצייר | 6 | במהות | ברמיונות | בלעדי | מבלעדי | 7 | נשים | נשיג | שנשולל | שולל | שנשולל | ממנו | < עדין | > | ולכן | הוא | בידה | דברים | רבים | הדברים | 8 | אותם | וכבר | אפשר | לנו | שנשמור | דברים | יחד | ואינו | אפשר | לנו | שנדמה | אותם | 9 | בצד | מצד | כי | והנה | 10 | הוא | מה | הוא | היא | מה | שירשמהו | שירשמהו | מזה | הוה | 10 | ובדמיון | והוא | 11 | הוא | היא | 12 | שהיה | שהיה | המוחשת | המוחשת | אחת | משתי | אחד | משני | 12-13 | אם | התרה | או | התרה | בידה | 13 | השיב | השיב | בה | בה | השיג | השיב | בה | והוא | הרכבה | 14 | אחד | משתי | אחד | משני | בידה | אחת | משתי | ייוחד | יחד | אידה | וירכיב | < לו | 15 | ההתרה | ההתכה | בידה | 16 | כשירגיש | כשירגיש | בשיג | כן | כן | בה | יציירהו המצייר |

1 מזה - כי מן: מן | כח | רוצה | לומר | 2 | לדמיון - מעמיד: לזיאל - מלצרה | לענין ענין: מענין | מרכיב | מורכב | מן: מרכבה | מן | 3 | ואמנם | בעזר | אלו | באלור | והעמיד | בהעמיד | כי יעמיד | אשר | מהם | יעמיד | 5 | יכוון | בבאור | יבאר | רוצה | לומר | 6 | במהות | והנושא | בגדר | והנושא | בזה | בלעדי - המדומה | 9 | מאיש - אמנם | מאיש | זיד | הרמח | אליו | אמנם: מן | שכן | זיד | אלמאשאר | אליה | אנא | מן | הנשא | כנס | מן | השני | מה | שירשמהו | מה | שרשמהו: מא | רסמה | 10 | בדמיון | בשומר: פי | אלחאפט | בכותל | ואמנם | 10-11 | ענין - הווכר | מה | שבווכר | 12 | בצורה | המוחשת | בצורות | המוחשות: פי | אלצור | אלמחוסוסא | 13 | התרה | הפרדה | וזה | שהוא | והצורה: אלצורה | פעולתו | הוא | פעולתו | אמנם | הוא: מפעלה | אנא | הו | יעשה | 14 | נעמידה | 14-15 | וירכיב | הכח | והכח: ואלקוה | וירכיב | 15 | ההתרה | והפירוק | הפירוק | בגדר | בלקיחת: פי | אלד | 16 | ותחלה: אולא | חוץ | שחץ: אלכארג | יציירהו | יצייר |

אמנם יהיה עם דמיון, הנה ענין הזכרונות וזולת ענין הדמיון, ושפועל שני אלו הכחות נבדלים זה מזה. וזה כי פועל הזכרונות הוא העמדת ענין הדבר המדומה אחר האברו, ושפוט עליו עתה שהוא אותו הענין אשר הרגיש ודמה. והנה אם כן ארבעה דברים: דמיון; וענין אותו הדמיון; והעמיד אותו הענין; והמשפט על כי הוא ענין 5 אותו הדמיון אשר היה למוחש הקודם. והעמיד הדמיון ראוי שיהיה לכת זולת הכת אשר ישיג הענין. והכת הזה ימצא בשני ענינים, אם היתה השגתו מדובקת, נקרא שומר, ואם היתה נפסקת, נקרא זוכר. ואולם המשפט על כי זה הענין הוא לזה הדמיון, הנה הוא באדם לשכל, כי הוא השופט בו בחיוב והשלילה, והוא בבעלי חיים הזוכרים דבר דומה בשכל, כי הכת הזה יהיה באדם במחשבה והשתכלות, ולכן יזכר. ואולם בשאר בעלי חיים הוא טבע, ולכן 10 יזכור בעל חי ולא יזכר. ואין לכת הזה בבעל חי שם, והוא אשר יקראהו בן סיני, והם. ובכת הזה ירחק החי בטבע מן המזיק, ואם לא הרגישו עדיין, כמו שירחקו רבים מן העופות מן הדורסים, ואם לא ראוהו מעולם.

453a7-9

והנה שלש פעולות לשלשה כחות, השתים מהם תבאנה בשני הדברים הפשוטים אשר הורכבה הצורה המורכבת משניהם, אשר אחד מהם דמיון הדבר והשני ענין דמיון הדבר, והכת 15 השלישי ירכיב שני הענינים ההם אחד מהם אל האחר. וזה כי בצורה המדומה, דבר ילך דרך הנשוא, והוא המקוה והתמונה, ודבר ילך דרך הצורה, והוא ענין התמונה ההיא. וזה כי האיש חוץ לנפש בעבור שהיה מורכב, קרה לו שיהיה בנפש על המין ההוא, ושיהיה קבול שני החלקים אשר הורכב מהם לשני כחות מתחלפים, ושיהיה הרכבתם

1 ענין שני | שני אלו שני || 3 ושפוט | ושפוט | נעתה | נעתה | ודמה | ודמה | והנה | והוא | כן | כן | 4 והעמיד | והמשפט | על | על | 5-4 וענין | אשר | 5 והיה | למוחש | היה | מוחש | היה | למוחש | והקודם | הדמיון | ראוי | הראוי | לכת | עם | הכת | כח | 6 ישיג | ימצא | נעתה | ענינים | הענינים | 7-6 היתה | נפסקת | נפסקת | היתה | נפסקת | היתה | נפסקת | 7 הענין | אשר | 8 והשלילה | ובשלילה | בשכל | לשכל | כן | 9-10 והוא | בבעל | 10 ושם | ב | בן | סינא | רוצה | לומר | בלשון | ערב | והם | דמיון | מחשביר | רעיון | 11 ירחק | ירחק | כח | 12-11 מן | העופות | מהעופות | 12 מן | אים | ואם | מעולם | ואם | לא | ראום | מעולם | ולא | ראוהו | לעולם | 13 שלש | שלשה | בשלשה | השתים | השלשה | בשני | בשתי | 14 ואשר | והדבר | 15 ההם | מהם | בצורה | הצורה | בצורת | דרך | מהלך | 16 המקוה | והתמונה | הקדקוד | והתמונה | מקרה | התמונה | המכנה | התמונה | 17-16 וזה | האיש | 17 חוץ | לנפש | שהוא | חוץ | הנפש | שחוץ | לנפש | על | דמיון | 18 ושיהיה | ושיהיה | לשני | לשתי | מתחלפים | מתחלפים

2 וזה | מהו | הזכרונות | כח | הזכרונות | קו | אלכר | והמדומה | אלמחל | 3 ועתה | הרגיש | תחלה | 4 ודברים | 5 היה | הקודם | הרגיש | תחלה | כנס | ידע | תחלה | 7 הדמיון | המדומה | אלמחל | 8 ובו | מיה | נדבר | לדבר | לשיק | 9 והשתכלות | ובעלי | חיים | טבע | טבעי | טבעי | 10 יזכור | יזכור | יזכור | בעלי | חיים | ולא | יזכור | 12-11 וכמו | מעולם | 13 מהם | תבאנה | מהם | יתמידו | כנס | אלה | מהם | 14 והרכבה | המורכבת | הורכבו | הצורות | המורכבות | תרכבת | אלצור | אלמרכב | 15 בצורה | המדומה | בצורות | המדומות | כנס | בצורות | הדמיונות | 17 האיש | התמונה | אלשכל

וההבדל בין הזכרונות והשמירה, כי השמירה אמנם היא למה שלא יסור עומד בנפש מעת 451b2-5
השגתו בזמן העובר עד הזמן העומד. ואולם הזכרונות הנה הוא למה שכבר שכח, ולכן היה
הזכרונות שמירה נפסקת, והשמירה זכרונות מדובק, וזה הכח אחד בנושא, שנים בצד.
הנה הזכרונות בכלל הוא ידיעת מה שכבר נודע אחר שנפסקה ידיעתו, והזכרונות הוא בקשת
5 זאת הידיעה כאשר לא תהיה נמצאת, ועשות המחשבה להעמידה. ומבואר כי הפעולה הזאת
ראוי שתהיה לכח אינו חוש ולא דמיון והוא אשר יקרא זוכר.

ונעין מה הוא הכח הזה, ואיזה מדרגה מדרגתו מכחות הנפש, ולמה זה ישתתף מהם.
ומבואר מענינו שהוא מן הכחות המשיגים לענינים החלקיים האישיים, כי הזכרון אמנם יהיה
לדבר אחר שירגיש אותו ואחר הדמותו, וזה מצד מה שהוא מוחש ומדומה, כי טבע הכמות,
10 דרך משל, הכללי, אשר ישיגהו השכל, לא ישיגהו הכח הזוכר. ואמנם ישיג כמות מוגבל כבר
הרגישו ודמהו. ואולם איך יזכר הכללי, הנה נדבר בזה.

ואחר שכבר נראה מענין הכח הזה שהוא פרטי ושהוא צריך בפעולתו שיקדמו לו שני
כחות, כח החוש וכח הדמיון, הנה נעין במה זה יובדל הכח הזה מכח הדמיון,
כי הנה נראה מענינו שהוא, אם לא יהיה הוא בעצמו, הנה הוא שותף אליו
15 בפעולתו. ונאמר שהוא מן המבואר כי אף על פי שהיה כל זכרונות והזכרונות

1 והשמירה ובין השמירה | היא הוא בידו | למה שלא מה שלא | מעת בעת * ||
2 עד הזמן עד זמן עם הזמן | והנה || 3-2 היה הזכרונות היה זכרונות בידו הוא
זכרונות זכרונות || 3 בצד מצד בידו מצד זה || 4 והנה הזכרונות | בכלל הוא | בכלל
היא | ידיעת-נודע | מהצד שנודע בו אחריו מצד שנודע בו אחר בידו | מצד מה
שנודע בו | אחר || 5 כאשר לא כשלא | ועשות והשתמש ועשיית ועשיית | ולהעמידה ||
6 והוא הוא | יקרא נקרא || 7 והוא | ואיזה ואיזה | מדרגה | היא | מדרגתו מדרגתו |
והנפש-28.13 מציאות בל | > < 21.3 בל | | ה | הצורה-הקודמים | ולמה || 28.13-30.7 ||
28.13 || 8 מענינו בענינו || 9 אחר אחד | ואחר אחר | ומה | הכמות הכחות || 10 ודרך
משל | ישיגהו השכל יצילהו השכל | ואמנם | כבר | כמות הכמות || 11 הרגישו הרגיש
הרגישו | ואולם ואמנם | יזכר | יזכר || 12 שכבר-מענין שכבר נראה בענין שכבר
דברנו מענין בל שהנראה מענין || 13 זה שזה || 14 הנה הוא | שהוא | שזה | כי הוא
אם | והנה הוא הנה הוא || 15 כי אף שאף | שהיה כלו שהיה | שיהיה כלו |
זכרונות והזכרונות הזכרונות והזכרונות זכרונות והזכרונות ||

1 וההבדל-והשמירה וההבדל בין הזכרונות והזכרונות: ואלמרק בין אלזכר ואלתזכר ואולם
הזכרונות נבדל מן השמירה | וכי-היא: אן-הוא || 1-2 מעת השגתו אחר שיהיה מושג ||
2 ובזמן-העומד || 3 שנים ושנים || 4 בכלל | 5 וזאת | וכאשר-נמצאת | ועשות
והשתמש: ותצרך | להעמידה בהעמיד זאת הידיעה כפי בהעמיד זאת המחשבה כפי בהעמיד
זאת המחשבה או הידיעה | ומבואר-הפעולה והפעולה || 6 ראוי שתהיה תהיה | ואינו
אין: ליס | חוש-והוא || 7 מדרגתו | ונלמה-מהם || 8 מענינו | לענינים הענינים:
אלאמור || 9 שירגיש-הדמותו החוש והדמותו | וזהו | טבע הטבע: אלטביעה ||
10 ודרך משל | ישיגהו יושג מן || 12 מענין הכח מן הכח | בפעולתו | אל: אל: ||
13 כחות | רוצה לומר | 14 מענינו || 15 בפעולתו בפעולה ||

המאמר השני

הוא יתחיל בחקירה בזה המאמר מן הזכרונות וההזכרות והוא תחלה יבקש הרשם אשר בו תבדל זאת ההשגה משאר השגות הנפש, ואחר כך יבקש לאיזה כח הם מכחות הנפש, ובשותפות אי זה כח יהיה בחי אשר יזכר. ואחר כך יבאר איך יהיה הזכרונות וההזכרות, ומה מדרגת הכח הזה מכחות הנפש, ולמה היו קצת האנשים טובי הזכרונות רעי השמירה, וקצתם בהפך, ושאר מה שיתחייב לאלו הכחות ומה שיקרה להם.

449b4

ונאמר כי הדברים המושגים לנו אם שיהיו בעתה ובזמן העומד כמו מושגי החוש, ואם שיהיו נופלים במציאות בזמן העתיד ואלו הם הענינים הנחשבים, ואם שיהיו מושגים בזמן העובר. ומבואר כי הזכרונות אמנם יהיה באלו כי אנחנו לא נקרא זכרונות מה שהגיע ידיעתו אצלנו עתה ומה שלא נפל עדיין מציאותו. ואמנם יזכור האדם מה שכבר הגיע לו הידיעה בו לפניו בזמן העובר. וההזכרות הוא בקשת זה הענין ברצון כאשר שכח אותו האדם, והעמידו, אחר העלמו, במחשבה בו. ולכן מן הדומה שלא יהיה ההזכרות כי אם באדם לבד. ואולם הזכרונות, הנה הוא לכלל בעלי חיים המדמים, כי הוא יחשוב כי מינים רבים מבעלי חיים לא ידמו, כבעלי המעים והתולעים.

449b10-15

449b22-23

453a7-9

1 והוא והוא | מן הזכרונות מהזכרונות בזה | והוא ושהוא | יבקש יבקשם |
 2 תבדל – ההשגה יבדלו אלו ההשגות בזה | ואחר ואחר בזה | הם הואי היאי |
 3 כח מהן | אשר כאשר | ואחר ואחר אחר | הזכרונות וההזכרות | הזכרונות |
 והזכרונות | ומה <יהיה> רהי | 4 הזכרונות <ההזכרות> | רעי רבי | 5 לאלו הכחות |
 להם | 6 שיהיו שיהיה | 7 בזמן | 8 יהיה יהיה | באלו בזה | לא ולא |
 9 מציאותו במציאותו | ואמנם אמנם | הגיע בו הגיע בו הידיעה בו | הגיע הידיעה
 בזה הגיע לו בו הידיעה | 10 בזמן | העובר | והזכרונות הוא השבת הענין בזמן העומד
 אשר היה מושג בזמן העובר | העובר והזכרונות הוא השבת הענין בזמן העובר | העובר והזכרונות
 הוא בקשת הענין בזמן העומד אשר הוא מושג בזמן העובר | ברצון לרצון | כאשר – אותו
 כששכח | והעמידו והעמידה | 11 העלמו העלמו | ובו | מן הדומה מה שידמה |
 באדם לאדם | 12 הנה הוא הכח | הנה הוא | לכלל לכלל | הוא הנה | מינים
 מיני | 13 לא ידמו לא ידמו | שלא ידמו | כבעלי לבעלי |

1 המאמר – הוא מספר החוש והמוחש לארסטו קצור השופט אבו אלוליד אבן רשר, יהי רצון להם מלפני אלהים: אלמקאלה אלחאניה מן כתאב אלחאס ואלמחוסס לארסטו תלכין אלקאזי אבו אלוליד אבן רשר רצי אללה ענהם במאמר השני מן המאמר הזה כי הספר השני בדבר המאמר הזה המאמר הזה | בחקירה – המאמר | לחקור | 5-1 והוא – להם |
 2 והם | 3 יזכרו יזכור | ומה ואולם: ואמא | 5 שיתחייב – הכחות שיתחייב לכת הזה: לואם הזה אלקה | שיתחייב להם הכח הזה: לואוהם הזה אלקה | 6 ונאמר ויאמר | ולנו |
 7 נופלים במציאותו מתוקעה | ושהיו מושגים | 8-9 ומה – האדם | 9 שכבר הגיעו
 שהגיע: מא חצלת | 10 ולפנים | העובר | והזכרונות הוא טוב בזמן ההווה לענין אשר כבר השיג
 בזמן העובר: מאלדכר הו אסתרואע פי אלומאן אלחאצר ללמעני אלדי כאן ידרך פי אלומאן
 אלמאצי | העובר כי הזכרונות הוא טוב בעתה לענין המושג בעבר | וכאשר – האדם | 11 העלמו
 – בו העלמי | מן – יהיה הוא נראה שיהיה | וכי אסר | באדם לבד מיוחד באדם: כאצא
 באלאנסאן | 13 כבעלי – והתולעים כבעלי המעים: כזואת אלאצדאף | כתולעים ובעלי המעים |

- והשמע באדם הוא הדרך אל הלמוד, כי הלמוד יהיה בדבור, והדבור יגיע אליו מדרך ^{437a11-14} השמע; אבל כי הבנת הוראת המלות אינו לשמע, אמנם הוא לשכל. וכל חוש מאלו החושים באדם הוא הדרך אל המושכלות הראשונות המגיעות לו בסוג ההוא, וכל שכן השמע והראות. ולכן יאמר ארסטו כי האנשים אשר לא יעדרו מהם שני אלו החושים, הם יותר משכילים ויותר ^{437a3-17} מבינים. אלו הם כללי הדברים אשר בזה המאמר בתכלית מה שאפשר לנו מן הקצור. ואולם ^{449b1-4} מה שיזכור בסוף המאמר הזה בנתינת הסבה בטוב כח הזכרונות וחולשתו, הגה המקום הנאות לו הוא עם הדבור במאמר השני בכח הזוכר.

1 באדם – הדרך אל האדם הוא הדרך באדם היא הדקס | אל עלה | וכי הלמוד | בדבור | והדבור || 2-1 מדרך השמע משמע || 2 הבנת הוראת הבנת הבנת הנחת הבנת | אמנם הוא אבל הוא אבל אמנם הוא אמנם היא || 3 הדרך דרך || 4 והאנשים | יעדרו | יעדר אבסל יעוררו | והם || 5 כללי <אלו> | לטו לו || 6 מה מי | המאמר הוה המאמר | זה המאמר הספר הוה | הסבה סבות || 7 הוא עם הוא אמאס אסירה עם | הווכר הדבור ||

1 והדבור והדבור אמנם: ואלכלאם אנמא אשר לאי | אליו <כי אם> || 2 הבנת הוראת הוראת: דלא לה הבנת מה שיוורי || 3 המגיעות לו הנמצאות || 4 האנשים | אלו: אלדיני || 5-4 יותר – מבינים יותר גדולים בשכל ויותר טובים בהשגה: אכתר עקלא ואעד אדראכאני || אשר <נאמרו> | בתכלית – הקצור בקצורי || 6 שיזכור שישינה: ידרכהס יאמר כססס יאמר סיג | בטוב כח בחוקר || 7-6 הגה – הוא הגה המקום הנאות לו: פאלמוצע אללאיק בהי יזכור בוי || 7 עם הדבור | וכח הזוכר בכח הזוכר. נשלם הספר הראשון מספר החוש והמוחש ותהלה לאל אדן העולמים: פי אלקוה אלדאכרה. תמת אלמקאלה אלואלי מן כתאב אלחאס ואלמחוסס ואלחמד ללה רב אלעאלמין ||

שאר הרשתות עד שתגיע התנועה אל הרשת האחרונה אשר החוש המשותף מונח אחריה, וישיג צורת הדבר. ובאמצע אלו הרשתות הרשת הקורית, והוא כמו המראה ממוצעת בין טבע האויר וטבע המים. ולכן היא מקבלת הצורות מן האויר בעבור שהוא כמראה, ותביאם אל המים להיות טבעה משותף בין שני אלו הטבעים. והמים אשר יאמר ארסטו שהוא אחורי הלחות הקורית, הוא אשר יקראהו גאלינוס הלחות הזכוכית, לפי הדומה לי, חזאת היריעה היא האחרונה מכל יריעות העין ובה יראה החוש המשותף הצורה. וכאשר קבלה החוש המשותף, יביאה אל המצייר, והוא הכח המדמה, ויקבלה המצייר קבול יותר רוחני, ותהיה זאת הצורה במדרגה השלישית מן הרוחניות.

ויהיה הנה לצורה שלש מדרגות: המדרגה הראשונה גשמית; עוד ילוה אליה המדרגה אשר בחוש המשותף, והיא רוחנית; ועוד השלישית, והיא אשר בכח המדמה והיא יותר רוחנית. ולהיותה יותר רוחנית מאשר בחוש המשותף, לא יצטרך הכח המדמה בעמידתה אל עמידת המוחש בחוץ, בהפך העין אשר בכח החוש. והמצייר אמנם יראה הצורה ההיא ויפשיט ענינה ודמינה אחר מנחה גדולה והשתכלות רב. ודמיון מדרגות אלו הצורות באלו הכחות והעתקים ממדרגה אל מדרגה יותר דקה ממנה, כמו שיאמר ארסטו, כמו אדם לקח מראה בעלת שני פנים 15 ועיין באחד מהם, והציב הפנים האחרים מן המראה לצד המים, והיתה המראה דקה ספירית

1 ושאר - אשרי | החוש בחושי || 2 וישיג צורתו ויושל | ובאמצע ובאמצעות | הקורית >המיימית< | והוא היא || 3 וטבעו ובין הטבע בנה || 4 מקבלת הצורות המקבלת הצורות | שהיא || 5 טבעה טבעיה || 6 הוא היא | יקראהו יקראה כל יקראה | והזכוכית הדומה מה שדומה הנראה || 7 וזאת >היא< ב || 8 מכלל מכללה | ובה הנה בה || 9 הצורה >וכאשר קבלה החוש המשותף הצורה< ל || 10 זיבאהו ובאהי יבואה | ויקבלה ויקבל || 11 יותר רוחני רוחני יותר || 12 הרוחניות הרוחניות || 13 לצורה לצורות | הראשונה האחת | ילוה נלוה | אליה אליהם || 14 המדרגה במדרגה || 15 וועוד - מאשר || 16 בחוש המשותף המשותף בחוש | הכח אל הכח בכח | בעמידתה בעמידת || 17 בחוץ בחוש | בהפך העין העין בהפך | הצורה ההיא הצורה ההוא || 18 צורה ההוא | ויפשיט ויפשיט | ויתעורר על בה ויתעורר || 19 והשתכלות והשתכלות || 20 ודמיון >זה< || 21 ממדרגה - מדרגה למדרגה | אדם אלו אדם האדם | בעלת בעל || 22 שני שתי || 23 ועיין ויעין בדרגה || והציב וקצת | האחרים >וארסטו - מציאות< || 24 27.5-28.13 || מן המראה ||

2 וישיג - הדבר | הרשתות >תשיג< | הקורית >צורת הדבר< כדמיון הקורית צורת הדברים || 3-2 >ממוצעת - כמראה: מחוסס - כאלמראה< || 4 ותביאם ויביאם: ויודעה || 5 להיות כי: לאן || 6 >לפי - ליר< | היריעה השכבה: אלטבק || 7 החלקי || 8 יריעות יריעת: טבק || 9 חלקי | קבלה קבלי | המשותף >הצורה< כדמיון המשותף הצורות || 10 דוהיה ויהיה: סיכון ואו תהיה || 11 מן הרוחניות || 12 והנה לצורה לצורות | המדרגה הראשונה אחת מהן || 13 9-10 עוד - אשר והשנית היא || 14 וועוד אולם | היא אשר היא | יותר רוחנית יותר שלמה: אתם || 15 יותר רוחנית יותר שלמה: אתם || 16 ולא || 17 >הדבר< המוחש || 18 12-13 ענינה ודמינה דמינה וענינה: מתאלה ומענאה ענינה || 19 נדולה: כח || 20 היותר גדולה | רב גדול | ודמיון - הצורות ודמיון מדרגת זאת הצורה: ומאל מראתה הנה אלצורה ומדרגת זאת הצורה || 21 13-14 והעתקים - ממנה || 22 14 אדם לקח מי שלקח: מן אלו || 23 מהם משני אלו הפנים כסי משני הפנים כסי || והציב ושב: וציר | מן המראה | והיתה - ספירית ||

ואין בבעלי חיים גשם הוא נושא לנפש כי אם החום היסודי. ואלו נפרד מן העין רגע, נפרד והלך.

ואולם אם היה היוצא מן העין אור לא גשם, לא נוכל לומר שהנפש נקשרת באותו האור, כי נושא הנפש עצם לא מקרה. ואם כן לא תהיה הנפש נושאה באותו האור, ואמנם היא נושאה 5 תוך העין. אם כן על איזה צד תשיג המוחשים, והיא בלתי ממששת להם? כי כל פועל והפעלות אמנם יהיה במשוש, והנעת האמצעי למתנועע האחרון במשוש. ולא ימלט בהכרח משיקרה לכלי הכח הזה בהשגת מוחשו שיהיה אחד מהם מניע והאחר מתנועע. ואם הנחנו כי היוצא מן העין אמנם הוא אור לא גשם, לא ימלט בלתי שנאמר באמצעי, ואם לאו, לא תגיע בהכרח תנועת המוחש אל החוש, ולא יהיה בהכרח הבדל בין זה המאמר ובין מאמרנו כי 10 הראות אמנם ישלם באמצעי ואור, אבל כי האור אצלנו אינו מעצם העין אבל מחוץ. וזה דבר לא יאמרו אותו, ואלו אמרוהו, היה מתחייב להם שיראו בחשך. ואולם טעותם שהם חשבו שהרוח הזה אשר יהיה בו הראות מתיחס לאור, וחשבו בו שהוא אור עם שהם חשבו באור שהוא גשם. ואמנם גאלינוס הנה הגיע מטעותו בזה הענין עד כי חשב כי חאיר מרגיש.

15 ואחר שכבר התבאר איך השגת הנפש במאמר הכללי, הנה נעיין איך תסודר זאת ההשגה בכל אמצעי ואמצעי בחושים השלשה אשר ישיגו באמצעי. ונאמר כי האיר באמצעות האור יקבל צורות הדברים תחלה, ואחר יביאם אל הרשת החיצונה, ותביאם הרשת החיצונה אל

1 והוא | נפרד | נפסד | 2 נפרד והלך | נפסד והלך | 3 באותו לאותו | 4 ואם כן וכאשר | | היא הוא | 5 תוך | באותה | איזה צד | איזה | המוחשים | במוחשים | להם | 6 והנעת | והניע | והניע | במשוש | למשוש | 7 הכח | הוה | הכח | מוה | הכח | הוה | מוחשו | מוחשות | מהם | מניע | מניע | 8 לא גשם | ולא גשם | לגשם | בלתי | מבלתי | | ולא | | תניע | הניע | 9 ובהכרח | 10 העין | המין | 11 דבר | הדבר | ואלו אמרוהו ואלו יאמרוהו ואם יאמרוהו ואלו אמרוהו | 12-11 שהם חשבו | שיחשבו | שחשבו | 12 אשר - בו אשר בו יהיה | שיהיה בו | וחשבו | יחשבו | 13 חשבו | יחשבו | גאלינוס | גלינוס | גלינוס | מטעותו | מניעותו | והענין | כי חשב | שחשב | שהוא חשב | 14-13 כי האור | שהאור | 15 הנה נעיין | הנה ענין | היה בעין | תסודר | תחברי | ההשגה | השגה | 16 ישיג | יושג | באמצעי | באמצעים | 17 צורות | צורת | בדה | | ותביאם - אל | ואחר | ותביאם | הרשת האחרונה |

1 גשם | גשמי | גשמי | והוא | ואלו | החום היסודי | | וכן העין | מן אלעין | נפרד | או נקשר | לתברדת | 2 ונהלך | ודבתה | 3 נקשרת | מסודרת | מרתבה | 4 והאור | אלצו | והיא נושאה | הי מוציעה | 6 אמנם | 7-6 ונהנת - הוה | 7 ובהשגת מוחשו | עם מוחשו | מע מחסוהא | מוחשו | מחסוהא | ואחר - מתנועע | אם באמצעי מתחייב תחלה שהאמצעי יתנועע במשוש ואם כן אם באמצעי מתחייב האמצעי המתנועע תחלה במשוש ואם כן אם באמצעי מתחייב שיתנועע תחלה במשוש ואם כן אם באמצעי מתחייב שיתנועע | 8 אור | צו | ולא גשם | לא - שנאמר | ויתחייב לומר | 9 ובהכרח | בהכרח הבדל | בהכרח | צורה | הבדל | מאמרנו מאמר מי שאמר | 10 אמנם | | ואכל | 11 טעות | מה שהטעה אותם הוא | 12 חשבו | ראו | יהיה | תיליד | לאור | לדבר | ללשי | וחשבו בו ומני כך חשבו | 13 ובה הענין | 15 השגת | תשיג | תסודר | תקשר | תרבת | 16 ואמצעי | מתוסס | | ואשר - באמצעי | 17 הדברים | הנשמים | אלאנסאם |

יותר שלמה ויותר נכבדת. ואולם מאמר מי שאמר כי אלו השיגה הנפש באמצעי, היתה מקבלת ממנו בשעור גרם האמצעי, רוצה לומר, אם היה קטן יקבלהו קטן, ואם היה גדול יקבלהו גדול, הנה זה אמנם יתחייב בהשגה הגשמית לא הרוחנית.

וארסטו יבטל מאמר מי שיאמר כי הכח הרואה ימשך מן העין עד שיגיע אל הדבר המובט, בטענות. מהם, שהיה מתחייב לפי הסברה הזאת שיראה האדם הדברים בחשך כמו שיראה אותם באור. כי מי שיאמר בהמשך הנצוצים לא יצטרך הראות אצלו אל אמצעי ולא אל האור. ומהם, כי אלו היה כח הנפש, רוצה לומר, החוש המשותף, הוא אשר ימשך אל הדברים עד שירגישם, לא יצטרך אל הרשתות אשר בעין, רוצה לומר, היריעות, ולא היה מתחייב שיכנס על הכח הזה הפסד כאשר תחלה מהם יריעה. ומהם, כי אלו היה שהנפש תמשך עד שיפגוש המוחש, היתה השגתה לכל הנראים אחת, הרחוקים ממנה והקרובים. ובכלל מי שיאמר בנצוצים היוצאים מן העין, אי אפשר מבלתי אחד משני ענינים. אם שיניח כי אלו הנצוצים גשמים, או שיניחם נצוצי אור בלתי גשמים. ואם הניחם גשמים, יתחייב לו שיהיה ראות הדברים בזמן כל שכן כאשר רחק הנראה, כי כבר התבאר כי כל מתנועע בזמן יתנועע. ועוד לצייר גשם יצא מן האישון ואחר כן יתפור עד שיתדבק בשחיו על חצי הכדור, שקר. ועוד כי הנפש הרואה יתחייב שתהיה נקשרת בגשם הזה;

437b12-14

446a29-30

1 וכן ב || 2 מקבלת ממנו ממנו מקבלת ה | האמצעי אמצעי || 3 אמנם המאמר ב | יתחייב – הנשמית יתחייב בהשגה גשמית יתחייב בהנשמה גשמי יחייב הנשמה הנשמית ל | הרוחנית רוחנית ב || 4 שיאמר שאמר אה | | ימשך יצא || 6 באור | | מי – בהמשך מה שאמר במשך | מי שאמר בהמשך ב || 7 אמצעי האמצעי || 8 אשר ימשך | תמשך | שירגישם | שיניחם || 9 שיכנס | שיכנס | עלו אליה | הוה | היה ב | כאשר תחלה | כאשר תבטל | כשתחלה || 10 היה שהנפש מה הנפש | ותמשך עד | | שפגוש | שתפגוש | אחת | אחת || 10-11 ממנה והקרובים | והקרובים ממנה || 11 שיאמר שאמר | מבלתי בלתי || 12 שיניח כי שיניחם | נצוצי אור | נצוצים או | נצוצים אור || 13 יתחייב לו התחייב לו יתחייב אלו | כל וכל | כאשר רחק | כאשר רחק מן | כשרחק מן | נכז | כז || 14 בזמן יתנועע | יתנועע בזמן | נצוצי – מן | והאישון | הראשון | נאחר כן | ואחר כך | ויתפור – שיתדבק ב || 15 בשחיו | בשחיו | על – שקר | בנשם | בטף ||

1 שלמה – נכבדת טובה | באמצעי <לא> || 2 ממנו כי אמר | נרם: גרם | והיה | יקבלהו || 3 הנה – יתחייב | הוא כס | ודין הארס || 4 מי שיאמר | מי שאמר: מן קאל | האומרים || 5 המובט | בו: פיה | בטענות | אחת | מתחייב | אפשר | הסברה הזאת | והאדם הדברים || 6 שיראה אותם | מי שיאמר | האומרים | יצטרך | יצטרך | והראות אצלו || 7 מהם | וגם כן || 7-8 והוא אשר | 8 עד שירגישם | הנראים או | הרשתות – בעין רשתות העין | כנס | דברי העין || 8-9 ורוצה – היריעות | 9 מהם | אית | יריעה | שכבה | שבה | ומהם | הטענה השלישית מהן | אלחנה | אלחנה | מנהא | ומהם | גם כן || 10 היתה השגתה | תשיג | ישיג | אחת | בצד אחד || 10-11 הרחוקים – והקרובים | הרחוקים | הקרובים: אלואה | ואלקריבה | הקרובים | הרחוקים || 11 מי שיאמר | האומרים | אי – משני | הנה לא ישיגו מאחד משני: פלא ידרכה מן אחדיה | אי אפשר מבלתי שני | ענינים | אחד מהם: אחד מהם || 12 וכן: אן | גשמים | גשמים | שוים | שיניחם – גשמים | לא | הניחם – גשמים | גשמים || 13 ראות הדברים | הראות | רחק | הדבר | כל | גשם | 14 נועד – עד: ואצא – חתי || 14-15 ושיתדבק – על: ינטב – על: שיניחם | כנס | שושם | מתחת | 15 וחצי הכדור: נצף אלכדור | חצי הכדור אשר | | שקר: מסתחיל | וכי | נקשרת | מסודרת: מרתבה ||

הנה נראה מזה המאמר כי היות אלו הצורות אשר בנפש רותניות פרטיות, הוא הסבה אשר הכריח שיהיו אלו ההשגות באמצעי. ובדין היה זה כך, כי הטבע מדרכו שילך מן המציאות המתנגד אל המתנגד לו, בלכתו תחלה אל האמצעי, ואי אפשר שישג הרוחני מן הגשמי כי אם באמצעי. ולכן כל מה שהיו אלו האמצעיים יותר דקים, היתה ההשגה

1 מן - הרוחניים: מן הצדדים רוחניים | ואר - צדדים: או בשני צדדין אברה | וואלר - אחד: | והי' | מן | היתה כוונת היתה מן ר' | והענינים: || 2-1 הכוללים והפרטים הפרטים והכוללים: || 2 כן -גוה היא כאשר- | כן הנה היא גדולה || 2-3 ובצד - בצד כל || 3 [אחד] כל אחרים | וואולם כל אמנם אולם | והענינים הכוללים כל | [לא]: || 4 אמצעי האמצעים | אמצעים | הנה היא | מתיחסים המתיחסים | לדברים אל הדברים || 5 ולולא ולולא בדרום | נישטל הושט | לא פרטיים לפרטיים | והיה והי' || 6 והנשמין והשנתי ובין הנשמי | מציאות || 7 ומציאות בנפש ומציאות לנפש ומציאות מ ומציאות בנפש | רוחנית - ומציאות || 8 ורוצה לומר | ורוצה לומר | באמצעי ובאמצעי האמצעות | הנה הוא | בחושים לחושים || 9 אלו עליו | והכלים והכללים || 10 פרטית -לא- | אלו אלה || 11 הצורות - בנפש ההשגה | רוחניות פרטיות רוחנית פרטית בנהו | הוא היא כוונת || 12 הכרית הכריתה כוונת הכרעה | ההשגות השגות | ובדין - כך | ובדין היה זה כן כוונת | ובדין מה שהיה זה כך | כדן מה שהיה זה כך | ובדין היה זה | כי הטבע | שהטבע || 13 המתנגד - המתנגד | המתנגד | המתנגד | תחלה -החלק- | | הרוחני רוחני אנה || 14 הנשמין הנשמים אנה | שהי' שהי' | אלו -הכלים- | 14 והאמצעים - 20.4 אלו: || 14 ההשגה השגת כוונת ||

[illegible]

744a36-37

1 בסועל <א> כנסתם בסועל כך | בהנעת-בהן בידיעתן כנסתם בידיעתן או בידיעה |
2-1 תניע-במוחשיהן תניע לה הידיעה מוחשית: יחצל להא אלעלם מתסוסא ואו יתחייב
שידעו: ואו יתחייב שריגשו ואו יתחייב שתדעו ואו יתחייב שתחוש: ואו יתחייב שתחוש
או תחוש ואו יתחייב שתחוש או תדע² || 3-2 וניהתה-תשליר | 3 ושליר עליהם: עליהא |
ונצוציה בעצמותה | נצוציה מעצמותה: שעאעהא מן זאתהא | וותשינהי היז הענינים היה
הענין: כאן אלאמר היה | נאלור || 4-3 לבטלה ושקר | או לבטלה ומותרים כנסת לבטלה
ומותרים || 4 והטבע הטבעי | ודבר | מי-כי מי שראה: מן ראיא מאמר האומרים ||
5 הנה-בטולו יבוטל בוה || 6-5 והגשמים-בהם || 6 יניעו ימצא: ילפי || 7 ושני המראים |
יחד: מעא || 8-7 וכאשר-מהם || 8 והאחר שחור ושחור | ועוד | וזה גם כן כיכנסתם ||
ובוה גם כן כי | עם קטנותו אם כי הוא כל כך קטן || 9 ומה-להם || 10 והנעה |
נאמר | נאמר כנסתם || 11 וישני ענין | המורח והמוטעם הריח והטעם || 12 והמוחשים כנסתם
החושים מן המוחשים האחרים || 13 וכאשר <כבר: קד> | הנה נאמר | הנה יאמר: פיקאל |
שיכסור | שיכסור || 14 והשנה | 15-14 כוללים-המוחשים | פריטים והם המוחשים ומהם
כוללים והם המושכלים: גוי והי אלמחסוסא ומנהא כלי והי אלמעקולא¹ || 15 ולא-שני ושני ||

ואשר אמרו כי הנפש לא תצטרך אל האמצעי, ספר מהם ארסטו שתי טענות. אחת מהן, אלו היתה תקבל המוחש באמצעי ולא תהיה היא המתנועעת אל המוחשים, לא היתה צריכה הנפש אל התנועה החזקה וההשתדלות בעת ההרגש במוחשים. והטענה השנית, כי אלו היו הצורות יבואו לנפש באמצעים, לא היתה הנפש יכולה לקבל מן הצורות כי אם בשעור 5 מה שיביא אליה האמצעי.

ואשר אמרו בצאת הנפוצים מן העין, יש להם טענות מספיקות. והחזקה שבהם מה שיניחוהו בעל חכמת המבטים, מאשר סבות הראיה ומה שיקרה בו, הם הקיים הנפוצים הישרים או הנשברים או הנוטים, ומה שיציעוהו כי הראות אמנם יהיה בתמונה מחודדת האצטוונה בקיים יצאו מן העין ויכלו אל הנראים. הנה דעת אלו כי אלו הקיים והתמונות 10 המותרים בראות, אי אפשר שיורשמו כי אם בגשם יצא מן העין והוא הנפוצ. ואנחנו נאמר אמנם כי הראות ומה שיקרה בו, לא ישלם נתינת סבותיו כי אם בדמיון אלו הקיים והתמונות מחודדות האצטוונה, הוא אמת; אבל נאמר כי אלו המרחקים אין הנשוא להם ולא הנשוא דבר זולת האמצעי, והוא הגשם הספירי, כי מדרך זה הגשם שיקבל האור והמראה זה המין מן הקבול. והנה נספר מה שיתחייב לדעת הזאת מן השקרים אשר מנאם ארסטו. ונשוב אל אשר 15 היינו, ונאמר אמנם מי שחשב כי צורות המוחשים נמצאות בנפש בפועל, ושהם אמנם יצטרכו אל המוחשים מחוץ כדי שיזכרו ויתעוררו לבד, הנה יורה על בטולו, שאלו היו אלה הצורות

1 כי הנפש שהנפשה | תצטרך >מהם< ה | טענות פנים ברה"ל | אחת מהן אחד מהם בנדה"ל אחת מהם שהיא | 2 והיתה בנדה"ל | המתנועעת מתנועת | היתה היה | 3 ונהשתדלותה והמלחמה בנדה"ל | במוחשים במוחשים אבל | 4 יבואו באוי | ומן אי | 6 יש להם להם אי יש בנדה"ל | 7 שיניחוהו שיניחוהו | בעל בעליה | מאשר אשר | סבות סבת | הראיה המראה בנדה"ל | והם | 8 הנוטים >מתנועתה< י | 9 והאצטוונה* כמו האצטוונה בבינונית האצטוונה | דעת <כל> אר כי אלו כי אלה כי אלה | 10 והמותוים* הנרשמים* המתוהים בנדה"ל | 11-10 ובראות-והתמונות | 10 יצאו יצאו | 11 סבותיו סבותיה | אלו אל אל | 12 מחודדות מחודדת | ואלו | 14 שיתחייב שנתחייב | מנאם ימנאם | 15 היינו <בו> י | שחשבו שיחשבו | נמצאות נמצאו | 16 יורה יראה אב |

1 ספר-ארסטו כמו שספר ארסטו להם כנסססו כמו שרוצה ארסטו להסר | 2 היתה תקבל לא היו מקבלים | והמוחש | זה: דלך | 3-2 היתה-הנפש היו צריכים | 3 ונהשתדלותו והבחירה: ואלאכתיארקס | ובמוחשים במוחש: באלמחטוס | והטענה השנית והשנית | 4 באמצעים <או> | 5 שיביא-האמצעי שיבא אליה כנסססו שיצטרף אליה | 6 טענות מספיקות טענה מספיקה: חנה מקנעה | 7 בעל-המבטים במבט רוצה לומר | בו ממנו: ענהא בראיה | 8 והישרים או: אלמסתקימה או | הנשברים-הנוטים הנשברים או הנחתכים: אלמנסכרה או אלמנסקעה הנוטים או הנחתכים כנסססו | ומה שיציעוהו ומה שיציעוהו כנססו ואלו שיציעוהו כנססו | בתמונה מחודדת בתמונת | 9 בקיים יצאו יצא: יכרני | ויכלו-הנראים ויכלה אל הנראים: וינתה אלי אלמבצראת וינע אל הדבר הנראה | דעת אלו אלו חשבו | 10 והמותוים בראות | 11 נתינת סבותיו | בדמיון אלו בזה המין מן | 12-11 והתמונות-האצטוונה והאצטוונה כנסססו והאצטוונה השלמה | 12 וולא הנשוא | 13 ונהוא הנשמי | האור הצורה | זה: בזה: בהוא | 14 נספר | יאמר | מנאם אמר | 15-14 ונשוב-היינו יעשה אחר כך כנססו יעשה אחר כך יעשה תחלה ויעשה | 15 שחשבו שאמר | 16 ויתעוררו לבד | הנה-בטולו זה שקר כנססו אומר שקר יס זה נעשה |

שנשלים המאמר באיכות השגתם כי זה אמנם נאמר בספר הנפש במאמר כללי. ונאמר כי הסברות אשר היו לקודמים באיכות השגת הנפש מוחשיה ארבעה. אחת מהן, סברת מי שיחשוב כי צורות המוחשים בנפש בפועל, ושהיא לא תקנה אותם מחוץ; אבל הצורות אשר מחוץ מעירים ומזכירים למה שאצלה מהם, והוא דעת אפלאטון או קרוב ממנו. והסברה השנית, סברת מי שיסבור שאין בנפש דבר מן המוחשים בפועל, ושהיא תקנה אותם מחוץ, ואלו נחלקו לשתי כתות. כת תסבור כי קנותה הצורות אשר מחוץ והשלמה בהם, קנין גשמי לא רוחני. וענין זה שיהיה מציאותן בנפש על הענין אשר הוא בו חוץ לנפש. וכת תסבור כי השיגה הדברים אשר מחוץ וקנותה אותם, קנין רוחני. ואלו נחלקו לשתי כתות. כת תחשוב שהיא לא תצטרך בהשגתם אל האמצעי, אבל תשיג הנפש מוחשיה אשר מחוץ 5 10 כשתתנועע אליהם ותגיע עצמותה עליהם. ואלו הם אשר היו סוברים כי הראות יהיה בנצוצים יצאו מן העין אל הדבר הנראה. וכת השנית סוברת כי הנפש אמנם תקבל מוחשיה באמצעות קבול האמצעים להם, וזה כשיקבלו אותם תחלה האמצעיים להם עד שיביאום אל החוש המשותף, ושהיה האמצעי כלי או גשם מחוץ.

437b12-13

419a20

1 ונאמר || 2 מוחשיה || מוחשיה || ארבעה ארבעה || אחת מהן אחד מהן || אחת מהם || שיחשוב || שחשב || 3 ושהיא || ושהוא || שהיא || אבל אצל || 4 מעירים || ומוכירים || ומשכילים || שאצלה || שאצלם || וזהו וזה היה כשהל וזאת היא || דעת בעת || ממנו ממנה || 5 ובנפש-16.10 נאמר || > < 7.16 || מן המוחשים מהמוחשים || ובפועל || ושהיא || ושהוא || 6 לשתי לשני || קנותה קנייתה || והשלמה והשלמה || 7 וענין ועדין || שיהיה שיהא || והוא || חוץ לנפש || בחוץ הנפש || חוץ הנפש || 8 אותם אותה || רוחני > לא גשמי || 9 ותחשוב || האמצעי אמצעי || מוחשיה מוחשית || מחוץ בחוץ || 10 כשתתנועע אליהם || כשתתנועע || ותגיע ותגיע || עליהם אליהם || היות הם || 11 בנצוצים נצוצים || יצאו יבואו || והעין || השנית השניה || 12 וזהו וזהו || וזהו וזהו || וזהו וזהו || 13 וזהו וזהו || וזהו וזהו || וזהו וזהו || מבחוץ ||

1 שנשלים || שישלים || השגתם || השגתם || נאמר > בו || בה || במאמר כללי || מאמר כללי || קול כל || בכללות || 2 הסברות- || לקודמים || סברות הקודמים || באיכות- || מוחשיה || בהשגת המוחשים כדכנס || בהשגת החושים || מי שיחשוב האומרים || 3 בפועל ובפועל || אבל הצורות ואמנם הצורות: ואנא אלצור אבל כי הצורות כדכנס והצורות || 4 מעירים > לבד || שאצלה חסרנו: עדמאק || והוא: והוא || והסברה: ואמא אלרא || 5 מי שיסבור || מהם: מן כאן || האומרים || ושהיא || אבל היא || 6 לשתי כתות || לשתי || כת תסבור || מהם אומרים || וכי: אן || קנותה קנותה || הצורות > אשר: אלתי || והשלמה בהם || 7 וענין וזהו || רוצה לומר כדכנס || הוא הוא || עליו: הי עליה || הם בוי || וכת תסבור ואלו האומרים כדכנס || ואחרים האומרים || 8 ואלו- || לשתי || הן שתי כדכנס || בלתי שתי || 9-8 כת תחשוב || מהם אומרים || 9 אבל || מהם יאמרו כי הנא יאמרו כדכנס || מוחשיה מוחשיה || 10 אליהם אליהם || 11 הנראה > אליו: אליה || וכת- || סוברת || ומהם אומרים || נאמנם || 12 מוחשיה מוחשיה || וקבול || ולהם וזהו || 13-12 עד שיביאום ואחר כך יביאור || 13 ואו: אן ||

עד שימס ויתלחלח. וכאשר היה זה כן, הנה הטעם אמנם יתחדש בהכרח מערוב
החלק היבש בחלק הלח, כאשר התבשל מהחום קצת בשול.

ומיני הטעמים אמנם יתחלפו להתחלפות שתי אלו הסבות במעט וברוב. והמתיקות

מיוחס אל החום והלחות, והמרירות מיוחס אל החום והיובש בערך אל לחות המתיקות, ומה
5 שבין אלו מן הטעמים מתילדים משני אלו הטעמים, כמו שיתילדו המראים מן הלבן והשחור.

ואולם מיני הריח הנה יראה מענינם כי חומרם הוא הטעם המתילד מערוב היובש עם הלחות.

וזה כי הנה יראה בחקירה כי כל מה שיש לו ריח יש לו טעם; אבל כי מיני הריח בעבור שהיו

מסוג האדים העשנים, ובצד הזה היה האויר נושא להם, היו מיוחסים אל היובש והחום,

המתילדים מהיובש המערוב בלחות בעלת הטעם, מצד מה שהיא בעלת טעם. והנה יעיד

10 כי טבע המורחים הוא טבע העשן, כי רבים מן הדברים אין להם ריח, וכאשר נקרבו

מן האש היה להם ריח, ובצד הזה היה באדם סגולה בהשגת ריח הדברים במרוח ביד,

וזה כי הכלי הזה בחומו ויבשותו מדרכו שיעורר זה העצם מן הדבר בעל הטעם. ולכן

ידמה שיהיה האדם יותר טוב להבדיל בהשגת הבדלי מוחשי הריח משאר בעלי החיים,

ורבים משאר בעלי החיים יותר חזקים ממנו להשיג הריח מרחוק.

15 הנה כבר דברנו בסגולות כלי אלו החושים והשלמנו המאמר בטבע מוחשיהם. וראוי

1 עד שימס עם שיומס עד שיומס | ונהיה | ואמנם | בהכרח | שהכחי || 2 בחלק |
וחלק | והלח | הלא | כאשר התבשל | בשול | הבשול | 3 שתי
אלו אלו שתי | הסבות | הכחות | במעט וברוב | במעט וברוב | ברוב ובמעט ||
4 והמרירות | מיוחס | 5 אלו מן מין אלו | אלוה | הטעמים | המוטעמים | | ומתילדים
משני | מתילדים | מוטיבה | ואלו הטעמים | המראים | המתילדים | מן הלבן
מהלבן || 6 הריח | המורחים | מענינם | מענינים | עם הלחות | והלחות || 7 וכי |
שהיו | שהיו | 9 מהיובש | מן היובש | הטעם | טעם | מה | טעם | הטעם | 10
10-11 וכאשר | מן | וכשנקרבו | מן | וכאשר נקרבו | אלו | וכאשר יקרבו | מן | 11 ובצד
הזה | וזה | הצד | ובצד | זה | במרוח | כמריח || 12 מדרכו | מרד | כ | מן הדבר
מהדבר || 13 בהשגת | הבדלי | בהשגת | הבדלי | מוחשי | מוחשי | משאר | בעלי
מבעלי | 15 דברנו | בארנו | כל | כל ||

1 שימס ויתלחלח | שיתלחלח | וימס | 2 התבשל | התעכל | כ | התפרד | קצת
בשול | קצת | עכול | כ | עכול | אחר | התפרדות | אחרת || 3 שתי | הסבות | שני | אלו
הדברים: | הדין | אלשיין | 4-3 | והמתיקות | והלחות | 4 והמרירות | והמתיקות: | פאלחלוה |
| מיוחס | | והיובש | מיוחס: | מנובא | | ומה | והטעמים | 5 | מן | הטעמים | הטעמים ||
6 מיני | הריח | הריחות: | אלרואית | | מענינים | עם | הלחות | ללחות: | ללחות: || 7 וזה | כי | ולכן:
ולולך | | בחקירה | במופת | אבל | הריח | אבל | כי | הריחות: | אלא | אן | אלרואית | וכי | הריחות: ||
8 להם | <לכן> | כ | להם | ולכן | | היובש | החום | החום | והיובש: | אלחרארה | וליבוטה ||
9 המתילדים | המתילדי | 10 והוא: | ה | טבע | העשן | עשני || 11 ריח | הדברים | ריחות | הדברים:
רואית | אלשיא | ריחות | | במרוח | ביד | במרוחים | כ | פעולות | רעות || 12 בחומו | לחומו:
לחרארתה | העצם | >הזה | | 13 | ובהשגת | | 14 | רבים | כ | וכאשר
רבים | משאר | בעלי | מבעלי | | ממנו | | הריח | לריחות: | ללרואית | 15 דברנו | נאמרי |
והשלמנו - מוחשיהם ||

יראה הטבע מן המראים והצבעים מה שילאו הצבעים לבוא עד תכונתם. וזה כי המלאכה בעבור שהיא אמנם תדמה הטבע ותלך אל הקודם ממנה מן המתאחר, לא תשיג מאותם המדרגות אשר אצל הטבע כי אם מדרגות מעטות, רוצה לומר, חוקות המרחק קצתם מקצת. ובין אלו המדרגות אצל הטבע מדרגות רבות. הנה כבר התבאר מזה 5 למה היה מציאות המראים בטבע זולת מציאותם במלאכה.

ואולם הקולות כבר נאמר בהם די בספר הנפש.

440b27-29

ואולם המורחים, והם בעלי מיני הריח והטעמים, הנה ראוי שנאמר בהם מאמר נבדל.

ונאמר שהוא מן המבואר שאין לאחד מן היסודות טעם ולא ריח, ושהטעם והריח אמנם ימצאו לנמוג מצד מה שהוא נמוג. ובעבור שהיה כל נמוג צורתו מיוחסת אל תגבורת שתי האיכויות

443a9-10

10 העברות עליו מן האיכויות הארבע, הנה ראוי שנעייין אל איזה מן האיכויות ראוי שניחש הטעם

בגשם בעל טעם. ונאמר כי בעבור שהיה המוטעם מזון לבעל חי, והיה המזון מדרכו שיהיה

442a1

דומה בחי, והיה עוף החי מיוחס אל תגבורת החום והלחות, התחייב שיהיה הטעם מיוחס אל

החום והלחות. ואמנם היה זה כן בעבור כי טבע הלח, אשר הוא המים, יותר מתיחס אל

החי מטבע הארץ. והנה יורה על כי הלחות הוא סבת הטעם לנמוג, כי הדברים המוטעמים,

441b19-21

15 מהם מוטעמים בכח, ומהם מוטעמים בפועל. ואולם אשר הם בפועל מוטעמים, הם

הדברים הלחים בפועל. ואולם הדברים היבשים בפועל, הנה הם מוטעמים בכח. ואמנם

יהיו מוטעמים בפועל כאשר יהיו לחים בפועל, כמלח ומה שדומה לו, כי הוא לא יוטעם

1 יראה הטבע | וכן המראים | מהמראים * | והצבעים | | מה | ממל | || 2 שהיא שהוא * | תדמה <אל> | || 3 מאותם | מן אותן | | המרחק | נבדלות * | המרחק | נבדלות * | || 4 אלו המדרגות | המדרגות | אלו המדרגות אשר ה * || 6 ודין | 7 ראוי <מה * || 8 והריח | | ימצאו ימצאל * || 9 לנמוג | למוני | ומצד מה | מצדיו | שהיה שיהיה | נמוג מוג ומוני מוני | מיוחסת | מיוחסת | נבדלות * | תגבורת | התגבורת * | שתי | שני * || 10 מן- | הארבע | מן האיכויות הארבע * | מן האיכויות * | מן איכויות הארבע * | מהאיכויות הארבעה | | הטעם | טעם * || 11 מזון | מחוץ * || 12 טיף | הטיף * | | תגבורת | | והלחות <עליו> * | | התחייב | שהיה | מחויב | להיות | || 13 ואמנם | ואולם * || 14 והנה | הנה | | הטעם | טעם * | המוטעמים <יש> | || 15 ומהם | מוטעמים | ומהם * | מהם * | בפועל | מוטעמים | בפועל | נטעמים * | מוטעמים | בפועל * | || 16 ואמנם | ואולם * || 17 ומה | שדומה | והדומה | | ולו | ||

1 יראה- והצבעים מראים וצבעים רבים הם מן הטבע כפי מראים רבים וצבעים הם מן הטבע * * * מראים רבים וצבעים הם חוץ מן הטבע * || 2 אלו מן | ממנה | אצלה: ענדה * אצל הטבע * * * מצד הטבע דרך הטבע * | המתאחר <לכן> * * * המתאחר ולכן * || 3 מעטות - לומר | גדולות רוצה לומר: גלילה אעניי אשר הם * || 4 ובין- | המדרגות | ביניהן | | ומה * || 6 בהם- | הנפש | בהם | בספר הנפש: פיהא פי כתאב אלנפס * | בספר הנפש: פיהא פי כתאב אלנפס * | בספר הנפש: פיהא פי כתאב אלנפס * || 7 והמורחים- | בעליון | מאמר נבדל * || 8 ואל ריח וריח * || 9 שתי קצת * || 10 והעברות עליון | הארבע <עליון> * | שניחש | שיוחס: | | אן יסב * || 11 המוטעם | הטעם: | אלדוק * | | נדרכו | שהיה * || 12 והלחות | והלחות | עליו: | ואלרטיבה | עליה * | והלח * | | התחייב | שהיה | לכן * * * ולכן * || 13 ואמנם- | בעבור * | ואשר- | המיסור * || 14 יורה | ראייה | | הלחות | טבע הלח * | לנמוג <אלא> * || 15 מוטעמים: | מטעמיהם * | | והם: | הויר * || 16-15 מוטעמים- | בפועל: | מטעמה- | באלפעלו * || 16 ואמנם | ולאי * || 17 כאשר | עד אשר | | יהיו | שבו: | צארת * | ומה- | לו * ||

381b6

439b31-440a3

1 וְכִי-הַצְבִּיעִיםֶיךָ || 1-2 וְאֶשֶׁר-יוֹצִיאֶיךָ || 2-3 וְכָל-שֶׁהִיָּהי אֲשֶׁר: אֶלְתֵּי || 3 וּלְכֹן הִיָּהוּ |
 (וְהַטְבַּע) עַי | יוֹתֶר-הַמִּלְאָכָהי || 3-4 וְהִיָּה-בְטוֹב וְהִיָּה מַעֲלַת הָאוֹמֶן אֲמֵן הוּא טוֹב: וְכֹאן שֶׁרָף
 אֶלְצֹאנֶע אֲנֵמָה הוּא יוֹדֵיָה־כִי הָאוֹמֶן הַיּוֹתֶר מִמָּה שִׁכּוֹל הוּא-כִּי הָאוֹמֶן מִתְחַיֵּיב שְׁכָל מִה
 שִׁכּוֹל הוּא-כִי הָאוֹמֶן אֲשֶׁר יִכּוֹל הוּאִי הָאוֹמֶן הַיּוֹתֶר מִמָּה שִׁכּוֹל || 4 הַדְּבוּרִי הַפְּנִימִי: אֲלִבָּאטְן |
 אֲשֶׁר <כּוּ וְאֲשֶׁר> || 5 שְׁוִיָּצִיָּאָהּ שְׁוִיָּצִיאִי | יִמְנַע הַטְּבַע מִמַּעַל לְטַבַּע: פּוֹק אֲלִטְבִּיעֵיָה־ || 7 וְהַטְּבַע:
 אֲלִטְבִּיעֵיָה־ || 8 <כֹּהֶם> | וְתַשְׁמַח־ || 9 הַרְחוּנִי הַפְּנִימִי הַפְּנִימִי: אֲלִבָּאטְן הַרְחוּנִי הַחִיצוֹנִי || 10 הֵנָּה-
 תִּמְנַעְתָּה בְּשֵׁלָא יִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ: בָּאנָה לֹא יִצְרֶפָה־ || 11 אוֹתוֹת הַפַּעֲלוּתִי | רְחוּקִים | אֲשֶׁר יִקְנֶה-כִּי-סֻסֻס
 אֲשֶׁר יִקְנֶה אֲשֶׁר יִקְנֶה אֲשֶׁר יִקְחֶרֶם || 13 <וְהַדְּבוּרִי> | אֱלֹ-הַדְּבוּרִים | זֶה הַדְּבוּר: מִהֵלָּה אֲלֵשִׁיָּה הֵנָּה
 בּוֹהִי || 15 <יִבְאָר: יַעֲבֹר>־יִכּוֹל לִמְרֹר || 15-16 <וְהַדְּבוּר-הַמְּרָאִים: אֲלֵנֶס-אֲלֵאֲלֹאֲן>־ || 16 וְהַצְבִּיעִים:
 וְאֲלֵאֲצִבָּאטְן־ | וְאֲשֶׁר: אֶלְתֵּיָה־ | הֵנָּה אֲמַשְׁרֹן אֲמַשְׁרֹן: תְּכַאדֵּיָה־ ||

כענין באש, שהיא לא תאיר רק כאשר תתאחד בגשם אחר. וההבדל בין האש והגשמים השמימיים בזה מבואר.

761b19-20

וממה שנאמר במהות המראה, יתבאר כי המראה יקבלהו האויר תחלה ואחר כך יביאהו אל הראות מצד מה שהוא ספירי מאיר. והראיה על כי האויר נרשם מן המראה, ויקבלהו מה שיראה מהצטבע הדבר האחד בעצמו, לפי מה שיעבור עליו מן העניים המאירים, ופעמים יאירו הכתלים והאישים ממראה הדברים אשר ילכו בהם העניים. דמיון זה, כי כאשר הלך הענין בצמחים הירוקים, הרבה פעמים יצטבע הכתלים והארץ בצבע הצמח ההוא. והנה כבר התבאר מזה כי המראים אמנם יתחדשו מהמוצת האש עם הגשמים הספיריים, ושהאור אינו הסבה בהגעת המראים אל הראות אבל במציאותם. וואמר גם כן כי כמו שהמראה הלבן המתילד מן ההמוצת פחות ממראה האור, כי היה מתילד ממנו, כן גם כן שאר המראים יותר פחותים מן המראה הלבן והשחור, כי היו מתילדים מהם.

ובעבור שהיו המראים אמנם יתילדו מן הלבן והשחור, והיה התערבם מתחלף במעט וברוב חילוף מתחלף אל מינים שאין להם תכלית מצד החומר, התחייב שיהיו המראים בלי 15 תכלית בטבע. כי כל מה שיחשוב הדבור הפנימי בהם מין מן ההמוצת, יוציאהו הטבע, ואם היה הדבור החיצוני ממה שלא יוכל שיפרש השעור ההוא. ולכן היתה המלאכה בזה הענין,

439b27-30

1 וכענין-תאיר א"ס | תתאחד | התיחד | תתיחד | ר"ל | אחר | האד | | וההבדל | והנבדל | | והגשמים | ובין הגשמים א"ס | | 3 כן | כן | 4 אל הראות | לראות | | על <זה> בה"ס | | האויר <נתנה> | | נרשם | נקנה | נתנה | נהנה | ה"ס | | 5 מה | מה | | האחד | האחר | בה"ס | | מן העניים | מן העניים | א"ס | | 6 איר | איר | | הכתלים | והאישים | הכתלים | | מראת | מן מראת | | 7 הלך | הלך | | הענין | הענין | הרבה | פעמים | | בצמחים | הירוקים | | 8 בצבע | בטבע | ב"ד | | ההוא | היא | ב"ד | | והנה | הנה | ר"ל | | 9 ושהאור | ושהאור | | הסבה סבה | | 10 וכן | ב"ד | | המתילד | מתילד | ב"ד | | התילד | מן ההמוצת | מהמוצת | מן ההמוצת | | פחות | כחות | א"ל | | והאור | | 10-11 כי-ממנו | כן | כי היה מתילד ממנו | כן | היו מתילדים | | 11 מן המראה | מהמראה | | 13 שהיו המראים | שיהיו המראים | שהמראים | | מן <המראה> | | והשחור | ומן השחור | | התערבם | מתערבם | מתערבה | | 14 להם תכלית | תכלית | להם | | התחייב | יתחייב | | המראים | הצבעים | ב"ד | | 14-15 בלי תכלית | בלתי בעל תכלית | בלתי תכלית | בלתי | | 15 הדבור | הדבר | ב"ד | | מין | מן ההמוצת | מההמוצת | מהמוצת | | יוציאהו הטבע | יוציאהו הטבע | בטבע | | 16 היה הדבור | יהיה הדבור | היה הדבר | ב"ד | | היה | שיפרש | שיפרש | לפרש | | ההוא | הראי |

1 וכענין-אחר: כאלחאל-אכ"ס | שהיא שהאש | | 6 ופעמים | איר | | והכתלים | בעלי החיים: אלחיואן | והאישים-ילכו | | ובהם | בהם | מן: בהא מן | | והעניים | | 7 הלך הענין הלכו העניים: מרת אלסחאכר | יצטבעו | יצטבעו: תתלון | | ווארץ | | 8 הצמח ההוא הצמחים ההם | כנס | המולות ההם | | ונהה-מוה | | 9 ואני: ליס | | במציאותם ובמציאותם: ופי ולדרא | | 10 והמתילד-ההמוצת | | ממראה האור | מן האור | | 11 ומתילד | | 13 ואמנם | | והתערבם מתחלף | התחלפותם מתחלף: אכתלאסהמא מכתלאם | | 13-14 במעט וברוב | ברוב ומעט | ויתחלפו | ב"ד | ברוב ומעט | יתחלפו | בזה | | 14 ומתחלף-מינים | | 15 יוציאהו הטבע | יוציאהו: אכרותה | יוציא הטבע |

מן היסודות הארבעה, והספירי מן היסודות הוא המים והאור, והמאיר מהם הוא האש לבדה, זה גם כן כשנתלקחה בזולתה, היה מחויב שיהיו המראים מורכבים מאלו שני הטבעים, רוצה לומר, טבע הספירי וטבע המאיר, ושיהיה הפועל להתחלפותם אמנם הוא התחלפות שני אלו הטבעים בכמות והאיכות.

5 והמראה הלבן יתילד מהמוצת האש הזכה עם היסוד אשר בתכלית הספירות והוא האור. והמראה השחור יתילד מן האש העכורה אשר תתמוג עם היסוד שהוא ספירי יותר מעט והוא הארץ. והמראים האמצעיים מן הלבן והשחור יתילדו מהתחלפות שני ^{439b19-27} אלו הדברים במעט והרוב, רוצה לומר, התחלפות הגשם המאיר והתחלפות הגשם הספירי. ולכן היו המראה הלבן והשחור הם יסודי המראים.

10 וכאשר היה זה נראה מעין המראה, והיה המראה אמנם יהיה בשטח גשם מוגבל, ובוה

יובדל המראה מן האור, הנה האור הוא שלמות הספירי אשר הוא בלתי מוגבל. ואין המראה ^{439a26-27} דבר יתחדש במורכב משכונות החלקים הקטנים הספירים אשר ביסודות, כמו שיחשבו זה אנשים, כי לא יתחדש מן היסודות דבר על צד השכונה, כמו שהתבאר בספר ההויה ^{330a30 sqq} וההפסד. ואמנם יתחדש מה שיתחדש מהם על צד ההמוצת.

15 ולהיות האור לא יראה כי אם בגשם ספירי, היתה סיעת פיתאגוריש סוברת כי התילד האור לא ימצא לגשמים המאירים בעצמותם, רק עם התאחדות האור בגשם אחר,

1 הארבעה הארבעים | מן-הוא הוא מן | 2 כשנתלקחה | כשנתלקחה | כשנתלקחה | מחויב מתחייב | שיהיו המראים | מאלו שני משני אלו | 3 ושיהיה | ולהיות | להתחלפותם | ולהתחלפותם | לשניים | 4 התחלפות | שני | שני-הטבעים | שני הטבעים האלו בידהים | אלו שני הטבעים | והאיכות | ובאיכות | 5 מהמוצת | מהמוצת | בידהים | אשר >הוא< | 6 האור | והמראה | מן האש | מהאש | העכורה | הערוכה | | והיסוד | שהוא | היסוד | 7-6 ספירי יותר | ספירות היותר | 7 יתילדו | יתחלפו | 8 והרוב | וברוב | בידהים | 9 והיה | היה | המראה | המראים | מראה | | והם | בידהים | יסודי | יסוד | המראים הצבעים | 10 והיה | נראה | הנראה | והיה | והיה | מוגבל | מוגבל | 11 האור | והוא | הספירי | הספירי | ספירי | 12 והקטנים | שיחשבו | שחשבו | 13 מן היסודות | מהיסודות | שהתבאר | שיתבאר | 14-13 ההויה | וההפסד | הויה | והפסד | הויה | 14 ואמנם | אמנם | ההמוצת | ההמוצת | 15 פיתאגוריש סוברת | פיתאגוריש סוברת | 16 האור | הראות | ימצא תמצא | עם-אור | כאשר תתאחד | עם התיחדות האור | בידהים | ובגשם אחר | בגשם אשר |

1 הוא >יותר שלם-ענינו: אתם-בצרהם< | 1 | 5.12-7.7 | 2 ולבדה: | וחדהא | | כשנתלקחה בזולתה | כשהתאחדה בזולתה: | אזא תשבת | בניהא | כשהתאחדה | 3-4 ושיהיה | והאיכות | ושהתחלפות שני אלו הטבעים בכמות והאיכות פועלת להתחלפותם כפי שיש | ושהתחלפות שני אלו הטבעים בכמות והאיכות פועלים להתחלפותם | 7 מן בין: | בין | יתילדו | יתחלפו | 8 והתחלפות | המאיר | הספירי | אלמשה | והתחלפות | הספירי | והבלתי | ספירי | ואלגיר משף | והגשם | הספירי | 10 מענין המראה | מן המראה: | מן אללון | ואמנם | מוגבל >יתחייב שהמראה יהיה בשטח ספירי מוגבל מצד שהוא ספירי מוגבל | 11-12 ואין-דבר | והמראה לאי | 12 החלקים | הדברים: | אלאשיא | שיחשבו | שאמרו | כפי שיש | שיאמרו | 13 השכונה >כי אם על צד ההמוצת< | 14 וההפסד | ההמוצת | 15 לא-אם | אמנם יהיה: | אנא | יכון |

הנעת האור אל הרשתות האלו, כי האדם כאשר הוכה על עפעפיו, החשיכה עינו פתאם וכבה האור ההוא אשר היה בעיניו, כמו שיכבה הנר, ולא יראה דבר. והנה נבאר אלו הדברים כשיבאר איכות השגת אלו החושים, כי שם יראו הסבות אשר הביאו הצורך אל אלו הדברים אשר מחוץ באלו החושים השלשה. ואחר שכבר התבאר סגולות אלו

439a6-12

5 418a13-14

בספר הנפש באלו המוחשים מאמר כללי. והדבור הנה בהם יותר קרוב אל הפרטי כמו שיאמר ארסטו.

ונאמר שכבר נאמר שם כי המוחשים המיוחדים בראות הם המראים, ובשמע הקולות, ובריח מיני הריח, ובטעם הטעמים, ובמשוש הממוששים. ואשר נשאר לדבר 10 בהם הוא ידיעת טבעיהם.

ונאמר כי מפני שהיסודות יתחלפו ברבוי הספירות ומעוטו, כאור והמים, והספירי

439a21-25

419a11

מדרכו שיקבל האור וישלם בו, וכאשר קבל הספירי האור והתאחד בו, התילדו ממנו מראים מתחלפים לפי כח האור וחולשתו ורבוי הספירות ומעוטו. וזה נראה במראים המתחלפים אשר יתחדשו עם התאחדות אור השמש בעננים והעבים, כי הוא מן המבואר

442a12

15

שאותם המראים אמנם יתחדשו מלובן האור ושחרות הענן, כמו המראים אשר יתחדשו בקשת קזח, רוצה לומר, בעל הדרכים, חולת זה. אם כן מתחייב שיהיה המראה אמנם יתחדש מהמוזות הגשם המאיר עם הגשם הספירי. ובעבור שכל המורכבים אמנם יתילדו

1 והנעת | האור | האירי | כאשר הוכה | כאשר הוכה | כאשר הונח | כאשר הורה | החשיכה חשכה || 2 האור | האירי | והוא | היה | יהיה | בעיניו בעיניו | ואלו || 3 כשיבאר | כאשר יתבאר || 4 התבאר | התבאר || 5 והאמצעיים | ובאמצעיים | נדבר | התבאר || 6 מאמר - יתור | וקרוב | קרובים || 7 ואלו | אל החלקי || 8-6 והפרטי - המוחשים || 9 הריח | המורחים | הטעמים | מיני המוששים | המטעמים || 10 בהם | מהם | ידיעת | ידיעה || 11 כאור | כמו האירי | האירי | והמים | במים || 12 וכאשר קבלו | וכשקבלו | האור | האירי | והתאחד בו והתיתר בו והתאחד | התילדו | התילדו || 13 וחולשתו | חולשתו | הספירות | ספירות || 14 המתחלפים | מתחלפים | יתחדשו | התחדשו | התיחדו | הצורות || 15 שאותם | כי אותם | ואמנם | האור | האירי | הענן | העץ | אשר יתחדשו | שיתחדשו | אשר | יתחדש || 16 קוח | קוח | קנה | קנה | קוח | בעל הדרכים | בעל דרכים | בעלי דרכים | בעלי הדרכים || זה >הנה< | מתחייב | יתחייב ||

1 עפעפיו עפעפו: לפנה העפעף | החשיכה עינו החשיכו עינו: אטלמת עיניה החשיכה העקר || 2 והוא | בעיניו בעיניו פתאם: פי עיניה דפעה בעקר | והנה נבאר | והנה יתבאר: וסתביק || 3-4 כי - השלשה || 5 נדבר | ידבר | המיוחדים - הכחות | דבור פרטי || 6 המוחשים || 7-6 ולהדבור - ונאמר || 8 ובשמע | ובקול: ובאלצות || 9-10 ולדבר - הוא || 11 מפני שהיסודות | היסודות | הספירות ומעוטו ומעוט הספירות || 12 ולהתאחד בו || 13 האור - ומעוטו וחולשת האור ורבו ומעוט הספירות כדפנה ונכתו רבו ומעוט כח וחולשת האור ורבו ומעוט || 14 ולהעבים - המבואר || 15 ואמנם | הענן | העננים | כמו מן: מן | יתחדשו || 16 בקשת | מקשת: ען קוס | ורוצה - הדרכים | נוולת זו || 17 מהמוזות עם המוזות: ענד אמתואני | עם והנשם: אלסם || 18 ובעבור שכלו ובעבור שהי כל: ולמא כאנת זמיע || והי כל: וכאנת כל | ואמנם ||

וייחד כח הראות מאלו השלשה שהוא יצטרך עם האמצעי אל הראות. והראיה על זה שהוא לא יראה בחשך. וכאשר התחדש באור עשן או אד ימנע מעבור האור בו, חלש הראות. ולזה כאשר כעס האדם והתעורר החום בעיניו, חשך ראותו מפני האד, ופעמים יראה הדבר האחד כמו שאמרנו שני דברים. ואין האור דבר ימצא לעין מטבעה אבל יכנס עליה מחוץ. ואלו היה מעצם טבעה, היתה רואה הדברים בחשך. ולזה יקרה למי שיסתום עיניו שהוא כאשר יפתח אותם, לא יראה הדבר כפי אמתתו כי אם אחר שיאורו עיניו. ופעמים יקרה לראות שהוא יראה הדבר ראייה רוחנית, קודם שיראהו מחוץ על העין אשר הוא בו. והנה נבאר סבת זה במה שאחר זה. וזאת הראיה אמנם יקרה לרואה ברוב בחושך ועם המנחה. ומסגלת זאת ההשגה שהיא לא תהיה טובה כי אם 10 באור השוה, לא באור החזק ולא המעט. הנה כבר התבאר מזה כי החושים השלשה ייוחדו שהם ישיעו מוחשיהם באמצעי, ושהראות ייוחד, עם מציאות האמצעי, המצא הגשם המאיר. וכבר נאמר באור ומקבל האור, ובספירות ומקבל הספירות בספר הנפש.

418b3-419a21

וראוי שתהיה הרשת הפנימית מרשתות העין תקבל האור מן המים אשר בעין, כמו שיאורו המים מן האור, אבל כי הכח המרגיש הוא באופן הרשת הזאת במה שילוח אל 15 הגלגלת, לא במה שהוא לצד האור. ולכן היו אלו הרשתות, רוצה לומר, יריעות העין, שומרות לכח הנפש בהיותן אמצעיות בינו ובין האור. והנה יורה על כי מהכרח הראות

438b11-15

וייחדו ויחד אלה | הראות מאלו ראות מאלו | ראות באלו | שהוא יצטרך שיצטרך * שהוא יצטרך | 12 וכאשר התחדש וכשהתחדש וכאשר יתחדש | אלו אש | האור האור | 3 חלש חלוש יחלש | כאשר כעס כשכעס כאשר כועס | והתעורר ועורר | חשך יחשך | 4 כמו דברים שני דברים כמו שאמרנו | דבר ימצא נמצא | ולעין | 5 היה היתה | 6 כאשר אותם כאשר יפתח אותם כשיפתחם יפתח אותם | הדבר דבר | 7 הדבר לדבר | 8 על אלא | 9 לרואה ברוב ברואה | ומסגלת ומסגלות | 10 המעט במעט כנה | באור במעט | 10-11 השלשה ייוחדו השלשה ייוחדו | באמצע עם אמצעי | 12 באור באור | ומקבל האור ומקבל האור בנה | ובספירות ובספירות | ומקבל ומקבל בנה | 13 הפנימית הפנימית | האור או אור | מן המים מהמים | 14 נכח | הכח כח | אל מן אלי | 15 ואלו אלה | 16 בהיותן בהיותן | בנפש נאמר | 10-14 | אמצעיות אמצעי | בינו כי בו |

1 וכח | 1-2 והראיה - זה | 2 ימנע ימנע | 3 נכח | נבעיניו בעיניו כנס | ראות הראות | 4 ופעמים דברים | דבר - לעין דבר ימצא | שי יודע בעין | מטבעה מטבע העין | 5 מעצם טבעה מטבעה | והדברים | יקרה נראה נראה | 6 למי - עיניו לאשר יסתמו עיניהם: ללדן ימצאן אעניהם למי שיסתמו העינים | יפתח אותם יפתחם: פתחיהם יפתח | והדבר | 7 שיאורו עיניו שיאור ראות: מא יסתניר בצרה קסר שיאור ראותם: מא יסתניר בצרה | רוחנית >מבנים< | 8 ועל - בו | 9 ולרואה הרואה: אלמבצר | 10 המעט במעט | ומה | 11 ומוחשיהם | ועם - האמצעי | 12 ובספירות - הספירות והספירות ומקבל הספירות: ואלאשאף ואלמשף והספירות | 14 ואבל | במה - אל בחלק כנס | מחלק | 15 במה - לצדו בחלק | 16 הנפש החוש: אלחסי | בהיותן להיותן: לכתהא | מהכרח הכרח: צורה |

421a21-22 היה האדם יותר שלם מכל בעל חי להשיג בזה החוש וכל שכן בשר היד ממנו, רוצה לומר, בשר הכף, וכל שכן האצבע מבשר הכף. והוא מופת ההבנה באנשים, רוצה לומר, טוב חוש המשוש.

ואמנם הלשון אין בה טעם בפעל, ולכן כאשר התערב בה קצת מן הליחות בחליים, 5 נפסדה טעימתה, וכן הענין בכלי שאר החושים. והנה נתן הסבה בזה בספר הנפש. וייוחדו כלי הכחות השלשה, רוצה לומר, השמע והראות והריח, שהם מיוחדים אל הפשוטים: העין אל המים; והשמע אל האויר; והריח אל החלק האשי העשני. ולכן המורחים ירפאו המוח, רוצה לומר, מפני קרירותו וחום החלק העשני המורח.

הנה כבר דברנו בסגולות כלי אלו החושים, ונדבר באמצעים אשר יצטרכו אליהם 10 השלשה חושים, ובסגולותם, ובמתחייב להם. והאמצעי אשר יפעלו אלו הכחות, הוא אם אויר בחי אשר ביבשה, או מים בחי אשר במים. והראיה על צורך אלו החושים השלשה אל האמצעי שהם, כאשר הונחו מוחשיהם על החוש, לא ישיגם, וכן כאשר עמדו ביניהם ובין החושים גשמים עבים, ממה שלא יאות שיהיה אמצעי. ובכלל הנה יראה צורך אלו החושים בפעולתם 423b24-25 אל האמצעי, מפני שהוא כאשר נפסד האמצעי, נפסדה פעולתם. ולכן ייוחד האמצעי שיהיה 15 מסוג הכלים המיוחדים בהם, רוצה לומר, שיהיה מקבל המוחשים באיזה מין ממין קבול הכלים. והנה יראה הסבה בזה כאשר יתבאר טבע החושים המיוחדים באמצעיים.

1 בעל חי בעלי חיים || 2 בשר || 3 טוב חוש || 4 מוכח || 5 מופת טוב || 6 מופת זכות || ההבנה || ההרשאה || הנפשו || 4 בה || 5 בול || כאשר התערבו כשתערב ככך || כאשר התעכב || 6 מן || 5 נפסדה || עוסרה || טעימתה || טעמות || בכלי || בכלי || והנה || והוא || הסבה || סבה || וייוחדו ויחדו || 6 והשלשה || השלשה || 7 נרצה || אליהם || 6 מיוחדים || מיוחדים || אל הפשוטים || לפשוטים || 7 האשי || האש || 8 בחום || בחום || המורח || המורח || 9 כללי || כללי || 10 השלשה || שלשה || ובסגולותם || וסגולתם || ופעולתם || ופעולתם || ובמתחייב || ובמתחייב || יפעלו || פעלו || ואלו || ואלו || הכחות || הכחות || ובגדר || ובגדר || החושים || החושים || הכחות || הכחות || 11 על || על || 12 שהם || הונחו || שהם || כשהונחו || על || אל || לא ולא || ישיגם || ישיגם || כאשר עמדו || כשעמדו || 13 עבים || עכורים || אמצעי || אמצעי || 14 האמצעי || האמצעי || שהוא || נפסד || שכאשר נפסד || כשנפסד || כאשר הוא || נפסד || ייוחדו || ייוחדו || 15 מין || מין || כאשר יתבאר || כשיתבאר || באמצעיים || באמצעיים ||

1 ומכל || חוש || בעלי החיים || אלהיון || להשיג || החוש || במשוש || בשר || נפשו || 2 והכף || אלכין || האצבע || הכף || בשר באצבעות || בשר האצבעות || יצטרך || בשר באצבע || 3-2 והוא || המשוש || 4 ובה || ובחליים || 5 טעימתה || הטעם || 6 והשלשה || לומר: אללהא || אענין || השלשה: אללהא || 8 מפני || וחוץ || הקר מפני החום כנסת || הקר מפני חומרו || החלק || העשן || שלוש || 9 ובסגולות || כללי || כללי || פי אלהא || באמצעים || השלשה || אללהא || 10 ובסגולותם || האלהא || הכחות || החושים || אלהא || 11 או ואם || ואמא || 12 הונחו מוחשיהם || הונת המוחש || ישיגם || ישיג בור || עמדו || הונחו כנסת || הונתו || החושים || המוחשים || אלמחוסא || 13 שיהיה אמצעי || שיהיה אמצעיים || ובפעולתם || ופעולתם || 14-15 שיהיה מסוג || שיהיה מסוג || 15 ובה || בו || בה || רוצה לומר || מפני || לא || מין || מין ||

במקומות אשר בהם שלג רב או מים רבים. ולזאת הסבה יראו אפיקי הימים עכורים מעטי האור, וכן מקומות השלג. ואולם ישמור טבע המים האלו כפי מה שהם עליו, האויר אשר מחוץ, כי ביניהם יחס טבעי. וכאשר התעורר חום העין יותר ממה שראוי, או נתקדר יותר ממה שראוי, יחלש ראותה. והפעולה הזאת מפעולות העין אמנם היא לחלק הקור המימי,

5 ומוג החלק הזה הוא הסבה בראות השלם. ולזאת הסבה הושמו העפעפים לעינים טובי הראות, רוצה לומר, כדי שישמרו מוגם משני העינים אשר מחוץ ומהעכרם, כמו התיק לסיף.

ולכן מי שהיו עפעפיו עבים, היה יותר חזק הראות אל הדברים הרחוקים, כי עובי העפעפים ימנע שני המים ההם מן החום אשר מחוץ, והקפאם והתעבותם מן הקור אשר מחוץ. ובעבור זה היו רבים מבצלי החיים יראו הדברים על מרחק יותר גדול מראות האדם, רוצה לומר, 10 לעובי עפעפיהם.

ואולם כלי השמע, המיוחד בו הוא האויר אשר באותו. וכל מה שהיה זה האויר יותר דק ויותר שלם במנוחה, תהיה פעולתו יותר שלמה. וכן כלי הריח הוא האויר אשר בחוטם.

ואולם כלי הטעם הוא הלשון. ואולם כלי המשוש הוא הבשר. וייוחדו כלי החושים כלם שהם אין בהם דבר בפועל ממה ששיגעו כי אם כלי המשוש, כי הוא מורכב מן האיכויות אשר 15 ישיגם. ולכן ישיג מהם התגבוריות, וזה מפני שוויו. ובעבור זה כל מה שהיה הבשר יותר ממוצע, היה יותר משיג לאיכויות הפשוטות, רוצה לומר, החום והקור, והלחות והיובש. ולזה 41a2

1 במקומות – בהם במקום אשר במקום | והסבה | הימים | מים | המים | מים הימים | מעט מעט | מעט | 2 והאור | | מקומות | במקומות | | שמור | שר | | טבע | הטבע | | וכאשר התעורר וכשהתעורר | חום | חום | | 3-4 ואו – שראוי | | 4 וראותה | ראותה | אותה | | מפעולות מן פעולות | היא | הוא | | 5 ומוג – והוה וזה החלק מזה החלק והחלק הזה | הוא | הוא | | 6 מוגם | מוגם | | 7 והעין | והעין | | 8 ימנע | ימנע | | 9 והעין | והעין | | 10 לעובי | לעובי | | 11 ואלו | ואלו | | 12 ואלו | ואלו | | 13 וייוחדו | וייוחדו | | 14 שהם | שהם | | 15 ישיג | ישיג | | 16 הפשוטות | הפשוטות | | והלחות | והלחות | |

1 ולזאת הסבה ולזה | אפיקין מחוזות: אפיקין שפת | מעט: קלילא | 2 ואלו – שהם | | נעלי: עליה | 3-2 והאור – טבע | 3 וחום: חררה | | יותר – שראוי | | נא נתקדר | | או קור | 4-3 יותר – שראוי | 4 יחלש | יחלש: פצע | | ראותה | מיד הראות | | ואמנם | | הקור | הברדי | 5-6 לעינים – הראות | בעינים טובות | 6 משני | מן | | נומה | נומה | | 7 אל – הרחוקים אל הדברים על מרחק: אלי אלאשי עלי בעד | מרחוק | | עובי העפעפים | 8 ימנע – ההם ימנע התרשות המים ההם: ימנע תהיר | לך אלמא | שמר החלק ההוא | | והקפאם – מן ומן | 9 והדברים | מראות | מן | | רוצה לומר: יעני | 10 עפעפיהם | העפעפים | 11 והמיוחד | בוזי המיוחד: אלכא | | אשר | המפור: אלמנב | המושם | כנס | אשר | הוכנס | אשר לא סודר | | 7-11 יותר – עיני: | < > 9.1 | 12 וכלי: אלה | | אשר | המפור: אלמנב | כנס | אשר | 13 הלשון | ואלו | 14 כלי המשוש | הכלי: אלא | 15 ולכן | אמנם: אנמא | | והמה | | 16 והלחות והיובש | היובש והלחות | כנס | בזה המין | היובש הלחות | רוצה לומר | |

אשר יפסידו גופו מחוץ ואשר ישמרוהו ויתדמו לו. ואולם החושים האחרים אין פעולתם הכרת מה שדרכו שיבא אל הגוף מחוץ לפנים, ולכן לא יהיו הכרחיים במציאות החי.

והכחות האלו יכללם שלא תשלם פעולתם כי אם בכלי. וייוחד כח המשוש והטעם שהם לא יצטרכו בפעולתם אל אמצעי, וייוחדו השלשה הנשארים שהם יצטרכו אל האמצעי.

445a7-8

ואולם כלי הכח הרואה הוא העין. וייוחד הכלי הזה כי העובר על הרכבתו אמנם הוא

5 438a16

המים, אשר הוא הגשם הבהיר הספירי. והיה כליו בתאר הזה כדי שיורשמו בו צורות מוחשיו,

438b5-6

כמו שיורשמו הצורות במראה. ולזה היה החלק הגלידי ממנו בתכלית הזכות והלובן. והכרח

438a8-9

הכלי הזה בהשגת הכח הזה מבואר בעצמו. ואמנם יעשה הכלי הזה פעולתו כאשר היה על

מוצו הטבעי מבלתי שיבוא עליו דבר שיעכרהו ויניעהו. ולכן מי שעורר כעסו והאדימו עיניו

10 ועלה החום אל ראשו, הפסיד ראותו. ואפשר שראה הדבר האחד שני דברים מפני התנועה

אשר תקרה לרוח הרואה בעת הכעס. וזה כי החלק המקבל לצורה מן העין המתנועעת,

יחייב שיראה הצורה שתי צורות. וזה כי כאשר נעתק החלק ההוא ויבוא במקומו חלק

אחר, נרשמה הצורה בחלק השני, ותמונתה לא נמחית עדיין מן החלק הראשון. ותראה

הצורה האחת שם שתי צורות, כמו שתראה צורת השמש הנופלת על המים הרצים שתי צורות.

15 ולהיות הכלי הזה, כלומר העין, אמנם יעשה פעולתו כאשר היה על שווי מוצו, יקרה

לו, כאשר נתקרה מן הדברים אשר מחוץ קור יוצא מן הנהוג, שיחלש ראותו. ולזה תחשך העין

1 אשר >אשר< | ולו א כ || 2 שיבא לב א ל || 3 תשלם | שלם | פעולתם | פעולתה איהל ||
3-4 וכי - בפעולתם ב || 3 בכלי <מייוחד> | וייוחד כח | וייוחדו כחותי ויותר כחי || 4-3 שהם
לאן שלא איהל || 4 אמצעין אמצע | האמצעין אמצעין בנדר || 5 כלי הכח כח
הכלי כלי של הכחי | והעין | וייוחד | ויחד אנהוס | אמנם | בנדר || 6 הבהיר הספירי
הספירי הבהיר | כליו כלוא לנו | | נשורשמו - צורות | שורשמו בו צורת אבי || 7-6 ומוחשו
כמול | ולוה ולכר | הגלידי הספירי אנהוס | הספירי אלגלידי || 8 הוה >הוא< | ואמנם
ואולם | פעולתו בפעולתו || 9 שיעכרהו | שיעבירהו | שיעורו | שיעורוהו | שיעורר
עיניו שניר || 10 אל ראשו על ראשו בהם בראשו | הפסידו והפסידו | שראה שיראה איהו |
שני כשני | דברים ענינים || 11 תקרה | תקרה | לרוח לכח דהוס | בעת מפני | המתנועעת
המתנועעת ברהוס || 12 יחייב | יתחייב | והואל || 13 נרשמה | ורשמי || 14-13 בחלק -
האחת ב || 14 שתי שני | וכמו - צורות | השמש השמימי | והנופלת | המים <רבים> ||
15 ולהיות - כלומר | היה הוא || 16 כאשר נתקרו כשהתקרה | כשנתקרה | מן הדברים
מהדברים אשר אם זה כלי | הנהוג המנהל ||

1 ישמרוהו - לו ישמרו הגוף | פעולתם מדרכס || 2 מה - הגוף אלהי | ומוחץ קסר | ולפנים |
ובמציאות החי | 3 וכח | 4 ובפעולתם | וייוחדו השלשה | וייוחדו והשלשה | ויכץ ונאלת לאות |
שהם || 5 ואולם | וואלוס | וואמוא | ויחד הכלי והכלי | וכי | ועל - הוא | 6 והגשם | כלי -
הוה כוה || 7 ושורשמו הצורות | ממנו || 8 הכח הוה הכחות האלהי | הוה >ואת: הד< |
ופעולתו | 9 ויניעהו | מי - ענינו הכעס בעת כעסו || 10 נאל ראשו | לראשו: לראסה || 11 לרוח
הרואה אותו לרוח רסססס | מן העין | 12 יתחייב - ההוא | חלק | מחלק || 13 ותמונתה |
לא - עדיין | פעל לא ימחה באור רחוק: פעל פעל למ ימח ביאן בעיד || 14 שם | וכמו - שתי ||
וצורות || 15 ופעולתו | מוצ <לכן> || 16 ולו | יוצא - הנהוג מרובה | ראותו הראות ||

המאמר הראשון

ונתחיל המאמר בחוש והמוחש. והדבור בכלל בזה נכלל בארבעה חלקים: מהם ידיעת מהות אלו הכחות ומהות כל חלק וחלק; ומהם ידיעת הכלים אשר בהם ישלם פעל אלו הכחות; ומהם ידיעת מושגי הכחות האלו והם המוחשים; ומהם ידיעת איכות השגת אלו הכחות למוחשים האלו. ואלו כלם כבר דבר בהם בספר הנפש בדבור כללי. והוא 5 יכוון הנה שישלים בדבור הענינים הפרטיים הנמצאים להם, והסגולות אשר ייוחדו בהם אלו הכחות בעצמם, ואשר ייוחד בכל חי וחי, והסגולות הכוללות. ויודיע מה שנשאר עליו מטבע המוחשים, כי זה לא דבר בו בספר הנפש כי אם במאמר בתכלית הכללות. ונאמר כי הכחות החושיים בכלל, מהם מה שהם הכרחיים במציאות בעלי חיים, ומהם מה שהם נמצאים בבעלי חיים לתוספת מעלה. ואלו כלם יתחלפו גם כן בבעלי חיים בחזק 437a1 10 והחולשה. ואולם אשר נמצאו בבעלי חיים בעבור ההכרח, הם חוש המשוש וחוש הטעם; ואולם אשר נמצאו לתוספת מעלה, הם חוש השמע וחוש הראות וחוש הריח. ואמנם היו חושי הטעם והמשוש הכרחיים בהשארות החי, כי בשניהם יכיר הדברים אשר יבואו לגופו מחוץ 436b12-14 לפנים. וזה כי בחוש הטעם יכיר המאכל הנאות מהבלתי נאות, ובחוש המשוש יכיר הענינים

1 ונתחיל – והמוחש א | ובכלל יל | ובוהל בזה הספר א בזה הכלל יוה | נכלל <בוה> ל | ידיעת א || 2 ומהות ל | ואלו י || 3 אלו הכחות הכחות האלו יי הכחות האלו למוחשים האלו. ואלו כלם כבר דבר בספר הנפש בדבור כללי, והוא יכוון בזה שישלים בדבור הענינים הפרטיים הנמצאים להם והסגולות אשר ייוחדו בהם הכחות בעצמם, ואשר ייוחד בכל חי וחי, והסגולות הכלליות, ויודיע מה שנשאר עליו מטבע הכחות למוחשים האלו | ומהם ויש מהם ל | מושגי – המוחשים | טבע המוחשים המיוחדים לכח כח מאלו הכחות א השגת אלו הכחות והם המוחשים ל | ומהם ב ויש מהם ל || 3-4 ידיעת – ואלו ב || 4 והכחות | למוחשים המוחשים | ל | ואלו ואולם ל | כלם הכחות א | <כבר> ל | ובהם ב | בדבור | דבור א | 5 הנה שישלים בזה שישלים ב שישלים הנור | והסגולות ובסגולות א | ייוחדו ייוחד | אל <בהם> || 6 ייוחדו ייוחד א | חי וחי בעל חי ובעל חי | הכוללות הכלליות א | ויודיע ויודיע || 7 ובהם ג | כי אם רק | במאמר – הכללות בדבור כללי || 8 הכחות כחות | החושיים החושיות | ובכלל י | ומהם – ומהם ל || 9 שהם שאינם בהם | ובעלי חיים | כי אם <לחוספת בהם> | גם כן א || 10 והחולשה וחולשה א | בבעלי לבעלי ב | בעבור על צד | 11 ואולם אולם א | והם ב | הנה הם א | וחוש א || 12 לעטו לעטו ל || 13 לעטו ל יכיר <ענינים אשר יפסידו> | ומהבלתי נאות ל ||

1 ובכלל: באלומלה א || 2 ומהות: מאהיל פ | וחלק <מהם> מנהא > | ומהם: ומנהא א || 4 למוחשים המוחשים: אלמחטוטא פ | בדבור הדבור: אלכלא א || 5 ולהם פ || 6 ואשר ייוחד פ | בכל חי ובחי: ומי חיאן פ | ועלי: עליה א || 7 ובספר הנפש: מי כתאב אלננס א || 8 ובכלל: באלומלה א | אמנר | בעלי חיים טבעי בעל חיים רנסס פ || 9 ובעלי חיים | ואלו גם כן: איצא פ | גם כן: איצא פ | ובעלי חיים || 10 ואולם – חוש | וחוש הטעם והטעם הם הכרחיים כנסס פ | והטעם הכרחיים הם הכרחיים || 11 ואולם – חוש | לתוספת מעלה מצד תוספת המעלה: מן לה אלאפצל א | וחוש הראות והראות | וחוש הריח והריח הם לתוספת מעלה | 12-11 ואמנם – בשניהם || 12 ויכיר יכיר לו: תמיז לה א || 13-12 והדברים – לעטו | 13 בחוש הטעם בטעם | ובחוש המשוש ובמשוש | הענינים הדברים: אלאשיא ||

10 ואנחנו נדבר תחלה באלו המאמרים הנמצאים לו כפי מנהגו, ואם יאריך האל חיינו נדבר באותם העניינים האחרים.

3 וכן || 5 לדבר | הנה הדבור: מאלתכלם | הם: הוא: הק || 6 בחשים | בחוש: מי אלחאס |
8 המאמר והמאמר: ואלמקאלה | והתלומות והחזון: ואלרויהק | והתלום: ואלרויהא || 9 באורך |
האורך: אלטולק | באלו המאמרים | במאמר הזה: מי הדה אלמקאלה || 10 יאריך | הצמיח: אנשי |
חינו | בחיים: מי אלעמר || 11 באותם הענינים | בענינים: מי אלאמור ||

קצור ספר החוש והמוחש לאבו אלוליד אבן רשד

בהעתקת משה אבן תיבון

בעבור שדבר ארסטו בספר בעלי חיים באברי בעלי חיים ומה שיקרה להם, ודבר אחר זה בספר הנפש בנפש ובחלקיה הכוללים, דרך הנה לדבר בכחות הפרטיות מהם, להבדיל ולהכיר הכולל מהם לכל בעלי החיים מן המיוחד. ובכלל הוא יחקור הנה על הכחות אשר ימצאו לבעלי חיים מצד מה שהם מתושמים. ובעבור שהיו אלו הכחות שני מינים, מין ייחוס 5 לגוף בעל חי מצד מציאות הנפש לו כמו החוש והתנועה, ומין ייחוס לנפש מצד הגוף. ואלו הם סוגים: מהם השינה והיקיצה; ומהם הבחרות והוקנה; ומהם המות והחיים; ומהם הכנס הנשימה וצאתה; ומהם הבריאות והחולי; ומהם אריכות החיים וקצורם. והנה כבר דבר במין הראשון מהם בספר הנפש דבור כללי, התחיל הנה לדבר בהם דבור פרטי, רוצה לומר, שהוא יזכור הבדליהם הכוללים לכל בעל חי והמיוחדים במין מין, וישלים המאמר במה שנשאר 10 עליו מסכות הכחות ההם. משל זה, שהוא דבר בספר הנפש בכח המניע לבעל חי במקום, מה הוא, ואיך יניע, ונשאר עליו הנה שיאמר מה הם האברים והכלים אשר בהם תשלם הנפש זאת התנועה.

והוא אחר זה יזכור המין השני מאלו הכחות, וזה המין הוא הכרחי במציאות בעל

1 חיים ומהם החיים ומהם חל || 2-1 ודבר - זהו ואחר זה דבר || 2 (בנפש) || ובחלקיה וחלקיה || דרך התחיל || מהם ומהם || ולהבדיל ולהבדיל || 3 ולהכיר || להכיר || בעלי החיים || בעלי חיים || מן המיוחד || מהמיוחד || על <כל> || 4 מתושמים || בעלי נפש || שהיו שיהיו || מינים מניין || ייחוס ייחוס כחות || 5 ואלול ואלול || 6 והיקיצה והיקיצה || היקיצה || ומהם הבחרות - והחיים || ומהם || 7-6 הכנס הנשימה הכנס הנפש || הנשימה || וצאתה || וצאתה || ומהם || ומהם || ומהם || החיים || הימים || חיים || ומהם || ובעבורי ומפני || כבר || שכבר || 8 (מהם) || הנפש <מהם> || התחיל והתחיל || (בהם) || 9 ויזכור || ידבר || הבדליהם || הבדליהם || והמיוחדים || במין מין || במין מין || בכל מין ומין || שנשאר || שנשאר || 11 עליו הנה הנה עליו עליו הנה || והכלים || הכלים || (בהם) || 13 ויזכור || ויזכור || וזהו וזהו || הכרחי הכרחי || ההכרחי ||

1 (בעבורי ובעבורי) ולמא || (שדבר - 3.8 כי || (ארסטו) || 2 (בספר הנפש) פי כתאב אלנפס || לדבר בדבור: פי אל תכלם פי אלכלאם || ולהבדיל || 5 לגוף אל עף: אלי נסר || החוש החי: אלחי || 6 והם: הי || המות והחיים החיים והמות: אלחיאל ואלמות || 7 והנה כבר וכבר היה: וקד כאן || 8 לדבר ודבר: שתכלם פי ידבר: יתכלם || 9-10 והבדליהם - עליו: מצולהא - עליה || 10 שהוא דבר הדבור: אלכלאם || לבעל חי לבעל החי: ללחיאן || 12 (הנפש) || 13 מאלו הכחות מזה המאמר: מן הוא אלקול ||

קצור ספר החוש והמוחש לאבו אלוליד
אבן רשד

הסימנים

שני בנוסח כ"י	[
השמטה	[]
הוספה	< >
מחיקת מלים	[]
מחיקת הוספה	[< >]
אותיות ממושטשות, כל נקודה לאות אחת	...
השמטת אותיות, כל כוכב לאות אחת	***
הגהת המעתיק הראשון	א ¹ או ב ¹ וכו'
הגהת ע"י כותב אחר	א ² או ב ² וכו'
גירסא אחרינא ע"י המעתיק הראשון	א ¹ או ב ¹
גירסא אחרינא ע"י כותב אחר	א ² או ב ²

כתבי-היד

1. עבריים

פריז, כ"י עברי 950	א
בודליאנוס, קאנון אור. 48 (נייבוער 1371)	ב
לונדון, בית המדרש 42	ג
פריז, כ"י עברי 948	ד
פריז, כ"י עברי 856	ה
פארמא, 2444	ז
וואטיקאן, כ"י עברי 39	ט
ווין, כ"י עברי 51	ל

2. ערביים

פריז, כ"י עברי 1009	ק
מודינא, כ"י ערבי I. D. 10	ש
קושטא, י"ז נאמע 1179	ת
נוסח שווה בכל כה"י הערביים	ע

3. רומיים

פריז 15453	כ
בודליאנוס דינביאנוס 55	ך
הוצאה נרפסת קאנציאנה, פאטאכיוס שנת 1474?	מ
הוצאה נרפסת יונטינית, ווינציאה שנת 1550	נ
לונדון, רעניוס 12	ס
ליאון, ספריה עירונית 412	פ
דורהאם, iii c, 15 פוליו	צ
ווין, ספריה לאומית 2438	ם
טולידו, כאבילרו 95.12	ף
נוסח שווה בכל כה"י הרומיים	ר

ג. אורך החיים וקצורם (עמ' 60–70)

סבות טבעיות לאורך החיים וקצורם. יחוס השניים בב"ח לאיכויות הארבע: החום והקור והלחות והיובש. על כמה פנים תאמר הקשת אורך החיים וקצורם ולאילו איכויות ייוחדו שני המקרים.

אריכות החיים וקצורם בהקש סוג אל סוג, מין אל מין, כת אל כת, ואיש אל איש. דוגמאות.

סבות אורך החיים וקצורם. סבת ההויה מתגבורת הכחות הפועלים על המתפעלים. ההפסד בהפך מזה. הכחות הפועלים: החום והקור. הכחות המתפעלים: הלחות והיובש. מגיעת העפוש מהתמדת החום הטבעי וממשלתה על הלחות. הפסד הגוף מבטול היחס הטבעי שבין הכחות הפועלים והמתפעלים. אריכות החיים לתגבורת ערוב המים והאש על ערוב הארץ והאיר. בטול היחס הטבעי בין הפועלים והמתפעלים משני רב מן החוץ ובזמן ארוך.

סבה שנית לאריכות החיים: ההבדל ביחס הכחות הפועלים או המתפעלים בסוג אחד אל הכחות שבסוג אחר. סבה גדולה באריכות החיים: תגבורת החום והלחות והכחות הפועלים על המתפעלים. ההפסד הוא להעדר אחד משני היחסים או שניהם. יתרון כתות אנשים ואישיהם לשתי אלו הסבות.

ההפסד המגיע לאיש או מן הטבע או במקרה. איך יקרה זה בטבע ובמקרה. במה תלויים חיי האנשים. המשל בזה. מיתת אנשים שאבריהם יפים וחזקים – קודם זמנם. הראיה על כי שתי אלו הסבות חותכות אורך החיים וקצורם. סבת המות וסבת החיים. מזג הבחור והזקן. אריכות החיים לסריסים, לוקנים בעלי בשר רב, לפרד, לגקבות, ליושבי ארצות חמות ולחות, לחיות ורמשים יושבי מחחי הימים רבי-הלחות והחום, לאנשי מחחי הימים ובעלי חיים ימיים. שמירת השארות ב"ח בעצמותו לשתי הסבות הג'ל.

הסבות החיצוניות השומרות להשארות ב"ח: המאכל והמשתה, השלשול והעצירה, האויר המקיף, השינה והיקיצה, התנועה והמנוחה והמקרים הנפשיים. סבת המיתה הבלתי טבעית. מיתה בלתי טבעית עם הנהגה נאותה. טעות הרופאים בסבות החללים. ידיעת שני התנאים הפנימיים לאריכות החיים קשה מאד. שני סוגי הסבות באריכות החיים, הפנימיים והחיצוניים. סבה שלישית בצמחים. יחוס אריכות החיים וקצורם מצד הקודמים לסבות מקריות: מקומות חמים ויבשים; גדל הגוף; רבוי הדם. מעוט המתים מפני מעוט העפוש. גדל הגוף משפע החום והלחות. רבוי הדם ג"כ משפע החום והלחות.

יחוס הנבואה אל האל והמלאכים. דברי סוקראט לאנשי אתונא על הנבואה. שאלת איך יתן השכל הפועל את הצורה הפרטית כשהוא לא ישיג ענינים פרטיים? עוד שני ספקות בענין זה. התרת הספקות.

התחדשות ענינים בדרך כלל: אישי עצמים פשוטים או מורכבים, אישי מקרים טבעיים או רצוניים. פרטי העצם והנבלת הסבות הפועלות להם. תנועות הגרמים השמימיים והגרמים המתדמיי-החלקים. אישי הצמחים והחי מוקפי המציאות מוגבלי הסבות. במוליד מהם, מצד הזרע והשכל הפועל. בשאיעו מוליד, מפני היסודות והגרמים השמימיים והשכל הפועל. טבע אישי העצמים והצורה הנבדלת. אישי המקרים המושכלים אצלנו. התחדשות האישיים בעצמות מן הטבע. התחדשות האישיים מן הרצון והבחירה. משפט מלאכת הכוכבים על התחדשות האישיים. נתינת הטבע הכללי לנפש הדמיונית מצד השכל הנפרד. קבלתו חלקי מצד הנפש המדמה. נתינת השלמות האחרונה, כללית, וקבלתו מצד הנפש, פרטית. הרופא המודיע מה שיתחדש בדרך כללי ובדרך פרטי. נתינת הכללי והפרטי בהודעת העתיד. למה ישיג אדם הפרטים המיוחדים בומנו ומקומו וכר? סוג הפרטים האלה. ידיעת אישים שכבר ידע. תנאי הענין המוסכל אצלו. סבת השנת המדמה את החקיר ולא את הענין האישי האמתי. חקיר הצורה וצורת המוחש. סבת היות החקיר יותר רוחני. סבת השנת העתידות בשינה. עשיית מין מן הכחות וחולשת מין אחר. בטול החושים החיצוניים ועשיית הכחות הפנימיים. הראיה על כי פעולת הפנימיים יותר שלמה עם מעוהת החיצוניים. דמיון הנבואה לנכפה. תנאי השנת העתידות ביקיצה. מה שסופר מאמרו.

הסבה התכליתית לחלומות. תכלית הודעת העתידות בחלומות פרעה ופתרון יוסף. מהות הפותר. ידיעת הפותר את החקירים הכוללים והפרטיים. התחלפות האומות לפי הטבע ולפי החקירים והדעות והאמונות. במה צריך הפותר להרגיל את נפשו. השנת פתרון החלום בחלום אחר. חלומותיו של הרקל המלך. שכחת החלום והזכירתו ביקיצה. סבת יתרון האנשים בחלומות. סבת היתרון לבעלי המזגים השחורים הקרים היבשים. היאותה של הליחה השחורה לשינה. רוע פעולת הכח המדמה וטוב פעולתו. פעולות הקור והיובש בתנועת הצורה וקיזמה.

הודעת החלומות בענינים העוברים, העומדים והעתידים. השנת הענינים העתידים בכחות המחשביים הפרטיים. הודעת העתידות באומניות המעשיות ולא בתכמות העיוניות. השנת החכמות העיוניות מן ההקדמות הראשונות. הודעת החלומות בחכמות העיוניות בדרך מקרה. השנת החכמות העיוניות בלי למוד. הראיה על כי ידיעת העיוניים בלתי אפשרית בלי למוד.

סבות החלומות הכחבים: א) מפועל הכח הדמיוני ומן הענינים המופקדים בכח הזוכר והמחשב; ב) מן הנחשקים הטבעיים אשר לנפש. המשל בסוג השני. הוראת החלומות על תגבורת הליחות בטף. פתרון חלומות האש והמים. ההבדל בין הצורות הכחבות בשינה ובין הצורות הצודקות.

2. השינה והיקיצה (עמ' 34–43)

הענינים הנדונים במאמר הזה. השינה חוש בכח והיקיצה חוש בפועל. השינה העדר היקיצה. החלומות הצודקים בשינה והודעת העתידות הנפלאות. שני הכחות אחד בנושא שנים במהות. שני הכחות מיוחסים לחוש המשותף. הראיה על כך. סבת השינה וסבת היקיצה. מנחת התנועה ודבקות התנועה בשינה וביקיצה. התעסקות הער במחשבה ומה שיקרה לו. השגת ענינים עתידיים בשינה. קשר הכחות והתרתם בשינה והיקיצה. השינה ונעדרי חוש אחד או יותר. השינה הבאה מחולשת הכחות המרגשים או מהטריח השכל. המשל בזה. השגת ענינים רוחניים בשינה. החוש המשותף נושא השינה והיקיצה. השביל האמצעי לדעת ארסטו.

העין באיזה אבר או אברים תקרה השינה. הלב והמוח בשינה וביקיצה. הסבה החמרית לשינה: הטות החום היסודי אל הלב. סבת התקבצות החום היסודי והתפשטותו. איך תקרה התקבצות החום היסודי מהקור והלחות. הראיה מרובי השינה עם אכילת דברים לחים וקרים. סבות השינה הטבעית: בשול המזון ועכולו במוח והלב, והחולשה המגיעה לכלי החושים והחום היסודי. איך מתחדשת השינה משתי הסבות הקודמות. הקוץ החום היסודי בעת הבשול. לחות המזון וקרירותו. החסרון והקרירות ביגיעה. מפני מה הגרמים השמימיים אינם צריכים בשינה.

3. החלומות (עמ' 43–60)

הקסם והנבואה בסוג החלומות. השמות השונים לחלומות להתחלפות דעות העם בנוגע לסבותיהם.

הענינים הנדונים במאמר הזה: לאיזה חלק הנפש ייחס החלום הכחב והצודק; למה יהיו החלומות הצודקים; איך אפשר שיהיו; כמה מיניהם; באילו סוגים מן הידיעות יהיו; למה יהיו מיוחדים בעת השינה; למה יהיה יתרון איש אחד על השני בחלומות; ולמה קצת אנשים יבינו לפתור חלומות ואחרים לא.

התחלת החלומות ותכליתם. פעולת כח המדמה משלושה ענינים. יחוס החלומות הצודקים והכחבים לכח המדמה. איך ירגיש האדם בחמשת חושי בשינה בלי שיהיו שם מוחשים. תגבורת פועל הכח המדמה ביקיצה אצל המפחד והחולה. תגבורת הכח המדמה בשינה בעבור התרת הכח המחשבי.

הסבות הפועלות לחלומות הצודקים. ההבדל בין ידיעת החלומות והידיעה מן ההקדמות. שני מינים מן הידיעה: הפועל והאמצעי. הידיעה בשינה לא מן המין הפועל. דמיון הגעת ידיעת החלומות להגעת ההקדמות הראשונות. השכל בפועל הפועל לשניהם. ההבדל בין נתינת השכל בידיעות עיוניות והנתינה בחלומות. החלומות וענינים עיוניים ועתידיים. יחוס ידיעת החלומות להתחלה גבוהה אלהית.

או כלי. שתי הטענות בתמיכת דעה 3. תורת הניצוצים וטענותיה. בטול שתי הדעות הראשונות ע"י ארסטו. הטענות כנגד המכחישים השגת החושים דרך אמצעיים. בטול תורת הניצוצים ע"י ארסטו. טעות גאלינוס בענין הראות.

השגת הכחות את מוחשיהם בכל אמצעי ואמצעי. אמצעי הראות. רשתות העין. הלחות הקורית והלחות הזכוכית. שלוש מדרגות הצורות המושגות דרך אמצעיים. הצורות בחוש, בחוש המשותף ובכח המדמה. דמיון המדרגות אל מראָה בעלת שני פנים. השגת הריח באמצעות האויר. השגת הקולות מבוארה בספר הנפש.

הבדלי סגולות ב"ח בהשגת המוחשים. השגת האדם והשגת שאר ב"ח. תנועת האדם לצבעים, גונים, מוטעמים, מורחים וממוששים. המורחים והמוטעמים רפואה לאדם. הגעת האדם אל הלמוד ע"י חוש השמע. הבנת הוראת המלות לשכל. החושים באדם והמשכלות הראשונים.

ב. הזכרונות וההזדכרות, השינה והיקיצה, והחלומות

1. הזכרונות וההזדכרות (עמ' 24–34)

הזכרונות בענינים המושגים בזמן העובר. הגדרת ההזדכרות. ההזדכרות באדם לבד. ההבדל בין השמירה והזכרונות. שתי הפעולות לכח הזוכר. השגת הזוכר לענינים החלקיים האישיים. הצורך שיקדמו כח החוש והדמיון בפעולת הזוכר. ההבדל בין הזוכר והדמיון. הכח השופט בפעולת הזכרון: באדם השכל, ובשאר ב"ח הוא נקרא "והם" ע"י בן סינא. פעולת הזוכר או בהרכבה או בהתרה. איכות דרך ההרכבה וההתרה. פעולות ארבעת הכחות בהתרה: המרגיש, המצייר, הבורר והשומר. שלושת מקומות הכחות בראש. מקומות הכחות בראש והחליים. חמש מדרגות לצורה: מן הזיזר גשמית אל הזיזר רוחנית.

איך מזכיר האדם. העמדת הדבר השכוח בהתחברות המצייר, הזוכר והבורר. הפסדי הכחות מן התחחונים אל העליונים ולא להפך. אפשרות הציור בלי הרגשת הדברים בחוש תחלה. סבת התחברות הכחות הפנימיים. התאחדות הכחות בשנה. חולי השתוק. ההפרש בין העמדת הדבר על צד ההזדכרות והעמדתו על צד השמירה. השכחה וההזדכרות לענינים כוללים כמו לפרטים. קלות ההשבה לצורות רבות הגשמות.

שתי בקשות בנוגע לזכרונות. למה התענוג והכאב לאדם בזכור דברים שאינם נמצאים בפועל? פעולת השכל בהזדכרות. למי הזכרון הטוב ולמי השמירה וההבנה המהירה? טוב ההבנה והזכרון למזגים ממצעים. טוב הזכרונות חמן הבחורות. השכחה לקטנים ולזקנים. סבת הזכרון הטוב לאדם לדברים שהרגיש בנערותו.

תוכן קצור החוש והמוחש

הקדמת המחבר. מטרת הספר: הדין בכחות הפרטיים לב"ח. השלמת הענינים שנדונו רק בדרך כלל בספר הנפש. שלושת מאמרי הספר: א) החוש והמוחש; ב) הזכרון וההזכרות, השינה והיקיצה והחלומות; ג) אורך החיים וקצורם.

א. החוש והמוחש (עמ' 3-23)

תוכן המאמר בכלל: 1) מהות כחות הנפש; 2) מהות הכלים והאברים; 3) מהות המוחשים; 4) איכות השגת הכחות למוחשיהם.

הכרח חושי המשוש והטעם לקיום ב"ח. שאר החושים לתוספת מעלה. פעולת השמע, הראות והריח דרך אמצעים.

סבת בהירות העין וספירותה. הפסד הראות כשהעין אינה במזג הטבעי. שמירת המוג השווה של העין משניים חיצוניים ע"י העפעפים. כלי שאר החושים. הרכב הבשר מארבע האיכויות. טוב חוש המשוש, מופת ההבנה באנשים. הפסד הטעם ללשון מן החליים. יחס הראות, השמע והריח אל הפשוטים (היסודות). צורך שלושת החושים באמצעים. הראיה על כך.

צורך כח הראות באור יחד עם האמצעי. הכנס האור אל הרשת הפנימית. הראיה על הגעת האור אל הרשתות.

מוחשי הכחות החמשה. התהוות המראים מהתאחדות האור עם הגשם המאיר. התילדות המראים בקשת קוץ. הרכב המראים משני טבעים, הספירי והמאיר. התילדות המראים מהמזגות היסודות ולא משכונת החלקים הקטנים הספיריים. דעת כת פיתאגורס על התילדות האור. המראים בלי תכלית בטבע. השתדלות האמנות להדמות אל הטבע. הטבע והמלאכה.

הדין בקולות בספר הנפש.

יחס הטעם אל החום והלחות. ראיה על כי הלחות היא סבת הטעם לנמוג. יחס המתיקות אל החום והלחות, והמרירות, אל החום והיובש. חומר המורחים. יחס מיני הריח אל היובש והחום. הראיה על כי טבע המורח הוא טבע העשן.

ארבע הדעות על איכות השגת הנפש מוחשיה: 1) מציאות צורות המוחשים בנפש בפועל-דעת אפלטון; 2) הנפש תקנה צורות המוחשים מחוץ קנן גשמי; 3) קניית צורות המוחשים מחוץ קנן רוחני ובלי אמצעי; 4) קניית צורות המוחשים בדרך אמצעי שהוא גשם

רשימת המלות ומפתח הענינים והשמות

ברשימה הזאת בקשנו לערוך את כל המלות והמונחים הנמצאים בטקסט העברי ולצרף אליהם את המלות במקורם הערבי ובהעתקתם הרומית, והוספנו גם את המלה היוונית בכל מקום שאפשר היה לאשרה במקורה היווני. ווסף לזאת הספקנו מפתח שלם לשמות ולענינים וכולם ימצאו בסוף הספר אחרי ההערות.

ברשימת שניי הנוסחאות שבמקור הערבי נוהרגו מלשנות את הגירסה הנמצאת בכה"י, אף כי לפעמים נראית היתה בעינינו לשובשת. שנייים בגירסאות של המקור הערבי, הדרושים או האפשריים על פי ההעתקה העברית או הרומית, יירשמו בהוצאה הערבית של הספר הזה. רק באחד עשר מקומות הרשינו לעצמנו לתקן את הגירסה במקור, ואלו הם:

עמוד	שורה	הגירסה בהעתקה העברית	הגירסה במקור הערבי	הגירסה הערבית המתוקנת
2	6	החלק	אלגו (ת)	אלגו
12	1	לבוא עד תכונתם	ען כנהא (ע)	ען כיאנהא
13	11	במרוח ביד	באלקול באלסד (ת)	באלערך באליד
37	2	מעוה	חמאמא (ת)	חסאמא
37	14	ומי שלא יריח	ואלארשם (ת)	ומן לא ישם
50	3	מוקפי	מחצלה (ע)	מחצורה
50	6	מוקפי	מחצלה (ע)	מחצורה
50	8	מוקפי	מחצלה (ע)	מחצורה
51	1	מוקפי	מחצלה (ע)	מחצורה
51	2	מוקפי	מחצלה (ק ש)	מחצורה
51	8	מוקפי	מחצלה (ק ש)	מחצורה

בעוד מקום אחד אולי יש לתקן את הגירסה במקור הערבי, על פי ההעתקה העברית, באופן כזה:

עמוד	שורה	הגירסה במקור הערבי	הגירסה בהעתקה העברית	הגירסה הערבית המתוקנת
36	7	אקבל באלפכרה	יתעסק במחשבה	אקבל (או: יקבל) עלי אלפכרה

בקצור החוש והמוחש של אבן רשד לא מרובים הם המאמרים המובאים מלה במלה ומשפט במשפט מספרי ארסטו גופם. בכל זאת נזכרים בו ספרים ידועים מספרי ארסטו כגון ספר הנפש, ההויה וההפסד, אותות השמים, ספר המופת וספר בעלי החיים והצמחים, ומובאות פסיקות אחדות מן הספרים האלה. במקרים כאלה, כמובן, משתדלים אנו לציין את מקורם היווני בכתבי ארסטו עפ"י סדר העמודים בהוצאת בעקקער. רוב מראי המקומות למקור היווני נמצאים בקצות עמודי הטקסט והשאר יימצאו בהערותינו לטקסט העברי.

האפאראטים הבקריים

בהוצאה הנוכחית של הטקסט העברי לספר החוש והמוחש, יש שני אפאראטים בקרתיים. אפאראט א' מכיל את שני הנוסחאות בכה"י העבריים, את ההשמטות וההוספות ואת כל התקונים וההגהות שנעשו ע"י המעתיקים בקצות הגליונות. כה"י הראשון שאליו הושח שאר הטופסים העבריים הוא מן הספריה הלאומית בפרץ, כ"י עברי 950, והוא נסמן בסימן א' באפאראטים. בקטלוג הפריזי לא נזכר ספר החוש והמוחש כאחד מן הספרים הנכללים בכ"י עברי 950, ומפני כך החסירו שטיינשניידר מרשימתו²⁰. במקום אחר בטופס א' נשמטו שלושה עמודים ושם השתמשנו בכ"י ב' (בודליאנוס קאנן אור 48 נייבוער 1371) כטקסט ראשון להשוואת הנוסחאות. בס"ה השתמשנו בשמונה טופסים עבריים לקביעת נטח מדויק, ומפתח מפורט לכל כה"י שהשתמשנו בהם לעריכת הטקסט נמצא אחר "תוכן הספר".

כ"י בודליאנוס, קאנן אור 48 (ניבוער 1371) וויין כ"י עברי 51 דומים בזה שנשמט בשניהם מאמר ארוך במקומות שונים ועל כן אפשר לשער שנעתקו ממקור אחד או אחד מן השני. כל הטופסים האחרים הם פחות או יותר דומים ואינם מכילים חלופים בולטים ויסודיים. בוואטיקאן כ"י עברי 39, יש מאמרים אחדים שאינם במקומם.

בקביעת הטקסט לנוסח העברי, אחזנו בקני מדה אלו: (א) בחרנו תמיד בנוסח הברור ביותר מבחינת התוכן והלשון; (ב) הוספנו או השמטנו מלה או מאמר רק כשנוספו או נשמטו באחד משלושת הטופסים העבריים; ג) מציאות גירסה ידועה ברוב כה"י העבריים לא הכריעה את הכף, והתחשבנו ביותר בקני מדה א' וב'; ד) קבענו גירסה עברית ידועה שנעדרה מן המקור הערבי רק בתנאי אחד, והוא שנשמט מן הערבי מחמת טעות, וההשמטה הזאת כמובן תירשם באפאראט ב'. השתמשנו בהעתקה הרומית לשם קביעת הטקסט העברי רק כשהיו סמוכים לכך במקור הערבי.

באפאראט ב' נרשמו כל ההבדלים שבין כה"י שבשלוש הלשונויות, העברית, הערבית והרומית, בין שהם שני גירסאות או השמטות או הוספות. את השניים שבמקור הערבי תרגמנו לעברית והבאנו את המקור הערבי בצדו באותיות עבריות, וכמו כן תרגמנו לעברית את השניים שבטופסים הרומיים. בכל מקום שמצאנו אפילו גירסה רומית אחת דומה לערבית או לעברית והשאר מתחלפים, לא הבאנו את שאר הגירסאות הרומיות.

אף על פי שהרבה משני הנוסחאות שבהעתקה הרומית אינם לעזר בקביעת הטקסט העברי, בכל זאת הבאנו את כלם באפאראט ב' שבהוצאה העברית כאן משום שכבר הוכנו על ידי הכותב למען ההוצאה הרומית של ספר החוש והמוחש. ובטוחים אנו שבהערות הללו ימצא המעיין חומר מספיק לתולדות השתלשלותה של ההעתקה הרומית לספר החוש והמוחש.

²⁰ עיין: Steinschneider, *Hebr. Übers.*, S. 154.

רבי; שוי, מצוע. בדרך כלל, הסגנון של פלקירה הוא יותר שוטף ורענן. ומלבד זאת, משום שגם פלקירה תרגם מן המקור הערבי, אפשר בעזרת הספר, דעות הפילוסופים, לבאר ביתר דיוק כמה מקומות סתומים או קשים בהעתקתו של משה תיבון.

נוסף על הספר הנ"ל חיבר פלקירה עוד חבורים ופירושים פילוסופיים שבהם ניכרה השפעתו של הפילוסוף הערבי. בפירושו הידוע למורה נבוכים, מורה המורה, מביא פלקירה הרבה ציטטות מבאורי אבן רשד וביניהם גם מספר החוש והמוחש. במורה המורה, עפ"י רוב, מביא פלקירה את דברי אבן רשד במלות, "ואמר החכם הנזכר". בספר הנפש ובספר המבקש של פלקירה ג"כ מובאים מאמרים מבאורי הפילוסוף הערבי לספר הנפש ולספר החוש והמוחש.

במאה הארבע עשרה והחמש עשרה הופיעו הרבה חבורים פילוסופיים שהושפעו בדרך ישר מכתבי אבן רשד. עינינו בספרות הרחבה הזאת בכדי להכיר בה את רשומי ספר החוש והמוחש, והעליתו חומר מספיק. כך לדוגמא, בספר "מן אבות" של שמעון דוראן מצאנו מאמרים שלמים על החוש והמוחש, השינה והיקיצה והחלומות, הלקוחים מלה במלה מקצורו של אבן רשד. וכמוהו גם באנציקלופדיה הגדולה של גרשון בן שלמה הנקרא "שער השמים" והמקיף את כל החכמות והמדעים שהיו ידועים בימי הביניים, נמצאים מאמרים ארוכים השאובים מהעתקתו של משה תיבון לקצור החוש והמוחש, וביחוד הפרק על החלומות. ובקבצו הגדול של אלדבי בשם "שבילי אמונה", ניכרת השפעתו של הפילוסוף הערבי בהרבה מאמרים על הנפש, השינה והיקיצה והחלומות.

וסוף סוף בספרים החשובים של גאוזי הפילוסופים העבריים בימי הביניים כגון תגמולי הנפש להלל מזוהרה, ספר הנפש וספר המבקש לשם טוב פלקירה, ספר מלחמות ה' לרלב"ג, אור ה' לקרשקש, כשהם דינים בנפש ובכחותיה או בשינה וביקיצה או בחלומות מביאים תמיד מאמרים מבאורי אבן רשד לספר הנפש ולספר החוש והמוחש¹⁹.

מכל האמור למעלה ניכר למדי כי קצור החוש והמוחש היה חביב על לב הקוראים והלומדים העבריים והשפעתו מורגשת ומתמידה בספרות העברית הפילוסופית ארבע מאות שנה בערך עד התחלת המאה השבע עשרה כששקעה שמשו של הפילוסופיה העתיקה ורחה הפילוסופיה החדשה באירופה.

¹⁹ עי' תגמולי הנפש הוצאת ליק 1874 ע"ז, ששם נקרא הספר בשם ההרגש והמורגש, ומובא בו המאמר בדבר חמש המדרגות לצורות בנפש, והוא נמצא במאמר השני בספר קצור החוש והמוחש. ועי' ג"כ שם טוב פלקירה, ספר המבקש, הוצאת טרקלין, וורשה תרפ"ד ע' קל"ו; רלב"ג, מלחמות ה', לייפציג 1866, מאמר ב' פרק א', שבו הוא משיג את דברי ספר החוש והמוחש. למרות בקרתו, שאב רלב"ג הרבה מדבריו בענין החלום והודעת העתידות מספר החוש והמוחש לאבן רשד. וראה גם קרשקש, אור ה', הוצאת פירא, מאמר שלישי כלל ששי.

החוש והמוחש יש שני באורים. אחד מהם נתחבר ע"י הפילוסוף המפורסם רלב"ג, והוא נותן את התאריך המפורט להשלמת באורו: יום ראשון לאדר שני שנת 1324 לסה"ג.¹⁶ מן הבאור הזה נמצאים בכתובים רק שלושה טופסים: ברלין 110; בודליאנוס אופענהיימר 38; בית המדרש לרבנים, קובץ אלחנן אדלר מספר 1744. בכה"י האחרון השתמשתי בהערותי. השני, שרק קטע ממנו נשתמר בפרת, כ"י עברי 964, נתיחס בטעות להר' ויטאל. שטיינשניידר משער כי הבאור נתחבר ע"י משה נרבוניי.

קצור החוש והמוחש בספרות העברית הפילוסופית

עד כמה נפוץ באור ספר החוש והמוחש בין היהודים אפשר לראות בעליל ממספר הטופסים הגדול של הספר המפוזר בארבע עשרה ספריות באירופה. כן כבר העיר כי מהאוצר הרב של כ"י עבריים הנמצאים בספריה הלאומית בפרת, רובם הם טופסים מן התנ"ך או מן הבאורים של אבן רשד. אבירי הפילוסופים העברים כגון רלב"ג, קרשקש, אלבו ואברבנאל ראו את כתבי ארסטו ודעותיו אך ורק באספקלריה המאירה של באורי אבן רשד.

רמב"ם, בן תקופתו של אבן רשד, היה הראשון שהזכיר את שמו של המפרש הערבי ודווקא בקשר אל ספר החוש והמוחש. באחת מאיגרותיו לתלמידו הוא אומר כי עלה בידו להשיג במצרים טופסים מכל באורי אבן רשד חוץ מאחד מספריו והוא החוש והמוחש, והוא מספר בשבחיו ואומר כי המפרש עמד על כונתו האמיתית של ארסטו.¹⁷

ביחוד שמשו באורי אבן רשד מקור נאמן לקבצים הפילוסופיים הגדולים שנהגו לחבר בתקופות ההן. בראש וראשונה עומד ספר "דעות הפילוסופים" שנתחבר באמצע המאה השלוש עשרה ונתיחס עפ"י טעות לשמואל בן תיבון, ובאמת הוא פרי עטו של שם טוב פלקירה, ועוד לא נדפס הספר הזה. בדקנו את הספר בכ"י פארמא 3156, בתשומת לב מיוחדת לפרקים על החוש והמוחש, השיגה והיקיצה וכו', ובאנו לידי מסקנה כי הוא העתקה חפשיה ובאור לקצורו של אבן רשד. וצריך להודות שבמקומות אחדים הוא יותר ברור מהעתקתו של משה תיבון. בולט ביחוד ההבדל במונחים ובסגנון בין שני המעתיקים. מענין להשוות בחירת המונחים העבריים של משה תיבון לזו של פלקירה, והבאנו דוגמאות מן הפרק הראשון של ספר החוש והמוחש. שיגה ויקיצה, תעומה והקצה; בעל חי, חיוני; טעם, טעימה; מעלה, עלוי; ריח, הרחה; נהוג, מורגל; רצים, ניגרים; תיק, נדן; קור, קרירות; מותר,

¹⁶ עיין בפירושו של רלב"ג לאיוב ל"ה, א'. פסוק זה מובא בשטיינשניידר, *Hebr. Übers.* ע' 155.

¹⁷ ראה: Steinschneider, *op. cit.*, S. 156.

¹⁸ ראה אגרת הרמב"ם לתלמידו יוסף בן יהודה עקנין שנערכה ונרפסה ע"י מונק במקורה הערבי: "Notice sur Joseph ben Yehoudah," *Journal Asiatique*, 14 (1842), 24.

שבפרץ 15,453 נאמר בפירוש שמו של המעתיק לבאור ספר השמים והעולם וספר הנפש, והוא מיכאל סקוטוס. בשאר כה"י הרומיים תמיד נספחים לשני הספרים הנ"ל, ספר ההויה וההפסד, ספר אותות השמים וספר החוש והמוחש. לכן יש מקום לשער כי בכה"י הפרזי 15,453 נמצאת ג"כ העתקתו של מיכאל סקוטוס לספר החוש והמוחש¹¹. חוץ מכה"י הנמצאים באוכספורד יש טופסים מקצור החוש והמוחש ברומית המפורים בספריות שונות באירופה. בהוצאה הנוכחית השתמשנו בכ"י אלה: פריז, ספריה לאומית כ"י רומי 15453, 16151; אוכספורד, בודליאנוס דיגביאנוס 55; לונדון, רעגזוס xv c 12; ליון, הספריה העירונית, כ"י רומי 412; דורהאם iii c 15 פוליו; ווין, הספריה הלאומית, כ"י רומי 2438; טולידו, כאבילדו 12. 95; וההוצאות הנדפסות קאנציאנה (11474) ויונסה (1550)¹².

כל הטופסים מן ההעתקה הרומית משמיטים את ההקדמה הנמצאת בכה"י הערביים והעבריים החל מן המלות, "בעבור שדבר ארסטו בספר בעלי חיים באברי בעלי חיים וכו'". ההעתקה הרומית בכל הטופסים מתחילה במלות, "Virtutes quidem sensibiles" (הכחות החושיים)¹⁴. בסוף המאמר השלישי אין זכר ורמו לשם המעתיק ולא למקום ולתאריך. בכל הטופסים הרומיים אין הבדלים בולטים בנוסחאות ואפשר לשער שכלם נעשו על יסוד ההעתקה הראשונה מערבית לרומית חוץ מאחד מהם¹⁵. ואעפ"י כן משום חוסר הדיוק ורבויה ההשמטות והתרעומים החפשיים, קשה לסמוך על ההעתקה הרומית לבד, ומוכרחים להשלים מה שחסר בעזרת ההעתקה העברית המדויקה. ואמנם לשם הבנת פירוש המונחים והמלות, אין דרך טובה יותר מאשר לעיין במקור הערבי ובהעתקתו העברית.

הבאורים לקצור החוש והמוחש

חשיבות מיוחדת יש לבאורים העבריים שנתחברו על כמה מספרי אבן רשד. לא רק שמספיקים הם הרבה חומר מועיל להבנת גופי הכתבים של אבן רשד אלא שיש להם גם כן ערך מיוחד ותועלת מרובה בעריכת הטקסט של איזה כתב מכתבי אבן רשד ופירושו. לקצור

עתיק מהתחלת המאה השלוש עשרה שנמצא בספרית כאבילדו שבספרד והוא מכיל קצור החוש והמוחש מר' 41 א'—53 א'. כ"י זה לא נרשם בשום קטלוג ואת הידיעה הזאת קבלתי מפרופ. פ. פובס ממכללת אמהערסט שקבלה מן הכומר ג. לאקובס, שטפל הרבה בכתבי ארסטו בהעתקותיהם הרומיות.

¹² שטיינשניידר מעיר על שלושה טופסים רומיים מקצור החוש והמוחש הנמצאים באוכספורד והם דומים למהדורה הנדפסת היונייטית מונייצייה: באליל 112, 114, 282. הוא מיחס את ההעתקה הרומית הזאת למיכאל סקוטוס אולם לא בודאות. ראה: Steinschneider, "Die europäischen Übersetzungen aus dem Arabischen," *Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien*, 149 (1905), 56, 57.

¹³ כל כה"י הנ"ל הושו ע"י הפרופ. שילדס ממכללת סמית לשם ההוצאה הרומית של קצור החוש והמוחש, והיא הואילה לסמור לי את חילופי הנוסחאות בכלם.

¹⁴ עיין בטקסט העברי עמוד 3.

¹⁵ ראה: Steinschneider, *Hebr. Übers.*, S. 155.

פארמא, ספריה פאלאטינית 2093 (די ראססי). ספר החוש והמוחש על ד' 60 א'–89 א'. הוא כתוב על קלף באותיות מרובעות יפות ובהירות. שולי הגליונות נכתמים וגוף הכתב נקי. בשער הספר כתוב, «ספר החוש והמוחש לארסטו באור אבן רשד». בחתימה נזכרים שם המעתיק, התאריך והמקום כנ"ל. גדלו 5" על 6 3/4".

פארמא, ספריה פאלאטינית 2095. קצור החוש והמוחש מד' 35 ב'–62 א'. הוא כתוב באותיות בהירות בכתב מערבי. הטופס נעתק בערך במאה החמש עשרה. נמצאים הרבה שניים והגהות בקצות הגליונות. מד' 43 ע"א שורה 16, יש הערה בקצה הגליון בדבר מאמר מיותר, «מכאן עד למטה הוא יתר» (עד ד' 43 ב' שורה 22). מקומו של המאמר הנוסף הוא בספר השני על הזכרונות וההזכרות. 5 1/2" על 7 15/16".

פארמא 2611. אין מספרים לעמודים וכשספרנו את העמודים מצאנו כי ספר החוש והמוחש נמצא בד' 38 א'–51 ב'. הכתב הוא מערבי והטופס נעתק במאה החמש עשרה. אין שום הערות והגהות בקצות הגליונות. ההעתקה מיוחסת עפ"י טעות לשמואל תיבן. מאמר ארוך מד' 42 א' 10–42 ב' 26 אינו במקומו והוא שייך באמת למאמר השני על הזכרונות. הנוסח דומה לזה שבכ"י בודליאנוס קאנן אור 41 וכ"י ויין 51. יש 31 שורות לעמוד וגודל הגליון הוא 5 3/4" על 8 3/4".

פארמא 2623. קצור החוש והמוחש נמצא בד' 130 ע"א–143 ע"ב והוא כתוב על קלף דק באותיות מערביות ובשני טורים, 37 שורות בכל טור. בחתימת הספר נרשמים כרגיל שם המעתיק, התאריך והמקום. נוסח כה"י דומה לזה של בודליאנוס קאנן אור 48, בית המדרש 42 ופריז כ"י עברי 948. גדלו 5 3/4" על 8 5/8".

פארמא 2914. אעפ"י שאין שם או כותרת לכ"י זה, די ראססי כותב בצדק כי נמצא בו קצור החוש והמוחש בהעתקתו של משה תיבן. כה"י מכיל גם את הקצורים לספר השמע הטבעי, ספר השמים והעולם, וספר אותות השמים. אין מספרים לעמודים ולא שם ולא חתימה והכתב אינו בהיר בכל העמודים. נמצא כתם שחום גדול בחצי העליון של כל עמוד. הספר נפסק באמצע המאמר על החלום במלים, «והיא הידיעה האמצעית לאמתית ר"ל ידיעת הציור הקודמת». בקצות הגליונות נמצאים בס"ה כשבעה או שמונה שניים והגהות. הספר כתוב כתב מערבי וגדלו 7 3/4" על 10 1/4".

ההעתקות הרומיות לקצור החוש והמוחש

כידוע, לא רק החכמים העבריים עסקו והתעמקו בכתבי אבן רשד אלא גם המלומדים הנוצריים. החל בערך משנת 1243 לסה"נ, ניתרגמו באורי אבן רשד מן המקור הערבי לרומית וכנראה, נשלמו ובאו לידינו רק 11 באורים וביניהם גם קצור החוש והמוחש¹¹. בכה"י הרומי

¹¹ ראה: H. A. Wolfson, *op. cit.*, pp. 418, 419. ועיין גם: Renan, *Averroes et l'Averroïsme*, pp. 162, 163. כה"י הרומי היותר קדום מקצור החוש והמוחש לאבן רשד נמצא בספריה הלאומית בפריז 15,453 ותאריכו המדויק הוא 1243 לסה"נ. יש עוד כ"י רומי

עשרה. הטופס נעתק בזהירות ובאותיות בהירות וכמעט שאין השמטות, ומעטות הן ההגהות בקצות הגליונות. בסוף המאמר השלישי ניתן התאריך ושם המעתיק כנ"ל. בגמר הספר נוספה הערה על החילוק בין דעתו של אבן רשד לדעתו של אבן סיני על דבר גדר מציאות. כה"י הוא 6 1/2 על 8 3/8 אינשים לרחבו ולארכו.

פרץ כ"י עברי 930. ד' 124 ב' 139 א' מכילים את קצור החוש והמוחש. כה"י כתוב על קלף בכתב רש"י באותיות זעירות ובצפיפות, אולם הקריאה אינה קשה. יש בס"ה כששה או שבעה חלופי נוסחאות והגהות בקצות הגליונות. אחדים מן הגליונות נכתמים כתם שחום ושתי מלים נעדרות בסוף ד' 124 ע"ב מחמת קרע בגליון. שם המעתיק והתאריך ניתנים בסוף הספר כנ"ל. גודל הגליון הוא 7 1/4 על 10 3/8. כה"י נכתב, לפי הנראה, במאה הארבע עשרה.

פרץ כ"י עברי 935. כ"י זה מכיל רק קטע מספר החוש והמוחש מד' 146 א' 146 ב', והוא כתוב כתב מערבי על קלף דק ובאותיות יפות ובהירות ונקטע באמצע המאמר במלים, "והיו כליו בתאר הזה כדי שיורשמו בו צורות מוחשיר". הטופס נעתק, כנראה, במאה הארבע עשרה וגודל כה"י הוא 6 על 8 1/4.

פרץ כ"י עברי 936. קצור החוש והמוחש על ד' 110 א' 132 ב'. שם הספר כתוב בהתחלת המאמר הראשון ואין החתימה הרגילה בסוף הספר. האותיות הן צפופות וכתובות על גיר וקריאתן לא קשה. נמצא כתם שחום גדול על אחדים מן הגליונות וקרע בעמודים 126–132. יש מספר קטן של הערות והגהות בקצות הגליונות. הטופס נעתק במאה החמש עשרה. המאמר הראשון מתחיל בשמו המיוחד באותיות גדולות, "המאמר בחוש והמוחש", מה שלא נמצא בשאר כה"י. בדרך כלל, לא נעתק הטופס הזה בזהירות. מלים ופיסקות חסרות תכופות ומשפט ארוך נעדר בד' 118 ע"ב שורה 21, 26. גודל כה"י 6 1/4 על 8 5/8.

פרץ כ"י עברי 939. ספר החוש והמוחש מד' 109 א' 118 ב', והוא נכתב כתב מזרחי נהדר ומקושט. יש עובדות מעינות בקשר אל כה"י הזה. בשער הספר כתובה הערה קצרה כי כה"י נמצא ברשותו של יהודה אלבו ובנו יצחק, אולם קשה להוכיח אם באמת היה הספר שיך לבעל "העיקרים" כי אין הערות והוכחות בעף הכתב או בקצות הגליונות. ומלבד זה אין חתימה לספר החוש והמוחש. גרשם בסוף המאמר השלישי כי כ"י זה הועבר לספריה הכלברטניית בעיר קושטא בשנת 1676. נמצאים בטופס זה הרבה השמטות ושני גרסאות. גודל 8 1/2 על 12.

רומא, ספריה ממלכתית קאטאנאטנסי 1349. קצור החוש והמוחש על ד' 159 א' 174 ב'. כתוב באותיות בהירות בכתב מערבי ואעפ"י כן, יש כתמים בראשי העמודים המטשטשים את המלות במקומות רבים. בשער הספר כתוב, "בשם האל האמתי בלי שום כחש, אתחיל ואסיים ספר החוש והמוחש". בקצות הגליונות נראים הגהות ושני גרסאות רבים וקשה לקרוא מחמת הכתמים הגדולים. גמר הספר מודיע על עירו של יהודה בן תיבון, "רמן ספרד הנקראת מונטפשילייר", וכידוע ערבבו את שתי הערים גראנאדה בספרד ומונטפשילייר בצרפת. משפחת תיבון מוצאה מגראנאדה וא"כ השתקעה במונטפשילייר. גודל הכתב 5 3/4 על 8 5/8.

להוצאה בקרתית של החוש והמוחש לאבן רשד. וכאן ניתנת רשימה של כה"י העבריים עפ"י שטיינשניידר בהוספת השניים שנעשו במספרים של כה"י שברומא ובפארמה אחר מותו של שטיינשניידר¹⁰. אוכספורד, בודליאנוס, קאנן אור 48, 63 (גיבוער 1371, 1377); האמבורג 255; לונדון, בית המדרש 42 ב'; מינכען 73 (קטוע), 108, 201, 281; פריז 918, 930, 935, 936, 939, 948, 950, 956; פארמה 2093, 2095, 2444, 2611, 2623, 2914; רומא קאנסאנאטנסי 1349; עיר וואטיקאן 39; ויין 51; נטר, ויין 17; שוינבלום-גירונדי 112. עוד כ"י שלא נרשם אצל שטיינשניידר נמצא בביה"מ לרבנים שבאמריקה בניו יורק והוא כ"י עברי בקובץ אלחנן אדלר מספר 1853.

בכל כה"י שבדקתי, נחלק קצור החוש והמוחש לשלשה מאמרים: א) החוש והמוחש; ב) הזכרונות וההזכרות (המחשבה), השינה והיקיצה והחלומות; ג) אורך החיים וקצורם. החילוק הזה הוא בדיוק כמו שנמצא במקור הערבי. בדרך כלל מצטיינת העתקתו של משה תיבון בדיוקה ובוהירותה והיא משמשת בבואה נאמנה למקור הערבי. יתר על כן, המקומות החסרים או המשובשים בטופסים הערביים אפשר להשלים על נקלה ע"י ההעתקה הנאמנה והזהירה של משה תיבון. קביעת המונחים היא מדויקה והמלות העבריות למושגים ערביים ידועים, אינן מתחלפות בכל עת ובכל מקום. ולא זו בלבד אלא שלפעמים מתוך זהירותו לתרגם מלה במלה בכדי למסור את המובן הנאמן של המקור, עובר משה תיבון על חוקי הדקדוק העברי או שהוא נוטה מן הסען העברי הטהור. אולם הפסד הדקדוק המשובש יוצא בשכר ההעתקה הנאמנה והמדויקה.

חוץ מן הקטלוג שחיבר גיבוער על כה"י העבריים במכללת אוכספורד ורשימתו של ז. שווארץ מכתבי-היד העבריים בספריה הלאומית בוויין, כל הקטלוגים לקויים בחוסר ידיעות מפורטות על גופי הכתבים ומסתפקים לעתים במסירת שם הספר לבד. ולכן השלמנו כאן מה שחסר בקטלוגים השונים ביחוד בנוגע לאותם כה"י שלא השתמשנו בהם לשם השוואת הנוסחאות.

אוכספורד בודליאנוס, קאנן אור 63 (גיבוער 1377). כ"י זה מכיל מלבד קצורו של אבן רשד לספר החוש והמוחש עוד קצורים אחדים וגם את פירושו של תימיסטוס לספר "ל" של מה שאחר הסבע. ספר החוש והמוחש נמצא על ד' 116 ב'–133 ב', והוא כתוב כתב עברי ספרדי באותיות בהירות. הספר נמר במאמר הידוע שהוא נעתק משפת ערב לעברית ע"י משה בן תיבון בחודש תמוז שנת חמשת אלפים וארבע עשרה לבריאה (1254).

פריז, ספריה לאומית כ"י עברי 918. ספר החוש והמוחש נמצא על ד' 106 ב'–118 א' והוא כתוב על קלף דק בשני טורים ובתכלית ההידור והכתב הוא המערבי מן המאה החמש

¹⁰ השווה אל Steinschneider, *op. cit.*, S. 154. שני כ"י, לונדון בית-המדרש 42 ב' ופארמה כ"י עברי 2093, מזכירים בפירוש את העיר מונטיפשלייר כמקום גמר ההעתקה למשה תיבון. ובכ"י עברי פריז 956 נאמרה לוניל כעיר מולדתו. שאר כה"י או שהם חסרים שם המעתיק והתאריך לחלושין, או שהם מזכירים את שם המעתיק ושנת גמר ההעתקה.

שונים. יחסו של בואיג אל הקטלוגים האלה הוא יחס חשדני, כי הוא יודע שלא תמיד נתחברו בזהירות ובידיעה. ובכל זאת הוא מונה כחמשה כ"י מספר החוש והמוחש בקושטא. ברם, לאחר שכותב הטורים האלה ביקר בספריות שבקושטא ועיין בכה"י שזכרו ע"י בואיג, אפשר היה לו לקבוע אל נכון כי רק אחד מהם הוא קצורו של ספר החוש והמוחש לאבן רשד והוא כ"י 1179 שנרשם בקטלוג של המסגד יכ"י נאמע (Yeni Cami), אלא שכ"י זה הועבר לספרית בית המסגד סלימאניה (Sulaimaniya) בקושטא. נרשם בהתחלת ד' 52 ע"א באותיות ערביות מזרחיות: «אלחאס ואלמחסוס לארסטו תלכיץ אלקאצי אבו אלוליד בן רשד והו תלאת מקאלאת». המאמר הראשון מד' 52 ע"א-64 ע"ב; השני מד' 65 ע"ב-88 ע"א; השלישי מד' 88 ע"ב-94 ע"ב. באותו כ"י נמצא ג"כ קצור ספר ההויה וההפסד באותיות ערביות מד' 39 ע"א-52 ע"א. לקי גדול בכ"י זה הוא חוסר הסימנים לאותיות הערביות במקומות רבים, וטעויות והשמטות בידי המעתיקים הערביים. ולמרות החסרונות האלה, האותיות הן גדולות ובהירות. כה"י מפרץ ומודינא באותיות עבריות עולים על כ"י קושטא מפאת דיוק ההעתק ושלמותו. בסוף כה"י 1179 מקושטא ד' 95 ע"א, חסר התאריך והספר נחתם במלים אלו: «תמת אלמקאלה אלתאלתה ובתמאמהא תם אלכתאב, ואלחמד ללה רב אלעאלמן אמין».

בכ"י מודינא, מלבד התאריך המפורט של גמר הספר ע"י אבן רשד, נוספה הידיעה המענינת שהטופס נעתק ונשלם ע"י עזרא בן שלמה גאטניק (Gatigno) בעיר סרקוסטה בשנת חמשת אלפים ומאה ושש עשרה לבריאה (1356)⁸. גם בכ"י פריז בחתימת הספר נוספה הידיעה שהספר נשלם בערב ראש השנה שנת חמשת אלפים ומאה וששים ושתיים (1402) עפ"י פקודת החיר דון בנבנסת בן לביא. כה"י הפריזי נכתב על קלף דק באותיות בהירות מאירות-עינים ובהידור רב. מלבד קצור החוש והמוחש, הוא מכיל גם קצור ספר ההניק (Organon), הבאורים האמצעיים לספר ההויה וההפסד, ספר האותות וספר השמים⁹.

כתבי-היד העבריים

כשמתים שנה אחר השלמת קצור החוש והמוחש לאבן רשד, ניתרגם הספר כולו לעברית ע"י משה בן יהודה בן תיבון בחודש תמוז שנת חמשת אלפים וארבע עשרה (1254) בעיר מונטפזיליר. יש למעלה מעשרים וחמשה כ"י מהעתקה זו המפוזרים באחת עשרה ספריות באירופה. את הרוב הגדול מכה"י האלה ראה ובדק הכותב בעצמו כשהוא ביקר בספריות שונות באירופה ובמזרח הקרוב בכדי לבחור בכה"י הנאותים

⁸ המעתיק הזה ידוע כמחבר פירוש לבאורו של ראב"ע לתורה בשם ספר הזכרונות. ראה: Steinschneider, *op. cit.*, S. 436.
⁹ עיין: Munk, *Mélanges de philosophie juive et arabe*, p. 440.

מן הידיעות המעטות שהגיעו לידינו מן הביבליוגרפים הערביים, אפשר לשער שלא כל הספרים הנ"ל ניתרגמו לערבית. ברשימת הספרים הראשונה בספרות הערבית, כתאב אלפהרסת, נזכר ספר החוש והמוחש, והוא מכיל שני מאמרים לבד. לדעתו של וונריך ניתרגמו שני המאמרים האלה ע"י חנן בן אסחאק במאה התשיעית, ויכול להיות שעד התקופה ההיא לא ניתרגמו יותר משני ספרים או מאמרים דהיינו החוש והמוחש, והזכרונות וההזכרונות; ואולי נחשבו ספר הזכרונות והשינה והיקיצה כמאמר אחד. מכל מקום אין שום ספק כי באמצע המאה השתים עשרה כבר היה בנמצא ההעתקה הערבית של שלושת ספרי החוש והמוחש, כי אבן רשד מוסר לנו בסוף קצורו לספר החוש והמוחש את התאריך המדויק שבו נשלם הספר: שלושה עשר לחודש רביע השני בעיר אשביליה (Sevilla) שנת חמש מאות ששים וחמש להג'רה (ינאר 1170). ובהקדמתו לקצור, אומר אבן רשד כי רק שלושה מאמרים מספר החוש והמוחש נמצאו בספרד: א) החוש והמוחש; ב) הזכרונות וההזכרונות, והשינה והיקיצה; ג) אורך החיים וקצורם. ואשר לשאר מאמרי ארסטו שנכללו בקובץ זה, עובדה היא שהם נודעו לאבן רשד משום שהוא נוקב את שמותיהם בהקדמתו לספר החוש והמוחש דהיינו: הבחורות והזקנה, החיים והמות, והכנס הנשימה וצאתה. ומענין לדעת כי רלב"ג שחיבר באור על ספר החוש והמוחש לאבן רשד, מעיר אגב אורחא כי ארבעת המאמרים הנ"ל חסרים.

כתבי־היד הערביים

שטיינשניידר, כנראה, ידע רק משני כ"י ערביים על ספר החוש והמוחש ושניהם כתובים באותיות עבריות: פריז כ"י עברי 1009; ומדינא באיטליה ספריה אֶסְקֶנְסִי כ"י ערבי I. D. 10. לאסיניו שבדק את כה"י האחרון חשבו עפ"י טעות לבאור אמצעי כי בשער הספר כתובה מלת תלכין. אולם מתוך עיון בגוף הכתב אפשר לראות בעליל שהבאור הזה אינו אלא קצור, וההשוואה אל ההעתקה העברית תוכיח.

בואי, המלומד הנוצרי מבירות שעסק הרבה בכ"י אבן רשד והוציא אחדים מספריו בהוצאה מדעית, מודיע על מציאות כ"י ערביים אחדים מספר החוש והמוחש בספריות שונות בקושטא. את הידיעה הזאת הוא שאב ממספר קטלוגים שנערכו ע"י בתי מסגד

³ עיין פלינצל, פהרסת, ע' 251 וזם, Wenrich, *De auctorum graecorum versionibus*, Leipzig, 1846, p. 276.

⁴ לחולרות הספרים האלה אצל הערביים ראה: Steinschneider, "Die Parva Natura- lia bei den Arabern," *ZDMG*, 37 (1883) 485 sq. אחר אבן רשד יודעים משלושת המאמרים. עיין תאריך אלחכמא לאבי אציביה ע' 41, וחאני חליפה, 75, מספר 10,054.

⁵ ראה הקדמתו של רלב"ג לבאורו לספר אותות השמים, שהובא ע"י: Steinschneider, *Hebr. Übers.*, S. 153.

⁶ עיין: Lasinio, *Studiî sopra Averroe*, p. 28.

⁷ עיין: Bouyges, *op. cit.*, pp. 21, 22.

מבוא

לתולדות ספר החוש והמוחש

מכל הפילוסופים הערבים שהלכו בעקבות ארסטו, אף אחד לא הצליח במדה כל כך גדולה לרדת לסוף כוונתו של הפילוסוף היוני כאבו אלוליד אבן רשד, ההוגה והרופא מקורדובה שבספרד (1126–1198). חבריו ופירושי לספרי ארסטו עולים על כל מה שנכתב קודם לכן על ארסטו, הן מבחינת חריפות הנתוח והן מבחינת היקף התפיסה. על יסוד ההעתיקות הערביות של כתבי ארסטו שנמצאו או באנדלוסיה, חיבר אבן רשד פירושים לרוב ספרי ארסטו. פירושי נחלקים לשלושה מינים: (א) ארוכים (שרח); (ב) אמצעיים (תלכין); (ג) קצורים (נאמע צנאר). על אחדים מספרי ארסטו נתחברו שלושת מיני הבאורים יחד, ועל אחרים רק שנים או אחד.

על ספר החוש והמוחש נמצא בין כתבי־היד המרובים רק באור אחד והוא הקצור. הקצור הזה, כמו כל הקצורים שלו, אינו פירוש במובנו המקובל, כלומר באור לטקסט על פי סדר המשפטים, הסעיפים והמאמרים, אלא הרצאה מקורית מסכמת ומקיפה על ספרו של ארסטו ונתוח דק ובהיר של דעותיו.

קובץ המאמרים הטבעיים הקצרים של ארסטו שנכללו בספר החוש והמוחש נדע אצל המלומדים הנוצריים בימי הביניים בשם *Parva Naturalia*. במקורו היוני הנדפס, מכיל הקובץ הזה תשעה מאמרים: 1. *De Sensu et Sensibili*; 2. *De Memoria et Reminiscentia*; 3. *De Somno*; 4. *De Somniis*; 5. *De Divinatione per Somniis*; 6. *De Longitudine et Brevitate Vitae*; 7. *De Juventute et Senectute*; 8. *De Vita et Morte*; 9. *De Respiratione*.²

¹ בנוגע לרשימת באורי אבן רשד על ארסטו וגם על ספר המבוא לפורפיריוס והמדינה לאפלטון, עיין: H. A. Wolfson, "Plan for the Publication of a *Corpus Commen-tariorum Averrois in Aristotelem*," *Speculum*, 6 (1931), 412–427. חשבון זה נערך מתוך מחקרי שטיינשניידר ובואינ' שעסקו הרבה בכתבי־יד של אבן רשד. בואינ' גלה כמה כ"י ערביים בקושטא שנעלמו מעיני שטיינשניידר. עיין: Steinschneider, *Hebr. Übers.*, 227–249; Bouyges, "Notes sur les Philosophes Arabes connus des Latins au Moyen Age," *Mélanges de l'Université de St. Joseph*, VIII (1922), 3–54.

² ראה: *Parva Naturalia*, ed. Bekker, 436–480. *Aristotelis Opera*. אצל הנוצרים האסכוליים עד המאה השש עשרה. עיין: Freudenthal, "Zur Kritik und Exegese von Aristotelis' *Parva Naturalia*," *Rheinisches Museum für Philologie*, 24 (1869), 82.

הקדמה

לשם מלוא חלק מן הדרישות האקדמיות לקבלת התואר הדוקטורי במחלקה השמית ללשונות ולהיסטוריה שבמכללת הארוורד, גמרתי בשנת תרפ"ט את עריכת הטקסט של ספר החוש והמוחש לאבו אלוליד אבן רשד בהעתקתו העברית של משה אבן תיבון על יסוד שני כתבייד, האחד המקור הערבי והשני ההעתקה העברית. בשנת תרצ"א, כשקבלה על עצמה האקדמיה האמריקאית לימי הביניים (The Mediaeval Academy of America) להוציא לאור את באורי אבן רשד, נתבקשתי לגמור את עריכת ההעתקה העברית, ולערוך את המקור הערבי וגם להשתתף עם הפרופ. שילדס ממכללת סמית בהכנת ההעתקה הרומית. בשנת תרצ"ג ניתנה לי ההודמנות לבקר במשך ירחים אחדים בספריות רבות באירופה ובמזרח הקרוב הודות לסיועה החמרי של המועצה האמריקאית של חברות מלומדים (American Council of Learned Societies). שם בדקתי בעיני כתבייד הרבה ובחרתי בחומר הנאות לעריכה מדויקה של הספר הזה בשלוש הלשונות. בגלל הרפתקאות שונות הוכרחתי להפסיק את העבודה עד שנת תש"ז ואז ניתנו לי האמצעים להתחיל מחדש את עבודתי ולהביאה הפעם לידי גמירא.

בהודמנות זו, רוצה אני להביע את תודתי הנאמנה לאלה שעזרו לי בהצעותיהם ובעצתם הנכבדה. בראש וראשונה למורי ומדריכי על שדה הפילוסופיה העברית, פרופ. צבי וולפסון ממכללת הארוורד אשר סמכותו ועומק הבנתו בספרות הפילוסופיה היו לי תמיד לעינים בדרכי חקירת. רחשי תודה גם כן מובעים לפרופ. א. ל. שילדס ולפרופ. פ. ה. פובס, שטפלו בעריכת ההעתקה הרומית של קצור ספר החוש והמוחש והועילו לתת לי את הערותיהם הבקרתיות להעתקה הרומית. תודתי נתונה גם כן לראשי הספריות הגדולות באוקספורד, במחזיאון הבריטי, בבית המדרש בלונדון, בפריז, בווינ, בעיר וואטיקאן, במדינא ובפארמא שבאיטליה, ובמסגד י"י נאמע שבקושטא, על הגישם אלי את כתבי היד שהיו נחוצים לי לרגלי עבודתי; וגם לפרופ. אלכסנדר מרכס מבית המדרש לרבנים שבאמריקה ולד"ר יהושע בלוך, ראש המחלקה העברית של הספריה הצבורית בניו יורק על עזרתם בחומר ביבליוגרפי. ואחרון אחרון לרעיתי חנה שתחי' שהיתה, עזר כנגדי' נאמן בכל ענפי העבודה ושנתנה לי יד ועזר בהשוואת כתביהיד העבריים.

תוכן הענינים

עמוד

א		הקדמה
ג		מבוא
טו		תוכן הספר
כ		כתבי היד
כא		לוח הסימנים
1		הטקסט וההערות הבקרתיות
71		הערות לטקסט
105		ספרי ארסטו המובאים בהערות
106		ביבליוגרפיה
107		מלון עברי-ערבי-רומי-יווני
136		מלון יווני-עברי
138		מפתח מראי המקומות שבגוף הספר
140		מפתח מראי המקומות שבהערות
142		מפתח הענינים והשמות

מדור אנגלי

ix		הקדמה
xi		מבוא

בשנת תרצ"א קבלה על עצמה האקדמיה האמריקאית לימי הבינים להוציא לאור באורי אבן רשד על אריסטוטלס על פי ה, תכנית להוצאת אוצר באורי אבן רשד על אריסטוטלס שהוצעה ברבעון VI, Speculum (1931), 412-427. התכנית הזאת מניחה לעורכים לצרף אל הספרים הנערכים על ידם הערות וחקירות ותרגומים באנגלית, נוסף על המבואות והאפראטים הבקרתיים והמלונים והמפתחות הדרושים בעריכת כל ספר שבאוצר.

בהתאם לזה ניתן מקום בהוצאת ההעתקה העברית של קצור החוש והמוחש המונחת לפנינו גם להערות מסבירות מאת עורכה דר. צבי בלומברג. ההעתקות הרומיות של הספר הזה, בעריכת פרופ. אמילי לדיארד שילדס, יצאו לאור בשנת 1949. הכרך הנוכחי יוצא לאור בסיוע מעזבונו של לושיוס נ. ליטאואר למחלקה השמית ללשונות ולהיסטוריה שבמכללת הארוורד. האקדמיה האמריקאית לימי הבינים ועורכי האוצר מביעים בזה את רגשי הוקרתם העמוקה לפרובוסט פאול הרמן בוק ממכללת הארוורד בעד התענינותו רבת העוז בהוצאת הכרך הזה.

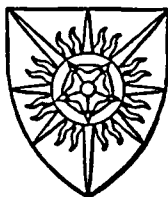
קצור ספר החוש והמוחש לאבן רשד

ערוך בצרוף הערות

בידי

צבי בלומברג

Published for
THE SEMITIC DEPARTMENT OF HARVARD UNIVERSITY

By
THE MEDIAEVAL ACADEMY OF AMERICA
Cambridge, Massachusetts

1954

אוצר באורי אבן רשד על אריסטוטלס

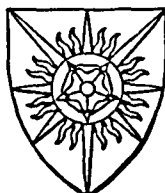
מטעם האקדמיה האמריקאית לימי הבינים
בהשתתפות האגודה הבינלאומית של אקדמיות

בעריכת

צבי וולפסון

דוד צבי בנעט

פרנסיס האוארד פובס

ההעתקות העבריות

ברך ז'

קצור ספר החוש והמוחש

THE MEDIAEVAL ACADEMY OF AMERICA
Cambridge, Massachusetts

1954

אוצר הפילוסופים של ימי הבינים
אוצר באורי אבן רשד על אריסטוטלס